

**T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANA BİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

YAHUDİLİKTE SEMÂ VÎ MÂBED ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. KÜRŞAT DEMİRCİ**

**HAZIRLAYAN
MUSTAFA YİĞİTOĞLU**

İSTANBUL – 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

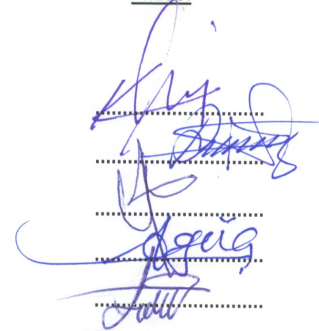
Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Doktora öğrencisi MUSTAFA YİĞİTOĞLU'nun YAHUDİLİKTE SEMÂVÎ MÂBED ANLAYIŞI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 01.12.2010 tarih ve 2010-22/30 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

- Tez Savunma Tarihi : 09.12.2010
- 1) Tez Danışmanı : DOÇ. DR. KÜRŞAD DEMİRCİ
- 2) Jüri Üyesi : PROF. DR. ALİ DURUSOY
- 3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MAZLUM UYAR
- 4) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET GÜÇ
- 5) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. FUAD AYDIN

KISALTMALAR

Age.	Adı geçen eser
Agm.	Adı geçen makale
Agmd.	Adı geçen madde
BBR	Bulletin of Biblical Research
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
DİA	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi</i>
DİBY	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Ed.	Editör
EJd.	<i>Encyclopaedia Judaica</i>
İSAM	TDV İslam Araştırmaları Merkezi
İst.	İstanbul
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
ö.	Ölümü
RevQ	Revue de Qumran
s.	Sayfa
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı/ve diğerleri
vs.	vesaire
WTJ	Westminster Theological Journal
Yay.	Yayınları

ÖNSÖZ

Semavi mabed Yahudi literatüründe sıkça zikredilmesine rağmen, ne ifade ettiği tam anlamı ile bilinemeyen bir husustur. Bu bilinemeyişin temel kaynağında ise, Kutsal Kitap (Eski Ahid) yazarlarının bu hususu açık bir şekilde kavrayamayışı yatmaktadır. Bu müphemliği gidermek için bazı çalışmalar yapılmış olsa da konu üzerinde çokça farklı görüşler mevcuttur. Bizler de bir nebze olsun bu konuya açıklık getirmek maksadı ile araştırmamızda bir çok metin tedkik ettik ve Kutsal Kitap (55 bölüm 248 bap), Deuterokanonikler (Tobit, Yudit, Bilgelik, Sirak, Baruk, Azarya'nın Duası, I,II, III, IV Makabeler ve Ezra Kitaplarına), Hanok (İdris), Talmud (5 kısım), Ölü Deniz Yazmaları ve Yeni Ahit Metinlerine (16 bölüm 89 bap) yer verdik.

Çalışmamız süresince ilgi ve görüşlerinden sürekli yararlandığım, tezimin seçimi ve hazırlanmasında yakın alaka ve tavsiyelerini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Kürşat DEMİRCİ'ye, çalışmamın aşamalarında yönlendirmelerinden istifade ettiğim Sayın Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN'a, tezimin her safhasında görüşlerini bildiren Sayın Prof. Dr. Ali DURUSOY'a, Prof. Dr. Mazlum UYAR'a ve ayrıca Prof. Dr. Ahmet GÜÇ'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mustafa YİĞİTOĞLU

İstanbul / 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	10
1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ	10
2. ARAŞTIRMANIN METODU	11
3. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	12
4. TEMEL KAVRAMLAR	14
4.1. Mâbed	14
4.2. Semâ/Semâvî Mâbed.....	16
4.3. Teofani	17
4.4. Yahudi İnancında Mâbed	17

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİK TARİHİ VE KOMŞU BÖLGELERDE SEMÂVÎ MÂBED ANLAYIŞI

1. KUTSAL KİTAP DÖNEMİ	21
1.1. İbrahim Dönemi	21
1.2. Mûsâ Dönemi.....	23
1.3. Yeşu Dönemi.....	23
1.4. Hâkimler Dönemi.....	24
1.5. Krallık Dönemi	25
2. SÜLEYMAN MÂBEDİ DÖNEMİ	26
2.1. Dini Önemi.....	26
2.1.1. <i>Kıtab-ı Mukaddes'te Süleyman Mâbedi</i>	28
2.2. Siyasi ve Milli Önemi	30
2.3. Sosyal Önemi	31
2.4. Hukuki Önemi.....	31
2.5. I. Mâbed Dönemi	32
2.5.1. <i>M.Ö. 586'ya kadar Yaşanan Dönem</i>	32
2.5.2. <i>Bâbil İstilas ve Mâbedin Yıkılışı</i>	32
2.5.3. <i>Bâbil Esareti Dönemi</i>	34
2.5.4. <i>Bâbil'den Dönüş</i>	35
3. II. MÂBED DÖNEMİ	37
3.1. Mâbedin Yeniden İnşası.....	37
3.2. Roma İstilas.....	39
3.3. Roma İmparatoru Herod'un Yeni Mâbed Yapımı.....	40
3.4. Mâbedin Yıkılışı.....	41
4. KOMŞU BÖLGELERDE SEMÂVÎ MÂBED ANLAYIŞI	41
4.1. Sümerlerde Semâvî Mâbed	43
4.2. Akatlarda Semâvî Mâbed	48
4.3. Bâbillerde Semâvî Mâbed	49
4.4. Hititlerde Semâvî Mâbed	55
4.5. Mısırlılarda Semâvî Mâbed.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ METİNLERİNDE SEMÂVÎ MÂBED ANLAYIŞI

1. TEVRAT'TA SEMÂVÎ MÂBED	61
--	-----------

1.1. Bâbil Kulesi'nin İnşası	61
1.2. Yakub'un Mâbed ile İlgili Gördüğü Düş	62
1.3. Musa'nın ve Halkının Kurtuluş Ezgisi	64
1.4. İsraililer'in Sina Dağı'na Çıkışı	65
1.5. İsraililer'in Sina'da Tanrı'dan Korkması	65
1.6. Sina'da Antlaşmanın Onaylanması	66
1.7. Antlaşma Sandığı ve Tanrı'nın Konutu	68
1.8. Sina Sonrası Altın Buzağı Yapımı	69
1.9. Musa'nın Sina'dan İnişi	70
1.10. İlk Ürün ve Ondalık	70
1.11. Kandillerle İlgili Kurallar	71
2. NEVİ'İMDE SEMÂVÎ MÂBED	72
2.1. Dâvud'un Zafer Ezgisi	72
2.2. Süleyman'ın Halka Söylevi	74
2.3. Süleyman'ın Mâbedin Yapımı Sonrası Ettiği Dua	74
2.4. Peygamber Mikaya'nın Ahav'ı Uyarması	76
2.5. Rabb'in Dağı	77
2.6. Tanrı'nın Yeşeya'yı Çağırması	78
2.7. Tanrı'nın Bâbil'i Cezalandırması	80
2.8. Tanrı'nın Kûş'u Cezalandırması	81
2.9. Rab Halkını Kutsadıktan Sonra Asur'u Cezalandırması	82
2.10. Merhamet ve Yardım Dileği	82
2.11. Tanrı'nın Halkından Mâbed İsteği	83
2.12. Rab'bin Görkeminin Hezekiel'e Açıklanması	84
2.13. Rabb'in Yüceliğinin Mâbedi Bırakması	86
2.14. Sur Kralı'nın Kınanması	86
2.15. Yeni Tapınakla İlgili Görüm	88
2.16. Tanrı'nın Görkemi'nin Tapınağa Dönmesi	89
2.17. Samiriye ve Kudüs'ün Yargılanması	90
2.18. Yahuda'nın Günahı; Rabb'in Öfke Kâsesi	90
2.19. Rabb'in İsrail'i Azarlaması	92
2.20. Yûnus'un Balığın Karnındayken Ettiği Dua	93
2.21. Rabb'in Put Yapanlara Verdiği Yanıt	94
2.22. Tanrı'nın Kudüs'e Dönme Sözü Vermesi	94
2.23. Ölçü İpi	95
2.24. Başkâhin Yeşu	96
3. KETUVİM'DE SEMÂVÎ MÂBED	96
3.1. Tanrı'nın Yüzünü Göstermesi	97
3.2. Rabb'in Semadan Bakması	97
3.3. Davud'un Tanrı'ya Okuduğu Ezgi	98
3.4. Tanrı'nın Göklere Yanıt Vermesi	100
3.5. İlahi Varlıkların Mâbedde Tanrı'yı Övmesi	100
3.6. Tanrı'nın Oturduğu Yerden Herkesi Sınaması	101
3.7. Tanrı'nın İsrail'i Cezalandırması	101
3.8. Kutsal Konutundaki Tanrı	102
3.9. Semada ve Yeryüzünde Bulunan Tanrı	103
3.10. Asur Kralı'nın Cezalandırılması	103
3.11. Tanrı'nın Yeryüzünü Yargılamaya Gelmesi	104
3.12. Siyon'un Yeniden Kurulması	104
3.13. Gökteki Ev	105
3.14. Kutsal Mekânındaki Tanrı'nın Övülmesi	105
3.15. Daniel'in Dört Yaratıkla İlgili Görümü	106
3.16. Daniel'in Koç ve Tekeyle İlgili Görümü	107
3.17. Eyüp'ün Birinci İmtihanı	108
3.18. Eyüp'ün İkinci İmtihanı	108

3.19. Süleyman'ın Halka Verdiği Sözler	109
3.20. Fısıh Bayramı	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER METİNLERDE SEMÂVÎ MÂBED

1. DEUTEROKANONİK (APOKRİF) KİTAPLARDA SEMÂVÎ MÂBED	112
1.1. Tobit'in Kitabı.....	112
1.1.1. 6/18.....	112
1.1.2. 7/11-15.....	113
1.1.3. 12/11-22.....	113
1.1.4. 14/1-5.....	114
1.2. Yudit'in Kitabı	115
1.2.1. 6/18-19.....	116
1.2.2. 11/16-17.....	116
1.3. Bilgelik Kitabı.....	116
1.3.1. 3/13-15.....	116
1.3.2. 18/15.....	117
1.4. Sirak'ın Kitabı.....	117
1.4.1. 1/5-8.....	117
1.4.2. 16/17-19.....	118
1.4.3. 36/12-13.....	118
1.4.4. 44/16.....	118
1.4.5. 47/13.....	118
1.4.6. 48/17-20.....	118
1.5. Baruk'un Kitabı.....	119
1.5.1. 2/11-17.....	119
1.5.2. 3/24-37.....	120
1.6. Azarya'nın Duası ve Üç Genç Adam'ın Ezgisi.....	121
1.6.1. Üç Genç Adam'ın Ezgisi 28-34	121
1.7. I. Makabeler.....	122
1.7.1. 2/57-58.....	122
1.7.2. 3/46-53.....	122
1.8. II. Makabeler.....	122
1.8.1. 3/37-39.....	123
1.8.2. 15/1-4.....	123
1.8.3. 15/32-34.....	123
1.9. III. Makabeler.....	124
1.9.1. 2/1-20.....	124
1.9.2. 4/16-21.....	125
1.9.3. 5/50-51.....	125
1.9.4. 6/16-20.....	125
1.10. Ezra	127
1.10.1. 6/1-6.....	127
1.10.2. 6/18.....	127
1.10.3. 8/42-45.....	127
1.11. IV. Makabeler	128
1.11.1. 4/3-11.....	128
2. HANOK'UN KİTABI'NDA SEMÂVÎ MÂBED	129
2.1. 6. Bölüm 1-3.....	131
2.2. 14. Bölüm 8-10.....	131
2.3. 24. Bölüm 1-2.....	131
2.4. 25. Bölüm 1-4.....	132
2.5. 36. Bölüm 1-3.....	132
2.6. 37. Bölüm 1-3.....	132
2.7. 53. Bölüm 1 ve 7	133

2.8. 60. Bölüm 1–5.....	133
2.9. 71. Bölüm 1, 2, 5 ve 9.....	133
2.10. 89. Bölüm 73.....	134
2.11. 90. Bölüm 28–30.....	134
2.12. 91. Bölüm 8, 9 ve 13.....	134
2.13. 93. Bölüm 9–11.....	135
2.14. 102. Bölüm 3.....	135
3. TALMUD METİNLERİNDE SEMÂVÎ MÂBED	136
3.1. Sanhedrin 94b	136
3.2. Sanhedrin 99b	137
3.3. Şabat 80b.....	138
3.4. Berahot 58a	139
3.5. Taanit 5a.....	139
4. ÖLÜ DENİZ YAZMALARINDA SEMÂVÎ MÂBED.....	140
4.1. Şabat Ayinin İlahileri 4Q400 - 407 (Shirot ‘Olat ha Shabbat)	141
4.1.1. 4Q403 I, i, 30-46 (4Q405).....	141
4.1.2. 4Q403 I, ii, 6–29	142
4.1.3. 4Q405 I9 ABCD (IIQ17 vii, 5–6).....	143
4.1.4. 4Q405 20 ii, 2I–2	143
4.1.5. 4Q405 I, 23 i.....	143
4.1.6. 4Q405 I, 23 iii	144
4.1.7. IIQ17 viii.....	144
4.2. Yeni Kudüs Yazmaları 4Q554	145
4.3. Son Günler Üzerine Bir Florilegium ya da Tedris 4Q174	145
4.3.1. 4Q174 (Tedris).....	145
5. YENİ AHİD’DE SEMÂVÎ MÂBED	147
5.1. And İçmek.....	149
5.2. Tapınak Üzerine And İçmek	150
5.3. Stefan’ın Konuşması	151
5.4. Semâvî Konutumuz	151
5.5. Mesih’te Sahip Olduğumuz Ayrıcalıklar	152
5.6. Tanrı’nın Yeni Topluluğu	152
5.7. Pavlus’a Açıklanan Sır.....	153
5.8. Tanrı’nın Sağladığı Ruhsal Silahlar	154
5.9. Özel İstekler ve Selamlar	154
5.10. Yeni Bir Başkâhin.....	155
5.11. Dünyevî Tapınak ve Mesih’in Kanı	155
5.12. Hanok’un Göklere Alınması	156
5.13. Tanrı’yı Reddetmeyin	157
5.14. Gökteki Taht	158
5.15. Yedi Melek ve Yedi Bela.....	159
5.16. Yeni Kudüs’ün Kurulması	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEMÂVÎ MÂBED İLE İZDÜŞÜMÜNÜN MUKAYESESİ

1. SEMÂVÎ MÂBED ÜZERİNE BELİRTİLEN GÖRÜŞLER.....	163
1.1. R. G. Hamerton-Kelly.....	163
1.2. G. K. Beale.....	166
1.3. Elias Brasil de Souza.....	168
1.4. Carla Sulzbach	170
1.5. Samuele Bacchiocchi	172
1.6. N. E. Andreasen	173

1.7. William H. Shea.....	174
1.8. Sanglae Kim.....	175
1.9. Micheal Wise	176
1.10. Richard M. Davidson	176
2. MUKAYESE	178
2.1. Tanrı'nın Semâvî Mâbed'i İnşası	187
2.2. Tanrı'nın Gerçek Mâbedi	188
2.3. Semâvî Mâbed.....	188
2.4. Tanrı'nın İkâmeti	189
2.5. Tanrı'nın Nüzülü.....	190
2.6. Semâvî Mâbed ve Semâvî Kudüs'ün Nüzülü.....	190
2.7. Yahudi Komşu Bölgelerinde Semâvî Mâbed Bağı	192
2.8. Karar Mercî Semâvî Mâbed	193
2.9. İyi ile Kötü'nün Mücadele Sahası Semâvî Mâbed	194
2.10. Tanrı'nın Modeli'ne Göre Semâvî Mâbed	194
2.11. Tanrı'nın Mâbedden Tanıklık Etmesi	195
2.12. Semâvî Mâbed ile İzdüşümü Arasında Faal Etkileşim.....	195
2.13. Tevbe Kapısı Semâvî Mâbed	196
2.14. Semâvî Mâbed ile İzdüşümünün Yapısal ve Fiili Benzerliği	196
SONUÇ	198
KAYNAKÇA.....	201

GİRİŞ

1. Araştırmanın Önemi ve Gayesi

Araştırmamız, Yahudi literatüründe yer alan semâvî mâbed anlayışını konu edinmektedir. Yahudi kaynaklarında semâvî mâbedin çokça zikredilmesinin yanında, bunun ne ifade ettiğinin tam anlamı ile izah edilemeyişi bizim araştırmamızın önemini göstermektedir.

Eski Ahid’de ve diğer Yahudi literatüründe semâvî mâbede ve semâyâ dair izler taşıyan metinleri inceleyerek semâvî mâbed hakkındaki görüşleri ortaya koymak, onun fonksiyonları ve dünya üzerindeki emsalleri ile olan ilişkisinin geniş bir değerlendirmesini yapmak bu araştırmanın temel gayesidir. Yahudi literatüründe semâvî mâbed, Tanrı’nın dünyayı ve tüm kâinatı yönettiği, bu esnada halkına yardım ettiği, yeri geldiğinde öfkelenildiği ve cezalandırdığı kendi iradesini sonsuz bir şekilde kullandığı ilahi faaliyetlerin mekânı olarak görülmektedir. Bunun yanında Tanrı’nın bir kral olarak oturduğu tahtının yer aldığı, ilahi varlıkların da kendisinin yanında toplandığı mekân semâvî mâbed, duaların kabul olduğu, yeryüzü mâbediyle de etkileşim içerisinde olan bir ibâdethane gibi algılanmaktadır.

Elinizdeki bu çalışma çerçevesinde Yahudi literatüründeki semâvî mâbed konusunun araştırılmasını haklı kılan birkaç önemli neden bulunmaktadır. Öncelikle, ülkemizde Yahudi literatüründe semâvî mâbedin işlevini ve yeryüzü emsalleri ile ilişkisini kapsamlı bir şekilde inceleyen araştırma henüz yapılmamıştır. Batı literatüründe de bu konuya dair çok fazla çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Herşeyden önce bu sebeplerle, semâvî mâbed konusunun incelenmesi uygun görülmüştür. Ayrıca, mâbed Yahudi inancının merkezinde yer aldığı için, Kitab-ı Mukaddes’teki semâvî mâbed anlayışının incelenmesi, Kitab-ı Mukaddes teolojisinin anlaşılmasına da yarar sağlayacaktır. Öte yandan, bu araştırma kapsamında, birinci yüzyıl ile sınırlı da olsa Hristiyanlıkta semâvî mâbed anlayışının incelenmesi konunun diğer bir boyutu olacak, Eski Ahid ve Yeni Ahid arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

2. Araştırmanın Metodu

Semâvî mâbed kavramı, yeryüzü mâbedinin (Süleyman Mâbedi) yıkılması öncesi ve sonrasında Yahudi toplumunun varlığının devamını sağlayan olgulardan biri olması dolayısıyla önemlidir. Bu yönüyle konu Dinler Tarihi çalışmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Semâvî mâbed olgusu her ne kadar arkeolojiden antik dillere kadar uzanan geniş bir araştırma alanına konu olsa da burada mümkün olduğunca Dinler Tarihi disiplini çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda, Dinler Tarihi'nin kendine özgü metotlarından faydalanılmıştır. Bu nedenle öncelikle her bir bölümde yer alan konuların, kendi içerisinde tarihsel bir perspektifle ele alınıp mevcut kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle objektif olarak deskriptif bir metotla tasvir edilmesine gayret edilmiştir.

Birinci bölümde, Yahudilerin semâvî mâbed anlayışıyla, antik dönem komşu bölgelerdeki benzer kavramların irtibatının tespiti için Sümer, Akat, Bâbil, Hitit ve Mısır metinlerine yer verilmiştir. O bölgenin ve dönemin kaynaklarındaki semâvî mâbed olgusunun konu edilmesi, buradaki mâbed anlayışını aydınlatacak, İsrailoğulları ile komşuları arasındaki semâvî mâbed anlayışının benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkartacaktır. Çalışmamızın devam eden kısımlarında, İsrailoğulları'nın tarihine bakış bu toplumun yaşadığı hâdiselere ve geçirmiş olduğu evrelere ışık tutması bakımından önemlidir. Zira bu tarih aydınlatılmadığı takdirde semâvî mâbed anlayışının ne şekilde ortaya çıktığını, bu anlayışın gelişim safhalarını ve bunun Yahudiler üzerinde nasıl bir etki yaptığını bilmek mümkün olmayacaktır. Ayrıca Süleyman Mâbedi'nin Kitab-ı Mukaddes'teki önemine ve çeşitli özelliklerine dair ifadelerle yer verilmesi konunun anlaşılabilirliği açısından ehemmiyetlidir.

Çalışmamızın ikinci bölümü Tevrat, Nevi'im ve Ketuvim'de zikredilen semâvî mâbed ile ilgili metinlere ayrılmıştır. Çünkü araştırmamıza katkıda bulunabilmesi için konuya ilişkin bilgiler ihtiva eden birçok delilin incelenmesi gerekmektedir. Burada tetkik edilen metinlerin çoğu semâ ile bağlantılı bir mâbede işaret etmektedir. Lakin semâvî mâbede ait özel bir terim içermese de onun hususiyetlerini yansıtan, belli bazı aktivite ve rollerinin aydınlanmasına katkıda bulunan metinler de çalışmamıza ışık tutmuştur.

Üçüncü bölümde, semâvî mâbede dair bulgular, Deuterokanonik, Hanok (Enoch), Talmud, Ölü Deniz ve Yeni Ahid gibi metinlerde aranmıştır. Bu metinlerde değinilen semâvî mâbed olgusu, araştırmamız açısından önemlidir. Çünkü elde edilen bulgular semâvî mâbedin anlaşılmasını kolaylaştıracak niteliktedir.

Son bölümde ise, araştırmaya dair konusunda uzman kişilerin görüşlerine yer verilmiş ve semâvî mâbed ile izdüşümünün genel bir mukayesesi yapılmıştır.

3. Kaynakların Değerlendirilmesi

Yahudilikte semâvî mâbed anlayışı ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmı Kutsal Kitap metinlerine ve diğer metinlere (Talmud, Deuterokanonik, Hanok, Ölü Deniz, Yeni Ahid) dayanmaktadır. Bu çalışmada, Tevrat'tan yapılan Türkçe nakillerde Kitab-ı Mukaddes Şirketi tarafından neşredilen 2006 baskısı; İbranice nakillerde ise “<http://www.mechon-mamre.org>” (2010) web sitesi esas alınmaktadır.

R. G. Hamerton-Kelly, “The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic” başlığı ile yazdığı makalesinde Yahudi apokaliptik eserlerinde semâvî mâbed fikrinin izini aramaktadır. Hamerton, çalışmasında erken dönem teokrasisinde mâbede yönelik iki temel tutum olan Hezekiel ve P’de zikredilen metinleri incelemektedir. Ayrıca, Hamerton-Kelly kaleme aldığı makalesinde Jubile yazarları, Hanok, II. Baruk ve Antik Dönem metinlerinin bir kısmına değinmektedir.¹

Semâvî mâbed üzerine önemli bir çalışma 1976 senesinde Richard M. Davidson tarafından yapılmıştır.² Davidson çalışmasında, Kitab-ı Mukaddes’te semâvî mâbed ile ilgili birkaç babı incelemektedir. Çıkış 25; 9, 40’dan yola çıkarak, dikey tipolojiye yani semâvî mâbed ve onun dünyevî mukabili arasındaki benzeşmeye özel bir dikkat çekmektedir.

---

¹ R. G. Hamerton-Kelly, “The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic”, **Vetus Testamentum**, Vol. 20, No. 1 (January 1970), s. 1-15.

² Richard M. Davidson, “The Heavenly Sanctuary in the Old Testament”, **Berrien Springs MI: TMs Adventist Heritage Center**, 1976, s. 1-29.

N. E. Andreasen, 1981’de Kitab-ı Mukaddes’teki semâvî tapınağı farklı açıdan ele alan bir makale yazmıştır.³ Andreasen’nin bu araştırması, semâvî mâbedin arka planını anlamayı ve Kitab-ı Mukaddes’teki semâvî mâbede genel bir bakış sergilemeyi kolaylaştırmaktadır.

1982 senesinde William H. Shea tarafından yazılan nebevi tefsirle alakalı daha büyük bir eserin içerisinde basılan “Selected Studies on Prophetic Interpretation” adlı çalışmada da semâvî mâbede değinilmektedir.⁴

2002’de Sanglae Kim tarafından semâvî mâbed üzerine temel bir çalışma yapılmıştır.⁵ Bu çalışmanın odak noktası Kitab-ı Mukaddes’te semâvî mâbed anlayışının olup olmadığını tespit etmektir. Kim, hedefini gerçekleştirmek için semâvî tapınağa işaret ettiği düşünülen 18 babın detaylı incelemesini yapmaktadır.

Son zamanlarda semâvî mâbed temasına ilişkin *The Temple and the Church’s Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God* adlı bir araştırma Gregory K. Beale tarafından yapılmıştır. Beale, tapınağın teolojisi ve kilisenin misyonu konusundaki geniş çalışmasında, Eski Ahid’deki seyyar tapınak (Tabernacle) ve diğer mâbedlerin sembolik olarak Tanrı’nın ikamet yerini gösterdiğini belirtmektedir.⁶ Beale bu konuda kapsamlı bir çalışma yaparak semâvî mâbedin bazı özelliklerini anlamaya yönelik önemli katkı sağlamaktadır.

2004 yılında Howard Schwartz tarafından *Tree of Souls, The Mythology of Judaism* adı ile hazırlanan çalışmada Yahudiliğe dair çeşitli mitsel konulara yer verilmektedir.⁷

---

³ Niels-Erık Andreasen, “The Heavenly Sanctuary in the Old Testament”, In *The Sanctuary and the Atonement*, ed. Arnold Wallenkampf and Richard Leshner (Washington, DC: Biblicas Research Institute, 1981), s. 67-86.

⁴ William H. Shea, “Selected Studies on Prophetic Interpretation”, **DC, General Conference of Seventh-day Adventists**, Vol. 1, N. 1 (1982), s. 5-8.

⁵ Sanglae Kim, “The Heavenly Sanctuary/Temple in the Hebrew Bible”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Sheffield Üniversitesi, 2002).

⁶ Gregory K. Beale, **The Temple and the Church’s Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God**, Downers Grove, USA: Inter-Varsity Press, 2004, s. 25.

⁷ Nowars Schwartz, **Tree of Souls, The Mythology of Judaism**, Caren Loebel-Fried (dr.), USA: Oxford Univ. Press, 2004.

Elias Brasil de Souza'nın 2005 senesinde *The Heavenly Sanctuary/Temple in the Hebrew Bible: Function and Relationship to the Earthly Counterparts* başlığı altında hazırlamış olduğu çalışma araştırmamız açısından bir hayli önemlidir.⁸ Bu çalışma, semâvî mâbedin Kitab-ı Mukaddes'in 43 sayfalık bölümünde yansıdığı şekliyle fonksiyonlarını ve dünyadaki emsalleri ile olan ilişkisini incelemektedir.

Carla Sulzbach'ın⁹ "Of Temples on Earth, in Heaven and in Between" başlığı ile hazırladığı makale, semâvî mâbed ve yeryüzü izdüşümlerini açıklamada bir hayli önem arz etmektedir. Sulzbach, Kitab-ı Mukaddes'ten ve diğer metinlerden alıntılar yaparak konu üzerine önemli şahsiyetlerin görüşlerine yer vererek bu çalışmaya netlik kazandırmaktadır.

Samuele Bacchiocchi,¹⁰ "The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?" adı ile yazdığı makalesinde, semâvî mâbedin sembolik olarak mı yoksa gerçek olarak mı düşünüldüğünü açıklamaya çalışmaktadır.

4. Temel Kavramlar

4.1. Mâbed

Mâbed ile kastedilen, Tanrı'nın varlığını belirten ifadelerin ve uygulanan fiillerin kutsal bir mekânla olan ilişkisidir. Arapça ibâdet masdarından gelen ve 'ibâdet edilen mekân, ibâdet yeri' anlamına gelen mâbed kelimesi, din müntesipleri tarafından belli zamanlarda toplu ya da bireysel olarak ibâdet maksadıyla inşa edilmiş bir mekânı ifade etmektedir. Batı dillerinde mâbedin karşılığı olarak kullanılan 'temple' kelimesi Latince 'templum' ifadesinden gelmektedir. Bu kelimenin Yunanca karşılığı ise 'olantemenos' da 'Tanrı'ya tahsis edilen yer' demektir. Mâbed için Sümerce 'E', Akadça 'bitu' (ev) kelimeleri, ekalden gelen 'ekallu' ile (Tanrı'nın sarayı) ekurdan

⁸ E. Brasil de Souza, "The Heavenly Sanctuary/Temple Motif in The Hebrew Bible: Function and Relationship to The Earthly Counterparts", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Andrews Üniversitesi, 2005).

⁹ Carla Sulzbach, "Of Temples on Earth, in Heaven and in Between", Ian H. Henderson ve Gerbern S. Oegema (Eds.), **In Changing Face of Judaism, Christianity, and Other Greco-Roman Religions in Antiquity: Presented to James H. Charlesworth on Occasion of his 65th Birthday** içinde (166-185), Zeit 2, Gütersloher Verlagshaus, 2006.

¹⁰ Samuele Bacchiocchi, "The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?", www.biblicalperspectives.com/endtimeissues/eti_103.pdf (05 Temmuz 09), s. 1.

gelen ‘ekurru’ (dağ evi) kelimeleri de kullanılmaktadır. İbrânîce’de mâbet, ‘mâbedbeth’ veya ‘heykal, mikdaş’ (saray, mâbed) ile karşılanmaktadır.¹¹

Mâbed anlayışının temelinde kutsal mekân telakkisi bulunur. Bu nedenle, mimari bir yapı kavramı akla gelir. Fakat mâbed sadece mimari bir yapı olarak değil, aynı zamanda kutsal dağ, kurban kesme ve sunum yeri olarak da kullanılmaktadır.

Kitab-ı Mukaddes’te yer alan ‘keruvlar arasında tahtına oturmuş bir şekilde egemenlik sürdüğü’¹² ifadesi mâbedi, Tanrı’nın tahtında oturduğu bir mekân olarak tasvir etmektedir.

Kitab-ı Mukaddes’in devam eden baplarında geçen Tanrı’nın huzuruna yaklaştıkları için ölen Hârûn’un iki oğlunun ölümünden sonra ‘Mûsâ’nın Ağabeyi Hârûn’a perdenin arkasındaki En Kutsal Yer’e ikide bir girme, Antlaşma Sandığı’nın üzerindeki Bağışlanma Kapağı’na yaklaşma. Yoksa ölürsün. Çünkü Tanrı kapağın üstünde, bulut içinde görünüyor’¹³ uyarısına göre mâbed, Tanrı’nın da içerisinde yer aldığı bir yerdir. Ayrıca Hârûn’un ‘En Kutsal Yer’e ancak günah sunusu olarak bir boğa, yakmalık sunu olarak da bir koç sunarak girebilmesi ve bunun için kutsal keten mintan, keten don giyerek, keten kuşak, keten sarık sarması’ mâbedde yapılan sunuları ve ritüelleri göstermektedir. Bunun yanında Hârûn’un ‘bulunduğu yere iki teke ve yakmalık sunu olarak koç vermesiyle günahlarının bağışlanacağını’¹⁴ bildirilmesi mabedin af yeri olarak işlev gördüğünü kanıtlamaktadır.

Kutsal Kitap’ta, ‘tahılı yetiştiren kimsenin tahılı yedikten sonra mabedde Tanrı’ya övgüler sunması, üzümü toplayanların şarabı kutsal avlularında içmesi’¹⁵ ile ‘Tanrı’nın kutsal dağında tapınarak onu yüceltmesi’¹⁶ isteği mâbedi, övgülerin, kutsal sunuların yapıldığı mekân olarak düşündürmektedir.

Yapıcıların tanrının tapınağının temelini attığı zaman, Kral Dâvud’un kuralı gereğince kâhinlerin Tanrı’yı övmek için tören giysilerini giyinerek ellerinde

¹¹ Ahmet Güç, “Mâbed” DİA, XXVII, 276-280.

¹² Mezmurlar, 99/1-2.

¹³ Levililer, 16/1-2.

¹⁴ Levililer, 16/5-6.

¹⁵ Yeşeya, 62/ 9.

¹⁶ Mezmurlar, 99/9.

borazanlarla, Levili Asafoğullarının da zillerle yerlerini almaları.¹⁷ mâbedi ibâdet yeri olarak tanımlamaktadır. ‘Sıkıntılı gününde Tanrı seni yanıtlasın, yardım göndersin sana kutsal yerden, Siyon’dan destek versin’¹⁸ ifadesi ise mâbedi ilahi yardım kaynağı olarak resmetmektedir.

Ayrıca mâbed, Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan ahid ile bağlantılıdır¹⁹ ve mâbed açık bir şekilde düşman saldırılarının da hedefidir.²⁰

4.2. Semâ/Semâvî Mâbed

Semâ/semâvî ile kastedilen, Tanrı’nın yeryüzü dahilinde olmayan, yeryüzü dışı alanıdır. Bu araştırmamızda semâ/semâvî kavramları, yeryüzü/dünya kavramlarının karşıtı olarak düşünüldüğünde semâvî mâbed kavramı da yeryüzü sınırları dışında, yani semâda yer alan bir olguyu işaret etmek üzere kullanılmaktadır.

Bu bağlamda semâvî mâbed, insanın yaşadığı yeryüzünün ötesinde ve Tanrı’nın istediği şekilde eylemde bulunduğu bir mekân olarak tasavvur edilmektedir. Tanrı’nın semâda icra ettiği bütün bu aktivitelerinin akis bulacağı bir yeryüzü mâbedi gerekmektedir. Kitab-ı Mukaddes’te yeryüzü mâbedi, semâvî mâbed gibi, sadece Tanrı’nın ikametgâh yeri olmadığı aynı zamanda Tanrı’nın bir kral gibi tahtta oturduğu ve Tanrı’nın hüküm verdiği bir yer olarak ifade edilmektedir.²¹ Bu nedenle semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedinin gerek somut gerekse soyut bağlamda benzerlik ihtimali de incelenmelidir.

Bazı araştırmacılar semâvî mâbedi mimari bir unsur olarak değil de semânın kendisi veya sadece Tanrı’nın varlığına ait bir ifade olarak görme eğilimindedirler.²² Semâvî mâbedin bu şekilde yapı değil de semânın kendisi veya Tanrı’nın tecellisi

---

¹⁷ Ezra, 3/10.

¹⁸ Mezmurlar, 20/1-2.

¹⁹ (On Emir ve Ahid Sandığı’nın mâbedde bulunması, Ayrıca Tanrı’nın esenlik antlaşması yapması, onların arasında tapınağını sonsuza dek kurma sözü vermesi) Bkz. Çıkış, 20/1-17; Hezekiel, 37/26; I. Krallar, 6/19.

²⁰ Bkz. Daniel, 1/1-2.

²¹ Amos, 1/2; Mezmurlar, 99/1-2; 50/2.

²² Gregory K. Beale, **The Temple and the Church’s Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God**, Downers Grove, USA: Inter-Varsity Press, 2004, s. 135, 152.

olarak algılanmasının temelinin ne kadar doğru olduğuna karar vermek için Kitab-ı Mukaddes metinlerinin incelenmesi gerekmektedir.

4.3. Teofani

Teofani (Theophany) Tanrı'nın insanlara görünmesi ve algılanabilir bir şekilde belirmesi, tecessüm etmesi demektir. Eski Yunan ve Ortadoğu dinlerinde genellikle tanrıların görünmesi anlamında kullanılan bu terim, Kitab-ı Mukaddes ile bağlantılı olarak özel bir hususiyet kazanmaktadır. Teofaniler Eski Ahid'de genellikle Tanrı'nın "adıyla" ya da "ihtişamıyla" ilişkilendirilir ve gerçek tarihsel olaylar olarak arz edilir. Teofani'nin konumuz ile alakası ise, izahına çalıştığımız Tanrı'nın nerede ne şekilde belireceğidir. Tanrı bazen semâvî mâbedinde, bazen yeryüzü mâbedinde bazen de her ikisi arasında belirsiz bir yerdedir. Bu bağlamda Tanrı, Çıkış bölümünde Sina Dağı'nda gök gürültüsü, şimşek parıldaması, yanan ateş, duman, bulut²³; Yeşeya ve Hezekiel bölümlerinde semâdaki mâbedinde, tahtının yanında herbirinin altışar kanatları olan serafaların durduğu yüce, muazzam mekânında oturan,²⁴ Mezmurlarda ise burnundan dumanlar yükselen, ağzından kavurucu ateş çıkaran, bulutları kendisine vasıta yapan gazap dolu²⁵ biri şeklinde betimlenir.²⁶ Bu tanım çerçevesinde bakıldığında yeryüzü mâbedi veya semâvî mâbed âdetâ Tanrı'nın teofanileridir.

4.4. Yahudi İnancında Mâbed

Yahudiler genellikle sürgün hayatı yaşamalarından dolayı farklı dönemlerde ve farklı coğrafi bölgelerde çeşitli ibâdet yerleri (mâbedler) inşa etmişlerdir. Kitâb-ı Mukaddes'e göre İsrâiloğuları tarihinin Hz. İbrahim'le başlayan ve Yakub ile devam eden ilk dönemlerde göçebe bir yaşam sürmelerinden ötürü, ibâdetlerini gerçekleştirebilmek için her konakladıkları yerde veya kendilerince önemli gördükleri mekânlarda kurban sunum yerleri (altar) yapmışlardır. Bu mezbahaneler arasında

---

²³ Çıkış, 19/16-20;20/18-21

²⁴ Yeşeya, 6/1-13; Hezekiel, 10/1-22.

²⁵ Mezmurlar, 18/8-14.

²⁶ M. Richtman, Kaufmann Kohler, Theophany, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=182&letter=T> (27 Nisan 2010)

Şekem, Beytel, Mamre ve Berşeba zikredilmektedir.²⁷ Bu gibi mekânlarda yapılan ibâdetler genellikle bireysel kesilen kurbanlardan oluşmaktadır.

Yahudilerin yaşamış oldukları dönemler kronolojik olarak sınıflandırıldığında ilk olarak İbrahim'den Mûsâ'ya kadar süren dönem, ikinci olarak Mûsâ'dan Süleyman arası dönem, üçüncü olarak Süleyman'dan mâbedin yıkılışına kadar devam eden dönem ve son olarak (Sinagog dönemi), mâbedsiz dönem olarak zikredilebilir.

Mûsâ dönemi ile birlikte ibâdet ve mâbed farklılık göstermektedir. Çünkü Mûsâ, tarihsel detaylarını tam bilemediğimiz fakat çoğunlukla mitsel kurgular üzerine oturtulmuş bir olgu olarak halkını Mısır'dan çıkardıktan sonra çölde kırk yıl süren bir dönem içerisinde Tanrı'nın isteği ile ibâdetlerin yapılabileceği ve Tanrı'nın da ikâmet edebileceği bir mekan (Mişkan)²⁸ yapmıştır. Ayrıca Ahid ve Ahid sandığının varlığı, din adamlarının oluşumu, çeşitli ibâdet şekillerinin belirmesi Mûsâ dönemi ile ilgilidir. Musa'nın inşa ettiği 'toplanma çadırı' *ohel moed* veya *makdis*²⁹ diye adlandırılan bu mabed, Tanrı'nın Mûsâ ile konuştuğu ve halkıyla buluştuğu bir mekândır.

Yahudi dini yaşamında önemli bir yer teşkil eden Mişkan, Yahudilerce kutsal addedilmiştir. Bunun sebebi, Mûsâ'nın dini faaliyetlerini uzun yıllar bu mekânda yapmış olmasıdır. Aynı zamanda, Yahudiler ibâdetlerini burada yerine getirmiş ve Tanrı ile iletişim kurmak istediklerinde buraya gelmişlerdir. Mişkan'a kutsiyet kazandıran en önemli husus, Tanrı'nın bu mekânda tezahür (yani teofani) ettiğine dair inançtır. Bir diğer husus ise Mûsâ'nın Ahid Sandığı'nı³⁰ bu çadırın en mukaddes bölümünde bulundurmuş olmasıdır.

Mûsâ'nın Tanrı'dan aldığı emirler doğrultusunda inşa ettiği Mişkan, yaklaşık dört asır Yahudilerin başlıca ibâdet merkezi olmuştur. Bu durum, Dâvud'un Kudüs'ü alması sonrasında oğlu Süleyman'ın Kudüs'e büyük bir mâbed inşa etmesine kadar

²⁷ Ahmet Güç, **Dinlerde Mabet ve İbadet**, 2. Basım, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 102.

²⁸ İsrailoğullarının çöldeki kutsal mekânı. İbranice'de, yeniden birleşme, yeniden toplanma, buluşma çadırı (Çıkış, 33/7) anlamında 'ohel mo'ed' denilmektedir. Yahve'nin Mûsâ ile yüzyüze konuştuğu ve halkı ile zaman zaman buluştuğu yer olarak bilinir. Mişkan (Mishkan-Tabernacle) taşınabilir mâbed veya tapınak gibi anlamlara da gelir. Mişkan, Mûsâ'nın Sina dağında iken Tanrı'dan aldığı emir doğrultusunda yapılmıştır. 'Çıkış, 25/8-9'

²⁹ Ahmet Güç, "Mâbed" DİA, XXVII, 276-280.

³⁰ Şehadet Sandığı, Ahid Sandığı (Aron ha Edûth-Aron ha Kodeş) 'Sayılar,10/33, 14/4; Çıkış, 26/33-34, 30/26; 40/5-21' Ahid Sandığına Kur'an-ı Kerim'de ise "Tâbût" denilmektedir. 'Bakara, 2/248.'

devam etmiştir.³¹ Daha sonraki süreçte de, 586'da İsrail Devleti'nin ortadan kalkışından itibaren tapınaksız geçen diaspora hayatı karşımıza çıkmaktadır.

---

³¹ Toplanma çadırı, (Mişkan) İsrâiloğulları'nın Ken'ân topraklarına girmesinden çok sonra da kullanılmış olup Hâkimler döneminde Şilo'ya, Saul döneminde Nob'a daha sonra Gibeon'a taşınmış nihayet Kral Süleyman onu mabedin içinde muhafaz etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Güç, **agmd.**, s. 276-280.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİK TARİHİ VE KOMŞU BÖLGELERDE SEMÂVÎ MÂBED ANLAYIŞI

1. Kutsal Kitap Dönemi

Yahudilerin yaşamlarında farklı dönüm noktaları olmuştur. İbrahim ile başlayan süreç içerisinde Tanrı ile ahid yapılmış, Mısır'a göç edilmiş ve Mûsâ tarafından Mısır'dan çıkartılarak 'Kudüs'e' yerleşilmiştir. Kutsal topraklarda devam eden süreçte 'Hakimler dönemi' (M.Ö. 1200-1000) ile 'Krallık dönemi' (M.Ö. 1020-928) yaşanmıştır. Krallar döneminde Davud ile başlayan ihtişam³², Süleyman'ın vefatı sonrası devletin ikiye bölünmesi ile son bulmuştur. M.Ö. 722'de Asurlular tarafından önce İsrail; ardından Bâbilliler tarafından M.Ö. 586'da Yahuda krallığına son verilmiştir. I. diaspora olarak adlandırılan bu dönemden sonra Yahudiler, Pers İmparatorluğu (M.Ö. 538), Helenler (M.Ö. 330) ve Roma İmparatorluğu (M.Ö. 63) idaresi altında yaşamıştır. Nihayetinde bu süreç içerisinde yaşanan tecrübelerin yansıması; Yahudiler arasında bölünme, din değiştirme, din bozulması, kültür erozyonu olarak görülmüştür. Kutsal Kitap'ta bahsedilen ebedi krallık (Dâvud Krallığı) ile yıkılmaz olarak bilinen Tanrı'nın ebedi mâbedinin (Süleyman Mâbedi) yıkılması Yahudiler için menfi bir etki yapmıştır. Bunun neticesinde Yahudiler içerisinde Tanrı'nın güçsüzlüğüne dair düşünceler meydana gelmiştir. Diğer dinlere giren Yahudiler zamanla başka kavimler içerisinde erimişlerdir. Pers Krallığı döneminde ancak iki Yahudi kabilesi kendi topraklarına geri dönüş yapabilmıştır. Diğer kabileler ise gittikleri yerlerde kalmayı tercih etmişlerdir.

1.1. İbrahim Dönemi

Kutsal Kitap'a göre, İbrahim Yahudilerin ilk atasıdır. İbrahim'in özellikleri ile ilgili bilgiler Kutsal Kitap'ta, Yaratılış 11/26; 17/5, Nehemya 9/7 ve I. Tarihler 1/26'da anlatılmaktadır. İbrahim'in hayatına dair rivayetler, Yaratılış 26/1; 35/27; 49/31'de zikredilmektedir.³³ İbrahim'in nerede ve nasıl ibadet ettiğine dair malumatlar ise, Yaratılış 12/6-7; 13/1-4; 14/18-20; 22/13 baplarında yer almaktadır.³⁴ Bu metinlerde zikredilen ifadelerde; İbrahim'in, 'Kenanlıların yaşadığı Beytel'le Ay Kenti arasına (More meşesine), Tanrı'nın kendisiyle ahidleşmek için görüldüğü yere', (kutsamak ve

³² Davud dönemi Yahudilerin devletleşme sürecidir.

³³ Nahum M. Sarna, S. David Sperling, "Abraham", *Encyclopaedia Judaica*, Vol.1, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 280-282.

³⁴ Israel Abrahams, S. David Sperling, "Development's in İsrail's Worship", *Encyclopaedia Judaica*, Vol.2, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 232.

anmak maksadıyla³⁵) ‘bir sunak yaptıktan’³⁶ sonra ‘Tanrı’ya yakarması’³⁷, buna ek olarak ilerleyen zamanlarda İbrahim’in ‘Avimelekle Beer-Şeva’da andlaştıktan sonra bir ‘İlgın’ (Meşe)³⁸ ağacı dikip Yahve’ye dua etmesi³⁹ bizlere kendisinin nerede ibadet ettiğine dair fikirler sunmaktadır. Ayrıca Kutsal Kitap’ta devam eden baplarda İbrahim’in ‘Tanrı’nın kâhini olan Melkidesek’e malının ondalığını’ vermesi⁴⁰, ‘Adem’den başlayarak Nuh ile devam eden Tanrı’ya sunular sunma’ geleneğini⁴¹ devam ettirip Tanrı’ya sunu olarak kurban sunması⁴² kendisinin nasıl ve ne şekilde ibadet ettiğini göstermektedir.

İbrahim’e ilişkin ifadelerle göre kendisi, Terah’ın oğludur ve o Kildanilerin Ur şehrinde doğar. Terah, İbrahim, Sare ve Lut ile birlikte Kenan ülkesine gitmek üzere Kildaniler’in Ur şehrinde ayrılır, Harran’a gidip oraya yerleşir. İbrahim’in babası Terah burada vefat eder.⁴³ Tanrı İbrahim’e, ilerleyen zamanlarda da devam edecek vizyonlarının ilkinin gerçekleştirir ve ona ailesi ile birlikte bulunduğu yerden ayrılmasını emreder. Tanrı İbrahim’e neslini büyük bir nesil yapacağına dair söz verir. Tanrı’nın bu sözü birkaç durumda tekrarlanacaktır. İbrahim, Tanrı’nın vaat edilmiş toprak sözü ve Tanrı’nın vahyi gereği Kenan topraklarına göç eder. Bu göç ediş, Yahudilerin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Sonraları İbrahim kıtlık nedeniyle Mısır’a göç eder, ardından tekrar yaşadığı topraklara (Kenan’a) döner.⁴⁴ İbrahim’in ileri yaşlarda, İsmail ve İshak adında iki oğlu olacaktır. Yahudi geleneğinde İsrailoğullarının atası İshak, seçilmiş özel biri olarak; İsmailoğullarının atası İsmail ise, seçilmişlikten çıkartılmış, hayırsız bir kişi olarak nitelendirilecektir.⁴⁵

---

³⁵ İbrahim’in Tanrı’nın gözüktüğü ve ahidleşmenin yapıldığı bu yere sunak yapması Yaratılış, 28/ 10-22’de Yakup’un gördüğü düştü sonra erkenden kalkarak başının altına koyduğu taşı anıt olarak oraya dikmesi ve orayı kutsaması ile benzerlik arz etmektedir.

³⁶ Yaratılış, 11/6-7.

³⁷ Yaratılış, 13/1-4.

³⁸ Frank N. Knowlton, Joseph Jacop, “Abraham’s Oak”, Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=363&letter=A> (25 Kasım 2010).

³⁹ Yaratılış, 21/33.

⁴⁰ Yaratılış, 14/18-20

⁴¹ Yaratılış, 4/1-5 ve Yaratılış, 8/20.

⁴² Yaratılış, 22/13.

⁴³ Bkz. Yaratılış, 11/26-32.

⁴⁴ Charles J. Mendelson, Kaufmann Kohler ve Diğerleri, “Abraham, Birth and Wanderings”, Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=360&letter=A> (10 Temmuz 2009); Ayrıca Bkz. S. Leyla Gürkan, **Yahudilik**, İstanbul: İSAM, 2008, s. 21-25.

⁴⁵ Şinasi Gündüz, **Yaşayan Dünya Dinleri**, İstanbul: DİBY, 2007, s. 208.

1.2. Mûsâ Dönemi

Mûsâ; lider, peygamber ve yasa koyucudur. Mûsâ dönemi, M.Ö. 13. yüzyılın ilk yarısına denk gelmektedir. Mûsâ daha sonra, Tanrı tarafından İsrailileri Mısır'dan çıkartmak ile vazifelendirilmiştir.⁴⁶ Mûsâ'nın doğumu Firavun'un emri ile yeni doğan tüm erkek çocuklarının Nil'e atıldığı bir zamanda meydana gelir. Levili bir adamın kendi oymağından evlendiği bir kadın çocuk doğurur ve bu çocuğu üç ay gizler; fakat bebeğini daha fazla saklayamacağını anlayan kadın onu bir sepete koyarak Nil'e bırakır. Firavun'un kızı bebeği Nil'de görür ve sahiplenir.⁴⁷ Böylece O, Çıkış 2/1-10'da zikredildiğine göre, Mısır'ın prenseslerinin oğlu olarak gelecekte İsrail'in kurtarıcısı olur.⁴⁸

Mûsâ, Horeb (Sina) dağında, Mısır'dan çıkış sonrası üçüncü ayda insanların da şahid olacağı Tanrı'nın vahyi ile karşılaşır ve 'On Emir'i' Sina'dan alır. Ardından Mûsâ onların ebedi sadakatını ilahi huzura iletir.⁴⁹ Mûsâ'nın yaşamış olduğu bu hadise çalışmamızın konusu açısından önem arz etmektedir. Zira; Çıkış 19/3-13 ve Çıkış 20/22-24'te Tanrı'nın semâdan yeryüzüne, Sina'ya, inerek Mûsâ ile bizzat görüşmesi ve bu olaya İsraililerin şahidlik etmesi, semâvî mâbed ve semâvî olguyu destekler mahiyettedir.* Bu olay neticesinde Tanrı, İbrahim ile yaptığı ahidden sonra Mûsâ ile de ikinci bir ahid yapmış olur. Bu ahidleşmeden sonra Yahudilere, Tanrı'nın seçtiği millet olma ve İsrailoğulları'nın ceddi olan İbrahim'e vaad edilen Kenan topraklarına sahip olma hakkı tanınmıştır.

1.3. Yeşu Dönemi

Nun'un oğlu, Mûsâ'nın hizmetlisi ve halefidir. Efrayim oymağındandır. Öncelikle Hoşea ismi ile anılmış fakat daha sonra Mûsâ kendisini Yeşu olarak adlandırmıştır.⁵⁰ Yeşu, Mûsâ'nın emri ile Amalekliler'i çölde mağlup ederek İsrailileri

⁴⁶ Moshe Greenberg, S. David Sperling, "Moses", **Encyclopaedia Judaica**, Vol.14, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 522.

⁴⁷ Bkz. Çıkış, 2/1; 6/16-20; 7:7, Sayılar, 26/59, I. Tarihler, 23/12-14.

⁴⁸ Joseph Jacob, George A. Barton ve diğerleri "Moses", Jewish Encyclopedia, http://www.jewishencyclopedia.com/view_page.jsp?artid=830&letter=M&pid=0 (10 Temmuz 2009).

⁴⁹ Greenberg, Sperling, **agm.**, s. 525.

* İlerleyen bölümlerde Mûsâ'nın yaşamış olduğu bu hadise ve Tanrı'nın yeryüzüne nüzülü etraflıca tartışılacaktır.

⁵⁰ Bkz. Sayılar, 13/8; Yasanın Tekrarı, 32/44.

kurtarır. Bunun akabinde Yeşu onun yardımcısı, mâbedin (Çadır) koruyucusu ve karargâhta Eldat ile Medat'ın⁵¹ peygamberlik yapması hususunda Mûsâ'nın destekçisi olarak onun yanında yer alır.⁵²

Bu dönem, Mûsâ'nın vefatı ile İsrailoğulları'ndan Yeşu'nun peygamber olması ve sonrasında Kenan topraklarına yerleşmesi ile ikinci mâbedin inşa edilmesine kadar yaklaşık yedi yüzyıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu tarihsel olay Eski Ahid literatürünün Yeşu kitabı ile başlayıp Malaki kitabı ile sona ermektedir. Yeşu, döneminin ilk safhasında kendisinin önderliğinde alınan toprakları Yakub'un on iki oğlunun devamı niteliğinde olan on iki kabileye paylaşmıştır.⁵³ Yeşu'nun ölümünün akabinde İsrailoğulları Hâkimler diye nitelendirilen liderler ile yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu dönemde İsrailoğulları güney ve kuzey olmak üzere iki devlete bölünmüştür. Yeşu'nun vefatı ile Mûsâ'nın siyaseti devam ettirilmiş ve İsrailoğulları'nın idarecileri halkın ileri gelenleri tarafından seçilmeye başlanmıştır.⁵⁴

1.4. Hâkimler Dönemi

Yeşu'nun ölümünden Saul'un kral olarak İsrail'i yeniden ihyasına kadar kapsayan dönemi Hâkimler Kitabı bizlere aktarmaktadır. Yalnız bu dönem, Hâkimler Kitabı'nın tamamı ile ilgili değildir. Yeşu'nun döneminin belli bir bölümünü de içermektedir ve son iki hâkimin bilgileri Samuel'in Kitabı'na göredir. Dahası günümüz kitaptaki şekliyle verilen aktivitelere göre 'Hâkimler' resmedilmektedir.⁵⁵ Bu dönemde İsrailoğulları on iki kabile halinde yaşamaktaydı. Bu kabilelerde aşiret idaresi hâkimdi. Aşiretlerin ileri gelenlerinden oluşan bir meclis kurulu olup aralarında herhangi bir anlaşmazlıktan ötürü çıkan husumetleri bu meclis çözmekteydi.⁵⁶ İlerleyen zamanlarda

---

⁵¹ Bkz. Sayılar, 11/27-29.

⁵² Emil G. Hirsch, Bernhard Pick, "Joshua", Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=544&letter=J&search=josue> s. 281. (10 Temmuz 2009).

⁵³ Gürkan, *age.*, s. 22-23.

⁵⁴ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2000, s. 229.

⁵⁵ Emil G. Hirsch, Victor Ryssel, "Period of Judges", Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=690&letter=J> s. 381. (10 Temmuz 2009).

⁵⁶ Gürkan, *age.*, s. 22.

Hâkimler dönemi çeşitli nedenlerden dolayı kendine bağlı kabileler arasında nüfuzunu yitirecektir. Bu olumsuz durum Hâkimler döneminin sonunu hazırlamıştır.⁵⁷

1.5. Krallık Dönemi

Hâkimler dönemini izleyen diğer süreç ise Krallık sürecidir. İsrailoğulları diğer kavimlerde olduğu gibi kendilerinin krallar tarafından yönetilmesini istemesiyle, ilk olarak Bünyamin soyundan gelen Saul, Tanrı tarafından kral olarak tayin edilmiştir. Daha sonra, Tanrı, Yehuda soyundan Dâvud'u İsrailoğullarına kral seçmiştir. Dâvud bölünmüş halde olan güney ve kuzey Yahudi devletlerini tek bir çatı altında toplamış ve Kudüs'ü başkent yapmıştır. Ve buraya kraliyet sarayını inşa etmiştir. Babasının ardından devletin başına Süleyman geçmiştir. Süleyman dönemi ise İsrail tarihinin en önemli dönemi olarak nitelendirilmektedir.⁵⁸

Peygamberler Kitabı, Kutsal Kitap'ın ikinci kanonik bölümlerinin dördüncü kitabıdır. O, İsrail'in ve Yahuda'nın krallarının Dâvud döneminden başlayarak Nabukednezar tarafından Zedekiya'nın⁵⁹ ele geçirilmesine kadar yaşanan sürecin hikâyesini içermektedir. Bu, I. Krallar ve II. Krallar olarak ayrı ayrı tasnif edilmiştir. İlki yirmi iki bölümden diğeri ise yirmi beş bölümden oluşmaktadır.⁶⁰

Krallık döneminde Yahudilerin altın çağını yaşatan Süleyman, Yahudiler için vazgeçilemeyecek bir yapıyı, kendi ismi ile anılacak mâbedi inşa etmiştir. Tanrı İbrahim, Mûsâ, Dâvud ile ahidleştiği gibi Kral Süleyman ile de ahidleşmiştir. Böylelikle Süleyman da diğerlerinin kutsandığı gibi kutsanarak Yahudilerce önemli bir figür haline gelmiştir.

---

⁵⁷ Hirsch, Ryssel, **agm.**, s. 381

⁵⁸ Gürkan, **age.**, s. 23.

⁵⁹ Zedekiya (Zedekiah, gerçek adı Mattaniah); Yahuda Kralı (M.Ö. 597-587)'dir. Ve Onun krallığına Bâbillerce son verilmiştir ve bunun sonucunda birçok Yahudi Bâbil'e götürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. G. Emil Hirsch, Maurice Ira Price, "Zedekiah", Jewish Encyclopaedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=73&letter=Z&search=zedekiah> s.681-682, (10 Temmuz 2009).

⁶⁰ Isodore Singer, M. Seligsohn, "Books of Kings", Jewish Encyclopedia http://www.jewishencyclopedia.com/view_page.jsp?artid=226&letter=K&pid=0 s. 503, (10 Temmuz 2009)

2. Süleyman Mâbedi Dönemi

Süleyman Mâbedi, Yahudilerin nazarında yaklaşık iki bin yıldır beklenen birlikteliğin bir göstergesidir. Mâbed; Yahudilerin dini, ictimai, hukuki ve pek çok alanda merkezidir. Tanrı tarafından yapımı istenen ve planları çizilen, yaratıcıya sunulan gönülden ta'zimin tek adresidir. Zira Tanrı ile kulları arasındaki her konudaki bağın, ancak ve ancak bu mekânda gerçekleşmesi mümkündür. Bu, Tanrı'ya karşı göstermiş olduğu içten yaklaşımın bizzat somutlaşmış halidir. O nedenle M.S. 70 yıllarında yıkılan mâbedin özlemi günümüzde hâlâ sürdürülmektedir. İnanışa göre bir gün, muhakkak mâbed yeniden inşa edilecektir.

Süleyman Mâbedi, Yahudiler için dünyanın en kutsal mekânı olmasından ötürü dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın bir Yahudi'nin onu kesinlikle ziyaret etmesi gerekmektedir.⁶¹

2.1. Dini Önemi

Süleyman Mâbedi'nin dini önemi, ahid sandığının içerisindeki Yahudi kutsal kitabı ve buluşma çadırındaki kutsal eşyaların mâbedde bulunmasından kaynaklanmaktadır.⁶²

Mâbedin tamamlanmasına müteakip Yahudiler Rab'be olan niyazlarını, ibâdetlerini, kurbanlarını ve buhur yakma törenlerini bu kutsal mekânda gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bunun en doğal sonucu olarak mâbed; ibâdetlerin ifa edildiği, çeşitli sunuların yapıldığı, kurbanların kesildiği, halkın toplanma ve karar alma v.b. mekânı olarak merkezi bir kurum haline gelmiştir.

Yahudiler tarafından Süleyman Mâbedi, 'Tanrı evi', şeklinde algılanmıştı. Çünkü tapınak bizzat Rab'bin arzusuyla inşa edilmiştir. Tanrı'nın kendi isteği sonucu oluşan bu mâbed dünyadan ve göklerden daha kıymetli görünüyordu. Bunun sebebi mâbedin yapılışının bizzat Rabb'in kendi eli ile olmasıydı.⁶³ Bu özellik tapınağın ne

---

⁶¹ Solomon Grayzel, **A History of the Jews**, Philadelphia: The Jews Publication Society of America, 1952, s. 115-116.

⁶² Bkz.I. Krallar, 8/ 2-8.

⁶³ Alexander Kristianpoller, **Temple in Talmud in Midrash**, Isaac Landman, Newyork: 1948, s. 196.

denli önemli olduğunu göstermektedir.⁶⁴ Ebedi mâbed⁶⁵ olarak ifade edilen Süleyman Mâbedi'nin yapım aşamaları ve planı bizzat Tanrı tarafından belirtilmiştir.⁶⁶

Ayrıca Tanrı ile peygamberi arasında koordine merkezi haline gelen Süleyman Mâbedi'nde bazı önemli şahsiyetlere vahiy ve peygamberlik vazifesi tevdi edilmiştir.⁶⁷

Kutsal Kitap'ta Yahudilere savaş açan ve mâbedlerini yıkarak onları ülkelerinden çıkarıp esir alan bu nedenle de günahkâr olan Babil'e karşı mücadeleye davet vardır. Tanrı halkından Bâbil'in çevresinde savaşmak üzere dizilmesini, oklarla onlara saldırmasını, öçlerini almalarını istemektedir.⁶⁸ Ardından yine Tanrı tarafından, önce Asur Kralı'nın ve sonra da Bâbil Kralı Nebukadnessar'ın aynı suçu işlediğini bu nedenle, Asur Kralı nasıl cezalandırıldıysa, Bâbil Kralı'yla ülkesi de öyle cezalandırılacağı, nihayetinde halkının yeniden otlağına kavuşacağı⁶⁹ müjdesi verilmektedir. Yeremya 50/11-28'deki bu anlatımda Bâbil istilası ile Tanrı'nın mâbedinin yıkılması, halkının sürgüne gönderilmesi ile Tanrı'nın üzüldüğü, Bâbillilere karşı öfkelenildiği sonrasında ise kendisinin onlardan intikam aldığı anlatılmaktadır. Yaşanan bu hadiseler Tanrı'nın seyirci kalmayarak müdahil olması Süleyman Mâbedi'nin önemini teyit etmektedir.

Süleyman Mâbedi'nin 'Tanrı Evi' olması neticesinde Yahudiler arasında mâbedin ebediliği fikri yaygınlık kazanmış; bu sebeple mâbedin yıkılmasının düşünülmesi imkansız görülmüştür.⁷⁰ Yahudilerdeki bu anlayışın, istilalar ve yıkımlar esnasında da devam ettirilmesi son ana kadar düşmana karşı mücadelenin sürdürülmesinde en önemli etken olmuştur.⁷¹

Mâbed, hem sürgün döneminde hem asayiş döneminde kendi topraklarında dini faaliyetlerini gerçekleştirecek Yahudiler için dini merkez olduğundan dolayı Tanrı'nın

---

⁶⁴ I. Krallar, 8: 12-15; I. Krallar, 8/16; Sayılar II 7: 4-11; I.Tarihler, 17/ 3-10.

⁶⁵ Hezekiel, 43/7.

⁶⁶ I. Tarihler, 28/6.

⁶⁷ Yeşeya, 6/8-9.

⁶⁸ Yeremya, 50/11-15.

⁶⁹ Yeremya, 50/17-19.

⁷⁰ I. Krallar, 8/13.

⁷¹ Gedaliah Alon, Gershon Levi, **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E.**, England: Harvard Univ. Press. 1996, s. 49.

da sonsuza dek sembolü ve ayrılmaz bir parçasıydı.⁷² Mâbed Yahudilerce önemsenmekteydi çünkü Tanrı ile kul arasındaki iletişimin gerçekleştiği yegane mekân olması bireysel ve toplumsal ibâdetlerin, Tanrı'ya sunulan kurbanların bu mekânda ifasını gerektiriyordu, Yahudiler günahlarından ancak bu kutsal yerde arınabiliyorlardı.⁷³ Ayrıca Sukkoth, Şavuoth, Passover gibi ibâdetler de sadece bu yerde ifa edilebilmekteydi. Yahudilerce ikâmet edilen yer önemli değildi bu nedenle kendileri nerede bulunursa bulunsun dualar muhakkak bu mekâna ulaşabilmekteydi.⁷⁴ İstilalar neticesinde Yahudiler mâbedsiz kalarak Tanrı ile iletişim kuramadıklarından yakınmışlardır. Mâbedin yıkılması ile bir kısım Yahudiler, Rab ile aralarına bir perdenin indiğine, Tanrı ile aralarındaki iletişimlerinin koptuğuna, bu nedenle de dua kapılarının kapandığına inanmışlardır.⁷⁵

Mâbedin yok olması ve sonrasında Yahudilerin sürgün edilmesi, kendi aralarında bazı kesimlerce oluşan ibâdetin mümkünsüzlüğü anlayışı nedeniyle din değiştirmek durumunda kalmışlardır. Ayrıca din değiştirmeyen Yahudiler ise Süleyman Mâbedi'nin izdüşümü olarak görülen semâvî mâbed fikrini benimsemişler ya da mâbedin tekrar ihyası düşüncesini kabullenmişlerdir.⁷⁶

2.1.1. Kitab-ı Mukaddes'te Süleyman Mâbedi

Aşağıda örnek olarak sunduğumuz Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen Süleyman Mâbedi'nin yapımına, bu esnada yaşanan sürece, mâbedin ehemmiyetine, mâbedin gelişimine ve diğer önemli hususiyetlere dair konuları içermektedir. Buradaki temel gaye Kitab-ı Mukaddes'in kendi nazarıyla Süleyman Mâbedi'ne nasıl baktığını göstermektir.

Süleyman Mâbedi ile ilgili ifadelerle göre, Sur Kralı Hiram, Süleyman'ın babası Dâvud'un yerine kral olarak meshedildiğini duyunca, elçilerini Süleyman'a gönderir. Çünkü Hiram, Dâvud'la hep dostça geçinmiştir. Süleyman da Hiram'a 'babası

⁷² Margolis Max, Alexander Max, **A History of the Jewish People**, Cleveland and Newyork: Meridian Books, 1962, s. 65.

⁷³ Alon, Levi, **age.**, s. 47.

⁷⁴ I. Krallar, 8/ 44-48.

⁷⁵ Shaye J. D Cohen, "Roman Domination, The Jewish Revolt and the Destruction of the Second Temple", **Ancient Israel**, Hershel Shanks (drl), Washington: Biblical Archaeology Society, 1999.

⁷⁶ Victor H. Matthews, **Manners and Customs in the Bible**, 7. Baskı, Massachuset: Hendrickson Publishers, 1991. s. 180.

Dâvud'un, çevresindeki savaşlar nedeniyle Tanrı adına bir tapınak inşa edemediğini, şuan kendisinin ne bir düşmanı olduğunu, ne de kötü bir olay yaşadığını, ayrıca Tanrı'nın, babama benim kendisi adına bir tapınak yapacağıma dair de söz verdiğini bu nedenle Tanrı adına bir tapınak yapmaya karar kıldığını⁷⁷ söyler.

Süleyman, mâbedin yapılmasını sağlamak maksadıyla Hiram'dan 'Lübnan'dan sedir ağaçlarının kesilmesi için adamlarına buyruk vermesini, kendi adamlarının da onlarla birlikte çalışmasını'⁷⁸ ister. Süleyman'nın haberini alan Hiram ise, 'sedir ve çam ağaçlarıyla ilgili bütün dileklerini yerine getireceğini, adamlarının tomrukları Lübnan'dan denize indireceğini, kendisinin de onları sallar halinde bağlatıp belirtilen yere kadar yüzdüreceni'⁷⁹ ifade eder. Hiram Süleyman'a istediği kadar sedir ve çam tomruğu sağlar. Süleyman da her yıl Hiram'a sarayının yiyecek gereksinimi olarak yirmi bin ölçek buğday, yirmi kor⁸⁰ saf zeytinyağı tedarik eder.⁸¹

Kral Süleyman mâbed için çalıştırmak üzere bütün İsrail'den otuz bin adam toplar. Sırayla her ay on binini Lübnan'a gönderir. Bu işler bir ay Lübnan'da, iki ay evlerinde kalır. Angaryasına çalışan adamların başında Adoniram görevlidir. Süleyman'ın yük taşıyan 70000, dağlarda taş kesen 80000 adamı vardır. Ayrıca, işin yürümesini sağlayan ve işçileri yöneten 3300 görevlisi bulunur. İşçiler, kralın buyruğu uyarınca, tapınağın temelini yontma taşlarla atmaya üzere ocaktan büyük ve kaliteli taşlar kesip çıkarırlar. Süleyman'ın ve Hiram'ın yapıcılarıyla Gevallılar, tapınağın yapımı için taşlarla keresteleri kesip hazırlarlar.⁸²

Süleyman, İsrail halkının Mısır'dan çıkışından dört yüz seksen yıl sonra, krallığının dördüncü yılının ikinci ayı olan Ziv ayında tapınağın yapımına başlar. Kral Süleyman'ın Rab için yaptığı tapınağın uzunluğu altmış, genişliği yirmi, yüksekliği otuz arşındır. Tapınağın ana bölümünün önündeki eyvan, tapınağın genişliğinde olup yirmi arşındır. Eyvan tapınağın önünden ileriye doğru on arşındır. Süleyman, tapınakta dışa doğru daralan kafesli pencereler ve tapınağın dış cephesine bitişik, ana bölümün, iç

---

⁷⁷ I. Krallar, 5/1-4.

⁷⁸ I. Krallar, 5/6.

⁷⁹ I. Krallar, 5/7-9.

⁸⁰ İbranice'de 'Yirmi bin ölçek' yaklaşık 3.300 ton, yirmi kor ise 440 litredir.

⁸¹ I. Krallar, 5/10-11.

⁸² I. Krallar, 5/ 13-18.

odanın çevresindeki duvarlara bitişik odalardan oluşan katlar yaptırır. Alt kat beş arşın, orta kat altı arşın, üst kat yedi arşın, genişliğindedir. Kirişler tapınağın duvarlarına girmesin diye duvarların çevresinde dışarıya doğrudur. Tapınağın yapımında kullanılan taşlar taş ocaklarında yontulmuştur. Onun için yapım halindeki tapınakta çekiç ve balta dahil hiçbir aletin sesi duyulmamıştır, yan katın girişi tapınağın güneyindedir. Döner bir merdivenle orta kata, oradan da üçüncü kata çıkılır.⁸³

En Kutsal Yer olarak adlandırılan iç oda, tapınağın arka bölümünde yapılıdır. Tabandan tavana kadar sedir tahtasından oluşan bir duvarla öbür bölümlerden ayrılmıştır. Bu bölümün uzunluğu yirmi arşındır. Bu iç odanın önündeki ana bölümün uzunluğu ise kırk arşındır. Taşlar görünmesin diye tapınağın içi, üzerine sukabağı ve çiçek motifleri oyulmuş sedir tahtalarıyla kaplanmıştır. Tapınağın içinde Rabb'in Antlaşma Sandığı'nın konacağı iç oda bulunmaktadır. Bu odanın içten içe uzunluğu, genişliği ve yüksekliği yirmişer arşındır. Süleyman, tapınağın içini saf altınla kaplattırılmış, sunağı da sedir tahtalarla döşettirmiştir. Böylelikle iç odadaki sunak dahil, tapınağın içini tamamen altınla kaplatmış olur. İç odada her biri on arşın yüksekliğinde, iğde ağacından iki Keruv bulunur. Her kanadı beşer arşın olan Keruv'un açık kanatları bir uçtan öbür uca toplam on arşındır. Öbür Keruv'un kanat açıklığı da on arşındır. Her iki Keruv'un da ölçüsü ve görünüşü aynıdır. İkisinin de yüksekliği on arşındır. Süleyman altınla kaplattırıldığı Keruvlar'ı tapınağın iç odasına yerleştirmiştir. İç avlunun duvarları üç sıra yontma taş ve bir sıra sedir ağacı kirişleriyle yapılıdır. Rabb'in tapınağının temeli dördüncü yılın Ziv ayında atılmış, on birinci yılın sekizinci ayı olan Bul ayında tapınak tasarlandığı biçimde bütün ayrıntılarıyla tamamlanmış ve tapınağın yapımı Süleyman'ın yedi yılını almıştır.⁸⁴

2.2. Siyasi ve Milli Önemi

Milliyetçi din özelliğine haiz Yahudilik açısından Süleyman Mâbedi de hiç şüphesiz milli bir hüviyete sahip olacaktır. Bu bağlamda Süleyman Mâbedi, dini öneminin yanı sıra Yahudilerin ve Yahudi milli kültürünün devamını sağlayan bir

---

⁸³ I. Krallar, 6/ 1-10.

⁸⁴ I. Krallar, 6/15-38. Ayrıca mâbed ile ilgili benzer bilgiler için bkz. Çıkış, 26/33-34; 30/1-3; 25/18-20.

kurum olarak varlığını sürdürmüş ve İsrail'in bağımsızlığını temsil etmiştir.⁸⁵ Mâbedde yapılan toplumsal ibâdetler milli birlikteliğin bir yansımasıdır. Ayrıca bu birliktelik ile dışarıya karşı Yahudilerin siyasi ve milli anlamda güçlü olduğu imajı verilmektedir.⁸⁶

Süleyman Mâbedi, devamlı sürgün hayatı yaşayan, dünyanın değişik yerlerine dağılmış Yahudileri bir araya getiren tek güç konumundaydı. Ayrıca, Yahudi kabilelerinin toplanması ve hizipçi grupların faaliyetlerinin azaltılması bu kutsal mekân vasıtası ile mümkündü. Süleyman Mâbedi'nin bu siyasi ve milli öneminden ötürü mâbedin yıkılması Yahudiler için onarılamaz bir kayıp olmuştur.⁸⁷

2.3. Sosyal Önemi

Süleyman Mâbedi, Yahudilerin birbirleri ile düşüncelerini paylaştıkları, bilgilerin tartışıldığı serbest bir platform niteliğindedir. Bazı Yahudi bilginleri mâbedde geniş halk kitlelerine günlük periyodik dersler vermekteydiler. Hatta bu ders halkalarının içerisinde önemli bir şahsiyet olarak Nasıralı İsa da vardır.⁸⁸

Süleyman Mâbedi'nin toplumsal önemine işaret eden bir başka husus ise, hem sürgünde hem de kendi topraklarında iken Süleyman Mâbedi'nin imarı, ihyası vs. bakımları için Yahudilerin mâbede vermiş oldukları maddi yardımlardır. Yapılan bu yardımlar neticesinde mâbedin devamlılığı da sağlanmış oluyordu.⁸⁹

2.4. Hukuki Önemi

Süleyman Mâbedi her bakımdan Yahudiler açısından merkezi öneme sahip olduğundan bütün yaşam, mâbed ve çevresi etrafında yoğunlaşmıştı. Bu nedenle dini, sosyal, kültürel vs. konular mâbedde tartışılmaktaydı. Hukuki boyutta olanlar ise mâbedde yerleşik en yüksek mahkemesi olarak bilinen Sanhedrin'de sonuca bağlanırdı. Süleyman Mâbedi'nin istilalar neticesinde yıkılması, Sanhedrin'in hukuki otoritesinin

---

⁸⁵ Yusuf Basalel, **Yahudi Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2003, s. 46.

⁸⁶ Charles Guignebert, **The Jewish World in the Time of Jesus**, S. H. Hooke (çev.), London ve Newyork, 1996, s. 59.

⁸⁷ Basalel, **age.**, s. 46.

⁸⁸ Luka, 2/41-50.

⁸⁹ Gedaliah Alon, Gershon Levi, **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E**, England: Harvard Unv. Press. 1996, s. 47-48.

azalmasına, ayrıca Yahudiler arasında hukuki bir boşluğun doğmasına neden olmuştur.⁹⁰

2.5. I. Mâbed Dönemi

Bu dönem, Yahudilerce büyük önemi olan Süleyman Mâbedi'nin kurulmasından ikinci mâbedin inşa edilmesine kadar devam eden bir dönemi kapsamaktadır.

2.5.1. M.Ö. 586'ya kadar Yaşanan Dönem

Bahsettiğimiz bu süreç, birinci mâbedin yıkılması ve Bâbil sürgününe kadar, İsrail ve Yahuda antik krallıkları dönemini içermektedir. Tevrat dahil Eski Ahid'in büyük bir bölümü bu tarihten sonra oluşmuş olsa da içerdiği mevzuların çoğunluğu bu dönemle ilgilidir. Yakın civardaki Filistin ve Suriye krallıklarıyla sosyal açıdan eski Yahudi krallıkları büyük bir benzerlik göstermektedir. Peygamberlerin nakilleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde, bu benzerliğin bölgedeki insanların büyük bir bölümü tarafından uygulanan dini kültlere kadar uzandığı görülür. Daha sonraki dönemde Yahudiliğin tipik özelliği haline gelecek olan birçok düşünce, bu aşamada henüz sadece küçük bir peygamber ve vaiz çevresiyle sınırlıdır.⁹¹ Asurluların İsrail devletini yok edip yağmalaması müteakibinde, Yahudilerin diğer kabile devleti olan Yahuda ise, Asurluların tehditiyle karşı karşıya kalmıştır fakat Asur Devleti'nin Bâbil Krallığına yıkılması ile Yahudalılar yaklaşık 150 sene daha varlığını sürdürmüşlerdir.

2.5.2. Bâbil İstilasası ve Mâbedin Yıkılışı

Yahudilerce çok önemsenmesine ve bu nedenle Eski Ahid'de devamlı Bâbil istilasası ile ilgili bilgiler yer almasına rağmen, Bâbil kaynaklarında Kudüs'e karşı yapılan istilalara ve Yahudilerin sürgün edilmesine dair bilgilere çok nadiren yer verilmesi Bâbil Krallığına, Yahudilerin Bâbil topraklarında fazla bir önem teşkil etmediği sonucunu gösterir.⁹² Her an Asur Devleti'nin işgal tehlikesi ile yaşayan Yahuda; yeni kurulan Bâbil Devletince yıkılması ile rahat bir nefes almış, fakat kısa bir süre sonra Bâbil imparatoru Nebukadnezzar'ın döneminde kendisini tekrar baskı altında hissetmiştir. İlk dönemlerde dikkatli bir komşuluk süreci yaşayan Yahudalılar, zamanla

⁹⁰ Alon, *age.*, s. 45-48.

⁹¹ Shahak Israel, *Jewish History, Jewish Religion*, London: Pluto Press, 2002, s. 50.

⁹² Ronald H. Sack, *Images of Nebuchadnezzar*, London ve Toronto: Susquehanna University Press, 1991, s. 21.

kendi topraklarında hâkimiyet sağlamaları isteğiyle isyan etmiş ve bunun neticesinde Kudüs işgal edilmiştir. M.Ö. 586 yılındaki işgal ile Kudüs ve Süleyman Mâbedi yağmalanıp tahrip edilmiştir. Yıkılan mâbedin içerisinde bulunan kutsal eşyalar Bâbil'e götürülmüştür.

Bununla ilgili husus Kutsal Kitap'ta anlatılmaktadır. Rabb'in tapınağı, sarayı ve Kudüs'teki bütün evler ateşe verilip önemli yapılar yakılır. Muhafız birliği komutanı önderliğindeki Kildani ordusu Kudüs'ü çevreleyen surları yıkar. Komutan Nebukadnezzar'dan kentte sağ kalanları, Bâbil Kralı'nın safına geçen kaçakları ve geri kalan halkı sürgün eder. Ancak bağcılık, çiftçilik yapsınlar diye bazı yoksulları orada bırakır. Kildaniler Rabb'in tapınağındaki tunç sütunları, ayaklıkları, tunç havuzu parçalayıp tunçları Bâbil'e götürür.⁹³ İstila sırasında mâbedde bulunan Ahid Sandığı bir rivayete göre parçalanır, diğer bir rivayete göre ise istila öncesi Manaşşe tarafından mâbedden alınır.⁹⁴

Metinlerden de anlaşıldığı üzere, tapınak törenlerinde kullanılan kovalar, kürekler, fitil maşaları, tabaklar, bütün tunç eşyalar alınmıştır.⁹⁵ Muhafız birliği komutanı saf altın ve gümüş buhurdanları, çanakları alıp götürmüştür.⁹⁶

İstila döneminde pek çok Yahuda şehri yerle bir edilirken Bünyamin kabilesine dokunulmamıştır. Nebukadnezzar tarafından bu topraklarda düzeni korumak için Ahikam'ın oğlu Gedalya vali tayin edilmiştir. Yaşanılan bu hadise Kutsal Kitap'ta zikredilmektedir. Kral Nebukadnessar Yahuda'da kalan halkın üzerine Şafan oğlu Ahikam oğlu Gedalya'yı vali atar. Ordu komutanlarıyla adamları, Bâbil Kralı'nın Gedalya'yı vali atadığını duyunca Misp'a'ya, Gedalya'nın yanına gelir. Gelenler Netanya oğlu İsmail, Kareah oğlu Yohanan, Netofalı Tanhumet oğlu Seraya, Maakalı oğlu Yaazanya ve adamlarıdır. Gedalya onlara ve adamlarına ant içerek 'Kildani yetkililerden korkmayın.' der. 'Ülkeye yerleşip Bâbil Kralı'na hizmet edin. Böylesi sizin için daha iyi olur.' O yılın yedinci ayında kral soyundan Elişama oğlu Netanya oğlu

⁹³ II. Krallar, 25/9-13; I. Krallar, 7/15-22; II. Tarihler, 3/15-17; I. Krallar, 7/ 23-26; II. Tarihler, 4/2-5; Yeremya, 13: 17-23.

⁹⁴ Peter R. Ackroyd, **Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.**, Philadelphia: The Westminster Press, 1975, s. 25.

⁹⁵ II. Krallar, 25/14; I. Krallar, 7/45; II. Tarihler, 4/16.

⁹⁶ II. Krallar, 25/9-15-17.

İsmail on adamıyla birlikte Mısır'a gidip Gedalya'yı öldürür. Ayrıca, Gedalya'yı destekleyen Yahudiler'i ve Kildaniler'i de kılıçtan geçirir. Bunun üzerine büyük küçük bütün halk ordu komutanlarıyla birlikte Mısır'a kaçar. Çünkü Kildaniler'den fazlasıyla korkmaktaydılar.⁹⁷ Fakat Bâbiller ile işbirliği yaptığı gerekçesi ile öldürülen Gedalya sebebiyle Bâbil'e ikinci büyük sürgün gerçekleştirilir. Muhafız birliği komutanı Nebuzaradan Başkâhin Seraya, Başkâhin Yardımcısı Sefanya ve üç kapı nöbetçisi tutsak alınır. Kentte kalan askerlerin komutanı, kralın yedi danışmanı, ayrıca ülke halkını askere yazan ordu komutanının yazmanı ve ülke halkından kentte bulunan altmış kişi tutsak edilir. Hepsi Rivla'ya⁹⁸, Bâbil Kralı'nın yanına götürülür. Bâbil Kralı Hama ülkesinde, Rivla'da onları idam ettirir. Böylece Yahuda halkı ülkesinden sürülmüş olur.⁹⁹

2.5.3. Bâbil Esareti Dönemi

Araştırmalara göre, Bâbil sürgünü öncesi ve sonrası Yahudilerin dini yaşamları arasında farklılıklar gözlenmektedir. Bu, Bâbil sürgünüyle birlikte artarak Yahudi inancında büyük bir değişim meydana getirmiştir.¹⁰⁰ Yahudilerin sürgünde çektiği sıkıntılar, savaşlarda saldırılara karşı aldığı yenilgiler, Tanrı'nın kendilerini koruyacağına dair inancın zayıflamasına sebebiyet verdiği için dolaylı olarak Tanrı düşüncesi Yahudiler arasında değişikliğe uğramıştır.

Uzun süren Bâbil esaretinden sonra, Yahudiler topraklarına döndüklerinde yeniden toparlanarak Yahudiliği kurumsal hale getirmişlerdir. Bâbil sürgünü esnasında ortaya çıktığı iddia edilen kurumlara örnek olarak sinagoglar gösterilebilir. Bu dönemde oluşan sinagoglar Yahudiliğin kurumsallaştığının bir göstergesidir. Fakat Bâbil esareti döneminde Yahudilerin ibâdet mekânı mâbedler ve ibâdetleri hakkında detaylı bilgi mevcut değildir. Kutsal Kitap'ta yer alan bu dönem ile ilgili baplardan hareketle varsayımlarda bulunulmuştur. Yahudiler bu dönem içerisinde ortama uyum sağlamak, kendi topraklarında olduğu gibi Tanrı'ya kurban sunmak için yeni mâbedler

⁹⁷ II. Krallar, 25/22-26; Yeremya, 40/7.

⁹⁸ Bâbil'de bir yer.

⁹⁹ Grabbe Lester L., "Israel's Historical Reality After the Exile", **The Crisis of Israelite Religion/Transformation of Religious Tradition in Exilic and Post-Exilic Times**, Bob Beckin-Marjo C.A. Korpel (drl), Brill, Leiden-Boston-Köln, 1999, s. 17.

¹⁰⁰ Stone Michael Edward, **Scriptures, Sects and Vision / A Profile of Judaism from Ezra to the Jewish Revolts**, Philadelphia: Fortress Press, 1980, s. 23-24.

oluşturmuşlardır. Bunlar, sürgündeki Yahudilerin dua etmek gayesiyle bir araya geldikleri küçük toplantı mekânlarıdır.¹⁰¹ Kutsal Kitap'ta zikredilen 'onları uzaktaki uluslar arasına gönderdim, ülkeler arasına dağıttım. Öyleyken gittikleri ülkelerde kısa süre için onlara barınak oldum'¹⁰² ifadesi Bâbil'de Süleyman Mâbedi'nin yerine inşa edilen sinagoglara ve dini faaliyet alanı olan mekânlara işaret etmektedir.

Yahudiler Bâbil'de kaldıkları sürece zorla çıkartıldıkları topraklarını asla unutmayıp devamlı geri dönme umudunu korumuşlardır. Bunun için daima Tanrı'ya yakarmışlardır. Çekilen ızdıraplar, Tanrı'ya yöneltilen yakarışlar Yahudilerin kendi şeriatına uygun şekilde yaşamasına, kendilerinin hayatta kalması için zor koşullara uyum sağlamasına ve bağımsız dini, ulusal bir hayatın yeniden doğmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰³

Hiç şüphesiz Bâbil'de kaldıkları sürece Yahudi inanç ve yaşayışlarının sürekliliğinde Yahudi dini liderlerin ve o dönem içerisinde mevcut bulunan peygamberlerin etkisi çok büyüktür. Bâbil esareti döneminde Yahudiler açısından önemli bir diğer husus anadilleri olan İbranice'nin ikinci plana düşmüş olmasıdır. Yahudi halkı kendilerinin dışındaki topluluk ile iletişim kurma gereksiniminden ötürü zamanla Aramca konuşmuşlardır.

2.5.4. Bâbil'den Dönüş

Pers Krallığı döneminde İsrail topraklarına dönüş yapan Yahudalıların başına Bâbil'de yetişmiş kişilerin belirlenmesi Yahudiler arasında gerginliğe neden olmuştur. Her fırsatta hoşnutsuzluğunu ifade eden Yahudalılar ile Bâbil sürgününden dönen ve ecdatlarının mirasına sahip çıkmak isteyen diğer Yahudiler arasında gerginlik yaşanmıştır. Yahudilerce kutsal addedilen toprakların önemi nedeniyle ayrıca bu topraklarda herhangi bir problemin çıkmasını istemeyen Pers idaresi, barışın temini için İsraililerin başına liderler görevlendirmiştir.

---

¹⁰¹ Peter R. Ackroyd, *Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.*, Philadelphia: The Westminster Press, 1975, s. 32-33.

¹⁰² Hezekiel, 11/16.

¹⁰³ Grintz Yehoshua "Temple, First Temple", *EJd*, Celil Roth (ed.), Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 945.

Bâbil istilası ve ardından Yahudi diasporası, Yahudiler için her ne kadar moral bozucu, hayal kırıcı, ümitlerin kalmadığı bir dönem olmuş olsa da Bâbil'den dönüş Yahudilerin yeniden dirilmesi niteliğinde olmuştur. Bu dönüm noktası Yahudiliğe tekrar şekil verme özelliği taşımaktadır. Yahudilerin Bâbil'den dönüş sürecinde Bâbil yönetimince görevlendirilen Ezra'nın liderliğinde atılan adımlar günümüz Yahudiliğinin başlangıcını teşkil etmiştir. Ezra'nın göstermiş olduğu çaba neticesinde Yahudilik dini temellere dayalı toplum olarak yeni bir döneme girmiştir.

M.Ö. 561 Kral Nebukadnezar'ın ölümü ile Bâbil Devleti hızla çöküşe geçmiştir.¹⁰⁴ Bu devlet Persler tarafından tarih sahnesinden silinmiştir.¹⁰⁵ Bâbil İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Suriye ve Filistin, Pers imparatorluğu'na ilhak edilmiştir.¹⁰⁶ Pers Hükümdarı Koreş'in 539 yılında Bâbil'i yok etmesinden sonra uzun bir süre Yahudiler Pers idaresi altında yaşamışlardır. Pers Hükümdarı Koreş, sürgünde bulunan Yahudilerin Kudüs'e dönüşlerine ve Kudüs'teki kutsal mâbedi tekrar ihya etmelerine müsaade etmiştir.¹⁰⁷ Kutsal Kitap'ta bununla ilgili ifadeye göre, 'Koreş, Tanrı tarafından kendisine yeryüzünün bütün krallıkları verilen, Yahuda'daki Kudüs kentinde tapınak yapmakla görevlendirilen bir kişidir. Bu nedenle Koreş, tebasına, Yahuda'daki Kudüs kentine gidip İsrail'in Tanrısı için Kudüs'teki tapınağını yeniden yapmaları, sürgün oldukları yerlerde sağ kalmış olanlara altın, gümüş, mal ve hayvanlar sağlamaları ve Kudüs'teki Tanrı'nın tapınağına gönülden sunular sunmaları hususunda' ferman vermiştir.¹⁰⁸

Kral Koreş'in Yahudileri özgür kılan bu emannamesi sayesinde onlar varlığını devam ettirebilmiştir. Bu nedenle Yahudilerin gönlünde yer edinen Kral Koreş, 'Tanrı'nın çobanı, her istediğini yerine getiren, Kudüs ve tapınağının temelini atan'¹⁰⁹ kişi olarak görülmüştür.

---

¹⁰⁴ Miller J. Maxwell, John Haralson Hayes, **A History of Ancient Israel and Judah**, Philadelphia: The Westminster Press, 1986, s. 439.

¹⁰⁵ Kennet G. Hoglund, **Achamenid Imperial Administration in Syria-Palestine and the Missions of Ezra and Nehemiah**, Atlanta: Scholars Press, 1992, s. 437.

¹⁰⁶ Lawrence H. Schiffman, **From Text to Tradition, a History of Judaism in Second Temple and Rabbinic Times**, USA: Ktav Publishing House, 1991, s. 33.

¹⁰⁷ Maxwell, Hayes, **age.**, s. 437.

¹⁰⁸ Ezra, 1/1-3-4; Yeşaya, 44/28.

¹⁰⁹ Yeşaya, 44/28.

Ayrıca aşığıdaki metinlerde Koreş, Tanrı'nın yardımına mazhar olacak ve ondan aldığı destek ile Tanrı'nın tasarımıını gerçekleştirecektir. Bununla ilgili ifadede Koreş, 'doğrulukla hareket eden, yolları Tanrı tarafından düzlenen, kutsal kentini onaran, sürgün edilen halkını karşılıksız serbest kılan'¹¹⁰ 'doğudan yırtıcı kuşu, uzak bir ülkeden tasarımı gerçekleştiren' bir kraldır.¹¹¹

3. II. Mâbed Dönemi

Yahudilik açısından yeni bir çağı teşkil eden II. Mâbed dönemi çok önemlidir. Zira bu dönem sürgünden dönen Yahudilerin tekrar normale dönüş serüvenini anlatmaktadır. Bu normale dönüş elbette mâbedin yeniden inşası ile mümkün olabilecekti. Bilindiğı üzere mâbedsiz Yahudiliğı yaşamak imkansızdı. Kitab-ı Mukaddes'te bu dönemin özelliğı 'çok çektiniz ama az biçtiniz; yiyorsunuz ama doymuyorsunuz, içiyorsunuz ama kanmıyorsunuz, giyiniyorsunuz ama ısınamıyorsunuz; maaşlarınızı alıyorsunuz fakat paranızı sanki delik bir keseye koyuyorsunuz'¹¹² şeklindeki ifadeler ile beyan edilmiştir. Tanrı Yahudilerin normalleşmemelerinin ve çekilen bütün zahmetlerin sebebinin mâbedin olmayışından kaynaklandığını ifade eder. Bütün bu yaşanan zahmetlerin ortadan kaldırılması için mâbedin tekrar ihya edilmesi gerekmektedir.¹¹³

3.1. Mâbedin Yeniden İnşası

Kral Dâvud'un bizzat inşa etmek istediğı fakat Tanrı'nın Kral Süleyman tarafından yapılmasına müsaade ettiği kutsal mâbedin, Bâbil hükümdarınca yıkılması Yahudilerin gönlünde onarılmaz sosyal, siyasi, dini ve duygusal anlamda birçok boşluk oluşturmasına neden olmuşsa da bu mekân hiçbir zaman kutsallığını yitirmemiştir. Mâbedin bu özelliğı, kutsal metinlerde şu şekilde anlatılır: "Gedalya öldürüldükten bir gün sonra, ölüm haberi duyulmadan önce Şekem'den, Şilo'dan, Samiriye'den sakallarını tıraş etmiş, giysilerini yırtmış, bedenlerinde yaralar açmış seksen adam geldi. Rabb'in tapınağında sunmak için yanlarında tahıl, günlük sunu getirmişlerdi."¹¹⁴ Ayrıca Yahudiler sürgünde olmalarına rağmen devamlı kendilerine mâbedin bir gün yeniden

---

¹¹⁰ Yeşeya, 45/1-13.

¹¹¹ Yeşeya, 46/11.

¹¹² Hagay, 1/5-6.

¹¹³ Bkz. Hagay, 1/7-8.

¹¹⁴ Yeremya, 41/4-5.

inşa edileceğine dair telkinde bulunmuşlardır. Bâbil Devleti'nin yıkılması ve Pers Kralı Koreş'in fermanı ile Yahudalılar mâbed inşasını yeniden gerçekleştirmek için gayret etmişlerdir. Bâbil tarafından, Yahudalıların başına vali olarak tayin edilen Şeşbassar'a Koreş, 'Tanrı'nın tapınağını eski yerinde yeniden kur, bu kapları al, gidip Kudüs'teki tapınağa yerleştir demesiyle' Şeşbassar Tanrı'nın Kudüs'teki tapınağının temelini atıp kutsal eşyaları yanında götürmüştür.¹¹⁵

Kutsal Kitap'ta mâbedin tekrar inşa edilmesine dair herhangi bir zaman belirtilmemektedir. Fakat Şeşbassar'ın Tanrı'nın Kudüs'teki mâbedinin temelini attığı ve o günden bu yana yapım işlerinin henüz bitmediği ifadesi vardır.¹¹⁶ Kutsal Kitap'ın diğer bir babında ise 'Yosadak oğlu Yeşu ve kâhin olan kardeşleri, Şealtiel oğlu Zerubbâbil'le kardeşleri İsrail'in Tanrısı'nın sunağını yeniden kurdular' ifadesi kullanılmaktadır.¹¹⁷ Tarihsel süreçte Zerubbabel döneminde mâbedin temellerinin henüz atılmadığını görürüz. Fakat Kutsal Kitap'ın diğer bablarında ise kutsal mâbedin temelini Zerubbabel'in bizzat kendi elleriyle attığı ifadesi vardır. Bununla ilgili ifade şu şekilde beyan edilmektedir:

"Rab bana yine seslendi: 'Bu tapınağın temelini Zerubbâbil'in elleri attı, tapınağı tamamlayacak olan da onun elleridir. O zaman beni size her şeye egemen Rabb'in gönderdiğini anlayacaksınız. Küçük işleri yapma gününü kim küçümsüyor? İnsanlar Zerubbâbil'in elinde çekülü görünce sevinecekler. Bu yedi kandil Rabb'in bütün yeryüzünde dolaşan gözleridir.'"¹¹⁸

İncelenen bilgiler ışığında, mâbedin temelini kim tarafından atıldığı kesin olmamakla birlikte genel görüş, mâbedin yapımına Şeşbassar döneminde başlanılmış, Zerubbabel döneminde ise mâbedin tamamlanmış olduğudur.¹¹⁹ "Zerubbâbil'i nasıl yüceltelim? O sağ elindeki mühür yüzüğü gibiydi. Yosadak oğlu Yeşu'da öyleydi, her ikisi yaşamları süresince tapınağı yaptılar, Tanrı için yazgısı sonsuza dek övgü olan

---

¹¹⁵ Ezra, 5/15-16.

¹¹⁶ Ezra, 5/16.

¹¹⁷ Ezra, 3/2 ve 6.

¹¹⁸ Zekeriya, 4/8-10.

¹¹⁹ Maxwell, Hayes, *age.*, s. 4448.

kutsal bir ulus yerleştirdiler”¹²⁰ Deuterokanonik kitap olarak görülen Sirak bölümündeki bu ifade ile mâbedin Zerubbabel ve Yeşu tarafından yapıldığı belirtilmektedir.¹²¹

Yeniden inşasına başlanılan mâbed büyük bir şevk ile yapılmaya devam ediyorken Samirilerin bizzat mâbedin yapılmasında kendilerinin de katkısının¹²² bulunmasını istemesi ve sürgünden dönen Yahudilerce isteklerinin olumsuz karşılanması neticesinde Samirilerin, Pers Kralı’nın mâbedin inşaasının durdurulması hususunda emir vermesinde etkin rol üstlenmeleri, bu şevki bizzat kırmıştır. Meydana gelen bu ihtilaflar nedeniyle mâbedin yapımı Darius’un krallığının ikinci yılına kadar uzamış, bu süre zarfında mâbedin tamamlanmasına dair hiçbir çalışma yapılmamıştır.¹²³

Yapılan bu mâbed Kral Süleyman’ın inşa ettiği mâbedden bir hayli küçüktür. Lakin yeni mâbed, Yahudiler açısından daha çok anlamı ifade etmektedir. Mâbedin yeniden ihya edilmesi, sadece ve sadece yenisinin, eskisinin yerine konulması olarak görülmemelidir, mâbedin yeniden ihya edilmesi yeni bir çağın açılması ve yeni bir Yahudiliğin başlangıcı olarak görülmelidir.

3.2. Roma İstilasısı

Bâbil sürgününden sonra yeniden imar edilen mâbedin Yahudiler açısından merkezi konumu İskender’in Kudüs’ü M.Ö. 332 işgali ile sekteye uğrar. İskender’in ölümü ile Kudüs tekrar Helen ve Mısırlılar tarafından işgal edilir. Bütün bunlara rağmen mâbed Yahudiler tarafından merkezi önemini hâlâ devam ettirecektir.¹²⁴

Yahudilerin Makkabiler önderliğinde, IV. Antiokhos Epiphanes’e karşı isyan etmeleri ve buradan zaferle çıkmaları kendilerine, Romalıların Kudüs’ü işgali zamanına kadar rahat bir nefes aldırımıştır. Fakat, M.Ö. 63 yılında Roma komutanı Pompey

---

¹²⁰ Sirak, 49/11-12.

¹²¹ Mâbedin yapımı Louis Jacobs’a göre, Darius’un Altıncı yılının Adar ayının üçüncü günü bitmiştir. Geniş Bilgi için bkz. Louis Jacobs, **Temple: The Jewish Religion**, A Companion, New York: Oxford University Press, 1995, s. 541.

¹²² Victor H. Matthews, **Manners and Customs in the Bible**, 7. Baskı, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1992, s. 157-170.

¹²³ Adolphe Lods, **The Prophets and the Rise of Judaism**, s. H. Hooke (çev.), London, Newyork: Routledge, 1996, s. 266.

¹²⁴ Suzan Alalu, **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, İstanbul: Gözlem Gazetecilik ve Yayın A.ř., 2001, s. 204.

tarafından Kudüs tekrar işgal edilmiştir.¹²⁵ İşgalin ardından Roma kumandanı Pompey Yahudi kutsallarına yönelik hakâretlerde bulunmuş, özellikle kutsal mekân olan Kutsallar Kutsalına girmiş, çeşitli ibâdetleri yasaklayarak din adamlarını öldürmüştür. Pompey'den sonra Yahudilere daha baskıcı davranan Crassus yönetici olmuştur. Ardından daha ılımlı siyaset izleyen Julius Ceasar yönetime geçmiştir. Ceasar'ın ölümü ile başa Yahudiler açısından önem arz eden Herod idarenin başına geçmiştir.¹²⁶

3.3. Roma İmparatoru Herod'un Yeni Mâbed Yapımı

M.Ö. 37-4 yılları arasında hükümdarlık yapan Herod, yeni plan, proje kapsamında Kudüs'ü yeniden imar etmiştir. Yenilenen yüzü ile Kudüs önemli bir merkez haline gelmiştir fakat; mâbedi görkem açısından yetersiz görerek burayı yeniden inşa etmek istemiştir.¹²⁷ Yahudilerce mâbedin yıkılması manasına gelen bu faaliyet, Herod'un bir takım önlemler alması ile halledilmiştir. Bunun için mâbedi yıkmadan önce ön tedbirlerini almış ve malzemelerini hazırlattırmıştır.¹²⁸

Ayrıca, Herod, hükümdarlığının 18. yılında (M.Ö. 20/19) mâbedi yeniden inşa etmeye karar verdiğinde insanların korkularını gidermek, onların öfkelerini yatıştırmak maksadı ile var olan mâbedin yıkımından önce tüm hazırlıklarını tamamlattırarak binlerce din adamını taş ustası ve inşaatçı olarak eğitmiştir. Bu vesile ile de mâbedin içerisinde gerekli tüm çalışmaları onlara yaptırmış içeriye din görevlisi haricinde kimsenin girmesine müsaade etmemiştir.¹²⁹ Yeniden yaptırmayı planladığı mâbedin tüm ihtiyaçlarını da bizzat kendisi karşılamıştır.¹³⁰ İnşa edilen yeni mâbed kademe kademe tamamlanarak hizmete dahil edilmiştir. Tamamlanan mâbed yaklaşık kırk altı sene sürmüştür. İnce işçilik ve süslemesi Romalıların M.S. 70 yılında mâbedi yıkmasına kadar devam etmiştir.¹³¹

---

¹²⁵ Peter Richardson, **Herod: King of the Jews and Friend of the Romans**, Columbia: University of South Carolina Press, 1996, s. 240.

¹²⁶ Hollis, Christopher, Ronald Brownrigg, **Holy Places**, New York: Frederick A. Praeger Publisher, 1969, s. 48-49.

¹²⁷ Richardson, **age.**, s. 245.

¹²⁸ Philip Brinabaum, "Temple", **Encyclopedia of Jewish Concepts**, Hebrew Publishing Company, New York, 1991, s. 80.

¹²⁹ Shmuel Safrai, Michael Avi-Yonah, "Reconstruction by Herod", **Encyclopaedia Judaica**, Vol.19, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 612.

¹³⁰ Richardson, **age.**, s. 247.

¹³¹ Poul Johnson, **A History of the Jews**, London: Harper Collins Publishers Ltd, 1987, s. 115.

3.4. Mâbedin Yıkılışı

Roma ile Yahudi dini yaşayışı arasındaki fark ve uygulanan baskı politikası Roma ile Yahudiler arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Yahudiler Roma'nın baskıcı politikalarına son verme istemi ile 'Büyük İsyân'ı' başlatmıştır. Yahudiler içerisinde hatırı sayılır Yahudi topluluğu isyana destek vermemiş, hatta Roma'ya karşı ayaklanmanın kendilerine zarar getireceğini savunmuşlardır. Fakat Zelotlar (Zeolotlar)¹³² Roma ile yapılacak hiçbir ilişkiyi kabul etmeyerek M.S. 66 yılında kendilerinin sonunu getirecek bir isyana kalkışmışlardır.¹³³

İsyân sonrası Roma'nın Yahudilere karşı taarruzu, Yahudileri savaşamayacak derecede yıpratmıştır. Yapılan bu taarruzlar neticesinde mâbed dışındaki tüm şehir yerle bir edilmiştir. Titus mâbedin gelecekteki konumuna açıklık getirmek maksadı ile Romalıların yöneticileri ile toplantı tertip etmiştir. Toplantı sonucunda Yahudilere teslim olma kararı çıkartılarak mâbedin devamlılığına karar verilmiş; fakat teslim olmayan Yahudilerin tutumu neticesinde Süleyman Mâbedi yıkılmıştır.¹³⁴

4. Komşu Bölgelerde Semâvî Mâbed Anlayışı

Araştırmamızın konusunu ve Yahudilerin yaşadığı çevreyi daha iyi kavrayabilmemiz için antik dönem Yahudi komşu bölgelerinde semâvî mâbed anlayışını incelemek daha doğru olacaktır. Araştırmamız, bu dönemde semâvî mâbed anlayışının Kitab-ı Mukaddes ve diğer metinler ile benzerliğinin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Elde ettiğimiz sonuçlar, konumuza ve metinlerde zikrettiğimiz hususların anlaşılmasına katkı sağlamaya yardımcı olabilir.

Antik dönemdeki Yahudi komşu bölgelerinde semâvî mâbed fikri pek çok uzman tarafından kabul edilmektedir. Fakat buna rağmen, konu hakkında etraflıca bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple bu bölümde antik dönemdeki Yahudi komşuları olan Sümer, Akat, Bâbil, Hitit ve Mısır kaynaklarının semâvî mâbed anlayışına, semâvî

¹³² Bir Yahudi mezhebi. Geniş bilgi için bkz. A. Agus, "Judaism", **Historical Atlas of the Religions of the World**, Newyork: Macmillan Publishing Co. 1974, s. 147-148.

¹³³ S. A. Nigosian, **World Religions**, Edwarld Arnold (drl.), London, 1975, s. 39.

¹³⁴ Michael Avi Yonah, "Temple, Second Teple, From the Roman Conquest until the Destruction", **EJd**, Celil Roth (ed.), Jarusâlem: Keter Publishing House Jerusâlem Ltd 1978, s. 960.

mâbedin özelliğine ve dünyevî izdüşümü ile olan ilişkisine kısmen de olsa yer verilecektir.

Hiç şüphesiz semâvî mâbed geleneği ve onun Siyon'daki mâbed ile ilişkisi antik döneme ve İsrail tarihinin eski dönemlerine uzanmaktadır.¹³⁵ Antik dönem Yahudi komşularında semâvî mâbed düşüncesinin ilk kanıtı meşhur Lagaş'ın Gudea'nın Sümer yazıtları olarak bilinmektedir. Bu yazıtlarda bir tapınak inşa etme isteği, yapılacak tapınağın kopyasının gösterilmesi ve bu kopyanın semâvî mâbedin planını içermesi konumuz açısından önemlidir. Çünkü, Çıkış 25'te Mûsâ'nın vizyonu bu açıklamadaki yapıya çok benzemektedir. Hezekiel'in vizyonu ise her ikisinden daha farklıdır.¹³⁶

Enuma Eliş'te ise, Annunaki'nin Marduk için nasıl tapınak yaptığı konuşulur.

“Sana nasıl belirtelim minnettarlığımızı?

Haydi yapalım (bir mekân), adı Kutsal Yer olsun

Bir konak olacak bu, dinlenelim diye gece, haydi yatalım içinde!

Dikelim oraya bir yüksekçe taht, aralıklı bir oturma yeri!

Geldiğimiz gün yatacağız onun içinde.

Marduk bunu işitince,

Hali tavrı değişti, parladı birden, şöyle dedi.

Dilediğiniz Bâbil böyle olacak;

Hazırlansın kerpiçleri, Kutsal Yer deyin adına.”¹³⁷

Devam eden satırlarda bu hadisenin hemen semâvî tapınakta meydana geldiği görülür. ‘Bu senin evin, senin sarayın Bâbil’dir’ satırı tanrıların nasıl orada ikamet ettiğini açıklar. Semâvî mâbedi konu edindiğini düşündüğümüz bu metinlerdeki

¹³⁵ R.G. Hamerton-Kelly, “The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic”, **Vetus Testamentum**, Vol. 20, No. 1 (January 1970), s. 1-15.

¹³⁶ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 1-15.

¹³⁷ Enuma Elish, <http://www.sacred-texts.com/ane/enuma.htm> (50-58. Satırlar) (04 Mart 2009).

‘Tanrılara yanık kurbanların sağlanması ve gökte yapılanın bir benzerininin yerde yapılması’,¹³⁸ ifadeleri incelendiğinde zikredilen mâbedin semâda mı, belirsiz bir bölgede mi, yoksa dünyada mı bulunduğunu anlamak güçtür. Bu nedenle buna benzer metinleri etraflıca bağlantılarıyla araştırmamız gerekecektir.

Konumuz gereği, araştırmamızda ilk olarak semâ ile bağlantılı metinlere değinilmiştir. Diğer bir husus semâ ifadesi, metinlerde düşünülenden daha zor anlaşılmaktadır. Zira devam eden araştırmalarımızda da değinileceği gibi semâ kavramının anlaşılması metinlerde kastedilen yerin konumuna bağlıdır. Bu konuma, Sümer büyü metinleri ‘yedi gök ve yedi dünya geleneği’¹³⁹ ayrıca ‘ölüler diyarı’, ‘yer ve semâ’ olmak üzere farklı âlemlerden bahsedilmesi örnek olarak verilebilir.¹⁴⁰ Genel bir inanç olan Tanrı’nın dünya ötesi bir mekânda bulunduğuna inanılması, ikâmet edeceği yerin semâ olarak düşünülmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle araştırmamızda ilk olarak semâ ile bağlantılı metinlere yer verdik. Fakat semâvî olan bir ilahın, semâda düşünülmesinin yanı sıra metinlerde işaret edilen mâbedin gökte mi yoksa belirsiz bir bölgede mi olduğundan emin olmak oldukça zordur.

4.1. Sümerlerde Semâvî Mâbed

Yazılı kayıtlar Sümerlerin kurmuş olduğu şehirlerde mâbedin önemli bir yer işgal ettiği bilgisini doğrular niteliktedir.¹⁴¹ Kramer’in ifadesine göre Sümer topraklarında inşa edilen büyük mâbedlerin sayısı bir hayli çoktur.¹⁴² Sümerler kendilerini, inançları gereği tanrılara kurban sunmak ve mâbed yapmak için yaratıldıklarını düşünmüşler, bu sebeple tanrılara mâbedler inşa etmişlerdir. Sümer mâbedleri tanrıların ikamet ettikleri yerler olarak buradaki bulunuşlarının somut göstergesiydi. Bütün mâbedlerde tanrıların heykellerini muhafaza etmek için bir mekan ve kurban kesimi yapmak ve bunları tanrılara sunmak için de bir mezbah (altar) yer

¹³⁸ Enuma Elish, <http://www.sacred-texts.com/ane/enuma.htm> (112-113. Satırlar) (04 Mart 2009).

¹³⁹ Wayne Horowitz, **Mesopotamian Cosmic Geography**, (Mesopotamian Civilizations, 8), Winona Lake, India: Eisenbrauns, 1998, s. 208.

¹⁴⁰ Horowitz, *age.*, s. 223-362.

¹⁴¹ Samuel Noah Kramer, “The Temple in the Sumerian Literature”, **In Temple in Society**, Michael V. Fox (ed.) Winona Lake: Eisenbrauns, 1988, s. 1-16.

¹⁴² Kramer’e göre Sümerlerde en azından 40 kadar büyük tapınak vardı (Samuel Noah Kramer, “Poets and Psalmists: **Goddesses and Theologians**”, *The Legacy of Sumer: Invited Lectures on the Middle East at the University of Texas at Austin*, Denise Schmandt-Besserat (drl.) Malibu: Undena Publications, 1976, s. 8.

alırdı. Her tanrının, mabedine hizmet eden ve günlük ihtiyaçları için orada hazır bulunan bir görevli vardı.¹⁴³

Sümerlerde mâbedlere verilen önem ve tapınakların toplumdaki merkezîyeti, bu kurumun antik medeniyetin dini ve sosyal hayattaki önemine işaret ettiğini göstermektedir. Arkeolojik kazıların yanında tespit edilen edebi ve tarihi metinlerdeki ilahiler, şiirler vs. tapınağın merkezîliğini ve Sümer toplumunun her alanındaki etkisini göstermektedir.

Sümerlerde semâvî tapınak, diğer antik dönem Yahudi komşu bölgelerinde olduğu gibi, ilahi hükümlerin verildiği ve kaderin belirlendiği bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Semâvî mâbed bir çeşit Tanrı'nın dünyayı ve semâyı etkileyen emirler, kararlar verdiği idare merkezi olarak düşünülmektedir. Ayrıca bu metinler semâvî tapınağın Tanrılar meclisinin toplantı yeri olduğunu öne sürmektedir. Bütün bunların neticesinde semâvî mâbedin dünyevî emsali ile ilişki içerisinde olduğu anlayışının iması çıkarılabilir.

Semavi mâbede işaret ettiği düşünülen Sümer metinlerinin en önemlilerinden biridir. Kral Gudea'ya rüyasında tanrısı Ningirsu adına yapması istenen bir yapının planlarının gösterilmesinin anlatıldığı silindirlerdir. Bu silindirler, Lagaş'ta arkeolojik kazılar sonucunda çıkarılan silindir şeklindeki taş üzerine yazılı 54 sütun ve 1400 satır aralığında ilahiler şeklinde, şiirsel dille yazılmış yazılardır. Bu döneme ait tek muhafaza edilmiş eser olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Tapınak ilahileri türünde, kraliyet yazıları olan Gudea silindirleri, Lagaş kralı Gudea tarafından Ningirsu ilahı için yapılan tapınağın anısına M.Ö. yaklaşık 2125 yılında yazılmıştır.¹⁴⁴ Dokümanlarda belirtilen Lagaş Kralı Gudea'nın rüyasına göre 'kendisinin kolunda içerisinde bir binanın planı olan mavi taştan tabak tutan bir savaşçı'¹⁴⁵ görünmektedir.

---

¹⁴³ Güç, **agmd.** s. 276.

¹⁴⁴ Samuel Noah Kramer, **Sumerian Their History, Culture, and Character**, USA: University of Chicago, 1963 s. 137.

¹⁴⁵ Dietz Otto Edzard, **Gudea and His Dynasty, The Royal Inscriptions of Mesopotamia Early Periods, vol. 3/1**, Toronto: University of Toronto, 1997, s. 71-72 (satur 14-21).

Her ne kadar bu ‘plan’ Mûsâ’ya Sina dağında gösterilen mâbed ‘modelini’¹⁴⁶ anımsatsa da iki hikâye arasında farklılıkların olduğu bir hakikattir. Bu olayın benzerliği, Kitab-ı Mukaddes’te Mûsâ’ya yapılacaklar için bir ‘model’ gösterilmesi, Kral Gudea’nın yapacağı bir mâbed için ise ‘plan’ sunulmasıdır.

Kral Gudea’ya gösterilen ‘plan’ın semâvî mâbedi mi esas aldığına yoksa sadece tanrının ideal bir tapınağını mı işaret ettiğine karar vermek güçtür. Metinlerde semâya ithaf edilen referanslar ya gökteki bir mâbede işaret etmekte ya da onun semâ benzeri görüntüsüne vurgu yapmaktadır. Ayrıca onun boyutlarını vurgulamak için bir zemin, dünya ve semâ arasındaki bir bağ olduğu belirtilmektedir.

Bu metinlerin Gudea tapınağını semâvî bir mekân olarak semâvî bir model ile bir çeşit bağlantıya işaret etmesi mümkündür. Snyder’a göre Gudea silindirlerindeki tapınak anlayışının temel hususları şu şekildedir: “Mâbed kesinlikle bir kral tarafından inşa edilmelidir; ayrıca krala yapacağı mâbedin örneği Tanrı tarafından verilmiş olmalıdır; mâbed bazı önemli semâvî unsurlar içermelidir.”¹⁴⁷

Sonuç olarak özetlemek gerekirse her ne kadar Gudea silindirleri esas olarak dünyevî bir mâbedin binasını anımsatsa da bu tapınağın yer ile gök arasında bağ kurma işlevini görmesi ve bunun semâ benzeri özelliklerle tasvir edilmesi, semâvî mâbedi çağrıştırır. Ayrıca bu mâbed semâdakinin bir yansıması da olabilir.¹⁴⁸

Sümer literatüründe ilahiler ve Gudea Silindirlerindeki metinler incelendikten sonra ulaşılan diğer metinlerin ele alınması konuya örnekler sunması açısından yararlı olacaktır. Bu nedenle İnanna’nın Ölüler Diyarına İnişi’ndeki metinlerde semâvî mâbede ait izler arayacağız. Bu mit uzun süredir ‘İştar’ın Ölüler Diyarına İnişi’ olarak bilinmiş, Bâbil ‘Yaratılış Destanı’ gibi, bu metinler de Akatça yazılmış ve Sami Kökenli olduğu kabul edilmişti. Fakat zamanla yapılan çalışmalar neticesinde bu metinlerin Sami

¹⁴⁶ Çıkış, 25/8, Bkz. İncil’de benzer metinler için: Elçilerin İşleri 7:44 ile İbraniler, 8:5.

¹⁴⁷ Barbara Wootten Snyder, “Combat Myth in the Apocalypse: The Liturgy of the day of the Lord and the Dedication of the heavenly Temple (Revelation)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of California Berkeley, 1991) s. 119.

¹⁴⁸ Ekur’un tasvirinde tapınak şöyle övülmektedir: “Onun muhteşem parlaklığı göğe çıkmaktadır... Çatısı göğün kalbine uzanır...Nippur-Babanın, “koca dağ”ın oturduğu kutsal alan, Bolluk kürsüsü,...yükselen Ekur, Yüksek dağ, saf yer..., Prensi “koca dağ”, Enlil Baba, Yüce Kutsal alan, Ekur kürsüsü üstünde kurdu yerini...” (Samuel Noah Kramer, **Sumerian Their History, Culture, and Character**, USA: University of Chicago, 1963).

kökenli olmadığı ve İştar'ın Sümer karşılığı olan İnanna'nın yerini aldığı anlaşılmıştır.¹⁴⁹ İnanna'nın ölüler diyarına inmesi efsanesinde, semâvî mâbede işaret eden bazı önemli imâlar gözlemlenmiştir. Bu efsaneye göre semânın kraliçesi İnanna sevgilisi Tammuz'u kurtarmak için ölüler diyarına gitmeye karar verir. Bütün kutsal yasalarını bir araya toplar ve süslenir. Dönüşü pek mümkün olmayan bir diyara gider, buranın tanrıçası ölüm tanrıçası Ereşkigal'dir. İnanna, bundan dolayı ablası tarafından öldüreleceği endişesi ile habercisi Ninşubur'a, bu diyardan sizler de semâya gidip tanrıların toplantı yerine benim için ağıt yakın talimatını vermesi konumuz açısından önem arz etmektedir.

Bu bölümde metinlerde geçen diyalogun sadece bir kısmına yer verilecektir; zira konu, İnanna'nın Ölüler Diyarına Gidişini anlatmak değil; metinlerde zikredilen kavramların semâ/semâvî mâbed fikrini taşıyıp taşımadığıdır. Bunun için ise İnanna'nın ölüler diyarına gelmeye karar verdiğinde elçisi Ninşubur ile ilgili diyaloga bakmak gerekmektedir:

“Ey benim sadık ulağım,
Güzel sözlü ulağım,
Tuttuğu sözleri yerine getirenim,
Ben şimdi ölüler diyarına gideceğim.
Ölüler diyarına ulaştığımda,
Semâyı benim için yakınmalarla doldur,
Toplantı mâbedinde benim için ağla sızla, oraları inlet,
Tanrıların evinde benim için çabala.”¹⁵⁰

¹⁴⁹ Samuel Noah Kramer, **Sumerian Mythology: A Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium B.C.**, Philadelphia: American Philosophical Society, 1944, s. 84.

¹⁵⁰ Samuel Noah Kramer, “Sumerian Mythology: Myths of Kur; Inanna's Descent to the Nether World”, 1961, <http://www.sacred-texts.com/ane/sum/sum08> (04 Mart 09), s. 90.

Satırlarda geçen ifadelerden yola çıkarak İnanna'nın Ölüler Diyarına İniş'inde semâda bulunan, kararlar alınan ve tanrıların içerisinde ikamet ettiği bir mekân fikri zihinlerde oluşur. Ve burada yapılan yakarışların karşılık bulacağına dair husus önemlidir; çünkü o dönemlerde doğrudan yeryüzü ile semâ arasında bir bağın olduğu anlaşılmaktadır.

Sümerlerin bilgelik ve su tanrısı Enki'nin yeryüzünün düzeni ve işleyişi ile ilgili yasaların oluşturulmasının hikâyesi anlatılmaktadır.

Aşağıda verilen dizeler araştırmamız ile ilgili olan bölümlerdir:

“Ey Sümer, dünyadaki toprakların en büyüğü,

Daima aydınlık olan, gün doğumundan batımına kadar kutsal yasaya uyan toplum,

Senin kaidelerin erişilmez ve uludur.

Yüreğin engin ve sırrın bilinmezdir,

Senin...semâ gibi ulaşılmazdır.

Kral yok olmayan mücevheriyle kendisini süsler.

Kral, yok olmayan taç giyer,

Senin efendin şerefli bir efendi; kral An ile beraber, semâ mâbedinde oturur,

Senin kralın yüce dağdır, baba Enril,

Tıpkı.... bütün ülkelerin babası gibi.”¹⁵¹

Yukarıdaki metinde zikrolunan mâbed, Sümer topraklarındaki yeryüzü mâbedini anımsatsa da, satırlarda geçen Enki'nin An (gök tanrısı) ile birlikte semâ mâbedinde

---

¹⁵¹ Samuel Noah Kramer, “Sumerian Mythology: Enki and Sumer; The Organization of the Earth and Its Cultural Processes”, 1961, http://www.sacred-texts.com/ane/sum/sum07.htm#page_59 (04 Mart 09), s. 59.

oturduğu ifadesi semâvî bir mekânı gösterir gibidir. Bu nedenle örnek olarak sunduğumuz metinlerde semâvî mâbedden bahsedilmesi yüksek ihtimaldir.

4.2. Akatlarda Semâvî Mâbed

Akat metinlerini Sümer metinlerinden ayırmak imkansız gibidir. Akat metinleri genellikle Sümer çizgisindedir. Metinlerin incelenmesi sonucu efsane ve hikâyelerin pek çoğu Sümerli efsanecilere dayandırılmaktadır. Akat metinlerindeki farklılık dil nedeniyledir ve Sümerlilerin metinlerinden büyük bir farklılığı da yoktur.

Gılgamış, Akat dilinde çivi yazısı ile on iki kil tablet olarak yazılmış tarihin en eski yazılı destanlarından. Uruk kralı Gılgamış'ın ölümsüzlüğü arayışının öyküsünün anlatıldığı destan aynı zamanda Nuh Tufanı'nın daha eski versiyonunu da içinde barındırmaktadır. Gılgamış, en yakın dostu Enkidu'nun ölümünün ardından giriştiği ölümsüzlüğe ulaşma çabasının nafiye olduğunu ve Tanrı Enlil'in öğütleriyle, insanın ancak büyük bir ad bırakmak ile ölümsüzlüğe erişebileceğini kabul etmiştir.

Gılgamış destanı¹⁵² semâvî mâbede doğrudan atıf yapmamaktadır; fakat dolaylı olarak imâlarda bulunmaktadır. Gılgamış destanına göre tanrılar semâda ikâmet etmektedir. Bunun yanında destanda, semâda veya mitolojik bir bölgede yer alan tanrıların meclisinden bahsedilmektedir. İlk olarak semâvî meclisle ilgili husus Enkidu'nun semânın boğasını öldürmesi hadisesinde görülmektedir. Metinde semâvî meclis¹⁵³ şu şekilde tasvir edilmektedir:

“Gün ağarırken Enkidu doğrulup Gılgamış'a seslenerek ‘Ey dostum dün gece öyle bir rüya gördüm. Anu, Enlil, Ea ve semânın tanrısı Şamaş bir meclis oluşturdular. Toplantı Anu, Enlil ve Şamaş ile devam ederken Anu Enlil’e dedi ki: Onlar semânın boğasını öldürdükleri ve ayrıca Humbaba’yı boğazladıkları için, onlardan dağın sedir ağacını söken ölmelidir!’ Bunun akabinde söz alan Şamaş, Enlil’e yönelerek:

¹⁵² Ayrıca Bkz., Ş. Teoman Duralı, **Gılgamış Destanı**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2007 ve İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Gılgamış Destanı**, İstanbul: Özgür Yayınları, 2006.

¹⁵³ Gılgamış Destanı'nda olduğu gibi, Semâvî Meclis Yahudi Kutsal Kitap'ında da geçmektedir. Bkz. I. Krallar, 8/12-21. Bu baplarda Semâvî varlıkların bir araya gelerek bir kurul oluşturması, semâvî meclisin varlığına işaret eder.

‘Gökyüzü boğasının canını almaları ve humbabayı öldürmeleri, buyruğunuza uygundur. Şimdi suçsuz olmakla birlikte Enkidu’nun ölmesi mi gerekiyor?’”¹⁵⁴

Anlatılan satırlarda ‘semâdaki meclise’¹⁵⁵ ve ‘tanrıların tapınağına’¹⁵⁶ atıflar vardır. Bununla beraber konu olan bölümlerde tapınağın konumu hakkında bazı bilgiler bulunabilir. Muhtemelen tanrıların tapınağı, tanrılar tarafından ölüm fermanlarının verildiği karar merci olarak semâda tasvir edilmektedir.¹⁵⁷

Yukarıda bahsedilen destanın içeriğindeki ifadelerle göre burada önemli kararlar alındığı ayrıca çıkartılabilir. Bu mekânın semâ veya farklı bir alanda bulunduğu sonucuna da ulaşılabilir.

4.3. Bâbillerde Semâvî Mâbed

Hammurabi Kanunları, takriben M.Ö. 1780 yıllarında Mezopotamya’da yaşanan tarihin iyi korunmuş yazılı kanunlarından. Hammurabi kanunlarının önsözü semâvî mâbede dair ilginç tasvirler içermektedir. Bâbil’in koruyucu tanrısı Marduk namına yapılan Esagila Tapınağı’na dikilen bir taşta Akat diliyle Hammurabi’nin çeşitli konularda verdiği kararlar yazılmıştır. Hammurabi kendisine bu kanunları yazdırmanın güneş tanrısı Şamaş olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸

Hammurabi Kanunlarında Kral kendisini Ebabbar tapınağının yapıcısı olduğunu¹⁵⁹ ifade eder. Ebabbar tapınağı ise tanrıların bulunduğu, ikamet ettiği, sema ile ilgili bir mekanı belirtmektedir. Zira metinlerde zikredilen ‘gök ülkesine bitişik olan tapınak’ ifadesindeki ‘gök’ kelimesi, ikametgâh yeri, kralın ikametgâhı, tanrının mâbedde, semâda vs. de ikâmeti anlamına gelmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Maureen Gailery Kovacs, **The Epic of Gilgamesh**, Stanford, CA: Stanford University Press, 1989, s. 59.

¹⁵⁵ Kovacs, **age.**, s. 92.

¹⁵⁶ Kovacs, **age.**, s. 93.

¹⁵⁷ Kovacs, **age.**, s. 93.

¹⁵⁸ Claude Hermann Walter Johns, “Code of Hammurabi”, 1911, <http://www.sacred-texts.com/ane/ham/ham02.htm> (05 Mart 2009).

¹⁵⁹ Martha T. Roth, **Low Collections from Mesopotamia and Asla Minor**, Atlanta: Scholars Press, 1997, s. 77 (ii 22-31); Jeremy Black, Andrew George ve J. N. Postgate, (Ed.), **A Concise Dictionary of Akadian**, 2. Baskı, Wiesbaden: Harrassowitz, 2000, s. 379.

¹⁶⁰ Black, George ve Postgate, **age.**, s.379.

Burada her iki mâbed arasındaki kıyas, yine her ikisi arasında var olan benzeşmeyi ve ilişkiyi hatırlatmaktadır. Böyle düşündüğümüz taktirde bu metinlerdeki tapınağın yer ve semâ arasında bağ olarak nitelendirilmesi uygundur. Ebabbar şehrinin ‘yer ve semânın bağı’ olarak isimlendirildiği unutulmamalıdır. Çünkü aşağıdaki metinden açıkça anlaşıldığı üzere o Ekur tapınağına ev sahipliği yapmıştır. Böylece dünyevî tapınağın yer ve gök arasında bağlantı noktası, olduğu kavramı rahatlıkla dünyevî mâbedin, semâvî mâbedin izdüşümü olarak faaliyet gösterdiği düşüncesine dayandırılabilir. Müteakip satırlarda konunun daha anlaşılır olması amacıyla Hammurabi Kanunları’nın ön sözüne yer verilecektir. Bu kaynaktan çıkartılan ana fikir semâvî ve dünyevî mâbedlerin yakın ilişki içerisinde bulunuyor olmalarıdır.

Hammurabi Kanunları’nın önsözündeki ifadelerin tamamına değinilmeyecektir; fakat Hammurabi’nin tanrılar ile olan ilişkisine ve yeryüzü semâ arasındaki tanrıların ve mâbedlerin bağlantısına açıklık getirmek maksadı ile söz konusu olan kanunların ön sözünün bir kısmına değinmek faydalı olacaktır.

Hammurabi Kanunları’nın önsözündeki ifadeye göre, kendisinin belirlediği adalet kanunlarıyla devletini yöneten ve bunlarla memleketi iyi bir idareye ve sağlam yapıya kavuşturan, Marduk'un kendisine emanet ettiği insanları ihmal etmeyen, gevşeklikte de bulunmayan, Tanrı Inanna ve Zababa'nın verdikleri silah ile Enki'nin sunduğu görme kabiliyeti ile Marduk'un verdiği kudret ile *semâda ve yeryüzündeki düşmanı yenen kraldır*. Sırtında Sümer ve Akat memleketlerinin insanlarının yükünü taşır. Kuvvetlinin zayıfı ezmemesi, öksüzün, yetimin adaletle yönetilmesi için, *tanrı Anum ve Enlil tarafından yükseltilen Bâbil şehrinde Esagila'da, temelleri gök ve yer gibi sağlam duran mâbedde memleketin kanununu yürütmek için kıymetli sözleri yazar*. Çünkü, *semânın ve yerin büyük hâkimi olan tanrı Şamaş'ın emriyle adaletinin memlekette tecelli etmesini ister*. Ve kendisini Bâbil'in adını büyüten, efendisi Marduk'un gönlünü hoş eden, Ur şehrini geliştiren Şamaş'ın kölesi, Sippar'in temellerini sağlamlaştıran tanrıça Ea'nın, Gigunnu'larını (Annunaki) yeşille döşeyen, *gök makamına*

*benzeyen Ebabbar mâbedinin mimari kuvvetli kral Bâbil'in güneşi Sümer ve Akat memleketleri üzerine nur yağdıran İştar'ın sevgilisi olarak görür.*¹⁶¹

Yukarıda sunduğumuz örneklerde Ebabbar tapınağı semâ ile yer arasında bir bağ görevi görüyor gibidir. Bu nedenle her iki mekân arasında ilişki söz konusudur. Sonuç olarak bu metinlerde zikredilen yeryüzündeki mâbedin, semâvî mâbed gibi hizmet ettiği düşünülebilir.

Yaratılış destanı olarak adlandırılan, M.Ö. 12. yüzyılda çivi yazısı ile yedi kil tablet üzerine yazılan Bâbil efsanesi Enuma Eliş M.S. 19. yüzyılın ortalarında Ninova'da Asur sarayının yıkıntılarında bulunmuştur. George Smith 1876'da Kildani Yaratılışı olarak bu metinleri basmıştır. Zira bu metinler Yaratılış Kitabı'nın ilk iki bölümünde anlatılanlar ile paralellik arz etmektedir. Enuma Eliş'te geçen ifadelere göre tanrının yaptığına karşı teşekkürlerini ifade etmek maksadı ile Marduk adına Esagila mâbedi yapılır. İnşa edilen mâbed, Bâbil'deki tarihi Marduk mâbedi olarak tanımlanır.¹⁶² Bu metin, semâvî ve yeryüzü mâbedlerin ne kadar birbirine yakın olduğunu bizlere göstermektedir. Burada mâbed tanrılar tarafından yapılan bir bina olarak tanımlanmaktadır.

“Bilge Ea, insanı yarattıktan,

Onları tanrılara hizmeti mecburi kıldıktan sonra,

Bu insanın anlama kapasitesine uygun değildi;

Nudimmud onu Marduk'un gelecekteki planlarına göre yarattı

Efendi Marduk'u ayırdı

Tüm Anunnaki'leri, yukarıdakiler ve aşağıdakiler olarak

Anu'yu buyruklarını yaptırmak üzere görevlendirdi.

¹⁶¹ L. W. King, “The Code of Hammurabi”, 1901, <http://www.sacred-texts.com/ane/ham/ham08.htm>, (05 Mart 09).

¹⁶² Dennis Bratcher, “Enuma Elish: “when on High... The Mesopotamian/Babylonian Creation Myth”, 2006, <http://www.crivoice.org/enumaelish.html> (05 Mart 2009).

Üç yüzünü koydu göklere gözlemci olarak.
Yer tanrılarının yöntemlerini de tanımladı
Altı yüz tanrıyı konuşlandırdı semâda ve yerde
Bütün emirlerini verip
Semâ ve yer Anunnaki'lerine payları verdikten sonra
Anunnaki ağzını açarak,
ve onların efendisi Marduk'a dedi:
“Şimdi bizi zorluklardan özgür kılan ey efendim,
Senin huzurunda minnettimizin işareti ne olabilir?
Gel, bize izin ver “mâbed” olan bir bina inşa edelim
Geceleri bizim dinlenmemiz için bir mekân;
Gel bize izin ver orada istirahat edelim,
Geldiğimizde orada dinleneceğimiz
Orada müsade et yaslanma yeri olan bir koltuk, bir taht yükseltelim,
Marduk bunu duyunca;
Yüzü aydınlandı tıpkı gündüz gibi,
O halde yapmayı istediğiniz Bâbil olsun;
Ve onu tapınak diye adlandırın.”¹⁶³

---

¹⁶³ Dennis Bratcher, “Enuma Elish: “when on High... The Mesopotamian/Babylonian Creation Myth”, 2006, <http://www.crivoice.org/enumaelish.html> (05 Mart 2009).s. 4. (Metin, 4)

Enuma Eliş, semâ ve yerdeki mâbede atıflarda bulunmaktadır. Bu satırlarda Tanrıların her iki mekânda konuşlanması, semâ ve semâyâ dair bir mekânın varlığını göstermektedir. Devam eden satırlar tapınağı semâda tasvir etmektedir. Müteakip tasvirler, araştırmamızın maksadı için önemlidir. Bunun için Marduk ile Tiamat'ın mücadelesi sonrası yaptığı açıklamaya bakmamız konumuza ışık tutacaktır.

“Yenip düşmanlarına boyun eğdirdikten sonra,
Sindirdikten sonra densiz düşmanı,
Perçinledikten sonra düşmana karşı Anşar'ın zaferini,
Yiğit Marduk ulaştıktan sonra Nudimmud'un amacına,
Pekiştirdi tutsak tanrılar üstündeki egemenliğini.
Sonrada boyun eğdirdi Tiamat'a döndü.
Efendi arkasına bastı Tiamat'ın,
Ve şaşmaz topuzu ile kafasını yardı.
Şah damarını kesti akıttı kanını,
Ve taşıttı kuzey eliyle sapa yerlere.
Ataları sevinip övündüler görünce,
Kutladılar hediyeler gönderdiler ona.
Efendi dinlendi, Tiamat'ın ölü gövdesini inceleyerek
Kesip biçerek ilginç şeyler yapmak için,
Ayırdı onu bir midye gibi iki parçaya;
Yarısını yerleştirip yukarı göğü yaptı yere dam olsun diye.
Kol demirini vurdu, nöbetçiler dikti;

Buyurdu onlara ki, suları kaçırmaları aşağı
Dolaştı semâyı inceledi tüm yerlerini,
Nudimmud'un konutu Apsu'nun karşısında yer tuttu kendisine.
Efendi Apsu'nun inşasını ölçtü
Eşarra'nın benzeri olarak büyük mâbedi inşa etti
Eşarra'daki ve semâdaki inşa ettiği büyük mâbedde
Ea, Enlil, ve Anu'yu tapınklarında ikamet ettirdi.”¹⁶⁴

Bu metne göre, Apsu tapınağı, Eşarra tapınağına (yeryüzü tapınağın) benzer bir şekilde oluşturulmuş ve büyük tapınak semada inşa edilmiştir. Metni incelediğimizde, yeryüzü tapınağı ile semavi tapınak benzer hususiyetler taşımaktadır. Sonuç olarak bu metinlerden her iki mâbed arasında benzerlik fikri akla gelebilir.

Araştırmamızın Marduk'a işaret eden önemli diğer bir örneği şöyledir:

“Onun buyruğu ile... En yüce olacak...
Yüceltilsin, büyütülsün...
Onun yüksek rahipler topluluğu en yüce olsun
Rehberlik yapsın kendi yarattıklarına
Gelecek günler ansınlar unutmadan yaptıklarını
O babası için büyük yiyecek adakları kuracak
Onlara bakacak, onların tapınaklarıyla ilgilenecek.

---

¹⁶⁴ Alexander Heidel, **The Babylonian Genesis**, 2. Basım, Chicago: University of Chicago Press, 1963, s. 1:398-99 (Metin 4). Ayrıca bkz. Dennis Bratcher, “Enuma Elish: ‘when on High...’ The Mesopotamian/Babylonian Creation Myth”, 2006, <http://www.crivoice.org/enumaelish.html> (05 Mart 2009) (Metin, I-III)

Buhur yakanları kurtaracak, evlerini neşelendirecek.

Semâda yaptığının benzerini yeryüzünde yapacak.

Öğretsin insanlığa kendisinden korkmayı.”¹⁶⁵

Metnin incelenmesi sonucunda mâbedin benzerinin yapılması ifadesinden mekânsal benzerliğe ve orada yapılan ibadetlere ait varsayımlar çıkartabiliriz. Çünkü satırlarda zikredilen yiyeceklerin adak olarak sunulması ve ‘buhur yakma’ vb. ritüellerden bahsedilmektedir. Ayrıca, semâda yaptığının benzerinin yeryüzünde yapılması semâ ile yeryüzü arasındaki bağı göstermektedir.

Yukarıda incelenen metnin semâvî mâbed konusundaki çalışmamıza katkısı semâvî mâbed ve izdüşümü arasındaki benzerlikten ve her ikisi arasındaki ilişkiden gelmektedir.

4.4. Hititlerde Semâvî Mâbed

Hitit kaynaklarında mâbed referanslarının çoğu yeryüzü mâbedleri ile irtibatlıdır. Ayrıca Hititlilerin semâda bir mâbed tasavvur ettikleri konusunda pek çok işaret de söz konusudur. Tanrıların yeryüzünde birçok yerde olmasının yanı sıra semâda faaliyet gösterdiklerinin de düşünülmesi, incelenen kaynaklarda semâvî mâbed fikrinin izahını kolaylaştıracaktır.

Ullikummi Ezgisi semâvî mâbede dair pek çok imalarda bulunmaktadır. Ve bu metinlerde¹⁶⁶ Kumarbi¹⁶⁷ ile Tessup¹⁶⁸ arasında bir taht kavgası hikayesi anlatılır.

Kumarbi Tessub’a karşı kötülük planladığı için kaya ile birlikte olur.¹⁶⁹ Kumarbi’nin bu hadiseden sonra, boyu gökteki tapınaklara (karimmus) ve kuntara evine

---

¹⁶⁵ Heidel, *age.*, 1:402 (Tablet VI, 104-113).

¹⁶⁶ Harry A. Hoffner, *Hittite Myths*, Atlanta: Scholars Press, 1998, s. 58.

¹⁶⁷ Gökyüzü Tanrı’nın (Anu’nun) oğlu

¹⁶⁸ Tessub, yüce fırtına tanrısı ve Hurrî teolojisine göre tanrıların Hâkim kralıdır. (Harry A. Hoffner, *age.*, s. 113.

¹⁶⁹ Hoffner, *age.*, s. 65

ulaşacak kadar uzun olan Ullikummi adında bir oğlu olmuştur. Nihayetinde Kumarbi ‘göğü, kutsal mâbedi (karimmi) ve Hebat’ı’¹⁷⁰ engeller.

Yukarıdaki metinler açık bir şekilde semâvî mâbedi ifade etmektedir. Burada kuntara-mâbedi ‘semâda yer alan, baş tanrı kutsal mekanıdır.

Metinlerde zikredilen ifadeler neticesinde tanrıların semâda olabileceği fikri güçlenmektedir bu nedenle mâbedin yeryüzünün dışında semâda yer aldığını düşündürür. Yani mâbedin semâda olması daha muhtemeldir.

Semâvî mâbed kavramına ek olarak, Ullikummi ezgisi tanrılar meclisine atıfta bulunur. Metinlerde geçen ‘toplanma yeri’ ifadesiyle de meclisin semâda olduğu sonucu çıkartılır.¹⁷¹ Metinlerden de anlaşılacağı gibi Hititlerde semâvî mâbed anlayışına dair izler bulmak mümkündür. Semâvî mâbed bazen meclis, bazen karar mekânı, bazen de tanrıların bulunduğu, ikamet ettikleri mekânlar olarak tasvir edilmişlerdir.

4.5. Mısırlılarda Semâvî Mâbed

Mısır kaynaklarında, semâvî mâbedle ilgili tespit edilen metinlerde, mâbedin semâda mı yoksa başka bir alanda mı yer aldığını saptamak gerçekten güçtür. Fakat verdiğimiz örnekler konuyu teşkil eden semâvî mâbed düşüncesini tasavvur etmeye yardımcı olacaktır. Mısır kaynaklarında semâvî mâbed düşüncesi; hüküm verme merci, ilahi faaliyetlerin mekânı olarak ortaya çıkmaktadır. Mısır kaynakları, semâvî mâbedi dini faaliyetlerin icra alanı ve karar verilen yer olması nedeni ile mahkeme heyetinin mekânı olarak tasvir etmektedir. İncelenen metinler, semâvî tapınak ile onun yeryüzü karşılığı arasında ikili bir bağ olduğu fikrini uyandırmaktadır. Ayrıca bu, ikisi arasında dikey¹⁷² bir benzerlik kavramını da akla getirmektedir.

Kolpaktchy, Eski Mısırlıların çok büyük bir lahid gibi düşündükleri evrenin veya öbür dünyanın sırrıyla gerçekten büyülediğini; Osiris’in bu evrenin merkezinde

---

¹⁷⁰ Hoffner, *age.*, s. 65

¹⁷¹ Hoffner, *age.*, s. 64-65.

¹⁷² Dikey bir benzerlikten kasıt, semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedi arasındaki benzerliktir.

durduğuna ve ülkelerinin gökteki evrenin bir bölümünün yerdeki izdüşümü olduğuna inandığını söylemektedir.¹⁷³

Piramit metinleri, kadim Mısır'dan günümüze ulaşan en eski büyüdü dinsel yazılardır. V. hanedanın kralı Unas'tan itibaren değişik söz metinleri eski krallığın kral piramitlerine, özellikle de lahid odalarına ve onun önündeki odalara işlenmiştir. Bu metinler, Kral Teti'nin tabutunun üzerinde yer alır ve I. Pepi'yle birlikte bunlar ön odaların dışına taşınmıştır. II. Pepi zamanında M.Ö. 2200'den sonra kraliçenin piramitlerine, eski krallığın sonundan itibaren memurların mezarlarında da kullanılmıştır. Orta krallık piramitlerinde ise bu metinlere rastlanmaz. Yeni krallıkta bu metinlere rastlanır. Bu külliyattan büyüdü sözler geç dönemde mezar ve lahidlerde kullanılmıştır.¹⁷⁴

Piramit metinlerinde ifade edilen büyüdü sözlerin yazılması ölü krala sunulan özel bir hizmet olarak görülür zira bunlar semâya yükselir ve tanrılar arasında kabul edilir. Bu bağlamda, bunun gerçekleşmesi için uygun olan her türlü yardım aracı devreye sokulur; semâya uzanan merdiven ya da rampa, bulut, fırtına, tütsü, ışık vs. Piramit metinlerinde öteki âlemin şekli hayli belirsiz olmakla birlikte; burada cennet benzeri önemli mekânlar mevcuttur. Piramit metinlerindeki ifadelerde, gök açıkça sularla çevrilidir, bu nedenle tanrılar ve ölüler oraya sandallar vasıtası ile giderler.¹⁷⁵ Büyüdü sözlerde kralın çetin yolculuğundan sonra semâdaki menziline varışı anlatılır. Ayrıca bu sözlerde ölümün üstesinden gelmek için evrenin döngüsel seyrine katılma arzusu ve güneş tanrısına sandalında eşlik edebilme umudu da mevcuttur. Büyüdü sözde 'kralın güneş tanrısını sandaldaki yerinden edecek kadar ileri gittiği' belirtilir.¹⁷⁶

Aşağıda verilen paragraf 'kralın tanrıya yükselişi' olarak bilinen metinden alınmıştır. Bu, kralın tanrıdan yükselme talebini içermektedir.

¹⁷³ Albert Champdor, **Mısır'ın Ölüler Kitabı; II. Bab**, Suat Tahsuğ (çev.), İstanbul: Madde ve Ruh Yayınları, 2006. s. 23.

¹⁷⁴ Erik Hornung, **Kadim Mısır Ötedünya Kitapları; Piramit Metinleri**, Z. Aksu Yılmaz (çev.), İstanbul: Kabalıcı, 2006, s. 19.

¹⁷⁵ Bkz. *The Pyramid Text: The Deceased King in Heaven – Utterances*, 2007, <http://thepyramidtexts.blogspot.com/2007/09/deceased-king-in-heaven-utterances-272.html> (18 Mart 2009).

¹⁷⁶ Hornung, **age.**, s. 23-24.

Bununla ilgili kısım şöyledir: “De ki, [Cennetin iki kapısı] açılır, [kbhw’nin iki kapısı] açılır. Horus¹⁷⁷, un cennetteki evi semâdadır..”¹⁷⁸

Horus’un evinin semada olduğunun belirtilmesi konumuz açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Horus’un evi diğer kaynaklarda karar yeri olarak gösterilmektedir. Bu ise Horus’un evinin önemine işaret eder. ‘N¹⁷⁹,nin gökteki evi yok olmayacak, dünyadaki tahtı mahvedilmeyecek.’¹⁸⁰ Bu cümle semâ ve yeryüzü ilişkileri arasında karşılıklı bir etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir.

Semâvî mâbede dair ilginç bir özellik devam eden metinde şu şekildedir: “N, Tanrı’nın yardımcısıdır¹⁸¹ ve o Ra’nın evinin arkasındadır... O (Ra) ne derse onu yerine getiririm.”¹⁸² Burada bahsedilen ‘ev’ tanrının idari işlerini yaptığı ve kral olarak faaliyette bulunduğu bir makamı olarak tasvir edilmiştir.

Ölümler Kitabı, Eski Krallık Piramit Metinlerinde bulunan ve cenaze ile ilgili dünyanın en eski metinleridir ve bunlar sadece kıdemli Mısırlıların mezar duvarlarında yazılıdır.¹⁸³ Ölen Mısırlılar adına genellikle papirüs üzerine yazılan metinlerdir. Ölümler Kitabı’ndaki sözlerin ilk örnekleri Yeni Krallığın başındaki mumya bezlerinde ve tabutlarda, daha sonra papirüslerde ve bazı mezar odalarının duvarlarında görülür. Orta Krallığa ait oldukları düşünülen bazı ilk örnekler XVII. Hanedana tarihlendirilir. Kral mezarlarının duvarlarına Ölümler Kitabı’ndan büyümlü sözlerin yazılması Merneptah’la başlar.¹⁸⁴

Yukarıda verilen piramit metinlerinde semâvî mâbede ilgili örnekler sunulmuş idi. Konunun daha anlaşılır hale gelmesi için Ölümler Kitabı’nda yer alan semâvî mâbede

¹⁷⁷ Horus, Güneş Tanrısı.(Haru, Hor)

¹⁷⁸ *Pyramid texts, utterances 485*, 2007, <http://thepyramidtexts.blogspot.com/2007/09/miscellaneous-group-utterances-453-486.html> (18 Mart 2009).

¹⁷⁹ N, Mısır’da Tanrı önüne getirilen ve Tanrı’yı nitelemek için kullanılan harf ve işarettir. Ngr (orijinali), muhtemelen N olarak telaffuz edilmektedir ve Batılı yazarlarda bunu N olarak kısaltmaktadır.

¹⁸⁰ *Pyramid text, utterances 302 (458d)*, 2007, <http://thepyramidtexts.blogspot.com/2007/09/ferryman-and-deceased-kings-ascension.html> (18 Mart 2009).

¹⁸¹ Yardımcı. İngilizce çevirisinde dh3i aynen kullanılmıştır. Anlam bakımından Tanrı’nın yanında bulunan bir yardımcıyı çağrıştırmaktadır.

¹⁸² *Pyramid text, utterances 309 (490a-491d)*, 2007, <http://thepyramidtexts.blogspot.com/2007/09/ferryman-and-deceased-kings-ascension.html> (18 Mart 2009).

¹⁸³ *The Book of the Dead*, 2007, <http://abookofthedeath.blogspot.com/> (22 Mart 2009).

¹⁸⁴ Hornung, *age.*, s. 41.

dair bilgileri incelemek faydalı olacaktır. Çünkü Ölüler Kitabı semâvî mâbed ile ilgili atıflarda bulunmaktadır. Birinci Seti'nin dirilişini gösteren kabartmada, İsis ve Horus ölüyü kutsayacaklar ve ona 'Ayağa kalk!' diyeceklerdir. Bu ölü firavunlar, Osiris'e¹⁸⁵ doğru gidecekler ve birçok kez dinledikleri rahibin sözlerini hatırlayacaklardır: "Osiris, sana doğru yükseliyorum. Temizliğim ellerimdedir. Tanrıça Tefnut'un önünden geçtim ve tanrıça beni temizledi. Ben bir rahibim ve bu mâbedin rahiplerinden birinin çocuğuyum..."¹⁸⁶ Bu metinde, insanların ölümden sonra tekrar hayat buluşu bunun akabinde insanların semâya yükselişi ve orada mevcut bulunan semâvî mâbed konu edilmektedir.

Mısır kaynaklarında atıf yapılan mâbedin semâda mı yoksa başka bir bölgede mi bulunduğunu teyit etmek güçtür fakat bu örnekler konumuzu teşkil eden semâvî mâbed fikirlerini tasavvur etmeye yardımcı olmaktadır.

Örnek olarak sunduğumuz metinler, antik dönem Yahudi komşularındaki (Sümer, Akat, Bâbil, Hitit ve Mısır) semâvî mâbed anlayışının birbiriyle benzerlik arz ettiğini göstermektedir. Buna göre semâvî mâbed; karar kılma yeri, ilahi faaliyetlerin mekânı, kraliyet makamı, tanrılar meclisi olarak ortaya çıkmaktadır.

---

¹⁸⁵ Ölülerin Koruyucu Tanrısı. Daha detaylı bilgi için bkz. Osiris Efsanesi "Osiris ilk gün, Horus ikinci, Set üçüncü, İsis dördüncü, Nephtys beşinci gün doğar ve bu Mısırlıların talihsizliği olarak açıklanır." *The Legend of Osiris*, 2007, <http://abookofthedeath.blogspot.com/2007/09/legend-of-osiris.html> (23 Mart 2009)

¹⁸⁶ Champdor, **age.**, s. 18.

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ METİNLERİNDE SEMÂVİ MÂBED ANLAYIŞI

1. Tevrat'ta Semâvî Mâbed

Önceki bölümde, antik dönem Yahudilerinin yaşadığı bölgelerdeki kavimlerin metinlerine değinilerek semâ ve semâvî mâbede dair bilgiler sunulmuştu. Bu bölümde ise Yahudi literatürünün temel kaynağı Eski Ahid metinleri incelenerek Yahudilikte semâvî mâbed anlayışı ile bu baplarda Tanrı'nın konumu hakkında neler düşünüldüğünün izleri aranacaktır.

1.1. Bâbil Kulesi'nin İnşası

1. Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırlardı.
2. Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup oraya yerleştiler.
3. Birbirlerine, «Gelin, tuğla yapıp iyice pişirelim» dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar.
4. Sonra, «Kendimize bir kent kuralım» dediler, «*Göklere erişecek bir kule dikip ün salalım. Böylece yeryüzüne dağılmayız.*»
5. *Rab insanların yaptığı kentle kuleyi görmek için aşağıya indi.*
6. «Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar» dedi,
7. «*Gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki birbirlerini anlamasınlar.*»
8. Böylece Rab onları yeryüzüne dağıtarak kentin yapımını durdurdu.
9. Bu nedenle kente Bâbil adı verildi. Çünkü Rab bütün insanların dilini orada karıştırmış ve onları yeryüzünün dört bucağına dağıtmıştı.¹⁸⁷

Yaratılış 11/1-9'da verilen metinler, Kitab-ı Mukaddes'te semâvî mâbede işaret ettiği düşünülen ilk delillerdendir. Bâbillilerde o zamana kadar bilinenin aksine mâbedlerin yanında yapılmış, 'ziggurat' adı verilen kuleler bulunmaktaydı. Bu kuleler kademeli olarak yükselen, tuğladan müteşekkil yapılardan oluşmaktaydı. Kitâb-ı Mukaddes'te zikredilen Bâbil Kulesi'ne Marduk'un Bâbil'deki zigguratu model teşkil

---

¹⁸⁷ Yaratılış, 11/1-9.

etmiştir. Muhtemelen bu kule, tanrıların dünya ile insanlar arasında bir bağ ve aynı zamanda kozmik bir dağ olarak kabul edilmiştir.¹⁸⁸

Kutsal Kitap'ta zikredilen, Bâbil hikâyesinde, kulenin yapılması o dönemin insanların semâya yükselerek tanrıya karşı meydan okuma amacı taşıdığını göstermektedir.¹⁸⁹ Çünkü anlatımlarda göklere ulaşacak bir kule ile tüm dünyaya ün salma isteği vardır. Bundan dolayı da Bâbillilerin bu arzusu, Tanrı tarafından engellenmek istenir. Nihayetinde Tanrı, insanların yaptıklarını engellemek ve kendi hükmünü icra etmek için yeryüzüne iki kez iner.

Hikâyeden de da anlaşılacağı üzere Tanrı bir kez yeryüzüne inip sonra semâya çıkmış ve ardından tekrar yeryüzüne inmiştir. Konumuz açısından değerlendirildiğinde bu metinlerde semâvî mâbedi işaret eden doğrudan bir anlatım söz konusu değildir. Fakat zikrettiğimiz metinlerde Tanrı'nın konumu sadece semâ olarak belirtilmektedir. Tanrı'nın yerinin semâ olarak düşünülmesi ve buradan yeryüzüne inerek tekrar çıkması, kendisinin orada ikamet ettiğini göstermektedir. Ayrıca ifadelerden de anlaşılacağı gibi bu kararları alırken Tanrı tek başına hareket etmemektedir. Bundan dolayı, Tanrı'nın göklerde semâvî bir mahkeme kurmuş olabileceği de akla gelebilir.

1.2. Yakub'un Mâbed ile İlgili Gördüğü Düş

10. Yakub Beer-Şeva'dan ayrılarak Harran'a doğru yola çıktı.
11. Bir yere varıp orada geceledi. Çünkü güneş batmıştı. Oradaki taşlardan birini alıp başının altına koyarak yattı.
12. *Düşte, yeryüzüne bir merdiven dikildiğini, başının göklere eriştiğini gördü. Tanrı'nın melekleri merdivenden çıkıp iniyorlardı.*
13. Rab yanbaşımda durup «Atan İbrahim'in, İshak'ın Tanrısı Rab benim» dedi. «Üzerinde yattığın toprakları sana ve soyuna vereceğim.

---

¹⁸⁸ Ahmet Güç, **agmd.**, s.277.

¹⁸⁹ Beni İsrail geleneğinde, Nemrud'un Allah'a meydan okumak ve ona saldırmak için yüksekçe bir kule inşa ettirmesi şeklinde yer alan bu isyan motifi, Kur'an-ı Kerim'de de zikredilmiştir. Metne göre, Firavun: "Ey ileri gelenler! Sizin benden başka tapacak bir tanrınız olmadığına eminim. Ey Hâmân! Benim için çamur üzerine ateş yak (tuğla yap) ve bana öyle yüksek bir kule yap ki Mûsâ'nın tanrısına çıkabileyim" demiştir. (Kasas, 28/38; Mü'min, 40/36-37).

14. Yeryüzünün tozu kadar sayısız bir soya sahip olacaksın. Doğuya, batıya, kuzeye, güneye doğru yayılacaksınız. Yeryüzündeki bütün halklar sen ve soyun aracılığıyla kutsanacak.
15. Seninle birlikteyim. Gideceğin her yerde seni koruyacak ve bu topraklara geri getireceğim. Verdiğim sözü yerine getirinceye kadar senden ayrılmayacağım.
16. Yakub uyanınca, «*Rab burada, ama ben farkına varamadım*» diye düşündü.
17. *Korktu ve «Ne korkunç bir yer!» dedi. «Bu, Tanrı'nın evinden başka bir yer olamaz. Burası göklerin kapısı.»*
18. Ertesi sabah erkenden kalkıp başının altına koyduğu taşı anıt olarak dikti, üzerine zeytinyağı döktü.
19. Oraya Beytel adını verdi. Kentin önceki adı Luz'du.
20. Sonra bir adak adayarak şöyle dedi: Tanrı benimle olur, gittiğim yolda beni korur, bana yiyecek, giyecek sağlarsa,
21. Babamın evine esenlik içinde dönersem, Rab benim Tanrım olacak.
22. *Anıt olarak diktiğim bu taş Tanrı'nın evi olacak. Bana vereceğin her şeyin ondalığını sana vereceğim.*¹⁹⁰

Yukarıda sunduğumuz metinler, Yakub'un Harran'a giderken belli bir yerde konaklamasını anlatarak başlamakta ve anıt olması için diktiği taşı 'Tanrı evi' olarak nitelemesi ile sona ermektedir.

Bu hikayede Tanrı'nın; Yakub ile ahidleşmesi vurgulanmaktadır. Yaratılış 28'de belirtilen hadiseden önce Tanrı, İbrahim ve İshak ile ahidleşmişti. Burada, Tanrı'nın kendisini Yakub'a 'İbrahim'in Tanrısı' ve 'İshak'ın Tanrısı' olarak sunması anımsatılır. Metinlerde Yakub'un rüyasında Tanrı'nın tecellisi söz konusudur. Uyandıktan sonra Yakub'un anıt olarak bir taş dikmesi orada gerçekleşen ahidleşmeyi anma maksadı ilelerdir.

Metinde bazı yerlere vurgu söz konusudur. Özellikle araştırmamızın konusu bakımından dikey boyutun ele alınması önemlidir. Yakub'un yeryüzüne bir merdiven

---

¹⁹⁰ Yaratılış, 28/10-22.

dikildiğini görmesi, başının göklere erişmesi ve meleklerin merdivenden inip çıkmaları dikey bir boyutu çağrıştırmaktadır.

Yakub'un rüyasında söylediği 'burası göklerin kapısı' sözü, ilahi varlıkların dikey bir şekilde, yani semâ ile dünya arasında dolaylı olarak irtibatını sağlayan kapı benzeri bir yapının olması gerektiğini akla getirmektedir. Ayrıca yine Yakub tarafından dile getirilen 'bu Tanrı'nın evinden başkası olamaz' ifadesi ile de semâvî mâbedin açıkça zikredildiği görülmektedir.

Metinlerde bahsedilen merdiven, kadim Mısır inanışında canlıların, ölüm sonrası vardıkları semâyâ uzanan merdiveni akla getirmektedir. Ayrıca Kutsal Kitap'taki merdiven düşüncesi mezopotamyadaki Zigguratlardan intikal etmiş olabilir.

1.3. Musa'nın ve Halkının Kurtuluş Ezgisi

11. *Var mı senin gibisi semâvî varlıklar ilahlar arasında, ya Rab? Senin gibi mâbedde görkemli, heybetiyle övgüye değer, harikalar yaratan var mı?*
17. *Halkını içeri alacaksın. Kendi dağına, yaşamak için seçtiğin yere, ellerinle kurduğun kutsal yere dikeceksin,*
18. *Ya Rab! Rab sonsuza dek egemen olacak.»¹⁹¹*

Örnek olarak belirlediğimiz Kurtuluş ezgisi, Mûsâ'nın ve halkının Firavun'un esaretinden Tanrı'nın yardımıyla atların ve süvarilerinin denize dökülmesi, Firavun'un ve seçme subaylardan oluşan ordusunun Kızıldeniz'de boğulması, Tanrı'ya karşı başkaldırışın sonunun gazap ile son bulması, nihayetinde ise vadedilmiş topraklara geri dönüşü konu edinmektedir.¹⁹²

Bu metinlerde Tanrı'ya karşı büyük saygı ve övgü vardır. Kurtuluş ezgisini konu edinen 1-18 bapları içerisinden konumuz ile alakalı olan 11. bap, Tanrı'nın tapınaktaki ve semâvî varlıklar arasındaki mutlak gücünü ve azametini vurgulamaktadır. Bu bap semâvî varlıklar arasında tapınak içerisindeki sonsuza dek egemen olacak Tanrı'ya

---

¹⁹¹ Yaratılış, 15/11, 17,18.

¹⁹² Çıkış, 15/1-18,

işaret etmekte¹⁹³ onun bulunduğu konum ise semâyı ve semâvî mâbedi ima etmektedir. Bu nedenle Çıkış 15/17'de üstü kapalı semâvî tapınak akla getirebilir. Çünkü burada yeryüzü mâbedi işaret edilmiş olsa da semâvî mâbed tasviri zihinlerde çağrışım yapmaktadır. Ayrıca 17. bapta mâbedi Tanrı'nın elleriyle kurması dünyevî tapınağı aşan bir unsurdur; bu nedenle nihai tapınağın semâda yer alması gerekmektedir.

1.4. İsraililer'in Sina Dağı'na Çıkışı

16. Üçüncü günün sabahı gök gürledi, şimşekler çaktı. Dağın üzerinde koyu bir *bulut* vardı. Derken çok güçlü bir boru sesi duyuldu. Ordugâhta herkes titremeye başladı.
17. Mûsâ halkın Tanrı'yla görüşmek üzere ordugâhtan çıkmasına öncülük etti. Dağın eteğinde durdular.
18. *Sina Dağı'nın her yanından duman tütüyordu. Çünkü Rab dağın üstüne ateş içinde inmişti. Dağdan ocak dumanı gibi duman çıkıyor, bütün dağ şiddetle sarsılıyordu.*
19. Boru sesi gitgide yükselince, Mûsâ konuştu ve Tanrı gök gürlemeleriyle onu yanıtladı.
20. *Rab Sina Dağı'nın üzerine indi, Mûsâ'yı dağın tepesine çağırdı. Mûsâ tepeye çıktı.*¹⁹⁴

1.5. İsraililer'in Sina'da Tanrı'dan Korkması

18. Halk gök gürlemelerini, boru sesini duyup şimşekleri ve dağın başındaki dumanı görünce korkudan titremeye başladı. Uzakta durarak
19. Mûsâ'ya, «Bizimle sen konuş, dinleyelim» dediler, «Ama Tanrı konuşmasın, yoksa ölürüz.»
20. *Mûsâ, «Korkmayın!» diye karşılık verdi, «Tanrı sizi denemek için geldi; Tanrı korkusu üzerinizde olsun, günah işlemeyesiniz diye.»*
21. Mûsâ Tanrı'nın içinde bulunduğu koyu karanlığa yaklaşırken halk uzakta durdu.¹⁹⁵

¹⁹³ Çıkış, 15/11'dekine benzer anlatım Mezmurlar 89/6-7'de vardır.

¹⁹⁴ Çıkış, 19/16-20.

¹⁹⁵ Çıkış, 20/18-21.

1.6. Sina'da Antlaşmanın Onaylanması

10. *Sonra Mûsâ, Hârûn, Nadav, Avihu ve İsrail ileri gelenlerinden yetmiş kişi dağa çıkararak*
11. *İsrail'in Tanrısı'nu gördüler. Tanrı'nın ayakları altında laciverttaşını andıran bir döşeme vardı. Gök gibi duruydu.*
12. *Tanrı İsrail soylularına zarar vermedi. Tanrı'yı gördüler, sonra yiyip içtiler.*
13. *Rab Mûsâ'ya, «Dağa, yanıma gel» dedi, «Burada bekle, halkın öğrenmesi için üzerine yasalarla buyrukları yazdığım taş levhaları sana vereceğim.»*
14. *Mûsâ'yla yardımcısı Yeşu hazırlandılar. Mûsâ Tanrı Dağı'na çıkarken,*
15. *İsrail ileri gelenlerine, «Geri dönünceye kadar bizi burada bekleyin» dedi, «Hârûn'la Hur aranızda; kimin sorunu olursa onlara başvursun.»*
16. *Mûsâ dağa çıkınca bulut dağı kapladı.*
17. *Rabb'in görkemi Sina Dağı'nun üzerine indi. Bulut dağı altı gün örttü. Yedinci gün Rab bulutun içinden Mûsâ'ya seslendi.*
18. *Rabb'in görkemi İsraililer'e dağın doruğunda yakıcı bir ateş gibi görünüyordu.*
19. *Mûsâ bulutun içinden dağa çıktı. Kırk gün kırk gece dağda kaldı.¹⁹⁶*

Yukarıda sunduğumuz Çıkış 19'dan başlayan ve Çıkış 24'e kadar olan bölümler Mûsâ'nın Sina Dağı'na çıkışını ve orada vuku bulan hadiseleri konu edinmektedir. Bu bölümler Sina Dağı'nda ahidleşmenin ana odak noktasını oluşturmaktadır. Çıkış 19, Tanrı'nın ahid teklifi ile tarihsel bir bağlamda sunulmuş gibi görünen Mûsâ'nın, dağa, Tanrı'nın huzuruna iniş çıkışlarının kapsamlı bir rivayetini içermektedir. Çıkış 19'da gerçekleşen olaylar bir sonraki bölüm Çıkış 20'de tekrarlanmaktadır. Bu bölümde, Çıkış 19'da Tanrı'nın tecessümü ile hikaye edilen hususiyetlerin bir benzeri anlatılır, ancak Çıkış 20'de bahsedilenler insanların davranışlarına yoğunlaşmaktadır.

Mûsâ'nın Sina Dağı'na çıkışı ve inişi hadisesi ile ilgili incelenen metinler değerlendirildiğinde Mûsâ'nın dağdan çıkışı ve inişi bir çok kez tekrarlanır. Mûsâ'nın Sina'ya Tanrı'nın huzuruna ilk çıkışında, Tanrı Mûsâ'ya bir ahid teklif eder. Tanrı'nın

---

¹⁹⁶ Çıkış, 24/10-18.

bu teklifi insanlarca kabul edildikten sonra¹⁹⁷, ikinci çıkışında insanların ‘Rabb’in her söylediğini yapacağız’ yanıtını Mûsâ Tanrı’ya iletir. Bu esnada, Tanrı’nın tecellisi, gök gürültüsü ve şimşek olarak gerçekleşir. Müteakip çıkışında Mûsâ’ya, dağa Hârûn, Nadav, Avihu ve İsrail ileri gelenlerinden yetmiş kişiyle beraber çıkması emredilir.¹⁹⁸ Fakat bu çıkan kişiler arasından sadece Mûsâ’ya Tanrı’nın yanına yaklaşma izni verilir.¹⁹⁹ Sonrasında iniş esnasında dağın eteklerine ahdin gerçekleştiğini göstermek maksadı ile Mûsâ kurban sunma yerinin üzerine kan serper²⁰⁰ ve İsrail’in on iki oymağını temsilen on iki taş sütun diker.²⁰¹

Önceki baplarda Sina’ya davet edilen sadece Mûsâ idi. Ardından, Çıkış 24/1 ve 9’da Tanrı tarafından Mûsâ’nın yanında Hârûn ve İsrail’in soyluları olduğu belirtilen bir grup da davet edilmişti. Bu grup ilk kez İsrail Tanrısı’nı görmüştü²⁰² ve Tanrı’nın herhangi bir zararına da uğramamıştı.²⁰³ İsrail soyuluları Sina’ya çağrılana kadar, Yahudi halkı sadece gök gürlemesi, yıldırım, borazan sesi ve duman gibi²⁰⁴ Tanrı’nın varlığını temsil eden vizyonları tecrübe etmişlerdi. Lakin gerçekleşen davet ile Yahudi halkı da bizzat Tanrı’nın varlığını müşahede etmiştir.²⁰⁵

Yukarıda verdiğimiz baplarda vurgulanması gereken husus, Mûsâ’nın Sina’ya Tanrı’nın huzuruna son çıkışında mâbed tasvirlerinin ön planda tutulmasıdır. Burada gerçekleşen hadisede mâbede benzeyen unsurlar göze çarpmaktadır. Hârûn ile yanındakilerin Mûsâ eşliğinde Tanrı’ya tapınması, sunağa yakmalık sunuların konulması, kanının oraya serpilmesi ve dağın eteklerine İsrail’in on iki kabilesini temsil eden on iki taş sütun dikmesi tapınağa ait bağı doğrulamaktadır.

Ayrıca Sina’ya çıkışla ilgili müteakip baplarda Mûsâ’nın son kez huzura çıkışında tapınağın modelinin kendisine gösterilmesi, yaşanan hadisenin tapınağa ait

---

¹⁹⁷ Çıkış, 24/3,7.

¹⁹⁸ Çıkış, 24/1.

¹⁹⁹ Çıkış, 24/2

²⁰⁰ Çıkış, 24/5-8.

²⁰¹ Çıkış, 24/5.

²⁰² Çıkış, 24/9-10.

²⁰³ Çıkış, 24/11.

²⁰⁴ Bkz. Çıkış, 20/18,22.

²⁰⁵ Bkz. Çıkış, 24/9-11.

unsurlar içerdiğini desteklemektedir.²⁰⁶ Bu bağlamda burada sergilenen Tanrı'nın gözükməsi hadisesi, mâbed tasviri ile bağlantılıdır. Gerçi zikredilen metinler doğrudan semâvî mâbed ile alakalı olmayıp Tanrı'nın konumunu belirtmesi bakımından önemlidir. Çünkü bu metinlerde Tanrı'nın semâdan yeryüzüne inmesi ve çeşitli vizyonlar ile Mûsâ'ya, İsrail ileri gelenlerine belirmesi söz konusudur. Bütün bunlar semâdaki Tanrı ile yeryüzündeki insanlar arasındaki bağı göstermektedir.

Çıkış 24/10'da zikredilen 'İsrail'in Tanrısı'nı gördüler. Tanrı'nın ayakları altında laciverttaşını andıran bir döşeme vardı. Gök gibi duruydu' ifadesindeki laciverttaşı antik dönem Yahudi komşularının literatürlerinde (Sümer metinlerinde) geçen lacivert taşını anımsatmaktadır.²⁰⁷ Çıkış 24/10'da bahsedilen laciverttaşı Tanrı'nın tahtı ile alakalı bir unsurdur.²⁰⁸

1.7. Antlaşma Sandığı ve Tanrı'nın Konutu

8. *Aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapınlar.*
9. *Konutu ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yapın."*
40. *Her şeyi sana dağda gösterilen örneğe göre yapmaya dikkat et.*²⁰⁹

Çıkış 25, Mûsâ'nın ve İsrail ileri gelenlerinin Sina'ya davet edilmişinin devamıdır. Bu metinlerde, Tanrı'nın davetinin ardından İsraililerden hediyeler getirilmesi²¹⁰, yine kendisinin de yaşayacağı, zatı tarafından planlarının belirlendiği bir kutsal mekânın yapılması isteği²¹¹ve yapılacak mâbedin içersindeki eşyaların neler olması gerektiği²¹² anlatılmaktadır.

Devam eden metinlerde Mûsâ'ya antlaşmanın taş levhalarının verilmesi sonrasında bunların bir sandığa konulmasının istenmesi²¹³ ve Tanrı'nın bu levha sandığının üzerinde Mûsâ ile görüşeceğini²¹⁴ belirtmesi kayda değerdir. Çünkü ifade

²⁰⁶ Bkz. Çıkış, 25/9,40.

²⁰⁷ Bkz. 1.Bölüm, Komşu Bölgelerde Semâvî Mâbed Anlayışı, Gudea Silindirleri.

²⁰⁸ Laciverttaşı ile ilgili diğer bir atf Hezekiel, 28/13'te vardır.

²⁰⁹ Çıkış, 25/8,9, 40.

²¹⁰ Çıkış, 25, 1-7.

²¹¹ Çıkış, 25, 8-9, 40.

²¹² Çıkış, 25/10-39.

²¹³ Çıkış, 25/16,21.

²¹⁴ Çıkış, 25/22.

edilen bu baplar, Tanrı'nın da yeryüzünde bulunmayı arzuladığını göstermektedir. Neticede bütün bunlar semâda bulunan Tanrı'nın yeryüzü ile bağınyı teyit etmektedir.

Kitab-ı Mukaddes'te birçok kez zikredilen²¹⁵, Çıkış 25/9 ve 40'daki 'model' ifadesi semâvî mâbed anlayışına ait önemli bilgiler vermektedir. Bir önceki baplarda Mûsâ'nın Sina'ya birden çok çıktığı belirtilmişti. Bu baplarda modelin verilmesi ile 'aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapsınlar' ifadesi yeryüzünde kurulacak bir mâbedi çağrıştırmaktadır. Fakat Tanrı'nın model sunması ise semâda var olan bir mâbedi düşündürmektedir.

Çıkış 25/40'taki 'sana dağda gösterilen modele göre yapmaya dikkat et' ifadesi Tanrı'nın Mûsâ'nın eline bir model verdiğini düşündürmez, bilakis bu Mûsâ'nın görülebilir bir varlığı müşahade ettiği imasını yani Tanrı'nın Sina'da Mûsâ'ya gösterdiği bir varlığı düşündürmektedir. Metni incelediğimizde, Mûsâ'nın Sina'dan inişinde bununla ilgili elinde herhangi materyalin bulunmaması, Mûsâ'nın model olarak gösterilen bir nesneye baktığını doğrulamaktadır. Muhtemelen Mûsâ bu süre zarfında Tanrı'nın belirlediği tapınağın planını gözlemlemiş olabilir.

1.8. Sina Sonrası Altın Buzağı Yapımı

7. *Rab Mûsâ'ya, «Aşağı in» dedi, «Mısır'dan çıkardığın halkın baştan çıktı.*
30. *Ertesi gün halka, «Korkunç bir günah işlediniz» dedi, «Şimdi Rabb'in huzuruna çıkacağım. Belki günahınızı başışlatabilirim.»²¹⁶*

Altın Buzağı başlığı ile verilen metinlerde, Mûsâ'nın Sina'ya çıkışı ve oradan inişinin gecikmesi neticesinde, İsrailoğulları'nın Hârûn'dan 'öncülük edecek bir ilah'²¹⁷ yapmasını istemesi, Hârûn'un İsraililerin altınlarıyla bir buzağı yaparak 'Ey İsraililer sizi Mısır'dan çıkararak Tanrı'nız budur'²¹⁸ demesi ile Tanrı'nın öfkesini üzerine çekmesi hikâye edilmektedir. Devam eden baplarda Tanrı'nın öfkesini dindirmek üzere Mûsâ'nın ona karşı yakarışları duyulmaktadır. Bu esnada Mûsâ Tanrı'ya, kendisinin

²¹⁵ Çıkış 25'te üç kez bahsedilen model (tabnit) ifadesi, Kutsal Kitap'ta toplam 23 kez zikrolunur.

²¹⁶ Çıkış, 32/1-35.

²¹⁷ Çıkış, 32/1.

²¹⁸ Çıkış, 32/4.

İbrahim, İshak ve Yakub ile yaptığı ahdi hatırlatır. Mûsâ'nın ahdi hatırlatması ile Tanrı'nın bu önemli şahıslarla ahid yaptığı da bu baplarla tekrar tasdiklenmiş olur.

Mûsâ'nın ve İsrail'in soylularının Sina'ya çıkışının devamı niteliğinde olan altın buzağıyı hikâye eden bu metinlerde araştırmamızın konusu ile alakalı doğrudan bir husus yoktur. Lakin baplardaki 'aşağı in' ile 'huzuru çıkma' ifadesi Sina Dağı'nda konuşlu Tanrı'yı, mekânsallaştırmaktadır. Bu nedenle ele alınan baplar, Tanrı'nın yerini ifade etmesi bakımından önemli görülmüştür.

1.9. Musa'nın Sina'dan İnişi

34. *Ama ne zaman konuşmak için Rabb'in huzuruna çıksa ayrılıncaya kadar peçeyi kaldırırdı. Dönünce de kendisine verilen buyrukları İsraililere bildirir,*
35. *İsraililer de onun ışıldayan yüzünü görürlerdi. Sonra Mûsâ içeri girip Rab'le görüşünceye kadar yine peçeyi takardı.²¹⁹*

Mûsâ'nın Sina'dan inmesini konu edinen bu baplar, Mûsâ'nın Sina Dağı'na çıkmasını anlatan bapların devamıdır. Burada, Mûsâ'nın Tanrı'nın huzuruna çıkması ve inerken elinde iki antlaşma levhasını taşıması²²⁰ anlatılmaktadır. Tanrı'nın Sina'da bulunması, orada ikametinin resmedilmesi Tanrı'yı lokalize edilmiş bir varlık olarak göstermektedir. Zira önceki bölümlerde Tanrı'nın Sina Dağı'na inmesi, burada kendisine sunular sunulması ve ona ibâdet edilmesi ile bu yer mâbedleştirilmiştir.

Çıkış 32 ve 34'teki semâvî mâbedi çağrıştıran bölümlerde, bu mekân, Tanrı'nın günahları affettiği, şefaati kabul ettiği, merhameti sebebiyle insanlara ihsanda bulunduğu bir yer olarak işlev görmektedir.

1.10. İlk Ürün ve Ondalık

14. *Ne yas tutarken ayırdıklarımın yedim, ne dinsel açıdan kirliyen onlara dokundum, ne de ölümlere sundum. Tanrım Rabb'in sözüne kulak verdim. Bana bütün buyurdıklarını yaptım.*

---

²¹⁹ Çıkış, 34/29-35.

²²⁰ Çıkış, 34/29.

15. *Kutsal konutundan, göklerden aşağıya bak! Halkın İsrail'i ve atalarımıza içtiğin ant uyarınca bize verdiğin ülkeyi, süt ve bal akan ülkeyi kutsa.*²²¹

Bu bölümde, göçebe bir Aramlı'nın az sayıda kişiyle Mısır'a gidip orada yaşamaya başlaması, sonrasında yapılan baskılar sonucu Tanrı'nın yardımıyla bu insanların oradan kurtulması ve Tanrı'nın miras olarak İsraililere verdiği ülkeye (vaat edilmiş kutsal topraklara) yerleşmesi, kendilerine verilen ülkenin topraklarından toplanılan bütün ürünlerin ilk mahsülünü Tanrı'ya sunması anlatılmaktadır.²²² Ayrıca bu bölüm ilk ürünlerin ve öşürün sunumundaki dualarla ilgili Mûsâ'nın talimatlarını içermektedir.²²³

Bu metinlerde Tanrı ile yapılan ahde sadık kalınacağına dair söz verilmektedir. Yasanın Tekrarı 26/15'te 'kutsal konutundan, göklerden aşağıya bak' ifadesi ile açık bir şekilde semâvî mâbedin varlığı resmedilmektedir. Bapda bahsedilen 'göklerde' ifadesi Deuteronomik çevrelerdeki 'O'nun ikametgahı semâdır' ifadesini de anımsatmaktadır.²²⁴ Tanrı'nın semâda ikamet etmesi, aynı zamanda Tanrı'nın yeryüzünde var olmadığı anlamına da gelmez. Tanrı herhangi bir yerde olabilmesine ve faaliyette bulunabilmesine rağmen, buradaki metinde Tanrı'nın ikametgâhı semâda, ilahi fiillerini icra ettiği spesifik bir yer olarak gösterilmektedir.

26/15'te Kutsal konut, ikametgâhtan daha fazlasıdır; zira bu mekân, ilahi faaliyetlerin alanı, Tanrı'nın insanlarla etkileşimde bulunduğu, onların dualarını işittiği ve ülkelerini kutsadığı bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.11. Kandillerle İlgili Kurallar

3. *Hârûn söyleneni yaptı. Rabb'in Mûsâ'ya buyurduğu gibi, kandilleri kandilliğin önüne yerleştirdi.*

---

²²¹ Yasanın Tekrarı, 26/14-15.

²²² Yasanın Tekrarı, 26/1-10.

²²³ Yasanın Tekrarı, 26/ 11-13.

²²⁴ Deuteronomistler Tanrı'yı sadece semâya hasrederler, bunun yanında sadece yeryüzü mâbedinde onun isminin ikamet ettiğini düşünürler. Carla Sulzbach, **agm.**, s. 166-185.

4. *Kandillik, ayağından çiçek motiflerine dek dövme altından, Rabb'in Mûsâ'ya gösterdiği örneğe göre yapıldı.*²²⁵

Sayılar 8'de Tanrı'nın Mûsâ'ya Hârûn'un kandiller ile yapması gereken kuralları belirtmesi, Hârûn'un ise bunları, beyan edilen şartlara yani Tanrı'nın buyruğuna göre yerine getirmesi anlatılmaktadır.²²⁶ Belirlediğimiz metinde semâvî mâbede dair bir bilgi olmamasına rağmen aynı metinde her şey 'Tanrı'nın Mûsâ'ya gösterdiği örneğe göre yapıldı' ifadesi ile Çıkış 25/9 ve 40'daki 'sana dağda gösterilen modele göre yapmaya dikkat et' buyruğu, Mûsâ'nın dağda Tanrı'dan almış olduğu modele binaen yeryüzündeki mâbedi yaptığını belirtmektedir. Aslında bu metinler Çıkış 25/9 ve 40 baplarını teyit etmektedir. Mûsâ'nın yeryüzüne yaptığı mâbedi ve eşyalarını Sina'da sunulan örneğe göre yapmış olması, semâdaki benzerine uygun yapıldığını da göstermektedir.

2. Nevi'imde Semâvî Mâbed

Yukarıda Tevrat'ta zikredilen metinlerde semâvî mâbed ve semâya dair izler aranmıştır. Aşağıda verilecek Kutsal Kitap Nevi'im bölümüne ait metinlerde semâvî mâbed ve semâya dair izler aramaya devam edeceğiz.

2.1. Dâvud'un Zafer Ezgisi

6. *Ölüler diyarının*²²⁷ *bağları sardı, ölüm tuzakları çıktı karşıma.*
7. *Sıkıntı içinde Rabb'e yakardım, Tanrım'a seslendim. Mâbedinden sesimi duydu, haykırışım kulaklarına ulaştı.*
10. *Kara buluta basarak semâyı yarıp indi.*
11. *Bir Keruv'a binip uçtu, rüzgârın kanatları üstünde belirdi.*
12. *Karanlığı örtüdü, kara bulutları kendine çardak yaptı.*
13. *Varlığının parıltısından korlar savruluyordu.*
14. *Rab semâdan güreledi, duyurdu sesini Yüceler Yücesi.*
17. *Rab yukarıdan elini uzatıp tuttu, çıkardı beni derin sulardan.*²²⁸

²²⁵ Sayılar, 8/3-4.

²²⁶ Sayılar, 8/1-3.

²²⁷ Ölüler Diyarı'nın Antik Yakın Doğu ile ilgili izahı önceki bölümlerde yapılmıştır. Bkz. 1.Bölüm.

²²⁸ II. Samuel, 22/6-7,10-13,14,17.

Burada sunduğumuz II. Samuel 22, Dâvud'un bütün düşmanlarının ve Saul'un elinden kurtulduğu²²⁹ zafer ezgisini anlatmakta ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Tanrıya övgü ibareleri ve O'nun adaletinin teyidi ile sonuçlanan Tanrı'nın tecessümünün takip ettiği, Dâvud'un ölümcül tehlikelerinin tasvirleri²³⁰ ardından Dâvud'un Tanrı'ya yardım için yakarışlarına karşılık, semâvî bir âlemden Dâvud'a icabet edildiğine dair ifadeler²³¹ yer almaktadır. İkinci bölümde ise düşmanlara karşı zafer ve yabancı halklara karşı hâkimiyet bahşetmesinden dolayı Tanrı'ya övgü ve şükran ibareleri vardır.

Devam eden baplarda 'Tanrı semâdan güreledi'²³² ve 'Tanrı yukarıdan uzatıp beni tuttu, çıkardı'²³³ ifadeleri bulunmaktadır. Bu iki ifade 'tapınağın sesimi duydu'²³⁴ şeklindeki bapla paralellik arz etmektedir. Ezgide tanımlandığı şekliyle Tanrı'nın fiilleri 'semâdan-yükseklerden' bildirildiği için 7. bapta geçen 'mâbed' kelimesinin, semâvî tapınağa işaret ettiğini düşünmek daha makuldür. II. Samuel 22'deki metinlerde mekânsal tasvirlerin yapılması tapınağın mekânının semâ olduğu konusunda destek fikirler sunmaktadır. Metinlerde zikrolunan, 'indi', 'üstünde' 'elini uzatıp çıkardı' ifadeleri, Dâvud'un yardım için yakarması sonucunda tabii olarak yardımın göklerden gelmesi, mekânın semâ olduğunu tekrar tekrar teyit etmektedir.

Metinde, 'kara bulutlara basarak semâyı yarıp inmesi'²³⁵, 'bir keruv'a binip uçup rüzgarın kanatları üzerinde belirmesi'²³⁶, 'kara bulutları kendine çardak yapması'²³⁷, 'yukarıdan elini uzatması'²³⁸ anlatımları, Tanrı'nın tecessümünün görkemini vurgulamaktadır. Ayrıca Tanrı kara bulutlara basan, keruvlara binen, elini uzatarak yardım eden bir varlık olarak resmedilmektedir. İnip binme, elini uzatma, işitme,

---

²²⁹ II.Samuel, 22/1.

²³⁰ II. Samuel, 22/6.

²³¹ II. Samuel, 22/7.

²³² II. Samuel, 22/14.

²³³ II. Samuel, 22/17.

²³⁴ II. Samuel, 22/7.

²³⁵ II. Samuel, 22/10.

²³⁶ II. Samuel, 22/11.

²³⁷ II. Samuel, 22/12.

²³⁸ II. Samuel, 22/17.

soluna, burnundan duman çıkarması²³⁹ gibi betimlemeler zihinlerde, yaratılmışlara özel bir varlık hissiyatı uyandırmaktadır.

Ayrıca yanında Tanrı'nın bulutlara basarak semâdan gelmesi Tanrı'nın bulutu bir araç olarak kullandığını göstermektedir. Ve bulutları çardak yapması da Tanrı'nın bulutu kendisini gizlemesi için bir vasıta kıldığının bir işaretidir. Sonuç olarak bu metinlerde semâvî mâbed sadece bir ikâmet yeri değildir; bilakis duaların yanıt bulduğu, suçluların cezalandırıldığı ve haklıların mükafatlandırıldığı vb. ilahi fiillerin meydana geldiği bir yerdir.

2.2. Süleyman'ın Halka Söylevi

11. *Kâhinler kutsal yer'den çıkınca, Rabb'in tapınağı'nu bir bulut doldurdu.*
12. *Bu bulut yüzünden kâhinler görevlerini sürdüremediler. Çünkü Rabb'in görkemi tapınağı doldurmuştu.*
13. *O zaman Süleyman şöyle dedi: «Ya Rab, karanlık bulutlarda otururum demiştin.*
14. *Senin için görkemli bir mâbed, sonsuza dek yaşayacağın bir konut yaptım.»*
17. *Halkım İsrail'i Mısır'dan çıkardığım günden bu yana, içinde bulunacağım bir tapınak yaptırmak için İsrail oymaklarına ait kentlerden hiçbirini seçmedim. Ancak halkım İsrail'i yönetmesi için Dâvud'u seçtim.²⁴⁰*

2.3. Süleyman'ın Mâbedin Yapımı Sonrası Ettiği Dua

22. *Süleyman Rabb'in sunağının önünde, İsrail topluluğunun karşısında durup ellerini göklere açtı.*
23. *Ya Rab, İsrail'in Tanrısı, yerde ve gökte sana benzer başka tanrı yoktur dedi, bütün yürekleriyle yolunu izleyen kullarınla yaptığın antlaşmaya bağlı kalırsın.*
27. *Tanrı gerçekten yeryüzünde yaşar mı? Sen göklere, göklerin göklerine bile sığmazsın. Benim yaptığım bu mâbed ne ki!*
29. *Gözlerin gece gündüz, 'Orada bulunacağım!' dediğin bu mâbedin üzerinde olsun. Kulunun buraya yönelerek ettiği duayı işit.*

---

²³⁹ II. Samuel, 22/9,16.

²⁴⁰ I. Krallar, 8/11-14, 7.

30. *Buraya yönelerek dua eden kulunun ve halkın İsrail'in yalvarışını işit. Göklerden, oturduğun yerden kulak ver; duyunca bağışla.*
32. *göklerden kulak ver ve gereğini yap. Suçlunun cezasını vererek suçsuzu haklı çıkararak kullarını yargıla.*²⁴¹

Örnek olarak sunduğumuz bu metinlerde, Kral Süleyman'ın halka söylevi ve Süleyman'nın duası konu edilmektedir. Süleyman'ın adanma konuşması, dua üzerinde güçlü bir vurgu içermekte ve mâbedi dua kanalı olarak tasavvur etmektedir. Ayrıca mâbed kurban sunulan yer olarak da düşünülmektedir. Bu minvalde Süleyman'ın mâbede adanma seremonisi, her ne kadar tapınağın dua yeri olması konusuna güçlü bir vurgu yapsa da; tapınağın kurban yeri olarak işlev görmesine ve diğer aktivitelerin yapılmasına da engel değildir.²⁴²

Metinde geçen 'senin için görkemli bir mâbed, sonsuza dek yaşayacağın bir konut yaptım'²⁴³, 'içinde bulunacağın bir tapınak'²⁴⁴, 'gözlerin gece gündüz orada bulunacağım dediğin bir mâbedin üzerinde olsun'²⁴⁵ gibi ifadelerle yeryüzü mâbedi sadece Tanrı'nın ikâmet yeri olarak görülmektedir. Acaba Tanrı'nın ikâmet etmesi yeryüzündeki bir mâbedde nasıl düşünülebilir? Bu nedenle 27. bapta 'Tanrı gerçekten yeryüzünde yaşar mı? İşte, sen göklere, en yüce göklere bile sığmazsın. Benim yaptığım bu tapınak ne ki!' söylemi ile Tanrı'nın bu mekâna sığmayacak kadar üstün olduğu vurgulanmaktadır. Bu üstünlük sadece yeryüzü mâbedi ile sınırlı kalmayıp semâvî mâbed ile de ilgili olabilir. Gerçi karşılıklı olarak düşünüldüğünde Tanrı'nın her iki mâbede sığmayacağı görüşü de mantıklıdır.

Mâbede işaret için kullanılan ibarelerden, yeryüzündeki mâbedin Tanrı'nın somut bir şekilde tezahür ettiği bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Diğer baplarda 'kara bulutlarda otururum'²⁴⁶, 'ellerini göklere açtı'²⁴⁷, 'göklerde oturduğun yerde'²⁴⁸,

---

²⁴¹ I. Krallar, 8/22-23, 27,29, 30, 32.

²⁴² I. Krallar, 8/10-50.

²⁴³ I. Krallar, 8/13.

²⁴⁴ I. Krallar, 8/16.

²⁴⁵ I. Krallar, 8/29.

²⁴⁶ I. Krallar, 8/12.

²⁴⁷ I. Krallar, 8/22.

²⁴⁸ I. Krallar, 8/30, 39, 43, 49.

'göklerden kulak ver'²⁴⁹ tabirleri ise yeryüzündekinin semâvî bir benzerinin olduğunu akla getirmektedir. Yeryüzü ve semâvî mâbedlere işaret eden bu ifadeler, her ikisi arasında yapısal ve işlevsel açıdan bir benzerliği ima etmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz 'kâhinler kutsal yer'den çıkınca Rabb'in tapınağını bir bulut doldurdu'²⁵⁰ ve 'bu bulut yüzünden kâhinler görevlerini sürdüremediler çünkü Rabb'in görkemi tapınağı doldurmuştu'²⁵¹ ifadeleri konumuz açısından önemlidir. Çünkü mâbedin tamamlanmasının ardından mâbede dolan 'bulut' kısmen görünen semâ ile ilgilidir; bu ise Tanrı'nın görünmeyen ikâmet yerine işaret olabilir.²⁵²

2.4. Peygamber Mikaya'nın Ahav'ı Uyarması

20. *Mikaya konuşmasını sürdürdü: «Öyleyse Rabb'in sözünü dinle! Gördüm ki, Rab tahtında oturuyor, bütün semâvî varlıklar da sağında, solunda duruyordu.*
21. Rab sordu: 'Ramot-Gilat'a saldırıp ölsün diye Ahav'ı kim kandıracak?'
«Kimi şöyle, kimi böyle derken
22. bir ruh çıkıp Rabb'in önünde durdu ve 'Ben onu kandıracağım' dedi. «Rab, 'Nasıl?' diye sordu.
23. Ruh, 'Aldatıcı ruh olarak gidip Ahav'ın bütün peygamberlerine yalan söyleteceğim' diye karşılık verdi. «Rab, 'Onu kandırmayı başaracaksın!' dedi, 'Git, dediğini yap.'
24. İşte Rab bütün bu peygamberlerin ağzına aldatıcı bir ruh koydu. Çünkü sana kötülük etmeye karar verdi.»²⁵³

I. Krallar 22'deki metin, İsrail ve Yahuda'nın krallarının, Kral Ahav'a karşı Ramot-Gilat'ı geri almak için yapacakları son savaşa hazırlanırken semâvî mecliste vuku bulan 'Tanrı'nın Ramot-Gilat'a saldırıp öldürmesini istemesiyle bir Ruh'un aldatıcı ruh olarak Ahav'ın bütün peygamberlerine yalan söyleteceğim diyerek onların

---

²⁴⁹ I. Krallar, 8/32, 34, 36, 45.

²⁵⁰ I. Krallar, 8/10.

²⁵¹ I. Krallar, 8/11.

²⁵² Beale, *age.*, s. 36-45.

²⁵³ I. Krallar, 22/20-24.

ağızlarına aldatıcı bir ruh koyması²⁵⁴ hadisesini rivayet etmektedir. Bu gerçekleşen olayda semâvî mâbed, Tanrı'nın kral olarak işlev gördüğü²⁵⁵, semâvî bir âlem görüntüsü ile birlikte peygamber eşliğinde îlahi varlıkların bulunduğu, bir mekân (meclis) olarak tasavvur edilmektedir.²⁵⁶ Fakat yukarıda verilen metinde açık bir şekilde semâvî mâbed işaret edilmemektedir. Burada mâbedden ziyade semâvî bir âleme ait meclis düşüncesi daha yoğundur.

Bu metinlerde, Tanrı'nın kraliyet otoritesini kullanan bir kral olarak, tahtta oturur şeklindeki tasvirleri, saray ve krallıkla alakalı bir özelliği; Tanrı'nın yeryüzündeki işlerle ilgilendiği ve kararlar verdiği tasvirleri ise karargahla ilgili özellikleri düşündürmektedir. Semâvî varlıkların biraraya gelerek bir kurul oluşturması ise, semâvî meclisin toplantı yeri olarak hizmet ettiğini göstermektedir.

Yukarıdaki baplara dayanarak Kim, 'mâbed' ile 'saray' kavramları arasında semântik bir ayrım yapmıştır. Kim'e göre mâbed kutsal unsurlar içermektedir. Ayrıca saray kraliyet unsurlarıyla, yani hükümdarlık veya iktidar, bağlantılı bir mekânı işaret etmektedir.²⁵⁷ Bu bağlamda tanımlarına uygun olarak bu metinler, semâvî mâbedden ziyade semâvî sarayı ifade etmektedir.²⁵⁸

2.5. Rabb'in Dağı

1. Amots oğlu Yeşaya'nın Yahuda ve Kudüs ile ilgili görüşü:
2. *Rabb'in Tapınağı'nın kurulduğu dağ, son günlerde²⁵⁹ dağların en yücəsi, tepelerin en yükseği olacak. Oraya akın edecek ulusların hepsi.*
3. *Birçok halk gelecek, «Haydi, Rabb'in Dağı'na, Yakub'un Tanrısı'nın Tapınağı'na çıkalım» diyecekler, «O bize kendi yolunu öğretsin, biz de O'nun yolundan gidelim.» Çünkü yasa Siyon'dan, Rabb'in sözü Kudüs'ten çıkacak.*

²⁵⁴ Bkz. I. Krallar, 22/21-24.

²⁵⁵ I. Krallar, 22/10-28 deki metinlerde semâvî mâbede ait semâvî meclis'in kraliyet tasvirlerini açık bir şekilde resmetmesi burada Kim'in semâvî mâbed fikrini değiştirerek semâvî saray fikrini savunmasına neden olacaktır.

²⁵⁶ Benzer vizyonlar için bkz. Yeşaya, 6.

²⁵⁷ Sanglae Kim, "The Heavenly Sanctuary/Temple in the Hebrew Bible", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sheffield Üniversitesi, 2002), s. 26.

²⁵⁸ Kim, *age.*, s. 129-130; 140.

²⁵⁹ Son Günler, Eskatolojik Çağ

4. Rab uluslar arasında yargıçlık edecek, birçok halkın arasındaki anlaşmazlıkları çözecek. İnsanlar kılıçlarını çekiçle dövüp saban demiri, mızraklarını bağcı bıçağı yapacaklar. *Ulus ulusa kılıç kaldırmayacak, savaş eğitimi yapmayacaklar artık.*²⁶⁰

Yukarıda verilen metinlerde doğrudan semâvî mâbede dair bir işaret söz konusu değildir. Fakat George Broke'un 'son günlerde' inşa edilecek mâbedle ilgili sözleri, Yeşeya 2/1-4 baplarında ziredilen 'Rabb'in Dağı' ifadesi ile karşılaştırıldığında buradaki dağın, son günlerde kurulacak olan mâbede işaret ettiği anlaşılır.²⁶¹ Rabb'in dağı üzerine kurulacak mâbed 4QFlor'da zikredilmektedir ve burada Rabb'in Dağı'nın semâvî mâbedle bağlantılı olduğu açıktır. Nihayetinde bu 'son günlerde' kurulacak olan mâbeddir.²⁶²

Ayrıca Rab uluslar arasında hüküm verecek, birçok halkın arasındaki anlaşmazlıkları çözecek ve uluslar birbirleriyle artık savaşmayacak²⁶³ ifadesi 'son günlerde' vuku bulacak hadiseyi akla getirmektedir. Rabb'in dağının semâvî mâbedle bağlantısını düşündüğümüzde, kurulacak mâbedin semâdan indirilecek olan mâbed olduğu sonucunu çıkartabiliriz.

2.6. Tanrı'nın Yeşeya'yı Çağırması

1. *Kral Uzziya'nın öldüğü yıl yüce ve görkemli Rabb'i gördüm; tahtta oturuyordu, giysisinin etekleri tapınağı dolduruyordu.*
2. *Üzerinde Seraflar duruyordu; her birinin altı kanadı vardı; ikisiyle yüzlerini, ikisiyle ayaklarını örtüyor, öbür ikisiyle de uçuyorlardı.*
3. *Birbirlerine şöyle sesleniyorlardı: «Her şeye egemen Rab kutsal, kutsal, kutsaldır. Yüceliği bütün dünyayı dolduruyor.»*
4. *Seraflar'ın sesinden kapı söveleriyle eşikler sarsıldı, mâbed dumanla doldu.*

---

²⁶⁰ Yeşeya, 2/1-4.

²⁶¹ G. Brooke, "Miqdash Adam, Eden and the Qumran Community" B. Ego, A. Lange, P. Pilhofer (ed.), Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 285-301.

²⁶² Micheal O. Wise, "4QFlorilegium and the Temple of Adam", **RevQ** 15, 1991, s. 132.

²⁶³ Yeşeya, 2/4.

5. «Vay başıma! Mahvoldum» dedim, «Çünkü dudakları kirli bir adamım, dudakları kirli bir halkın arasında yaşıyorum. Buna karşın Kral'ı, her şeye egemen Rabb'i gözlerimle gördüm.»
6. Seraflar'dan biri bana doğru uçtu, elinde sunaktan maşayla aldığı bir kor vardı;
7. onunla ağızıma dokunarak «İşte bu kor dudaklarına değdi, suçun silindi, günahın bağışlandı» dedi.”²⁶⁴

Örnek olarak sunduğumuz metinlerde Yeşeya'nın Tanrı'yı görme vizyonu anlatılmaktadır. Yeşeya'nın vizyonunda açıkça semâvî mâbedden bahsedilmektedir. Tanrı'nın mâbedi, Tanrı'nın görünümü, bağışlanma gibi hususlar resmedilmektedir. Burada Tanrı, insanların gözünde tahtta oturan bir kral olarak betimlenmektedir. Yeşeya 6'daki Tanrı'nın bu imajı yukarıda ele alınan I. Krallar 22'de belirtilen Tanrı imajı ile benzerlik arz etmektedir. Bu nedenle, diğerinde olduğu gibi, semâvî bir ortam olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Taht ile bağlantılı olarak işaret edilen tapınak ifadesi, hem semâvî mâbedi hem de yeryüzü mâbedini işaret ediyor olabilir. Çünkü önceki bölümlerde Tanrı'nın hem yeryüzü mâbedinde hem de semâvî mâbedde meskûn olduğu belirtilmişti. İlk üç bapta metne bakıldığında semâvî mâbede işaret edilmesi daha yüksek ihtimaldir. Yeşeya 6'da yer alan Tanrı'nın yanında Seraf meleklerinin²⁶⁵ olduğu açıklaması, bu metinlerin semâvî mâbedi işaret etmiş olacağını kuvvetlendirmektedir. Eğer yeryüzü mâbedi kastediliyor olsa idi baplarda açıklanan Seraf meleklerinin, Keruvlar ile yer değiştirmesi gerekirdi. Seraflar'ın 'uçarak gelmesi' ifadesinde uçma fiili²⁶⁶ daha çok semâvî mâbedde olabilecek bir durumu izah etmektedir.

Semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedi arasında bir takım yapısal ve işlevsel benzerlikler vardır. Bapta yanan kor ateş, maşa, tütsü gibi malzemeler yeryüzündeki mâbedde kullanılan malzemelere benzerdir. Duaların kabulü ve günahların bağışlanması ise her iki mâbed arasındaki benzer işlevselliği göstermektedir.

---

²⁶⁴ Yeşeya, 6/1-7.

²⁶⁵ Bkz. Yeşeya, 6/2, 4, 6.

²⁶⁶ Bkz. Yeşeya, 6/2, 6.

John Levenson'a göre, Yeşeya'nın vizyonunda bahsedilen mâbedin görünüşü ve Tanrı'nın içindeki mevkisi, sanat olarak ifade edilmektedir. Yapılan aktiviteler semâvî tapınakta ona sunulan şey olarak canlanır.²⁶⁷

2.7. Tanrı'nın Bâbil'i Cezalandırması

12. *Ey parlak yıldız, seherin oğlu, göklerden nasıl da düştün! Ey ulusları ezip geçen, nasıl da yere yıkıldın!*
13. *İçinden, «Semâya çıkacağım» dedin, «Tahtımı Tanrı'nın yıldızlarından daha yükseğe koyacağım; İlahların toplandığı dağda, Safon'un doruğunda oturacağım.*
14. *Bulutların üstüne çıkacak, kendimi Yüceler Yücesi'yle eşit kılacağım.»*
15. *Ancak ölüler diyarına, ölüm çukurunun dibine indirilmiş bulunuyorsun.»²⁶⁸*

Yeşeya 14, Tanrı'nın Yakub soyuna merhamet edip, İsrail halkını acıdan sıkıntıdan kurtardığı gün Babil Kralı'nı alaya alarak ölümler diyarına göndermesi sonrasında yeniden İsrail halkını seçerek kutsal topraklara yerleştirmesini, kendilerini tutsak edenleri tutsak etmelerini ve nihayetinde Bâbil'i cezalandırmasını anlatmaktadır.²⁶⁹

Yukarda zikredilen 'göklerden nasıl da düştün'²⁷⁰, 'semâya çıkacağım, tahtımı Tanrı'nın yıldızlarından daha yükseğe koyacağım; ilahların toplandığı dağda'²⁷¹, 'bulutların üstüne çıkacak'²⁷² gibi ifadeler doğrudan semâvî mâbede işaret etmese de, Tanrı'nın mekânının bulunduğu yere ulaşma çabasında olması, oraya kendisini eşit kılmak istemesi ve Tanrı tarafından oradan atılması, Tanrı'nın semâda bulunduğuna işarettir. Ayrıca metinlerde cereyan eden hadise, semâda vuku bulan iyi ile kötünün mücadelesini resmetmektedir.²⁷³

²⁶⁷ J. D. Levenson, *Sinai and Zion*, NewYork: Harper and Row, 1985, s. 123.

²⁶⁸ Yeşeya, 14/12-15.

²⁶⁹ Yeşeya, 14/1-11.

²⁷⁰ Yeşeya, 14/12.

²⁷¹ Yeşeya, 14/13.

²⁷² Yeşeya, 14/14.

²⁷³ İyi ile kötünün Mücadelesi ayrıca Daniel, 7/9-14 ile Daniel, 8/1-14'te resmedilmektedir.

2.8. Tanrı'nın Kûş'u Cezalandırması

4. *Çünkü Rab bana şöyle dedi: «Gün ışığında duru sıcaklık gibi, hasat döneminin sıcaklığındaki çiy bulutu gibi durgun olacak ve bulunduğum yerden seyredeceğim.»*
5. Bağbozumundan önce çiçekler düşüp üzümler olgunlaşmaya yüz tutunca asmanın dalları bıçakla kesilecek, çubukları koparılıp atılacak. Hepsi dağın yırtıcı kuşlarına, yerin yabani hayvanlarına terk edilecek. Yazın yırtıcı kuşlara, kışın yabani hayvanlara yem olacaklar.
6. O zaman ırmakların böldüğü ülke, her yana korku saçan güçlü ve ezici halk, o uzun boylu, pürüzsüz tenli ulus, her şeye egemen Rabb'e armağanlar getirecek. Her şeye egemen Rabb'in adını koyduğu Siyon Dağı'na getirecekler armağanlarını.²⁷⁴

İncelediğimiz bu metin, her yana korku saçan, gücüyle zulmeden, uzun boylu, pürüzsüz insanların bulunduğu ülkenin ve milletlerinin Tanrı tarafından cezalandırışı sonrasında, zalim halkın Tanrı'ya armağanlar getirmesini konu edinmektedir.²⁷⁵ Bu metinlerde doğrudan semâvî mâbede bir atıf yapılmamıştır, fakat beşinci bapta Tanrı'nın Yeşeya'ya 'gün ışığında duru sıcaklık gibi, hasat döneminin sıcaklığındaki çiy bulutu gibi durgun olacak ve bulunduğum yerden seyredeceğim'²⁷⁶ demesi Tanrı'nın bir mekânda bulunuyor olduğuna işarettir. Yani Tanrı bu bapta mekânsallaştırılmaktadır.

Ayrıca Tanrı'nın Kûş'u cezalandırmasını konu edinen bu metinlerde 'Ey sizler, dünyada yaşayan herkes, yeryüzünün ahalisi! Boru çalınınca dinleyin'²⁷⁷ ile 'bulduğum yerden seyredeceğim'²⁷⁸ ifadesi yeryüzü ve semâ arasında dikey bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Tanrı'nın bulunduğu mekân, sadece yeryüzünün izlendiği bir mekân olarak değil aynı zamanda, cezaların verildiği bir mahkeme olarak da düşünülmektedir. Yeşeya 18/4'teki 'bulduğum yerden seyredeceğim' ifadesindeki yerin, Tanrı'nın kutsal konutu (semâvî mâbed) olması muhtemeldir.

---

²⁷⁴ Yeşeya, 18/1-7.

²⁷⁵ Yeşeya, 18/1-7.

²⁷⁶ Yeşeya, 18/5.

²⁷⁷ Yeşeya, 18/4.

²⁷⁸ Yeşeya, 18/5.

2.9. Rab Halkını Kutsadıktan Sonra Asur'u Cezalandırması

26. Rab halkının kırıklarını sardığı, vuruşuyla açtığı yaraları iyileştirdiği gün, ay güneş gibi parlayacak, güneş yedi kat, yedi günün toplam parlaklığı kadar parlak olacak.»
27. *Bakın, Rabb'in kendisi uzaktan geliyor, kızgın öfkeyle kara bulut içinde dudakları gazap dolu, dili her şeyi yiyip bitiren ateş sanki.*
28. Soluğu adam boynuna dek yükselmiş taşkın ırmak gibi. Ulusları elekten geçirecek, değersizleri ayıracak, halkların ağzına yoldan saptıran bir gem takacak.²⁷⁹

Yukarıda örnek olarak sunduğumuz metinlerde, Tanrı'nın Asur'u cezalandırmasıyla ilgili tasvirler dikkat çekicidir. Burada bir yanda Tanrı'nın merhamet yönü, diğer yanda ise gazap yönü resmedilmektedir. Tanrı'nın uzaktan kara bulutlar içerisinde gelmesi, semâvî bir âlem ile ilişkilidir. Metinde, 'kara bulutlar içinde gelmesi, dudakları gazap dolu, dili her şeyi yiyip bitiren ateş'²⁸⁰ tasvirleri ile Tanrı'nın tecessümü vurgulanmaktadır.

Yeşeya 30/27'deki tasvir, II. Samuel 22/10-11'de 'kara bulutlara basarak semâyı yarıp indi' ifadesindeki tasvirle benzerlik arz etmektedir. Zira her iki bapta Tanrı'nın kara bulutlara basarak gelmesi söz konusudur. Burada Tanrı bulutları bir ulaşım aracı olarak kullanmaktadır.

Sonuç itibariyle, semâvî mâbede dair bir işaret olmamakla birlikte; iki babın kıyası neticesinde Tanrı'nın semâdan geldiği anlaşılmaktadır. O halde bu metinlerde Tanrı semâda meskûn olarak betimlenmektedir.

2.10. Merhamet ve Yardım Dileği

15. *Ya Rab, gökten bak, kutsal, görkemli ve yüce yerinden bizi gör! Gayretin, gücün nerede? Gönlündeki özlem ve merhameti bizden esirgedin.*
16. Babamız sensin. İbrahim bizi tanımasa da, İsrail bizi kabul etmese de, Babamız'sın, ya Rab, ezelden beri adın kurtarıcımızdır.

---

²⁷⁹ Yeşeya, 30/26-28.

²⁸⁰ Yeşeya, 30/27.

17. Ya Rab, neden bizi yolundan saptırıyor, inatçı kılıyor, senden korkmamızı engelliyorsun? Kulların uğruna, mirasın olan oymakların uğruna geri dön.
18. Kutsal halkın kısa süre tapınağına sahip oldu, ama düşmanlarımız onu çiğnedi.
19. Öteden beri yönetmediğin, sana ait olmayan bir halk gibi olduk.²⁸¹

Yeşeya 63/15-19'da Yeşeya'nın Tanrı'ya karşı niyazda bulunması konu edilmektedir. Araştırmamızla alakalı olan kısım ise Yeşeya 63/15'deki bapıdır. Burada semâvî mâbede direkt bir işaret söz konusudur ve semâvî mâbed, kutsal ve görkemli bir yer olarak tasvir edilmektedir. Yeşeya 63/15'teki 'gökten bak, kutsal, görkemli ve yüce yerinden bizi gör' ifadesi; Yasanın Tekrarı 26/15'te 'kutsal konutundan göklerden aşağı bak' ve I. Krallar 8/30,32,34,36,39,43,45,49'daki 'göklerden kulak ver, göklerden oturduğun yerden kulak ver' ifadeleri ile benzerlik arz etmektedir.

63/15'te kutsal, yüce ve görkemli yer sadece bir ikametgâh olarak görülmemiş aynı zamanda Tanrı'nın dualara icabet ettiği yüce bir yer olarak görülmüştür. Metinlerden de semâvî mâbedin bir dua makamı olduğu anlaşılmaktadır. Tanrı burada kullarını işitmekte ve yine buradan kullarının yakarılarına karşılık vermektedir.

2.11. Tanrı'nın Halkından Mâbed İsteği

1. *Rab diyor ki, «Gökler tahtım, yeryüzü ayaklarımın taburesidir. Nerede benim için yapacağınız ev, neresi dinleneceğim yer?*
2. *Çünkü bütün bunları ellerim yaptı, hepsi böylece var oldu» diyor Rab. «Ancak ben alçakgönüllüye, ruhu ezik olana, sözümden titreyen kişiye değer veririm.»²⁸²*

Yukarıda sunduğumuz metinlerde, Tanrı'nın bütün varlıkları kendi elleriyle yaratmasından dolayı, kendisine ta'zim için dinleneceği bir mekân yapılmasını istemesiyle ilgili Tanrı'nın serzenişi ima edilmektedir. Birinci bapta Tanrı, mâbedinin nerede olduğunu sual etmektedir. Aslında, Tanrı bu sualiyle mâbed yapılmasını istemektedir. Tanrı'nın kullarından mâbed yapılmasını istemesi ile ilgili farklı bir üslup

²⁸¹ Yeşeya, 63/15-19.

²⁸² Yeşeya, 66/1-2.

Kutsal Kitap'ta 'aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapsınlar'²⁸³ ifadesinden çıkartılabilir. Zira burada Tanrı, mâbed yapılmasını kullarından doğrudan ister fakat Yeşeya 66/1'de Tanrı'nın bu isteği kullarından îma yolu ile dir.

66/1'de 'göklerin taht' olarak tasvir edilmesi Yeşeya 6/8'deki 'yüce ve görkemli Rabb'i gördüm; tahtta oturuyordu' tasviri ile benzerlik arz etmektedir. Her iki metinde de semâdan bahsedildiği göz önüne alındığında semânın bir taht olarak düşünülmesi doğaldır. Gökte meskûn olarak betimlenen Tanrı, yeryüzü ile etkileşimde bulunmak için mâbedin kurulmasını isteyecektir. Tanrı'nın bu isteğiyle her iki mekân arasındaki dikey bir etkileşimin var olduğu sonucu çıkartılabilir.

2.12. Rab'bin Görkemini Hezekiel'e Açıklanması

1. *Otuzuncu yılda dördüncü ayın beşinci günü Kevar Irmağı kıyısında sürgünde yaşayanlar arasındayken semâ açıldı, Tanrı'dan gelen görümler gördüm. Kral Yehoyakin'in sürgünlüğünün beşinci yılında,*
4. *Kuzeyden esen kasırganın göz alıcı bir ışıkla çevrelenmiş, ateş saçan büyük bir bulutla geldiğini gördüm. Ateşin ortası ışıldayan madeni andırıyordu.*
5. En ortasında insana benzer dört canlı yaratık duruyordu;
6. her birinin dört yüzü, dört kanadı vardı.
25. Kanatları inik dururken başları üzerindeki kubbeden bir ses duyuldu.
26. Başları üzerindeki kubbenin üstünde laciverttaşından yapılmış tahta benzer bir nesne vardı. Yüksekte, tahtı andıran nesnede insana benzer biri oturuyordu.
27. *Gördüm ki, beli andıran kısmının yukarısı içi ateş dolu maden gibi ışıldıyordu, belden aşağısı ateşe benziyordu ve çevresi göz alıcı bir ışıkla kuşatılmıştı.*
28. *Görünüşü yağmurlu bir gün bulutların arasında oluşan gökkuşağına benziyordu. Öyleydi çevresini saran parlaklık. Rabb'in görkemini andıran olayın görünüşü böyleydi. Görünce yüzüstü yere yığıldım, birinin konuştuğunu duydum.*²⁸⁴

---

²⁸³ Çıkış, 25/8

²⁸⁴ Hezekiel, 1/1, 4-6, 25-28.

Yukarıdaki metinde Kildan ülkesi, Kevar Irmağı kıyısında, sürgün döneminin beşinci yılında Buzi oğlu Hezekiel'e semânın açılarak Tanrı'nın görünmesi ve kendisine seslenişi anlatılmaktadır.²⁸⁵ Tanrı'nın Hezekiel'e belirmesi, kuzeyden esen rüzgarın göz alıcı ışıkla çevrelenmiş, ataş saçan büyük bir bulutla beraber yanında insana benzeyen dört yüzü ve dört kanadı olan varlıklar eşliğinde gelerek olmuştur.²⁸⁶

İlk bapta 'sürgünde yaşayanlar arasındayken semâ açıldı, Tanrı'dan gelen görümler (vizyon) gördüm'²⁸⁷ ifadesi II. Samuel 22/10'daki 'karabuluta basarak Semâyı yarıp indi' ve II. Samuel 22/1'deki 'Rab semâdan gürlledi' ifadelerini anımsatmaktadır. Zira bu baplarda Tanrı'nın bulunduğu yer semâdır, dolayısı ile Hezekiel 1/1'deki ifade Tanrı'nın bulunduğu mekânın semâ olduğunu teyit etmektedir.

Tanrı'nın yeryüzüne nüzulünü tasvir eden bu metinlerde taht, tekerlekli, lacivettaşından yapılmış, ilginç yaratıklar tarafından taşınan bir araç konumundadır.²⁸⁸ Bu metinlerde Taht ve laciverttaş²⁸⁹ ile ilgili benzer tasvirler Çıkış 24/10'daki 'İsrail'in Tanrısı'nı gördüler, Tanrı'nın ayakları altında laciverttaşını andıran bir döşeme vardı' tasviri ile aynıdır.²⁹⁰

27. bapta zikrolunan 'gördüm ki, beli andıran kısmının yukarısı içi ateş dolu maden gibi ışıldıyordu, belden aşağısı ateşe benziyordu ve çevresi göz alıcı bir ışıkla kuşatılmıştı' ifadesiyle Tanrı'nın tasviri yapılmaktadır. Hezekiel metinlerindeki Tanrı algılaması ile Çıkış metinlerinde belirtilen 'Rabb'in görkemi İsraililere dağın doruğunda yok edici bir ateş gibi görünüyordu'²⁹¹ betimlemesindeki Tanrı algılaması benzerdir. Zira Tanrı tasavvuru her iki metinde ateşe benzer insan görünümündedir.

Hezekiel 1'de verilen metinlerde semâvî mâbede doğrudan bir işaret yoktur, fakat Tanrı'nın semâdan birbirinden farklı yaratıklar eşliğinde seyyar bir taht ile yeryüzüne inmesi, Tanrı'nın semâda, semâvî mâbedinde, olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

---

²⁸⁵ Hezekiel, 1/1-3.

²⁸⁶ Hezekiel, 1/3-10.

²⁸⁷ Hezekiel, 1/1.

²⁸⁸ Hezekiel, 1/10-21.

²⁸⁹ Hezekiel, 1/26.

²⁹⁰ Önceki başlıklarda laciverttaş ile Antik Dönem bağlantısı Çıkış 24'te açıklanmıştır.

²⁹¹ Çıkış, 24/17.

2.13. Rabb'in Yüceliğinin Mâbedi Bırakması

1. *Baktım, Keruvlar'ın başı üzerindeki kubbenin üzerinde laciverttaşından tahta benzer bir nesne gördüm.*
4. *Rabb'in görkemi Keruvlar'ın üzerinden ayrılıp tapınağın eşiğine gitti. Tapınak bulutla doldu. Avlu Rabb'in görkeminin parıltısıyla doluydu.*
18. *Rabb'in görkemi tapınağın eşiğinden ayrılıp Keruvların üzerinde durdu.*
19. *Ben bakarken Keruvlar kanatlarını açıp yerden yükseldi, tekerlekler de onlarla yükseldi. Rabb'in Tapınağı'nın Doğu Kapısı'nın girişinde durdular. İsrail Tanrısı'nın görkemi onların üzerindeydi.*
20. *Kevar Irmağı kıyısında, İsrail Tanrısı'nın altında gördüğüm ve Keruvlar olduğunu anladığım canlı yaratıklar bunlardı.*²⁹²

Yukarıda verilen Hezekiel 10'a ait metinlerde, Tanrı'nın mâbede nüzülü ve mâbedden ayrılışı tasvir edilmektedir. Bu metinler Hezekiel 1/1-28'in devamı niteliğindedir, çünkü benzer görümler, Tanrı'nın tanımı, laciverttaşından tahtı, keruvları vb. aynı şekilde sunulmuştur. Zaten Hezekiel, Kevar Irmağı kıyısında gördüğü keruvların benzer yüzler olduğunu açıklamıştı.²⁹³

Hezekiel 1/28'de anlatılan mâbed tasviri yeryüzü mâbedini çağrıştırmaktadır. Özellikle; Tanrı'nın keten giysili adama, keruvların altından avuçlarıyla ateş közleri olarak kentin üzerine közleri saç demesi²⁹⁴ ve adamın oraya girdiğinde keruvların tapınağın güneyinde durması, bulutun tapınağın iç avlusunu doldurması²⁹⁵, mâbedin semâda değil de yeryüzünde olduğunu göstermektedir. Fakat bu hadise aynı zamanda semâvî mâbedi de akla getirmektedir. Çünkü böyle bir vakıanın semâda gerçekleşmesi de mümkündür. Burada net bir ayırım yapılması zordur.

2.14. Sur Kralı'nın Kınanması

1. Rab bana şöyle seslendi:

---

²⁹² Hezekiel, 10/1, 4, 18-20.

²⁹³ Bkz. Hezekiel, 10/15, 20, 22.

²⁹⁴ Bkz. Hezekiel, 10/2.

²⁹⁵ Bkz. Hezekiel, 10/3.

2. *İnsanoğlu, Sur önderine de ki, 'Rab Yahve şöyle diyor: 'Gurura kapılıp ben tanrıyorum, denizlerin bağrında, Tanrı'nın tahtında oturuyorum dedin. Kendini Tanrı sandın, oysa sen Tanrı değil, insansın.*
14. *Meshedilmiş, koruyucu bir Keruv olarak seni oraya (Aden'e) yerleştirdim. Tanrı'nın kutsal dağındaydın, yanan taşlar arasında dolaştın.*
15. *Yaratıldığın günden sende kötülük bulunana dek yollarında kusursuzdun.*
16. *Ticaretinin bolluğundan zorbalıkla doldun ve günah işledin. Bu yüzden kirli bir şey gibi seni Tanrı'nın dağından attım, yanan taşların arasından kovdum. Ey koruyucu Keruv.*²⁹⁶

Hezekiel 28'de Daniel'den daha bilge olarak nitelendirilen²⁹⁷, Tanrı'nın bahçesine (Aden) meshedilmiş bir keruv²⁹⁸ olarak yerleştirilen, yaratıldığı günden kötülük bulunana kadar kusursuz sayılan Sur Kralı'nın, kendisini tanrılaştırarak gurura kapılıp günah işlemesi²⁹⁹ ile hayatının korkunç bir sonla noktalanması anlatılmaktadır.³⁰⁰

Bu metinlerde Sur Kralı için yapılan betimlemeler konumuz açısından önemlidir. Çünkü Sur Kralı; Aden'de, Tanrı'nın kutsal dağında, meshedilmiş bir Keruv olarak duran bir varlıktı. Daha sonra kusursuz olan Kral, kendisindeki kötülük nedeni ile kibirlenerek günahkârlardan olmuş ve buradan da atılmıştı.³⁰¹ Bütün bunlar hadisenin cereyan ettiği mekânı semâvî mâbed olarak göstermektedir. Zira Kutsal Kitap'taki diğer rivayetler de böyle bir ortamı semâvî mâbed olarak nitelemektedir.

Ayrıca metinde bahsedilen, Sur Kralı'nın Tanrı'nın tahtında oturması³⁰² tasviri Tanrı ile taht arasındaki bağı göstermektedir. Ayrıca Tanrı'nın tahtta oturması fiili, Kutsal Kitap'ta, 'Tanrı'nın ayakları altında laciverttaşını andıran bir döşeme vardı'³⁰³, 'göklerden oturduğun yerden (konut, taht) kulak ver'³⁰⁴, 'gördüm ki Rab tahtında

---

²⁹⁶ Hezekiel, 28/ 1-2, 14-16.

²⁹⁷ Hezekiel, 28/3.

²⁹⁸ Hezekiel, 28/14.

²⁹⁹ Hezekiel, 28/1-13.

³⁰⁰ Hezekiel, 28/13-19.

³⁰¹ Hezekiel, 28/14,16.

³⁰² Hezekiel, 28/2.

³⁰³ Çıkış, 24/10.

³⁰⁴ I. Krallar, 8/30.

oturuyor, bütün semâvî varlıklar da sağında solunda duruyordu'³⁰⁵, 'bulduğum yerden seyredeceğim'³⁰⁶, ifadeleriyle tasvir edilmektedir. Bütün bu metinlerdeki sunumlar mukayese edildiğinde sonuç olarak Tanrı'nın bir mekanda gösterilmesi (mekansallaştırılması) söz konusudur. Burada Tanrı, semâda yer alan, bulunduğu yerde tahtında oturan, kararlarını veren, insanları cezalandıran ve bağışlayan bir varlıktır.

2.15. Yeni Tapınakla İlgili Görüm

1. *Sürgünlüğümüzün yirmi beşinci yılı, yılın başında, ayın onuncu günü, Yeruşalim Kenti'nin düşüşünün on dördüncü yılı, tam o gün Rabb'in eli beni yakalayıp oraya götürdü.*
2. *Görümde Tanrı beni İsrail ülkesine götürüp çok yüksek bir dağın üzerine koydu. Dağın güneyinde kente benzer yapılar vardı.*
3. *Tanrı beni oraya götürdü, tunca benzer bir adam gördüm. Elinde keten ip ve bir ölçü değneği tutarak kapının girişinde duruyordu.*
4. *Bana, «İnsanoğlu, gözlerinle gör, kulaklarınla işit, sana göstereceğim her şeye dikkat et» dedi, «Sen bunun için buraya getirildin. Göreceğin her şeyi İsrail halkına anlat.»³⁰⁷*

Yukarıdaki metinlerde Tanrı'nın Yeni Kudüs'ü göstermek üzere eliyle çekerek Hezekiel'i yanına alması anlatılmaktadır. Gerçi bu metinlerde doğrudan semâvî mâbed zikredilmemektedir. Fakat Tanrı, Hezekiel'e 'son günlerde' göktekinin benzeri olan mâbedin de dahil olduğu bir şehri göstermektedir.

Hezekiel'in bu vizyonuna benzer bir vizyon Levi'nin Ahdi'nde de anlatılmaktadır. Levi'nin Ahdi (M.Ö. I. yy. ile M.S. I. yy arası) Hezekiel'in 40/1-4'teki bablarının yansıması gibidir. Ve burada Tanrı'nın Levi'yi semâyaya daveti, Levi'nin Tanrı'nın davetine uyması ve semâda Levi'nin görmüş olduğu olağanüstü bir vizyon

---

³⁰⁵ I. Krallar, 22/19.

³⁰⁶ Yeşaya, 18/5.

³⁰⁷ Hezekiel, 40/1-4.

anlatılmaktadır.³⁰⁸ Hezekiel ve Levi'nin Ahdi'nde söz konusu olan 'Yeni Kudüs'ün' gösterilmesi bahsi Yeni Ahit'te Vahiy, 21/1-5 arası baplarda da yer almaktadır.

2.16. Tanrı'nın Görkemi'nin Tapınağa Dönmesi

1. Adam beni doğuya bakan kapıya götürdü.
2. *İsrail Tanrısı'nun görkeminin doğudan geldiğini gördüm. Sesi gürül gürül akan suların sesi gibiydi. Görkeminden yeryüzü aydınlıkla doldu.*
3. *Gördüğüm görüm, Tanrı kenti yok etmeye geldiğinde ve Kevar Irmağı kıyısında gördüğüm görümlere benziyordu. Yüzüstü yere düştüm.*
4. Rabb'in görkemi doğuya bakan kapıdan tapınağa girdi.
5. Ruh beni ayağa kaldırıp iç avluya götürdü. Rabb'in görkemi tapınağı doldurdu.
6. Adam orada yanımda dururken, tapınaktan birinin bana seslendiğini duydum.
7. *Bana şöyle dedi: «İnsanoğlu, tahtımın yeri, ayaklarımın basacağı, İsrail halkıyla sonsuza dek yaşayacağım yer burasıdır. Bundan böyle İsrail halkı da kralları da fahişelikleriyle ve krallarının cesetleriyle bir daha kutsal adımı kirletmeyecek.*

Yukarıdaki metinlerde Hezekiel'in görüşü anlatılmaktadır. Bu metinlerde Tanrı'nın mâbede nüzulü ve mâbedden ayrılışı tasvirleri, Hezekiel 1 ve 10'daki metinlerde olduğu gibi benzer şekilde sunulmuştur. Zaten Hezekiel, gördüğü görüşün Kevar Irmağı kıyısındakine benzer görüşler olduğunu belirtmektedir.³⁰⁹

Ayrıca Hezekiel 40 ile devamı olarak gördüğümüz Hezekiel 43'te zikrettiğimiz metinlerde tayin edilmiş bir zamana dek semâda saklı kalacak, son günlerde, semâdan Siyon'a incek ve Tanrı'nın ebedi ikameti olacak bir mâbed tasvir edilmektedir. Bu tasvirler Çıkış³¹⁰ bölümündeki, Tanrı'dan talimat almak maksadıyla Mûsâ'nın Sina'ya

³⁰⁸ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 6.

³⁰⁹ Hezekiel, 43/3.

³¹⁰ Çıkış, 24/15; 25/9,40; 27/8; 26/30.

çıkmasıyla, burada Mûsâ'nın mâbedi (Tabernacle)³¹¹ nasıl yapacağı ve ritüelleri nasıl uygulayacağı ile ilgili tasvirlerle benzerlik³¹² arz etmektedir.³¹³

2.17. Samiriye ve Kudüs'ün Yargılanması

1. Yahuda kralları Yotam, Ahaz ve Hizkiya zamanında Rab Moreşetli Mika'ya, Samiriye ve Kudüs'le ilgili olarak bir görümde şunu bildirdi:
2. *Ey halklar, hepiniz duyun; Ey dünya ve bütün içindekiler, dinleyin. Egemen Rab kendi kutsal mâbedinden size karşı tanıklık edecek.*
3. *İşte, Rab yerinden çıkıp gelecek, yeryüzüne inip dağ doruklarında yürüyecek.*
4. Dağlar O'nun önünde ateş karşısında eriyen balmumu gibi eriyecek, vadiler, bayır aşağı akan sular gibi yarılacak.³¹⁴

Samiriye ve Kudüs'ün yargılanmasını konu edinen bu metinler, açıkça semâvî mâbede işaret etmektedir. Burada 'Tanrı'nın kendi kutsal mâbedinden çıkıp yeryüzüne inmesi, dağlarda yürümesi'³¹⁵ betimlemesi, Çıkış 19/18'de 'Rabb'in, dağın üstüne ateş içinde inmesi' betimlemesi ile benzer hususiyetler arz etmektedir. Mika 1/1-4'te bahsedilen metinler, semâvî mâbedin gözlem yeri olarak işlev gördüğünü ima etmektedir. Çünkü bağışlayan, affeden, hükümler veren Tanrı, aynı zamanda semâvî mâbedinden tanıklık da yapmaktadır.

2.18. Yahuda'nın Günahı; Rabb'in Öfke Kâsesi

12. *Tapınağımızın yeri başlangıçtan yüceltilmiş görkemli bir tahttır.*³¹⁶
29. Bana ait olan kentlin üzerine felaket getirmeye başlıyorum. Cezasız kalacağınızı mı sanıyorsunuz? Sizi cezasız bırakmayacağım. İşte dünyada yaşayan herkesin üzerine kılıcı çağırıyorum. Her şeye egemen Rab böyle diyor.
30. "Bütün bu peygamberlik sözlerini onlara ilet:

³¹¹ Tabernacle, mâbed, çadır mâbed.

³¹² Bu benzerlik, Çıkış 25/9, 40; 26/30; 27/8 baplarındaki anlatım ile Hezekiel 40'daki anlatımdır.

³¹³ Hamerton-Kelly, *agm.*, s. 6.

³¹⁴ Mika, 1/1-4.

³¹⁵ Mika, 1/2-3

³¹⁶ Yeremya, 17/12.

*Yükseklerden kükreyecek Rab,
Kutsal konutundan gürleyecek,
Ağılına şiddetle kükreyecek.
Dünyada yaşayanların tümüne
Üzümler gibi bağırarak.”*

31. Gürültü yeryüzünün dört yanında yankılanacak.³¹⁷

Yeremya 17’de Yahuda’nın günahı başlığı ile verdiğimiz metinlerde Tanrı’ya güvenen insanlar, su kıyılarına dikilmiş, yaprakları devamlı yeşil kalan, meyve veren ağaca, aksi olan kişiler ise yumurtlamadığı yumurtaların üzerine oturan keklik gibi haksız servet karşısında mal edinenlere benzetilmektedir. Son baplarında Yahuda’nın Tanrı’yı bırakmaları ile utanılacak bir duruma düşmeleri ve günaha saplanmaları³¹⁸ anlatılmaktadır. Konumuz ile alakalı olan husus ise ‘tapınağımızın yeri başlangıçtan yüceltilmiş görkemli bir tahttır’³¹⁹ ifadesidir.

Yeremya 25’te Rabb’in öfke kâsesi başlığını verdiğimiz metinlerde Tanrı’nın öfke dolu şarabını Yeremya’nın eli ile Firavun’la görevlilerine, önderlerine ve halkına, Mısır’da yaşayan bütün yabancılara; Uts krallarına, Filist krallarına (Aşkelon’a, Gazze’ye, Ekron’a, Aşdot’tan sağ kalanlara), Edom’a, Moav’a, Ammon’a; bütün Sur ve Sayda krallarına, deniz aşırı ülkelerin krallarına; Dedan’a, Tema’ya, Bûz’a, zülüflerini kesen bütün halklara; Arabistan krallarına, çölde yaşayan yabancı halkın krallarına; Zimri, Elam, Med krallarına; sırasıyla uzak yakın bütün kuzey krallarına, yeryüzündeki bütün ulusların krallarına son olarak Şeşak Kralı’na içirmesi anlatılmaktadır.³²⁰ Yeremya 25’in devam eden metinlerinde bu şarabın içilmesi sonucu milletlerin ‘yükseklerdeki kutsal konutundan şiddetle kükreyecek’³²¹ Tanrı tarafından azaba düşürüleceği belirtilmektedir.

Yeremya 17/12. bapta ‘tapınağımızın yeri başlangıçtan yüceltilmiş bir tahttır’ ifadesinin yeryüzü mâbedine mi yoksa semâvî mâbede mi işaret ettiği net değildir.

---

³¹⁷ Yeremya, 25/29-31.

³¹⁸ Yeremya, 17/7-13.

³¹⁹ Yeremya 17/12.

³²⁰ Bkz. Yeremya, 25/15-26.

³²¹ Yeremya, 25/30.

Buradaki mâbed ifadesinin neyi kastettiğini anlamak, ancak Yeremya'da zikredilen mâbed ile ilgili metinlerin mukayesesiyle mümkün olmaktadır. Yeremya'nın devam eden diğer bablarında 'Yahuda kentlerinden, Kudüs çevresinden, Bünyamin topraklarından, Şefela'dan, dağlık bölgeden, Negev'den gelip Rabb'in tapınağına yakmalık sunular, kurbanlar, tahıl sunuları, günlük ve şükran sunuları getirecekler'³²² ifadesi mâbedin, yeryüzü mâbedine işaret ettiğini göstermektedir. Ancak Yeremya 25/30'daki, 'Rab yükseklerden kükreyecek, kutsal konutundan gürleyecek' ifadesi, semâvî mâbedi işaret etmektedir.

Kutsal Kitap merkezli düşünüldüğünde 12. Bap, semâvî mâbedi çağrıştırmaktadır. Zira taht genel anlamda semâda tasavvur edilmektedir. Tanrı'yı tahtta, semâvî konutunda oturuyor şeklinde betimleyen metinler³²³, 12. baptaki mâbedi, semâdaki mâbed olarak teyit etmektedir.

2.19. Rabb'in İsrail'i Azarlaması

13. Efrayim hastalığını, Yahuda yarasını görünce Efrayim Asur'a gitti, büyük kraldan yardım istedi. Ama o size şifa veremez, yaranızı iyileştiremez.
14. Çünkü ben Efrayim'e bir aslan, Yahuda halkına genç bir aslan gibi saldıracağım. Ben parçalayacağım onları, alıp götüreceğim, kurtaran çıkmayacak.
15. *Sonra gidip yerime döneceğim, onlar suçlarını kabul edinceye yüzümü arayınca dek orada kalacağım. Sıkıntıya düşünce gayretle beni arayacaklar.*³²⁴

Hoşea 5/13-15'te Tanrı'nın İsrail'e genç aslan gibi saldırıp parçalayacağı ve sonradan gidip yerine döneceği anlatılmaktadır. Metinlerde 'sonra gidip yerime döneceğim' tabiri Tanrı'nın İsrail'i cezalandırmak maksadıyla bulunduğu yerden (konut, ev, mâbed, saray) çıkıp geldiğini gösterir. Diğer metinler ile kıyaslandığı

---

³²² Yeremya, 17/26.

³²³ Daha önceki başlıklarda Tanrı'nın tahtı, gökteki konut ile ilgili örnekler verilmişti. Bkz. Yeşeya, 6/8; I. Krallar, 8/39, 43,45; Yasanın Tekrarı 26/15; Çıkış 24/10.

³²⁴ Hoşea, 5/13-15.

takdirde, Tanrı'nın bulunduğu yerin semâ olduğu fikri akla daha yatkındır. Fakat Hoşea 5/13-15'te Tanrı'nın semâdaki ikametgahının yeri net değildir.

2.20. Yûnus'un Balığın Karnında Ettiği Dua

4. *'Huzurundan kovuldum' dedim, 'yine de göreceğim kutsal mâbedini.*
7. *Soluğum tükenince seni andım, ya Rab, duam sana, kutsal mâbedine erişti.*"³²⁵

Yunus'un duasını konu edinen metinlerde Yûnus'un; balığın karnında³²⁶, engin denizlerin dibinde, azgın dalgalar arasında³²⁷ ölümler diyarının bağrında, sıkıntı içerisinde,³²⁸ bulunduğu süre zarfınca, Tanrı'ya yakarışı ve nihayetinde kutsal mabedde bulunan Tanrı'nın, Yûnus'un yakarışını işitmesi sonucu kendisinin bu kötü durumdan kurtuluşu hikâyeye edilmektedir.³²⁹ Ele aldığımız Yûnus'un niyazını konu edinen bu baplarda, semâvî mâbed açıkça zikredilmektedir.

Balığın karnında bulunma hadisesi, ölümler diyarında olma ile betimlenmektedir. Ölümler Diyarı tabiri antik dönem Yahudi komşularının literatüründe, Sümerlerin İnanna'nın Ölümler Diyarına İnişi'nde konu edildiği daha önceki bölümlerde ifade edilmişti.³³⁰

Tanrı'nın, Yûnus'un balık karnında iken yaptığı münacaatına tapınağından icabet etmesi, Tanrı'nın mutlak gücünü vurgulamaktadır. Yûnus'un bu duası, Kral Süleyman'ın duasında³³¹ olduğu gibi, mâbedde Tanrı ile kul arasındaki güçlü bir etkileşimi göstermektedir. Burada mâbed işlevsel olarak dua mekânı şeklinde tasvir edilmektedir.

---

³²⁵ Yûnus, 2/4, 7.

³²⁶ Yunus, 2/1.

³²⁷ Yunus, 2/3, 5, 6.

³²⁸ Yunus, 2/2.

³²⁹ Yunus, 2/7-10.

³³⁰ Bkz. Kitab-ı Mukaddes'te, Ölümler Diyarı tabiri, II. Samuel, 22/6; Yeşeya, 14/9, 11 ve 15.

³³¹ I. Krallar, 8.

2.21. Rabb'in Put Yapanlara Verdiği Yanıt

18. İnsanın biçim verdiği oyma ya da dökme putun ne yararı var ki aldatmaktan başka? Putu yapan, yaptığına güvenir, ama yaptığı ne ki, dilsiz puttan başka.
19. Tahta puta, `canlan!' diyenin, dilsiz taşa, `uyan' diyenin vay haline! Put yol gösterebilir mi? Altınla, gümüşle kaplanmış, ama içinde yaşam soluğu yok.
20. *Oysa Rab kutsal mâbedindedir. Sussun bütün dünya O'nun önünde.»*

Habakkuk 2/18-20'deki metinlerde, insanın kendi eliyle yapmış olduğu putların kendilerine bile yarar sağlamayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca putu yapanlara uyarı yapılmaktadır. Nihayetinde, asıl gerçek tapılacak olanın kutsal mâbedinde ikamet eden Tanrı'nın kendisi olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmamızın konusu ile alakalı olan kısım, 'oysa Rab kutsal mâbedindedir'³³² ifadesidir. Tanrı'nın lokalize (mekansallaştırıldığı) edildiği bu metinde, mâbedin gökteki mâbed olduğu iması daha mantıklıdır. Habakkuk'un devam eden metinlerinde Tanrı'nın mâbedi, Temadaki Kutsal Tanrı Paran Dağı olarak nitelendirilmektedir.³³³

2.22. Tanrı'nın Kudüs'e Dönme Sözü Vermesi

16. *Onun için Rab, 'Kudüs'e sevecenlikle döneceğim' diyor, 'Tapınağım orada yeniden kurulacak ve Kudüs üzerine ölçü ipi çekilecek!' Böyle diyor her şeye egemen Rab.*
17. Şunu da duyur: Her şeye egemen Rab, 'Kentlerim yine bollukla dolup taşacak' diyor, 'Ben Rab, Siyon'u yine avutacağım, Kudüs'ü yine seçeceğim.'³³⁴

Zekeriya 1; peygamber Zekeriya'nın, ilk olarak Darius'un krallığının ikinci yılının sekizinci ayında, ikinci olarak ise Darius'un krallığının ikinci yılında, on birinci ay olan Şevat ayının yirmi dördüncü gününde³³⁵ Tanrı'yı ve beraberindekileri görmesini konu edinir. Bu metinlerde Tanrı'nın peygamberler aracılığı ile halka seslenişi ve onları

---

³³² Habakkuk, 2/20.

³³³ Habakkuk, 3/3. "Tanrı Teman'dan, Kutsal Tanrı Paran Dağı'ndan geldi. Görkemi kapladı gökleri, O'na sunulan övgüler kapladı dünyayı."

³³⁴ Zekeriya, 1/16-17.

³³⁵ Zekeriya, 1/1, 7.

işledikleri suç dolayısıyla uyarışı konumuz açısından önemlidir. Çünkü yetmiş yıldır Yahudilere öfkelenen ve rahmetini esirgeyen, Kudüs ve Siyon için kıskançlık duyan³³⁶ Tanrı, Yahudilerin bütün suçlarına rağmen tapınağını tekrar kuracağını ve oraya sevecenlikle döneceğini belirtmektedir.³³⁷

İstila ve sürgünler altında hayatlarını sürdüren Yahudiler her zaman mâbedin tekrar inşası umudunu canlı tutmaya çalışmışlardır. Bu nedenle de sıkıntı içerisindeki mâbedsiz halk, bu türden haberleri bir ümit olarak görmüşlerdir. Yeryüzündeki mâbedin yokluğunda Yahudiler semâda ikâmet ettiğini düşündükleri Tanrı'ya münacaatta bulunarak yeryüzü mâbedinin eksikliğini gidermeye gayret etmişlerdir.

Zekeriya'nın Tanrı'nın meleklerini görmesi ve onlarla konuşması³³⁸, mâbedin yokluğunda, yeryüzü ile semâ arasındaki irtibatın kesilmediğini göstermektedir. Bu, mâbed olmasa da Tanrı'nın kulları ile etkileşimde olabileceğinin kanıtıdır ve Yahudilerce benimsenen mabedin yokluğunda Tanrı ile aralarındaki irtibatın kesildiğine ve aralarına demir perde indiğine dair düşüncenin desteklenmediğini göstermektedir.

2.23. Ölçü İpi

10. *Rab, "Ey Siyon halkı, sevinçle bağır! Çünkü aranızda yaşamaya geliyorum" diyor.*
11. *O gün birçok ulus Rabb'e bağlanacak, O'nun halkı olacak. O zaman Rab aranızda yaşayacak, siz de beni her şeye egemen Rabb'in gönderdiğini anlayacaksınız.*
12. Rab kutsal topraklarda Yahuda'yı kendi payı olarak miras alacak ve Kudüs'ü yine seçecek.
13. *Ey insanlar, Rabb'in önünde sessiz durun! Rab kutsal konutundan kalkmış geliyor!*³³⁹

Zekeriya 1 ve 2'ye ait metinlerde, Bâbil sürgününün nihayete erdiği senelerde Tanrı'nın, mâbedin yapılması ve sonrasında halkının arasına katılmaya geleceği

---

³³⁶ Zekeriya, 1/8-17.

³³⁷ Zekeriya, 1/16.

³³⁸ Zekeriya, 1/9-13.

³³⁹ Zekeriya, 2/10-13.

anlatılmaktadır. Ayrıca incelediğimiz metinlerde Kudüs'ün kutsal yer seçildiği³⁴⁰ ve halkının Tanrı tarafından önemsendiği³⁴¹ ile ilgili açıklamalar vardır. Bütün bunlar Yahudileri bir araya toplayıp, aralarındaki birliği sağlamak maksadı ileler.

10. bapta 'aranızda yaşamaya geliyorum' ile 13. bapta 'Rab kalkmış kutsal konutundan geliyor' ifadeleri, Tanrı'nın kutsal bir mekânda, semâvî mâbedde ikamet ettiğini göstermektedir. Bu metinlerde zikredilen Tanrı'nın geldiği mekânın semâ olması pek tabidir. Çünkü mâbed henüz inşa edilmiş değildir ve sadece mâbedin yapılmasına dair Tanrı'nın arzusu söz konusudur.

2.24. Başkâhin Yeşu

7. *«Her şeye egemen Rab diyor ki, 'Eğer yollarımda yürür, verdiğim görevleri yerine getirirsen, mâbedimi sen yönetecek, avlularımı sen koruyacaksın. Sana burada duranların arasına katılıp huzuruma çıkma ayrıcalığını vereceğim.'³⁴²*

Zekeriya 3'te Rabb'in huzurunda gerçekleşen bir hadise, Şeytan'ın meleğin önündeki Başkahin Yeşu'yu suçlaması, anlatılmaktadır.³⁴³ Ve burada, Yeşu'ya, Tanrı yolunda yürüdüğü, Tanrı'nın verdiği görevleri yerine getirdiği takdirde mâbedini yönetmesi teklif edilir.³⁴⁴ Metinlerde tasvir edilen mâbed, büyük ihtimalle semâvî mâbeddir. Çünkü, melekler ile Yeşu'nun Tanrı'nın huzurunda bulunması, Yeşu'nun huzura çıkma eylemleri, semâvî unsurları çağrıştırdığı için yeryüzü mâbedinde olması pek mümkün değildir. Bu nedenle gerçekleşen hadisenin semâvî mâbedi çağrıştırması daha makûldür.

3. Ketuvim'de Semâvî Mâbed

Araştırmamızda bir önceki bölümlerde semâvî mâbede, semâya dair baplar sunulmuştu. Kutsal Kitap'ın içerisinde yer alan Ketuvim 'kitaplar' bölümünde de bu konuya devam edilecektir.

---

³⁴⁰ Zekeriya, 2/4-5, 12.

³⁴¹ Zekeriya, 2/6-9.

³⁴² Zekeriya, 3/7.

³⁴³ Zekeriya, 3/1-6.

³⁴⁴ Bkz. Zekeriya, 3/7.

3.1. Tanrı'nın Yüzünü Göstermesi

4. *Rab kutsal mâbedindedir, O'nun tahtı göklerde, bütün insanları görür, herkesi sınar.*
5. Rab doğru insanı sınar, kötüden, zorbalığı sevenden tiksindir.
6. Kötülerin üzerine kızgın korlar ve kükürt yağdıracak, paylarına düşen kâse kavurucu rüzgar olacak.
7. *Çünkü Rab doğrudur, doğruları sever; dürüst insanlar O'nun yüzünü görecek.*³⁴⁵

Mezmurlar 11/4-7'deki metinler, Tanrı'nın doğru insanları sevdiğini, kötülerden, zorbalardan nefret ettiğini belirtmektedir. Burada, kötü kimselerin kızgın korlar ve yakıcı rüzgar ile kavrularak cezalandırılacağı³⁴⁶, iyilerin ise Tanrı'nın bizzat kendisinin yüzünü görerek³⁴⁷ mükafatlandırılacağı anlatılır. İncelediğimiz baplarda semâvî mâbede vurgu yapılmaktadır; çünkü Tanrı kutsal mâbedinde, tahtında oturur bir şekilde gösterilmektedir.³⁴⁸ Ayrıca bu metinlerde Tanrı, sürekli mâbedde oturmayan, bütün insanları gören ve imtihana tabi tutan, kötülere karşı ceza yağdıran, doğruları ise nimetlendiren birisi olarak sunulmaktadır. Metinlerden de anlaşılacağı gibi mâbed, sadece Tanrı'nın konutu değildir, aynı zamanda taht makamı, gözlem ve yargılama yeridir.

Mezmurlar 11'de Tanrı'nın kraliyet otoritesini kullanan kral olarak, tahtta oturur şeklindeki tasvirleri, saray ve krallıkla ilgili bir özelliği çağrıştırmaktadır. Ayrıca bu durum Kutsal Kitap'ın genel Tanrı imajı ile de uyumluluk göstermektedir.³⁴⁹

3.2. Rabb'in Semadan Bakması

1. Akılsız içinden, Tanrı yok! der. İnsanlar bozuldu, iğrençlik aldı yürüdü, iyilik eden yok.
2. *Rab semâdan bakar oldu insanlara, akıllı, Tanrı'ya arayan biri var mı diye.*
3. Hepsi saptı, tümü yozlaştı, iyilik eden yok, bir kişi bile!

³⁴⁵ Mezmurlar, 11/4-7.

³⁴⁶ Mezmurlar, 11/6.

³⁴⁷ Mezmurlar, 11/7.

³⁴⁸ Mezmurlar, 11/4.

³⁴⁹ Kutsal Kitap'ta zikrolunan benzer Tanrı imajı için bkz. I.Krallar, 22/20; Yeşeya, 6/1.

4. Suç işleyenlerin hiçbiri görmüyor mu? Halkımı ekmek yer gibi yiyor, Rabb'e yakarmıyorlar.
5. Dehşete düşecekler yeryüzünde, çünkü Tanrı doğruların yanındadır.³⁵⁰

Yukarıda sunduğumuz metinlerde, Tanrı semâda ikamet eden biri olarak betimlenmektedir. Burada konumuz açısından önemli gördüğümüz 'Rab semâdan bakar oldu'³⁵¹ ifadesi Kutsal Kitap'ta zikredilen 'göklerden kulak ver'³⁵², 'kutsal konutundan, göklerden aşağı bak'³⁵³, 'Rab semâdan gürlledi'³⁵⁴, 'Rab göklerden elini uzattı'³⁵⁵ ifadeleriyle benzer usluptadır. O halde zikrettiğimiz bu bapların mukayesesi sonucunda Tanrı'yı; göklerde, kutsal konutunda, semâvî mabedinde ikamet ediyor olarak düşünebiliriz.

3.3. Davud'un Tanrı'ya Okuduğu Ezgi

1. Seni seviyorum, gücüm sensin, ya Rab!
2. Rab benim kayam, sığınağım, kurtarıcımdır, Tanrım, kayam, sığınacak yerimdir, kalkanım, güçlü kurtarıcım, korunağımdır!
3. Övgüye değer Rabb'e seslenir, kurtulurum düşmanlarımdan.
4. Ölüm iplerine dolanmıştım, yıkım selleri basmıştı beni,
5. Ölümler diyarının bağları sarmıştı, ölüm tuzakları çıkmıştı karşıma.
6. *Sıkıntı içinde Rabb'e yakardım, yardıma çağırdım Tanrım'ı. Tapınağından sesimi duydu, haykırışım kulaklarına ulaştı.*
7. O zaman yeryüzü sarsılıp sallandı, titreyip sarsıldı dağların temelleri, çünkü Rab öfkelenmişti.
8. Burnundan duman yükseldi, ağzından kavurucu ateş ve korlar fişkırdı.
9. *Kara buluta basarak gökleri yarıp indi.*
10. *Bir Keruv'a binip uçtu, rüzgâr kanatlar takarak hızla geldi.*
11. *Karanlığı örtüdü, kara bulutları kendine çardak yaptı.*
12. Varlığının parıltısından, bulutlardan dolu ve korlar savruluyordu.

---

³⁵⁰ Mezmurlar, 14/1-5.

³⁵¹ Mezmurlar, 14/2.

³⁵² I. Krallar, 8/30, 32, 34, 36, 39, 43, 45.

³⁵³ Yasanın Tekrarı, 26/15.

³⁵⁴ II. Samuel, 22/14.

³⁵⁵ II. Samuel, 22/17.

13. *Rab göklerden gürlledi, duyurdu sesini. Yüceler Yücesi, Dolu ve alevli korlarla.*
14. Savurup oklarını düşmanlarını dağıttı, şimşek çaktırarak onları şaşkına çevirdi.
15. Denizin dibi göründü, yeryüzünün temelleri açığa çıktı, ya Rab, senin azarlamandan, burnundan çıkan güçlü soluktan.”³⁵⁶

Mezmurlar 18/1-15, Dâvud’un kendisini bütün düşmanların pençesinden ve Saul’un elinden kurtardığı gün Tanrı’ya okuduğu ezgidir. Mezmurlar 18/1-15’deki metinler ile II. Samuel 22/1-10’daki metinler küçük farklılıklar dışında birebir örtüşmektedir. Zira her iki metnin konusu aynıdır. Davud’un düşmanlarından Tanrı’nın yardımı ile kurtuluşunu anlatan bu metinler; Yunus’un, balığın karnında iken Tanrı’ya yaptığı yakarıları zikreden metinler ile aynı üsluptadır. Çünkü Mezmurlar 18’de bahsedildiği gibi, Yunus’un yakarışında da, ölüler diyarı ile yüzleşme olarak belirtilen ölüm anı ve Tanrı’nın mabedinden yakarıları duyarak bu olumsuz duruma müdahalesi söz konusudur.³⁵⁷

Mezmurlar 18’deki metinlerde ‘indi’, ‘üstünde’ ‘elini uzatıp çıkardı’ gibi mekânsal tasvirlerin yapılması tapınağın mekânının semâ olduğu konusunu kuvvetlendirmektedir. Ayrıca metinde zikrolunan, ‘kara bulutlara basarak semâyı yarıp inmesi’³⁵⁸, ‘bir keruv’a binip uçuşması’³⁵⁹, ‘kara bulutları kendine çardak yapması’³⁶⁰, anlatımları, Tanrı’nın tecessümünü göstermektedir.

Özetle bu metinlerde semâvî mâbed sadece Tanrı’nın ikamet ettiği konut olarak işlev görmemektedir. Aynı zamanda bu mabed dualara cevap verilen, kötülerin ve iyilerin yaptıklarının karşılığını aldığı, Tanrı’nın fiillerini icra ettiği bir yer olarak işlev görmektedir.

---

³⁵⁶ Mezmurlar, 18/1-15.

³⁵⁷ Yunus, 2.

³⁵⁸ Mezmurlar, 18/9.

³⁵⁹ Mezmurlar, 18/10.

³⁶⁰ Mezmurlar, 18/11.

3.4. Tanrı'nın Göklerden Yanıt Vermesi

1. Sıkıntılı gününde Rab seni yanıtlasın, Yakub'un Tanrısı'nın adı seni korusun!
2. *Yardım göndersin sana kutsal yerden, Siyon'dan destek versin.*
3. Bütün tahıl sunularını anımsasın, yakmalık sunularını kabul etsin!
4. Gönlünce versin sana, bütün tasarılarını gerçekleştirsin!
5. O zaman zaferini sevinç ıgıllıklarıyla kutlayacağız, Tanrımız'ın adıyla sancaklarımızı dikeceğiz. Rab senin bütün dileklerini yerine getirsin.
6. *Şimdi anladım ki, Rab meshettiği kralı kurtarıyor, sağ elinin kurtarıcı gücüyle kutsal göklerinden ona yanıt veriyor.*³⁶¹

Mezmurlar 20/1-6 doğrudan semâvî mâbede işaret etmemekte, lakin Tanrı'yı kutsal göklerinde, kutsal mekânında bulunan biri olarak nitelemektedir. Metne göre, Tanrı'nın kutsal yeri Siyon'dur. Ayrıca 6. baptaki 'sağ elinin kurtarıcı gücüyle kutsal göklerinden ona yanıt veriyor' ifadesindeki Tanrı'nın eli ile yardım etmesi tasviri II. Samuel 22/17'deki 'Rab yukarıdan elini uzatıp beni derin suların çıkardı' tasviri ile benzerlik arz etmektedir. Samuel 22'deki baplarda, Dâvud'un Tanrı'ya yardım için yakarışlarına karşılık, semâvî bir âlemden Dâvud'a icabet edildiğine dair ifadeler mevcuttu. Ve bu baplardaki ifadelerde de Tanrı'nın fiilleri semâvî bir âlemden, yükseklerden bildirildiği için kutsal yerin semâvî tapınağa işaret ettiğini düşünmek daha makuldür.

3.5. İlahi Varlıkların Mâbedde Tanrı'yı Övmesi

1. *Ey ilahi varlıklar, Rabb'i övün, Rabb'in gücünü, yüceliğini övün,*
9. *Rabb'in sesi geyikleri doğurtur, ormanları çıplak bırakır. O'nun mâbedinde herkes «Yücesin!» diye haykırır.*
10. *Rab tufan üstünde taht kurdu, o sonsuza dek kral kalacak.*³⁶²

Mezmun 29'da, Tanrı'nın azametini vurgulayan tasvirler bulunmaktadır. Bu metinlerde Tanrı'nın tecellisi; su, ağaç, şimşek, ses olarak belirmektedir.³⁶³ Semâvî

³⁶¹ Mezmurlar, 20/1-6.

³⁶² Mezmurlar, 29/1, 9-10.

mâbede direkt atıf yapılmısa da ‘Rab tufan üstünde taht kurdu’ ifadesi ile Tanrı’nın mâbedinin yükseklerde bir yerde olduğu düşüncesi oluşmaktadır. Metinlerden de anlaşıldığı üzere ilahi varlıklar tarafından övülmesi ve yeryüzü mabedini bulunduğu mekândan yönetiyor olması Tanrı’yı semâvî mabediyle ilişkili kılmaktadır.

3.6. Tanrı’nın Oturduğu Yerden Herkesi Sınaması

13. *Rab göklerden bakar, bütün insanları görür.*
14. *Oturduğu yerden, yeryüzünde yaşayan herkesi gözler.*
15. Herkesin yüreğini yaratan, yaptıkları her şeyi tartan O’dur.³⁶⁴

Yukarıda örnek olarak sunduğumuz Tanrı’nın sözü ile tüm dünyanın yaratılması, suların depolanması, denizlerin toplanması³⁶⁵ tasvirlerinin yapıldığı Mezmurlar 33’e ait metinlerde semâvî mâbede doğrudan bir işaret yoktur. Lakin, Tanrı’nın ikâmetinin ‘gökler’ olduğu ve ‘oturduğu yerden herkesi gözetlemesi’ betimlemeleriyle, Tanrı semâda bulunan biri olarak lokalize edilmektedir. Mezmurlar 33/13,14’te Tanrı’nın bir mekânda gösterilmesi tasvirleri; Mezmurlar 14/2, I. Krallar 8/30,32, Yasanın Tekrarı 26/15, II. Samuel 22/14, 17’deki metinlerde de aynıdır.

3.7. Tanrı’nın İsrail’i Cezalandırması

6. *Tanrı şöyle konuştu kutsal mekânında: Şekem’i sevinçle bölüştüreceğim, Sukkot Vadisi’ni ölçeceğim.*
7. *Gilat benimdir, Manaşşe de benim, Efrayim miğferim, Yahuda asam.*
8. *Moav yıkanma leğenim, Edom’un üzerine çarığımı fırlatacağım, Filist’e zaferle haykıracağım.³⁶⁶*

Mezmurlar 60’a ait metinlerde, Tanrı’nın İsrail halkına öfkelenerek üzerlerine afet göndermesi hikâyeye edilmektedir.³⁶⁷ Bu baplarda ‘kendi kutsal mekânından konuşması’³⁶⁸ Tanrı’nın bir mekânda bulunduğunu göstermektedir. Fakat, bu mekânın

---

³⁶³ Mezmurlar, 29/3-9.

³⁶⁴ Mezmurlar, 33/13-15.

³⁶⁵ Mezmurlar, 33/6-9.

³⁶⁶ Mezmurlar, 60/6-8.

³⁶⁷ Mezmurlar, 60/1-5.

³⁶⁸ Mezmurlar, 60/6.

semâvî mâbedi işaret etmiş olması ise şüphelidir. Ancak ilerleyen baplarda, ‘Tanrı’nın Edom üzerine çarık fırlatması’³⁶⁹ anlatılır ve bu tasvirde Tanrı’nın yukarılarda bir yerde bulunması gerektiği sonucuna varılabilir. Zira Kitab-ı Mukaddes’in genelinde Tanrı’nın yeri; yukarılarda, gökte, semâda³⁷⁰, semâdaki konutunda, kutsal konutunda³⁷¹, kutsal göklerde³⁷² olarak tasvir edilmektedir.

Metinden de anlaşılacağı üzere, Tanrı’nın bulunduğu kutsal mekân, cezaların verildiği, duaların ulaştığı, bağışlama ve yardım yeridir. Bu nedenle kutsal mekân sürekli faal bir etkileşim halindedir.

3.8. Kutsal Konutundaki Tanrı

5. *Kutsal konutundaki Tanrı, öksüzlerin babası, dul kadınların savunucusudur.*
16. *Ey ulu dağlar, niçin yan gözle bakıyorsunuz. Tanrı’nın yerleşmek için seçtiği dağa? Evet, Rab orada sonsuza dek oturacaktır.*
17. *Tanrı’nın savaş arabaları sayısızdır, Rab kutsallık içinde Sina’dan geldi.*
24. *Ey Tanrı, senin zafer alayını, Tanrım’ın, Kralım’ın Kutsal Yer’e törenle gelişini gördüler:*
33. *Göklere, kadim göklere binmiş olanı. İşte sesiyle, güçlü sesiyle gürlüyor!*
34. *Tanrı’nın gücünü tanıyın; O’nun yüceliği İsrail’in üzerinde, gücü göklerde.*
35. *Ne müthişsin, ey Tanrı, Kutsal Yerin’de! İsrail’in Tanrısı’na, Halkına güç, kudret veren Tanrı’ya övgüler olsun!*³⁷³

Mezmurlar 68/5’teki ‘kutsal konutundaki Tanrı, öksüzlerin babası, dul kadınların savunucusudur’ ifadesi ile Tanrı’nın kutsal konutta ikâmet ettiğini anlıyoruz. 68/16-17’deki ‘Ey ulu dağlar, niçin yan gözle bakıyorsunuz, Tanrı’nın yerleşmek için seçtiği dağa? Evet, Rab orada sonsuza dek oturacaktır, Tanrı’nın savaş arabaları sayısızdır, Rab kutsallık içinde Sina’dan geldi’ açıklaması ile de Tanrı’nın yerleşmek

³⁶⁹ Mezmurlar, 60/8.

³⁷⁰ Tanrı’nın yukarı, gök, semâ tasvirleri için bkz. II. Samuel, 22/10,14; Mezmurlar 33/13; 18/13; 14/2; Yeşaya, 63/15-19; I. Krallar, 8/30,32,34.

³⁷¹ Tanrı’nın kutsal konut, semâvî konut, mâbed tasvirleri için bkz. Yeremya 25/3; Mika, 1/2; Yasanın Tekrarı, 26/15; Mezmurlar, 11/4; Zekeriya, 2/13; Habakkuk, 2/20; Yûnus, 2/4.

³⁷² Kutsal gökler için bkz. Mezmurlar, 20/6.

³⁷³ Mezmurlar, 68/4-35.

için seçtiği bir dağın olduğunu ve burada sonsuza dek duracağını öğrenmekteyiz. Fakat 33. bapta 'göklere, kadim göklere binmiş' ifadesi ile de kutsal yerin göklerde olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle zikredilen metinlerde Tanrı'nın konutunun semâda mı, yeryüzünde mi olduğu tam net değildir.

Mezmurlar 68'e ait incelediğimiz baplarda, kutsal konutundaki Tanrı, bir yandan öksüzlerin babası, dul kadınların savunucusu, kimsesizlere ev veren, tutsakları özgürlüğüne kavuşturan yapısı ile adalet ve merhamet sahibi; bir yandan ise düşmanlarının başını ezen, suçluları cezalandıran özelliği ile de güç ve azamet sahibi olarak görülmektedir.³⁷⁴

3.9. Semada ve Yeryüzünde Bulunan Tanrı

15. *Senden başka kimim var semâda? İstemem senden başkasını yeryüzünde.*³⁷⁵

Mezmurlar 73/15'teki 'Senden başka kimim var semâda? İstemem senden başkasını yeryüzünde' ifadesinde, Tanrı hem semâda hem yeryüzünde meskûn olarak belirtilmektedir. Tanrı'nın her iki mekânda bulunan bir varlık olarak gösterildiği bu metinde, semâvî mâbedin konumu belirsizdir. Metinlerde söz konusu olan Tanrı'nın semâda ve gökte bulunması ile her iki yerin, karşılıklı dikey bir etkileşim içerisinde olduğu anlaşılabilir.

3.10. Asur Kralı'nın Cezalandırılması

1. Yahuda'da Tanrı bilinir, İsrail'de adı uludur
2. Konutu Şâlem'dedir, yaşadığı yer Siyon'da.
3. Orada kırdı alevli okları, kalkanı, kılıcı, savaş silahlarını.
4. Işıl ışıl parlıyorsun, avı bol dağlardan daha görkemli.
5. Yağmaya uğradı yiğitler, uykularına daldılar, en güçlülere bile elini kıpırdatamaz oldu.
6. Ey Yakub'un Tanrısı, sen kükreyince atlarla atlılar son uykularına daldılar.
7. Yalnız sensin korkulması gereken, öfkelenince kim durabilir karşında?
8. *Yargını göklerden açıkladın, yeryüzü korkup sessizliğe büründü,*

³⁷⁴ Mezmurlar, 68/4-35.

³⁷⁵ Mezmurlar, 73/15.

9. Ey Tanrı, sen yargılamaya, ülkedeki mazlumları kurtarmaya kalkınca.
10. İnsanların gazabı bile sana övgüler doğuruyor, gazabından kurtulanları çevrene topluyorsun.
11. Adaklar adayın Tanrı'nız Rabb'e, yerine getirin adaklarınızı, armağanlar sunun korkulması gereken Tanrı'ya, bütün çevresindekiler.
12. Rab önderlerin soluğunu keser, korku salar yeryüzü krallarına.³⁷⁶

Yukarıdaki metinlerde, M.Ö. 701'de Kudüs'ü yok etmek isteyen Asur kralının ve ordusunun Kudüs yakınlarında Tanrı'nın yargısını vermesi sonucu yok olması anlatılmaktadır. Mezmurlar 76/8'deki 'Tanrı'nın yargısını göklerden açıklaması' Tanrı'nın gökte ikâmet ettiğini vurgulamaktadır. Gökteki ikâmetgâh, yargı makamı olarak tasvir edilmektedir. Aynı Mezmur'da 'yeryüzü korkup sessizliğe büründü' açıklamasıyla da, semâdaki ikâmetgâhın yeryüzünü doğrudan etkilediğini göstermektedir. Her ikisi arasında, diğer baplarda olduğu gibi, dikey bir etkileşimden bahsedilebilir.

3.11. Tanrı'nın Yeryüzünü Yargılamaya Gelmesi

- 12-13. *Bayram etsin kırlar ve üzerindikiler! O zaman Rabb'in önünde bütün orman ağaçları sevinçle haykıracak. Çünkü O geliyor! Yeryüzünü yargılamaya geliyor. Dünyayı adaletle, halkları kendi gerçeğiyle yönetecek.*³⁷⁷

3.12. Siyon'un Yeniden Kurulması

15. Uluslar Rabb'in adından, yeryüzü kralları görkeminden korkacak.
16. *Çünkü Rab Siyon'u yeniden kuracak, görkem içinde görünecek.*
17. Yoksulların duasına kulak verecek, yalvarışlarını asla hor görmeyecek.
18. Bunlar gelecek kuşak için yazılsın, öyle ki, henüz doğmamış insanlar Rabb'e övgüler sunsun.

---

³⁷⁶ Mezmurlar, 76/1-12.

³⁷⁷ Mezmurlar, 96/12-13.

19. *Rab yücelerdeki kutsal katından aşağı baktı, göklerden yeryüzünü gözetledi.*³⁷⁸

3.13. Gökteki Ev

13. *Gökteki evinden dağları sularsın, yeryüzü işlerinin meyvesine doyar.*³⁷⁹

3.14. Kutsal Mekânındaki Tanrı'nın Övülmesi

1. *Rabb'e övgüler sunun! Kutsal mekânında Tanrı'ya övgüler sunun! Gücünü gösteren göklerde övgüler sunun O'na!*
2. *Övgüler sunun O'na güçlü işleri için! Övgüler sunun O'na eşsiz büyüklüğüne yaraşır biçimde!*
3. *Boru çalarak O'na övgüler sunun! Çenkle ve lirle O'na övgüler sunun!*
4. *Tef ve dansla O'na övgüler sunun! Saz ve neyle O'na övgüler sunun!*
5. *Zillerle O'na övgüler sunun! Çınlayan zillerle O'na övgüler sunun!*
6. *Bütün canlı varlıklar Rabb'e övgüler sunun! Rabb'e övgüler sunun!*³⁸⁰

İncelemesinde bulunduğumuz Mezmurlar 96, 102, 104 ve 150. bölümlerde Tanrı'nın yüceliğine, kudretine, azametine, merhametine ve adaletine dair tasvirler mevcuttur. Bu metinlerde, Tanrı'ya ta'zim için övgüler sunulması tavsiye edilmektedir.

Mezmurlar bölümüne ait 'Tanrı'nın yeryüzünü yargılamak için gelmesi'³⁸¹ 'yücelerdeki kutsal konutundan aşağı bakması, göklerden yeryüzünü gözetlemesi'³⁸², 'gökteki evinden dağları sulaması'³⁸³, 'kutsal mekânında övgüler sunulması'³⁸⁴ ifadeleri, Tanrı'yı gökte, kutsal konutunda, evinde ikâmet ettiğini göstermektedir. Bu metinler, Kutsal Kitap'ın diğer baplarında yer alan Tanrı'nın gökte, kutsal konutunda bulunduğu dair beyanatları ile aynı doğrultudadır.

---

³⁷⁸ Mezmurlar, 102/15-20.

³⁷⁹ Mezmurlar, 104/13.

³⁸⁰ Mezmurlar, 150/1-6.

³⁸¹ Mezmurlar, 96/12-13.

³⁸² Mezmurlar, 102/19.

³⁸³ Mezmurlar, 104/13.

³⁸⁴ Mezmurlar, 150/1.

102. Mezmur'da Tanrı'nın Siyon'u tekrar kuracağı müjdesi yer almaktadır.³⁸⁵
104. Mezmur'da Tanrı'nın yeryüzünün direklerini dikerek, burayı insan ve hayvanlara lütfetmesi anlatılmaktadır. Burada Tanrı rızık veren, mutlak güç sahibidir ve bu nedenle Tanrı'nın konutu da yeryüzündeki doğal olayları ayarlayan bir merkez konumundadır.

3.15. Daniel'in Dört Yaratıkla İlgili Görümü

9. *Ben bakarken tahtlar kuruldu, eskiden beri var olan yerine oturdu. Giysileri kar gibi beyaz, başındaki saçlar yün gibi apaktı. Tahtı alev alev, tekerlekleri kızgın ateş gibiydi.*
10. *Önünden ateşten bir ırmak çıkıp akıyordu. Binlerce binler O'na hizmet ediyordu; on binlerce on binler önünde duruyordu. Mahkeme kuruldu, kitaplar açıldı.*
13. *Gece görümlerimde insanoğluna benzer birinin göğün bulutlarıyla geldiğini gördüm. Eskiden beri var olanın yanına doğru ilerledi, O'nun önüne getirildi.*
14. *Ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi. Bütün halklar, uluslar ve her dilden insan ona tapındı. Egemenliği hiç bitmeyecek sonsuz bir egemenlik, krallığı hiç yıkılmayacak bir krallıktır.³⁸⁶*

Daniel'in dört yaratıkla ilgili görüşünü anlatan bu metinlerde tahtın kurulması, semâdan göğün bulutları ile insana benzer birisinin gelmesi tasvirleri , semâvî bir olgunun varlığını hissettirmektedir. Daniel 7'de verilenler, Hezekiel 1/1-28 ve 10/1-22'deki tasvirleri ile benzerdirler. Çünkü, Tanrı'nın göğün bulutları ile gelmesi, alevli tekerleklerle sahip seyyar bir tahtının olması Hezekiel'in anlatımında da mevcuttur. Daniel'de zikredilen hadisenin semâvî bir âlemde geçiyor olması yüksek ihtimaldir. Ayrıca giysileri kar gibi beyaz³⁸⁷, saçları pamuk gibi beyaz, tahtı alev alev, tekerlekleri kızgın ateşler içerisinde bulutları yararak gelen Tanrı'nın ve önünden ateşten ırmakların

³⁸⁵ Mâbedin ve Siyon'un tekrar kurulacağı ile ilgili benzer bilgi için bkz. Zekeriya, 1/1-17.

³⁸⁶ Daniel, 7/9-10, 13-14.

³⁸⁷ Daniel, 7/9.

aktığı, binlerce varlığın hizmet ettiği³⁸⁸ bir mekânın tasviri önemlidir. Zira bu metinlerde betimlenen kişi Tanrı; yer ise, Tanrı'nın bulunduğu kutsal mekândır.

3.16. Daniel'in Koç ve Tekeyle İlgili Görümü

10. *Göklerin ordusuna erişinceye dek büyüdü. Gökteki ordudan ve yıldızlardan bazılarını yeryüzüne düşürdü, ayakları altına alıp çiğnedi.*
11. *Kendisini Gök Ordusu'nun Önderi'ne kadar yükseltti. Tanrı'ya sunulan günlük sunu kaldırıldı, mâbed terk edildi.*
12. Başkaldırı yüzünden günlük sunuya karşı çıkıldı. Gerçek ayak altında çiğnendi. Küçük boynuz yaptığı her şeyde başarılı oldu.
13. *Sonra kutsal bir varlığın konuştuğunu duydum. Başka kutsal bir varlık ona, «Bu görümde -günlük sunuyla, yıkım getiren başkaldırıyla, kutsal yerin ve ordunun ayak altında çiğnenmesiyle ilgili görümde- olanlar ne zamana dek sürecektir?» diye sordu.*
14. Kutsal varlık bana, «2300 akşam, sabah olacak, sonra kutsal yer yeniden düzene konulacak» dedi.³⁸⁹

Yukarıda örnek olarak zikrettiğimiz Daniel 8'e ait metinlerde, Daniel'in Kral Belşassar'ın krallığının üçüncü yılında, daha önce gördüğü görümden başka bir görünüm görmesi anlatılmaktadır.³⁹⁰ Koç ile tekenin mücadelesiyle ilgili görümde, Daniel'in Elam ilindeki Sus Kalesi'nde olduğu sırada³⁹¹ orada bulunan bir koçun batıya, kuzeye, güneye doğru boynuz savurduğu, ona karşı hiç kimsenin mücadelede bulunamadığı³⁹² ve koçun giderek güçlendiği, bu esnada ise batıdan bir tekenin çıkararak koçu yendiği³⁹³

---

³⁸⁸ Daniel, 7/10.

³⁸⁹ Daniel, 8/10-14. (Daniel'in görmüş olduğu görümün açıklaması yine Daniel metinlerinde mevcuttur. Öncelikle görünüm 'sonla' ilgilidir. Daniel'in Görülen iki boynuzlu koç, Med ve Pers Kralı'dır. Teke, Grek Kralıdır, gözleri arasındaki boynuz birinci kraldır. Kırılan boynuzun yerine çıkan dört boynuz Daniel'in ulusundan çıkacak dört krallığı simgelemektedir. Bu dört krallığın sonu yaklaştığında sert yüzlü, aldatmada usta bir kral çıkararak şaşkıncu bir şekilde kutsal halkı yok edecek ve önderler önderine karşı duracak ve en sonunda yok edilecek. Bkz. Daniel, 8/15-27)

³⁹⁰ Daniel, 8/1.

³⁹¹ Daniel, 8/2.

³⁹² Daniel, 8/5.

³⁹³ Daniel, 8/5-9.

ardından tekenin çok güçlenerek göklerin ordusuna, gök ordusunun önderine kadar büyüdüğü ve Tanrı'nın mabedine saldırdığı³⁹⁴ tasvirleri yapılmaktadır.

10 ve 11. bapta 'göklerin ordusuna erişinceye dek büyüdü. Gökteki ordudan ve yıldızlardan bazılarını yeryüzüne düşürdü, ayakları altına alıp çiğnedi. Kendisini gök ordusu'nun önderine kadar yükseltti. Tanrı'ya sunulan günlük sunu kaldırıldı, mâbed terk edildi' sözleri ile gökte bulunan bir mâbed açık bir şekilde zikredilmektedir. Daniel'in bu metinlerindeki iyi ile kötünün mücadelesi, Yeşeya 14/13-14'teki mücadele ile aynı doğrultudadır. Çünkü her iki metinde, Tanrı'nın konutuna ulaşarak Tanrı'ya yenme isteği hâkimdir.

Metinlerde zikredilen Semâdaki mâbedde sunuların kaldırılıp mabedin terk edilmesi, bize yeryüzü mabedinde olduğu gibi burada da ibâdetin yapıldığı kanaatini uyandırır.

3.17. Eyüp'ün Birinci İmtihani

6. *Bir gün ilahi varlıklar Rabb'in huzuruna çıkmak için geldiklerinde, Şeytan da onlarla geldi.*
7. Rab Şeytan'a, Nereden geliyorsun? dedi.
8. Kulum Eyüp'e bakıp da düşündün mü? dedi, Çünkü dünyada onun gibisi yoktur. Kusursuz, doğru bir adamdır. Tanrı'dan korkar, kötülükten kaçınır.³⁹⁵

3.18. Eyüp'ün İkinci İmtihani

1. *Başka bir gün ilahi varlıklar Rabb'in huzuruna çıkmak için geldiklerinde Şeytan da Rabb'in huzuruna çıkmak için onlarla gelmişti.*
2. *Rab Şeytan'a, Nereden geliyorsun? dedi. Şeytan, «Dünyada gezip dolaşmaktan» diye yanıtladı.*
3. Rab, Kulum Eyüp'e bakıp da düşündün mü? dedi, Çünkü dünyada onun gibisi yoktur. Kusursuz, doğru bir adamdır. Tanrı'dan korkar, kötülükten

---

³⁹⁴ Daniel, 8/10-12.

³⁹⁵ Eyüp, 1/6-8.

kaçırır. Onu boş yere yok etmek için beni kışkırttın, ama o doğruluğunu hâlâ sürdürüyor.³⁹⁶

Eyüp 1 ve 2'ye ait metinler, Tanrı'yla şeytan arasında gerçekleşen Eyüp'ün sınanmasıyla ilgili diyalogu konu edinmektedir. Birinci ve ikinci imtihanın anlatıldığı bu metinlerde zikrolunan 'Rabb'in huzuru', 'ilahi varlıklar', 'dünyada gezip dolaşmak', 'dünyada onun gibisi yoktur' ifadeleri, semâvî bir âlemin varlığını bildirmektedir. Burada, Tanrı'nın maiyeti ile birlikte semâvî âlemde bulunması tasviri ağırlıklıdır. Eyüp'ün imtihan ile yargılanma kararı, semâvî âlemde verilmektedir. Bu nedenle, vuku bulan hadisenin yeryüzünde gerçekleşme ihtimali çok düşüktür. O halde Eyüp'ün imtihanında betimlenen mekânın semâvî mâbedi işaret etmesi büyük ihtimâldir. Eyüp 1 ve 2'de betimlemesi yapılan mekân aynı zamanda kararların alındığı, hükümlerin verildiği yargı merkezi konumundadır.

3.19. Süleyman'ın Halka Verdiği Sözler

1. *O zaman Süleyman şöyle dedi: «Ya Rab, karanlık bulutlarda otururum demiştin.*
2. *Senin için görkemli bir tapınak, sonsuza dek yaşayacağın bir konut yaptım.*
30. *Göklerden, oturduğun yerden kulak ver ve bağışla.*
33. *Göklerden, oturduğun yerden kulak ver, yalvarışlarını yanıtla. Öyle ki, dünyanın bütün ulusları, halkın İsrail gibi, adını bilsin, senden korksun ve yaptırdığım bu tapınağın sana ait olduğunu öğrensün.*
39. *Göklerden, oturduğun yerden dualarına, yakarışlarına kulak ver, onları kurtar. Sana karşı günah işlemiş olan halkını bağışla.³⁹⁷*

Yukarıda zikredilen metinler açıkça Tanrı'nın bir mekâna tabi tutulduğunu göstermektedir. 1. ve 2. baplar Siyon Dağı'na; 30, 33 ve 39. baplar ise semâvî mâbede atıf yapmaktadır. Bu metinlerin diğer metinler ile mukayese edildiğinde Tanrı'nın oturduğu yerin semâvî mâbed olması daha makûldür. Semâvî mâbedi ifade eden metinlerde Tanrı gökte ve bir yerde oturur olarak tasvir edilmektedir. Tanrı'nın

---

³⁹⁶ Eyüp, 2/1-3.

³⁹⁷ II. Tarihler, 6/1, 2, 30, 33, 39.

oturduğu yerin semâvî mâbed olarak betimlenmesine dair Kitab-ı Mukaddes'te birçok benzer örnekler mevcuttur.³⁹⁸

3.20. Fısıh Bayramı

16. Yerusâlim'de büyük sevinç vardı. Çünkü İsrail Kralı Dâvud oğlu Süleyman'ın günlerinden bu yana Yerusâlim'de böylesi bir olay yaşanmamıştı.
17. *Levili kâhinler ayağa kalkıp halkı kutsadılar. Tanrı onları duydu. Çünkü duaları O'nun kutsal konutuna, göklere erişmişti.*

Buradaki metinlerde Fısıh bayramında edilen duaların kabulü anlatılmaktadır. II. Tarihler 30/27'deki ifade, semâvî mâbedin yeryüzü mâbedi tarafından etkilendiğini göstermektedir. Çünkü, Levili kâhinlerin etmiş oldukları dualar, Tanrı'nın yüce mekânından, semâvî mâbedinden akis bulmuştur. Örnek olarak verdiğimiz Kitab-ı Mukaddes'ten diğer metinler semâvî mâbedin yeryüzü mâbedini etkilediği yönündeydi. İncelediğimiz metinlerden yola çıkarak her iki mâbedin birbirini etkilediği sonucuna ulaşabiliriz.

---

³⁹⁸ 'Oturduğun yer' ifadesinin Semâvî Mâbede ve Tanrı'nın ikametgâhına atıf yapan örnekler için bkz. 1. Krallar, 8/39, 43, 49; Yeşeya 18/4; Daniel, 8/11; Mezmurlar, 33/13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER METİNLERDE SEMÂVÎ MÂBED

1. Deuterokanonik (Apokrif) Kitaplarda Semâvî Mâbed

Deuterokanonik olarak kabul edilen bu metinlerin çoğunluğu İbranice ya da Aramice yazılmış olmalarına karşın sadece Grekçe yazımları ile günümüze ulaşmıştır. Bunlar, Eski Ahid dönemi ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Katolik Kilisesi tarafından 1546'da düzenlenen Trent Konsili'nde bunlar kutsal kitaplar bünyesine dahil edilmiştir. Bundan dolayı Katolikler, kutsal kitaplar listesine sonradan eklenen bu metinlere Deuterokanonik demiştir. Ortodoks Kilisesi, apokrif olarak adlandırdığı bu kitapları 1942 Yaş ve 1672 Kudüs Konsillerinde kutsal yazıların gerçek parçaları olarak görmüşlerdir. Protestanlar ise bu kitapları kutsal kitaba ait görmemişler, lakin bunların okunması hususunda olumsuz bir tutum sergilememişlerdir.³⁹⁹

Araştırmamızın konusu bakımından önem arz eden apokrif literatüre yer verilerek bu metinlerde semâvî mâbed izleri aranacaktır. Örnek olarak sunulan metinlerin bazıları, doğrudan semâvî mâbede işaret etmese de Tanrı'nın yeri hakkında bilgiler vermesi bakımından kayda değer görülmüştür.

1.1. Tobit'in Kitabı

M.Ö. 180 civarında İbranice ya da Aramice yazılan bu kitap, Tobit ve oğlu Tobias'ın macerasını ve Tanrı'ya inanan bu şahıslara Tanrı'nın esrarengiz yardımını anlatmaktadır. O dönemin Yahudi dini, ahlaki ve kültürel öğretilerini içermektedir. Tobit metinlerde sadaka veren, sürekli olarak Tanrı'yı hamd eden ve onu yücelten bir insandır.

1.1.1. 6/18

“Bir daha asla kızın yanına dönmeyecek. Öyle bir tehlike yoktur. Sonra birleşmeden önce, ikinizde ayağa kalkın ve dua edin. *Göklerdeki Tanrı'dan sizi bağışlamasını ve korumasını dileyin.* Kaygılanma, o başından beri senindi ve onu sen kurtaracaksın. O seni izleyecektir ve sana söz veriyorum, sana vereceği çocuklar senin için birer erkek kardeş olacaktır.”⁴⁰⁰

---

³⁹⁹ **Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar**, Türkiye: The Bible Society, 2001.

⁴⁰⁰ Tobit, 6/18.

1.1.2. 7/11–15

“Akrabalarımız arasından yedi kez ona koca bulmaya çalıştım, ancak hepsi de kızımın odasına girince ilk gece öldü. Oğlum şimdi ye, iç. Tanrı seni bağışlayacak ve sana gönül rahatlığı verecektir. Tobyas şöyle konuştu: ‘Sen benim hakkımda bir karara varıncaya dek yiyip içmekten anlamam.’ Raguel yanıt verdi: ‘Dediğin gibi olsun. Çünkü Mûsâ’nın yasası uyarınca o sana verilmiştir. Tanrı’nın buyruğu da senin olması yolundadır. Onun için kız kardeşini sana emanet ediyorum. Bundan böyle sen onun erkek kardeşisin, o da senin kız kardeşindir. Bugünden başlayarak sonsuza dek, o sana verilmiştir. *Göklerdeki Tanrı bu gece yardımcın olsun, oğlum. O seni bağışlasın ve sana gönül rahatlığı versin.*’ Raguel kızı Sara’yı çağırdı. Elini tuttu ve ve kızını Tobyas’a vererek şöyle dedi: ‘O’nu sana emanet ediyorum. Mûsâ’nın yasasına ve yargısına göre o senin karındır. Onu götür. Vicdanın rahat etsin ve onu babanın evine götür. *Göklerdeki Tanrı’nın yardımı ile yolun açık olsun, gönül rahatlığı ile git.*’ Sonra kızın annesine döndü ve yazı yazmak için kağıt istedi. Evlilik sözleşmesini hazırladı. Mûsâ’nın yasası uyarınca kızını Tobyas’la nasıl evlendirildiğini yazdı. Birlikte yiyip içtiler. Raguel eşi Edna’yı çağırıp şöyle dedi: ‘Bacım ikinci odayı hazırla ve kızını oraya götür.’ Edna kocasının buyurduğu gibi yaptı. Kızı için ağladı, sonra gözünün yaşını sildi ve şöyle dedi: ‘*Göklerdeki Tanrı acını sevince çevirsin! Yürekli ol kızım!*’ Bunu dedikten sonra dışarı çıktı.”⁴⁰¹

1.1.3. 12/11–22

“Size bütün gerçeği anlatacağım, sizden bir şey saklamayacağım. Bir kralın gizini saklamanın doğru olduğunu ve aynı şekilde, Tanrı’nın yaptıklarını yaraşır biçimde açıklamanın doğru olduğunu size daha önce söylemişim. Şunu bil ki, sen Sara ile birlikte dua ederken yakarışlarınızı görkemli Tanrı’ya sunan ve onları okuyan bendim. Ölüyü gömdüğünüz zamanda durum böyleydi. Bir ölüyü gömmek için duraksamadan sofradan kalktığın zaman, kutsal inancını denemek için beni gönderilmişim. Aynı biçimde Tanrı, seni ve gelinin Sara’yı iyileştirmem için beni gönderdi. *Tanrı’nın yüce katına çıkmak için her an hazır bekleyen yedi melekten biriyim.* Her ikisinin gönlü, karşı konulmaz korku ve saygı duygularıyla doldu, ürküntü ile yüzüstü yere kapandılar. Ama melek şöyle dedi: ‘Kaygılanmayın, gönlünüz rahat

⁴⁰¹ Tobit, 7/11-15.

olsun. Sonsuza dek Tanrı'ya hamd edin. Bana gelince sizlerle birlikte olmak konusundaki yargıyı ben vermiş değilim. Tanrı'nın buyruğu böyle belirdi. Yaşadığımız sürece O'na hamd etmeli, O'nu övmelisiniz. Beni yemek yerken gördüğünüzü sandınız. Ancak bu oluşan bir görüntü idi, başka bir şey değildi. *Şimdi yeryüzünde Rabb'iniz'e hamdedin ve Tanrı'ya şükredin. O yukarıdan beni buraya gönderdi, ben de O'na dönmek üzereyim. Olup bitenleri yazın.'* Rafael yukarıya yükseldi. Yeniden ayağa kalktıkları zaman, Rafael artık görünmüyordu. Tanrı'yı ilahilerle övdüler, böyle mucizeler yaptığı için O'na şükrettiler. Çünkü Tanrı'nın bir meleği onlara görünmüştü!''⁴⁰²

1.1.4. 14/1-5

“Tobit ölmek üzereyken oğlu Tobyas'ı çağırdı ve şöyle buyurdu: ‘Oğlum çocuklarını al ve buradan uzaklaşıp Medya'ya git, Çünkü Nahum'un bildirdiği gibi Ninova ile ilgili Tanrı'nın sözüne inanıyorum. Her şey böyle olacaktır, İsrail peygamberlerinin, Tanrı'nın elçilerinin, Asur ve Ninova hakkında önceden haber verdiği şeyler gerçekleşecektir. Onların söylediği bir tek söz boş değildir. Her şey zamanında olacaktır. Medya'yı güvenliğinin açısından Asur'a ve Bâbil'e yeğ tutarım. Çünkü bildiğim kadarı ile Tanrı'nın bütün söyledikleri gerçekleşecektir. Her şey böyle olacaktır, önceden haber verilen olayların tümü gerçekleşecektir. *İsrail topraklarında yaşayan bütün kardeşlerimiz için nüfus sayımı yapılacaktır ve kendi güzel ülkelerinden çok uzaklara sürüleceklerdir. Bütün İsrail ülkesi, Samiriye ile Kudüs çöle dönüşecektir ve Tanrı'nın evi bir süre için yıkık duruma gelecek ve yakılacaktır. Bundan sonra Tanrı onlara yeniden acıyacak, İsrail ülkesine geri getirecektir. O'nun evini yeniden yapacaklar, ancak zamanı gelinceye dek ilki gibi güzel olmayacaktır. Ardından hepsi tutsaklıktan kurtulup geri dönecek ve Kudüs'ü bütün görkemi ile yeniden kuracaklar. İsrail peygamberlerinin önceden bildirdiği gibi Tanrı'nın evi Kudüs'te yeniden yapılacaktır.*''⁴⁰³

---

⁴⁰² Tobit, 12/11-2.

⁴⁰³ Tobit, 14/1-5.

Tobit'in Kitabı'nda örnek olarak sunduğumuz 'göklerdeki Tanrı'dan sizi başışlamasını ve korumasını isteyin'⁴⁰⁴, 'göklerdeki Tanrı bu gece yardımcın olsun oğlum'⁴⁰⁵ ifadeleri o dönemdeki, Tanrı'nın yeri anlayışının gökler olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Tanrı gökte bulunan, başışlayan, koruyan, yardım eden bir varlık olarak düşünölmektedir. Bu metinlerde semâvî mâbede dair herhangi bir ifade geçmemektedir. Lakin 12/11-22'deki, 'O (Tanrı) yukarıdan beni buraya gönderdi, bende O'na dönmek üzereyim. Olup bitenleri yazın. (sonra) Rafael yukarıya yükseldi' ifadeleri, semâ ile yeryüzündeki dikey bir etkileşimin gerçekleşmesini göstermektedir. Bir mekân bulunuyor şeklinde betimlenen Tanrı bu metinlerde, her zaman etkin bir roldedir ve bulunduğu mekândan faaliyetlerde bulunmaktadır.

Tobit'e ait bu metinlerde, mâbedin yıkılıp yakılacağına ve sonrasında mâbedin, peygamberlerin bildirdiği gibi, tekrar inşa edileceğine⁴⁰⁶ dair beyanatlar vardır. Burada dikkate değer bir diğer husus, yeniden yapılacak olan mâbedin eskisi kadar güzel ve görkemli olmayacağı yönündeki ifadelerdir. Tobit'in kitabında mâbedin eski ihtişamına kavuşamayacağına dair bu tür ifadeler, apokriflerin mâbede karşı bakış açısını göstermektedir.

1.2. Yudit'in Kitabı

M.Ö 150 yıllarında yazıldığı kabul edilen bu metinler Yahudilerin düşman güçleri tarafından yok edilme tehditi ile karşı karşıya kaldıkları dönemleri konu edinmektedir. Bu kitapta ismi zikredilen Yudit inançlarına sıkı sıkıya bağlı kahraman dul bir kadındır. Yudit Mûsâ'nın belirtmiş olduğu inançlara, gereği gibi iman etmiştir. Yudit Holofernes'i öldürerek etkileyici bir biçimde Yahudileri, Asur Kralı Nebukadnessar'ın ordusunun elinden kurtarmıştır.

---

⁴⁰⁴ Tobit, 6/18.

⁴⁰⁵ Tobit, 7/11-13.

⁴⁰⁶ Tobit, 14/4-5.

1.2.1. 6/18–19

“Ardından halk diz çöküp Tanrı’ya tapındı. ‘Göklerdeki Tanrı’ diye seslendiler. Onların saygısızlığını gör ve utanılacak duruma getirilen soyumuza acı. Kendilerini sana adanmış olanları bugün acıyarak ve esirgeyerek sev.”⁴⁰⁷

1.2.2. 11/16–17

“Ben hizmetçiniz, bunları öğrenince onlardan kaçtım. Tanrı iş birliği yapmamız için beni size gönderdi ve yaptıklarımıza dünya şaşacak. Hizmetçimiz dindar bir kadındır. Gökteki Tanrı’ya gece gündüz saygı gösterir. Onun için efendim, sizinle kalmayı öneriyorum. Ben hizmetçiniz, her gece vadiye gidip Tanrı’ya yakaracağım, günah işledikleri zaman bana bildirmesini isteyeceğim.”⁴⁰⁸

Yudit’in kitabına ait bu metinlerde ‘gökteki, göklerdeki Tanrı’ ifadeleri Tobit’in kitabındaki ifadeler ile aynıdır. Burada doğrudan semâvî mâbedle ilgili herhangi bir işaret söz konusu değildir. Fakat bu bölümün araştırılması, Tanrı’nın yerinin, Yudit’in kitabında ve o dönemin toplumunda nasıl ifade edildiğini kavramak açısından önemlidir. Tanrı, bu metinlerde gökte olarak mekânsallaştırılır ve yardımcı, duaları kabul edici bir rol üstlenmiştir.

1.3. Bilgelik Kitabı

M.Ö. son yüzyıllarda yazılan bu kitap iyi eğitilmiş bir kişinin Yunanca yazdığı bir metindir. Geleneğe göre metin Süleyman tarafından yazılmıştır. Bu metnin bölümleri Mısır’dan çıkış ile ilgilidir. Ayrıca Putperestliğe karşı uzunca tavsiyeler içermektedir.

1.3.1. 3/13–15

“Kısır kadın masumsa onu kutsayalım, o suçlu bir yatağa girmemiştir. Ruhlar irdelenince onun meyve vereceği anlaşılacaktır. Hiçbir suç işlemeyen hadım kişiyi de kutsayalım, çünkü o Rabbi’ne herhangi bir günah tasarlamamıştır. Onda sevgi bağlılığı

---

⁴⁰⁷ Yudit, 6/18-19.

⁴⁰⁸ Yudit, 11/16-17.

olduğu için onunla özel olarak ilgilenilecek, *Tanrı'nın Mâbedi'nde bir payı olacak. Çünkü dürüst çabalarının meyvesi görkemlidir.*"⁴⁰⁹

1.3.2. 18/15

*"Göklerden, görkemli tahtından güçlü sözün hızla yayıldı, güçlü savaşı kötü yazgısı olan bu toprağın yüreğine sıçradı. Senin belirli buyruğunu keskin bir kılıç gibi taşıyor."*⁴¹⁰

Bilgelik Kitabı'ndaki metinlerde semâvî mâbede dair işaretler mevcuttur. Bu metinlerde; suçsuz, günaha bulaşmamış, Tanrı'sına herhangi bir günah tasarlamamış olanların karşılığının, Tanrı'nın mâbedi'nde akis bulacağı inancı önemlidir. Çünkü metinlere göre yeryüzünde yapılacak herhangi bir güzellik, Tanrı'nın katında mükafat bulacaktır. Bu ifadeler, Tanrı'nın lokalize edildiği, iyi işlerin ödüllendirildiği, bir mekânı tasvir etmektedir. Bu mekân ise semâvî mâbeddir. 18/15'teki 'göklerden, görkemli tahtından güçlü sözün hızla yayılması' bahsedilen mâbedin, semâvî mâbed olduğunu teyit etmektedir. Bilgelik Kitabı'ndaki 'görkemli taht' tabiri Kutsal Kitap'taki Tanrı'nın görkemli taht tabirleri ile uyumaktadır.

1.4. Sirak'ın Kitabı

Sirak'ın Kitabı yaklaşık olarak M.Ö. 180 yıllarında yazılmıştır. Yahudiler bu kitabı, Kutsal Kitap'ın bir bölümü olarak kabul etmemektedir. Sinagog'un bu kitabı geri çevirmesine rağmen Kilise bu kitabı kabul etmektedir. Kitabın çoğunluğu, dünya işleriyle ilgili bilgece sözlerden, toplumsal huzuru ön planda tutan özdeyiş ve atasözlerden oluşmaktadır. Mûsâ'nın yasasına büyük saygı ve sevgi söz konusudur.

4.4.1. 1/5-8

"Bilgelik'in kaynağı en yükseklerdeki Tanrı'nın sözleridir, yolları sonsuz buyruklardır. Bilgelik'in kökü kimin için açıklandı? Bilgelik'in özel biçimini kim

---

⁴⁰⁹ Bilgelik, 3/13-15.

⁴¹⁰ Bilgelik, 18/15.

bilebilir? Bilgelik kime açıklandı? Onun anlayışını kim anlayabildi?. Bilgelik yalnız O'nundur, O gerçekten olağan üstüdür, tahtına oturmuştur."⁴¹¹

1.4.2. 16/17-19

*"Tanrı'dan saklanırım, yukarda beni kim anımsayacak, o kalabalıkta beni kim ayımsayacak, engin evrende ben neyim ki? Deme. Çevrene bak, gökyüzü ve onun üstündeki gökler, deniz ve yeryüzü, O, onları ziyaret ettiği zaman titrerler..."*⁴¹²

1.4.3. 36/12-13

*"Kutsal kente sevecenlikle davran, Kudüs senin rahat ettiğin yerdir. İsrail halkı seni öven ezgiler söylesin, Mâbedini görkeminle doldur."*⁴¹³

1.4.4. 44/16

*"Hanok Tanrı'yı hoşnut etti ve semâya alındı. Bu olgu bütün kuşaklara Tanrı yolunda yürümeleri için bir örnek oluşturur."*⁴¹⁴

1.4.5. 47/13

*"Süleyman barış zamanında saltanat sürdü, Tanrı ona gerçek barışı verdi. Böylece Süleyman Tanrı'nın mâbedini yapacak, sonsuza dek sürecek bir mâbed hazırlayacaktı."*⁴¹⁵

1.4.6. 48/17-20

*"Hizkiya kentini güçlendirdi, gereken su rezervini sağladı. Demirle kayaların içine tünel açtı, sarnıçlar yaptırdı. O günlerde Sanharib ülkeye saldırdı, Rabşake'yi gönderdi, İsrail halkına karşı el kaldırdı, haddini bilmeyerek yüksek sesle övündü. O zaman onların yürekleri, elleri titredi. Doğum sancısı çeken kadının sancısını duydular. Tanrı'ya yalvarıp lütfuna sığındılar, ellerini ona uzattılar. Tanrı semâda çabucak onları duydu, Yeşeya aracılığı ile onları kurtardı."*⁴¹⁶

---

⁴¹¹ Sirak, 1/5-8.

⁴¹² Sirak, 16/17-19.

⁴¹³ Sirak, 36/12-13.

⁴¹⁴ Sirak, 44/16.

⁴¹⁵ Sirak, 47/13.

⁴¹⁶ Sirak, 48/17-20.

Sirak'ın Kitabı'ndaki ifadeler de, Tanrı'nın semâda bulunduğunu göstermektedir. Bu metinlerde doğrudan semâvî mâbedi belirten bir ifade yoktur. Fakat Tanrı'nın tahtının bulunduğu mekân, semâvî mâbedi anımsatmaktadır.

Sirak'ın Kitab'ında Hanok ile ilgili bilginin yer alması ise araştırmamız açısından önemlidir. Zira Hanok semâya alınmıştı.⁴¹⁷ Sirak'ın, Hanok'un bilgisine sahip olması semâvî mâbede dair bilgisinin olduğunu gösterir. Bu nedenle Sirak'ın Kitabı'ndaki mâbedin, semâvî mâbed olması daha muhtemeldir.

1.5. Baruk'un Kitabı

Bu kitapta Baruk'a⁴¹⁸ ait olduğu söylenen dört ayrı kısa hikâyeden bahsedilmektedir. M.Ö birinci ve ikinci yüzyılda yazıldığı kabul edilir. Kutsal Kitap'ta, Barukla ilgili olarak, Peygamber Yeremya'nın kendisine söylediği sözleri yazdıktan sonra mâbedde okuduğu beyanatı vardır.⁴¹⁹

1.5.1. 2/11-17

“Şimdi, Rabb'imiz, İsrail'in Tanrısı, sen güçlü beceriyle, belirtilerle, doğüstü olaylarla, büyük güçle ve uzanmış kolla ulusunu Mısır ülkesinden dışarı çıkarttın. Kendine ünlü bir ad yaptın. Biz günah işledik seni reddettik, ey Rabb'imiz Tanrı, tüm buyruklarına karşı geldik. Bize karşı öfken dinsin, çünkü bizleri dağıttığın ulusların arasında sadece bir azınlık oluşturuyoruz. Rabb'imiz duamızı yakarışımızı dinle! Onurun için bizi kurtar! Gözüne girelim ve bizleri ele geçirenler bunu görsün. Böylece bütün dünya senin Rabb'imiz Tanrı olduğunu bilsin. Çünkü İsrail ve ondan gelenler senin adını taşıyor. *Rabb'imiz, bulunduğun kutsal yerden aşağıya bak, bir an düşün. Bize bak ve dinle. Rabb'imiz bize bak ve gör. Aşağıda Şeol'de⁴²⁰ bulunan ölüler, bedenleri soluksuz kalanlar Rablerini övemezler ve O'nun buyruklarına uymazlar.*”⁴²¹

---

⁴¹⁷ Yaratılış, 5/18-24.

⁴¹⁸ Baruk Peygamber Yeremya'nın sekreteri olarak belirtilir.

⁴¹⁹ Yeremya, 36/4-8.

⁴²⁰ Şeol Ölülerin buldukları mekân, Ölüler Diyarı.

⁴²¹ Baruk, 2/11-17.

1.5.2. 3/24–37

“Ey İsrail Tanrı'nın evi ne denli büyük. Ülkesi ne denli kocaman. Olağanüstü geniş, sonsuza dek yüksek! Devler orada doğdu, eski çağlardan beri onlar bizim için ünlüydü, olağanüstü uzun, savaşta becerikli. Tanrı onları seçmedi, bilgiye giden yolu onlara bildirmedi. Bilgelikten yoksun oldukları için, kendi budalalıklarından yok oldular. Göğe tırmanıp onu yakalayan var mı? Onu bulutlardan aşağıya getiren var mı? Okyanusu aşım onu bulan var mı? Som altın karşılığında onu geri getiren? Ona giden yolu kimse bilmiyor, yürüdüğü yolu kimse bulamıyor. Ama O her şeyi biliyor, onu da tanıyor, kendi aklı ile onu kavradı, yeryüzünü sonsuza dek sağlam yaptı, onu dört ayaklı hayvanlarla doldurdu. Işığı gönderiyor ve ışık gidiyor, geri çağırıyor ve ışık titreyerek boyun eğiyor. Yıldızlar zamanı gelince sevinçle parlıyor, onları çağırdığı zaman yanıt veriyorlar: "Biz buradayız." diyorlar, Kendilerini yaratan için kıvançla parlıyorlar. Tanrımız O'dur, Kimse O'nunla kıyaslanamaz. Bilginin tüm yolunu kavradı, O'nu kulu Yakub'a, sevgilisi İsrail'e bildirdi. Böylece onun yeryüzünde görünmesini, insanlar arasında dolaşmasını sağladı.”⁴²²

Baruk'un Kitabı'nda açık bir şekilde semâvî mâbedi işaret eden sözler vardır. Yukarıdaki metinlerde 'Rabb'imiz, bulunduğu kutsal yerden aşağıya bak', 'Ey İsrail Tanrı'nın evi ne denli büyük. Ülkesi ne denli kocaman. Olağanüstü geniş, sonsuza dek yüksek', 'göğe tırmanıp onu yakalayan var mı? Onu bulutlardan aşağı getiren var mı?' ifadelerinde bulutların üstünde, gökte, kutsal görkemli büyük ev, Tanrı'nın ikametgahını tasvir etmektedir. Baruk'un Kitabı'ndaki Tanrı'nın gökten bakması ve işitmesi tasvirleri, II. Samuel, 22/10,14; Mezmurlar 33/13; 18/13; 14/2; Yeşeya, 63/15-19; I. Krallar, 8/30,32,34'teki tasvirleri ile benzerlik arz etmektedir.

Baruk'un Kitabı'nda mâbede yönelik kullanılan ibarelerden, semavi mâbedin Tanrı'nın somut bir şekilde bulunduğu bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Baruk'un Kitabı'nda zikrettiğimiz 'O'nu bulutlardan aşağı getiren var mı?'⁴²³ ifadesindeki 'bulut' ile, Kutsal Kitap'ta örnek olarak sunduğumuz 'Rabb'in kızgın öfkeyle kara bulut

⁴²² Baruk, 3/24-25; 3/37.

⁴²³ Baruk, 3/29.

içersinde gelmesi'⁴²⁴, 'kara buluta basarak yarıp inmesi'⁴²⁵, 'kâhinler kutsal yer'den çıkınca Rabb'in tapınağını bir bulut doldurması'⁴²⁶ ve 'bulut yüzünden kâhinler görevlerini sürdürememesi'⁴²⁷ ifadelerindeki 'bulut' kısmen semâ ile bağlantıdır, çünkü Tanrı'yla birlikte betimlenen 'bulut' Tanrı'nın görünmeyen ikâmet yerine işaret ediyor olabilir.

1.6. Azarya'nın Duası ve Üç Genç Adam'ın Ezgisi

M.Ö. 165-100 yılları civarında yazılan bu bölüm, Daniel Kitabı'nın Yunanca çevirisinde kitaba eklenen başlıca üç metinden biridir. Daniel'in 3/23-24 metinleri arasına eklenen bu metin, Kral Nebukadnessar'ın Azarya'yı kızgın fırına atmasından sonra onun duasını ve üç genç adamın ezgisini kapsamaktadır.⁴²⁸

1.6.1. Üç Genç Adam'ın Ezgisi 28-34

“Orada, fırının içinde üç genç adam yeniden Tanrı'yı öven ezgiler söylemeye başladılar: Rabb'im atalarımızın Tanrısı, seni özlüyoruz, seni kutsasınlar, yüceltsinler. Ulu ve kutsal adın sonsuza dek övünsün, yücelsin. *Kutsal ululuğun mâbedinde seni kutsasınlar, sonsuza dek her şeyin ötesinde seni yüceltsinler, ulu kılsınlar! Semâdaki mâbedinde Keruvlar'ın arasında taht kurdun, aşağıya bakıyorsun, sonsuza dek seni övsünler, onurlandırsınlar. Krallık tahtında otururken seni övsünler, sonsuza dek yüceliğine ruhsal ezgiler okunsun. Gök kubbede seni kutsasınlar, sonsuza dek her şeyin ötesinde seni yüceltsinler, seni ulu kılsınlar.*”⁴²⁹

Yukarıdaki metinlerde açık bir şekilde semâvî mâbedden bahsedilmektedir. Burada semâvî mâbed, kutsal ululuğun mâbedi, semâdaki mâbed, krallık tahtı olarak tasvir edilmektedir. Bu metinlerde Tanrı'ya itaat ve ta'zim söz konusudur. Tanrı'nın mâbedinde Keruvlar arasında taht kurması betimlemeleri Mezmurlar 99/1-2'deki baplar ile aynı şekildedir.

---

⁴²⁴ Yeşeya, 30/27.

⁴²⁵ Mezmurlar, 18/9.

⁴²⁶ I. Krallar, 8/10.

⁴²⁷ I. Krallar, 8/11.

⁴²⁸ Azarya'nın Duası ve Üç Genç Adam'ın Ezgisi 28-24.

⁴²⁹ Azarya'nın Duası ve Üç Genç Adam'ın Ezgisi 28-24.

1.7. I. Makabeler

I. Makabeler, Filistin’de M.Ö ikinci yüzyılın sonlarında yazılmıştır. Bu bölüm, Antiyokus Epifanes devrinden (M.Ö. 175) Yuhanna Hirkanus’un ortaya çıkışına kadar (M.Ö. 134) geçen zamanda meydana gelen olayları anlatır. Yahudi tarihi niteliğindedir. I. Makabeler metni, Makabe ailesi ve bu ailenin İsrail halkını kurtarmak için Tanrı tarafından özel olarak seçilmesini hikaye etmektedir. Ayrıca burada, inanç konusu güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır.

1.7.1. 2/57–58

“Dâvud merhametli olduğundan sonsuza dek, ebedi sürececek bir krallığın tahtının mirasçısı oldu. Yasaya olan bağlılığından ötürü İlyas göklere alındı.”⁴³⁰

1.7.2. 3/46–53

“Bir araya geldikten sonra Kudüs’ün karşısındaki Mispa’ya gittiler. Çünkü Mispa geleneksel olarak İsraililerin dua ettikleri bir yerdi. O gün oruç tutup çula sarındılar, başlarını külle örtüp giysilerini yırttılar. Putperestler kendilerine yol göstermesi için düzmece tanrıların biçimlerine başvurdu; oysa onlar Yasa Kitabı’nı açtılar. Ardından kahin giysilerini, meyvelerden aldıkları ilk ürünü ve gelirlerinin onda birini ortaya getirdiler, ant içen ve süreleri dolan kişileri sıraya koydular. *Sonra seslerini göğe doğru yükseltip şöyle bağurdular: ‘Bu kişilere ne yapacağız, onları nereye götüreceğiz? Kutsal bölgen ayaklar altında ezilip kirletildi, kahinler utançlarından yas tutuyor ve putperestler bizi yok etmek için birleştiler. Bizler için neler tasarladıklarını biliyorsun. Sen bize yardım etmezsen nasıl onlara karşı koyabiliriz?’⁴³¹*

1.8. II. Makabeler

II. Makabeler’in Kitabı, Kireneli Yason’un beş ciltlik tarihinin bir özetidir. Baş Kahin III. Oniyas’ın (yaklaşık M.Ö. 180) zamanından Nikanor’un (M.Ö. 161) ölümüne dek Yahudi tarihindeki olayları anlatmaktadır.

---

⁴³⁰ I. Makabeler, 2/57-58.

⁴³¹ I. Makabeler, 3/46-53.

1.8.1. 3/37–39

“Kral Kudüs'e ikinci kez nasıl bir adam gönderilmesi gerektiği konusunda Heliyodorus'a soru sorunca o da şu yanıtı verdi: *'Bir düşmanınız ya da hükümete başkaldıran biri varsa onu oraya gönderin. Kamçılanmış olarak size geri dönecektir, tabii ki eğer o koşullarda yaşamını sürdürebilirse! Çünkü gerçekten orada Tanrı'nın öznel gücü vardır. O ki cennette (semâda) yaşıyor, orasını gözetliyor, koruyor, oraya kötülük yapmaya gelenlere saldırıyor ve onları yok ediyor.'*”⁴³²

1.8.2. 15/1–4

“Yahuda ile adamlarının Samiriye yöresinde olduğunu duyan Nikanor, dinlenme gününde onlara saldırmaya karar verdi. Bu işin kendisi için herhangi bir tehlikesi yoktu. Zorunlu olarak onu izleyen Yahudiler şöyle dedi: *'Onları bu denli vahşi ve barbar biçimde katletmemelisiniz. Her şeyi gören Tanrı'nın kutsal saydığı günü gerektiği gibi onurlandırmalısınız. Bunun üzerine, kötü huyları kökleşmiş bu alçak adam Nikanor semâda bir hükümdar bulunup bulunmadığını ve bu hükümdarın Şabat Günü'nün onurlandırılmasını buyurup buyurmadığını onlara sordu. Onlar da: 'O yaşayan Rabb'dir, göklerin egemenidir ve yedinci günün onurlandırılmasını buyurmuştur.'* Diyerek yanıtladılar.”⁴³³

1.8.3. 15/32–34

“*Rezil Nikanor'un başını ve bu saygısız kişinin büyük bir küstahlıkla her şeye gücü yeten Tanrı'nın kutsal evine karşı uzattığı eli onlara gösterdi. Ardından inançsız Nikanor'un dilini keserek bunun parça parça kuşlara yem olarak verilmesini, budalalığın ödüllendirilmesi için de mâbedde görülebilecek biçimde asılmasını buyurdu. Bunun üzerine herkes semâya bakarak yüce Rabb'i övüp 'Kendi evini kirlenmekten koruyan yücedir' dediler.*”⁴³⁴

---

⁴³² II. Makabeler, 3/37-39.

⁴³³ II. Makabeler, 15/1-4.

⁴³⁴ II. Makabeler, 15/32-34.

1.9. III. Makabeler

Bu bölüm bağımsızlık savaşından önceki olayları konu edinmektedir. M.S. 39 ya da 40 yılında yazıldığı düşünülmektedir. Bu kitap M.Ö. 217 yılında IV. Ptolemi'nin tapınağın En Kutsal Yer adlı bölümüne girmesini ve Yahudilere yaptığı baskıları anlatır.

1.9.1. 2/1–20

“Bunun üzerine başkahin Simon Kutsal Yer’e doğru dönüp diz çöktü ve sakin bir şekilde ellerini saygıyla açıp şöyle dua etti: ‘Rab göklerin kralı, bütün yaratılışa egemen, kutsallar arasında en kutsal olan, tek egemen, her şeye gücü yeten, gururu ve gücü ile yücelen Rab, bu saygısız ve zındık adam yüzünden derin acı çeken bizlere bak. Çünkü her şeyin yaratıcısı ve her şeyin üstünde egemenlik süren sen adil bir kralısın. Kibirli ve saygısızca davrananları yargıyorsun. Geçmişte adaletsizlik yapanları yok ettin. Aralarında kendi güçlerine ve cesaretine güvenen devler vardı ama sınırsız tufan göndererek onları yıkıma uğrattın. Küstahça davranan ve kötülükleri ile ün yapmış olan Sodom halkını ateş ve kükürtle yok ettin; onları sonraki kuşaklar için örnek yaptın. Kutsal halkın İsrail’i köle yapan kibirli firavunun üzerine birçok felaketler göndererek büyük gücünü gösterdin. Halkını savaş arabalarıyla ve askerle kovalandığında sen onları denizin diplerinde boğdun. Fakat tüm yaratılışın üzerinde egemen olan sana güvenenleri güvenle geçirdin. Ellerinini eserini gördüklerinde her şeye gücü yeten seni övdüler. Sen ey kral, sınırsız ve ölçülmez dünyayı yarattıktan sonra hiçbir şeye gereksinim duymamana karşın, bu kenti seçip adın uğruna kutsadın. Görkemli huzurunla yücelttiğin zaman büyük ve onurlu adının yüceliği için onu sağlam bir temel yaptın. İsrail halkını sevdiğin için sıkıntıya düştüğümüz ve başarısız olduğumuz durumda bu yere gelip dua ettiğimiz zaman yalvarışımıza kulak vereceğine söz verdin. Gerçekten de doğru ve sadıksın. Zulmedildikleri ve küçümsendikleri zaman atalarımıza yardım edip onları büyük kötülüklerden korudun. Ey kutsal kral bak şimdi günahlarımız çok ve büyük olduğu için acı ile eziliyor, düşmanlarımıza bağımlı oluyor ve çaresizlik içinde yakalayamıyoruz. Düşüşümüzde bu küstah ve zındık adam, yeryüzünden senin görkemli adına adanmış Kutsal Yer’i kirletmeye cüret ediyor. Çünkü senin konutun insanların yaklaşamayacağı cennetlerin cennetidir. Fakat halkın İsrail’e kendi görkemini lütufla bağışladığın için sen bu yeri kutsadın. Bu adamların gerçekleştirdiği kirlilik için bizi cezalandırma. Bizi bu saygısızlıktan sorumlu tutma. Yoksa suçlular öfkeleriyle övünüp

dillerinin gururuyla coşarak tiksindirici putların evleri nasıl ayaklar altına aldıysa biz de kutsal konutu öyle çiğnedik' diyecekler. Günahlarımızı sil, yanlışlıklarımızı kaldır ve merhametini bu saatte göster."⁴³⁵

1.9.2. 4/16–21

“Sürekli büyük bir sevinçle coşan ve putlarının uğruna ziyafetler düzenleyen kral, gerçeğe yabancılaşmış akli ve saygısız ağzı ile en ulu Tanrı'ya karşı uygunsuz sözler kullanıyor, ama konuşamayan, iletişim gücünden yoksun olan, kimseye yardım edemeyen şeyleri övüyordu. Fakat az önce belirtilen dönemden sonra katipler, Yahudiler'in bitmek bilmeyen sayılarından dolayı sayımını bitiremeyeceklerini krala bildirdiler. Yahudilerin çoğu hâlâ kırsal bölgelerde olduğu halde bazıları kendi evlerinde, bazıları sarayda oturuyordu. Bu görev Mısır'daki tüm generalleri aşırıyordu. Onları kaçış yolu sağlamak için rüşvet almakla suçlayıp kötü tehdit etti. Ancak kullandıkları kâlem kağıdın tükenmiş olduğunu söyleyip bunu kanıtladıkları zaman bu konuda bütünüyle ikna oldu. *Fakat bu olay semâdan Yahudilere yardım edenin karşı koyulmaz lütfundan dolayı gerçekleşmişti.*"⁴³⁶

1.9.3. 5/50–51

“*Bununla kalmadı, daha önce gökten aldıkları yardımı düşünerek hep birlikte yere kapandılar, bebekleri alıp yüksek sesle haykırarak ölüm kapısının eşiğinde oldukları için her gücün üstündeki egemenin kendilerine merhamet etmesi ve kendisini göstermesi için yalvardılar.*"⁴³⁷

1.9.4. 6/16–20

“*Elazar tam duasını bitirirken kral bütün hayvanları ve kibirli kuvvetleri ile birlikte hipodroma vardı. Yahudiler bunu görünce semâyâya o kadar büyük feryatlar yükselttiler ki, yakındaki vadiler ağlayışları ile yankılandı ve ordu dehşete kapıldı. Bunun üzerine görkemli, her şeye gücü yeten ve doğru Tanrı yüzünü gösterip göklerin kapılarını açtı ve Yahudiler dışında herkesin görebildiği dehşet verici bir görünüme sahip iki görkemli melek indi. Düşman kuvvetlerine karşı durarak onları kırılmaz*

---

⁴³⁵ III. Makabeler, 2/1-20.

⁴³⁶ III. Makabeler, 4/16-21.

⁴³⁷ III. Makabeler, 5/50-51.

zincirlerle bağlayıp şaşkınlık ve dehşete düşürdü. Kral bile tir tir titremeye başlayıp iç karartıcı gururunu unuttu.”⁴³⁸

I. Makabeler’de seslerin göğe yükseltilmesi, Tanrı’nın semâda olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Buna ‘İlyas’ın göklere alınması’ ifadesinin eklenmesi, Tanrı’nın semâdaki konumunu desteklemektedir. Bu metinlerde semâvî mâbede dair bir işaret yoktur. Tanrı’nın mekânsallaştırılmasından söz edilebilir.

II. Makabeler’de Tanrı’nın semâda yaşadığı, orayı gözetip kolladığı, oraya kötülük yapmaya gelenlere saldırıp yok ettiği tasvir edilmektedir. Semâvî mâbede doğrudan bir işaret bulunmamaktadır. Ayrıca II. Makabeler’de Tanrı’nın bulunduğu mekân Daniel, 8/1-14’te konu olan Tanrı’nın mekânını anımsatmaktadır. Zira her iki metinde Tanrı’nın ikamet ettiği yerde iyi ile kötünün mücadelesi söz konusudur.

III. Makabeler’de ‘düşüşümüzde bu küstah ve zındık adam, yeryüzünden senin görkemli adına adanmış Kutsal Yer’i kirletmeye cüret ediyor. Çünkü senin konutun insanların yaklaşamayacağı cennetlerin cennetidir’⁴³⁹ ifadesi, yeryüzü mâbedi ve semâvî mâbed arasında mukayese yapmaktadır. Ayrıca bu metinler yeryüzündeki mâbedi kirletilmiş olarak zikretmektedir. Semâdaki konut ise insanların ulaşamayacağı cennet olarak tasvir edilmektedir. III. Makabeler’deki yeryüzü mâbedinin kirletilmesi anlayışı bizlere Ölü Deniz Yazmaları’ndaki mâbedin kirletilmesini çağrıştırmaktadır.

III. Makabeler’deki Tanrı’nın, Elazar’ın duası bitiminde sadece Yahudilerin görebildiği, ‘semânın kapılarının açılarak iki meleğin inmesi’⁴⁴⁰ tasviri, Tanrı’nın ikamet yerinin açıklanması bakımından önemlidir. Çünkü III. Makabeler’de semâvî mâbed açıkça zikredilmese de Tanrı’nın bulunduğu konut, semâvî mâbedi çağrıştırmaktadır. Makabeler’de Tanrı merhamet, güç, kudret sahibi olmasından ötürü kutsal konutundan suçluları cezalandırmakta, iyilere ihsanda bulunmaktadır.

---

⁴³⁸ III. Makabeler, 6/16-20.

⁴³⁹ III. Makabeler, 2/14-15.

⁴⁴⁰ III. Makabeler, 6/16.

1.10. Ezra

Ezra, Ezra'nın vahyi olarak da bilinmektedir. Yazıldığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Takriben M.S. I. yüzyıl'da yazılmıştır.

1.10.1. 6/1-6

“O bana, ‘bu yeryüzünün başlangıcını düşün’ dedi, ‘dünyanın kapıları henüz kurulmamış, hiç rüzgar yok ve esmiyor, hiç gök gürlüyor, hiç şimşek çakmıyor. Cennetin temelleri henüz atılmamış, ne de onun görülecek hoş çiçekleri var! Ne yıldızları hareket ettiren güçler yerleştirilmiş, ne de sayısız melekler ordusu toplanmış. Ne havanın uçsuz bucaksız alanı kurulmuş, ne de göğün katmanlarının adları belirlenmiş. Siyon henüz Tanrı'nın ayağını koyacağı basamak olarak seçilmemiş. Bugünkü çağ henüz planlanmamış, günahkârların düzenleri henüz yasa dışı kabul edilmemiş. Sadakat hazinesinde biriktirilenlerin üzerine Tanrı'nın mührü de basılmamış. Bu konuda düşündüm. Bütün evren tamamen benim, yalnızca benim yüzümden yaratıldı. Aynı şekilde, tamamen benim, yalnızca benim yüzümden de son bulacak.”⁴⁴¹

1.10.2. 6/18

“Yeryüzünde yaşayanları yargılamaya geleceğim zaman yaklaştı.”⁴⁴²

1.10.3. 8/42-45

“Buna şöyle yanıt verdim: ‘Efendim eğer gözünüzde lütf bulduysam, bırakın söyleyeyim. Çiftçinin tohumları doğru zamanda yağmur yağmadığından belki hiç çıkmayabilir ya da çok fazla yağmur yağdığından çürüyebilir. Ama kendi ellerinle şekil verip kendi suretinde yarattığın, her şeyi onun uğruna yaratmış olduğun insanı, bir çiftçinin ektiği tohumla karşılaştırabilir misin? Elbette ki, hayır. Ey göklerdeki Rabbim! Yaratmış olduğun insana acı, kendi halkını esirge lutfet’ onlara.”⁴⁴³

---

⁴⁴¹ Ezra, 6/1-6.

⁴⁴² Ezra, 6/18.

⁴⁴³ Ezra, 8/42-45.

Ezra'da yeryüzünün yaratılması ile ilgili tasvirde 'Siyon'un Tanrı basamağı olarak seçilmesi'⁴⁴⁴ ifade edilmektedir. Bilindiği gibi, Kutsal Kitap'ta Siyon'un Tanrı tarafından seçilmesinden sonra mâbedin orada inşa edileceğine dair bilgiler mevcuttur.⁴⁴⁵ Diğer metinlerde Tanrı'nın insanları yargılaması için geleceği açıklanmıştır. Lakin bu vazife için Tanrı'nın nereden geleceği belirtilmemiştir.

Kutsal Kitap'ın değişik baplarındaki metinler,⁴⁴⁶ Ezra'da belirtilen Tanrı'nın bulunduğu mekândan yeryüzündeki hadiselerle karşı duyarsız kalmayarak gökten insanları gözlemleyip yargılamak üzere geleceği ifadeleri ile aynı doğrultudadır.

Devam eden baplarda, Tanrı'nın gökte bulunduğu belirtilmiş fakat doğrudan semâvî mâbed ile ilgili ifadeler yer verilmemiştir.

1.11. IV. Makabeler

IV. Makabeler Kitabı Kudüs'ün yıkılmasından önce yazılmıştır. Ahlaka dair konular yer alır. Çekilen sıkıntılara karşı aklın egemenliği vurgulanmaktadır.

1.11.1. 4/3–11

“Apolonyus tüm ayrıntılarını öğrendikten sonra krala olan hizmetinden dolayı Simon'u övdü ve söz konusu büyük hazineyi bildirmek üzere Selekus'un yanına gitti. Sorunu çözmek için yetki alır almaz lanetli Simon'un eşliğinde çok güçlü bir orduyla birlikte ülkemizin üzerine yürüdü. Hazineye bulunan özel paralara el koymak için kraldan yetki alarak geldiğini bildirdi. Kutsal hazineye para emanet edenlerin bundan yoksun bırakılmalarının ayıp olduğunu düşünerek insanlar şiddetle karşı çıktı ve bunu engellemek için ellerinden geleni yaptı. Fakat Apolonyus tehditler savurarak mâbede doğru ilerlemeyi sürdürdü. *Kahinler, kadınlar ve çocuklar hep birlikte hor görülen kutsal yere kalkan olması için Tanrı'ya yalvarırken ve Apolonyus ordusuyla paraya el koymak üzere ilerlerken gökte silahlarından şimşek çakan atlı melekler görüldü. Onları büyük bir korkuyla sarstı ve tir tir titremelerine neden oldu. Bunun üzerine Apolonyus herkese açık olan mâbed alanında ölü gibi yere çöküp ellerini göğe kaldırarak*

---

⁴⁴⁴ Ezra, 6/4.

⁴⁴⁵ Siyon'un seçilmesi için bkz. Mezmurlar, 78/68.

⁴⁴⁶ Yeşeya, 18/5; Yeşeya, 63/15; Yûnus, 2/2; Mezmurlar, 102/19; Mezmurlar, 96/13.

gözyaşlarıyla yalvardı. İbranilerden semâvî ordu gazabını yatıştırsın diye kendisi için dua etmelerini diledi.”⁴⁴⁷

IV. Makabelerde ‘gökte silahlarından şimşek çakan atlı meleklerin görünmesi’, ‘komutanın ellerini göğe kaldırarak dua etmesi’, ‘semâvî ordunun belirmesi’ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Tanrı semâda ikamet etmekte ve oradan ordularını göndererek yeryüzünde yaşananlara müdahalede bulunmaktadır. Semâvî mâbede dair bu metinlerde doğrudan bir ibare bulunmasa da incelediğimiz metinler doğrultusunda Tanrı’nın semâda olması nedeniyle kendisinin ikamet ettiği mekânın semâvî mâbed olması yüksek ihtimaldir.

2. Hanok’un Kitabı’nda Semâvî Mâbed

Apokrif metinlerden sayılan Hanok Kitabı’nın günümüzde iki farklı nüshası mevcuttur. Birinci kitap, yakın zamanlarda Rus manastırında bulunmuş ve Slav dilinde muhafaza edilmiş "Hanok'un Sırlar Kitabı"dır. İkinci kitap ise "Hanok'un Kitabı"dır. Bu kitap 1772 yılında James Bruce tarafından Habeş manastırında bulunmuştur. Hanok Kitabı’nın İngilizce çevirilerinin birçok baskısı yapıldığı gibi internet sitelerinde⁴⁴⁸ de bu kitap yayımlanmaktadır.

Hanok’un Kitabı M. Ö. ikinci yüzyılda oluşturulan kanonik olmayan, apokrif çalışmaların en önemlileri arasındadır ve muhtemelen ilk dönem Hristiyanlığı ve özellikle de Gnostik inançları üzerine büyük önemi haizdir. Cennet, cehennem, melekler ve şeytanlarla ilgili ilginç vizyonlarla doludur. Hanok Kitabı; mesih’in görünmesi, yeniden dirilme, kıyamet ve yeryüzüne kurulacak olan semâvî krallık gibi hususlar içermektedir.⁴⁴⁹

Hanok (İslam geleneğinde İdris Peygamber) ile ilgili Kutsal Kitap (Eski Ahid-Yeni Ahid) ve Sirak’ın Kitabı’nda zikredilmektedir. Eski Ahid’de Hanok şu şekilde zikrolunmaktadır: “Hanok 65 yaşındayken oğlu Metuşelah doğdu. Metuşelah’ın

⁴⁴⁷ IV. Makabeler, 4/3-11.

⁴⁴⁸ Bkz. Book of Enoch, <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/>; <http://www.ancienttexts.org/ethiopian/enoch/index.html> ; <http://reluctant-messenger.com/writings.htm> (01.03.2010).

⁴⁴⁹ R. H. Charles, “The Book of Enoch”, 1917, <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (01 Mart 2010).

doğumundan sonra Hanok 300 yıl Tanrı yolunda yürüdü. Başka oğulları, kızları oldu. Hanok toplam 365 yıl yaşadı. Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı.”⁴⁵⁰ Yeni Ahid’te Hanok ile ilgili bilgiler şu şekildedir: “İman sayesinde Hanok, ölümü tatmamak üzere semâya alındı. Kimse onu bulamadı, çünkü Tanrı onu kendi katına almıştı. Yukarı alınmasından, Tanrı’yı hoşnut eden biri olduğuna tanıklık edildi.”⁴⁵¹ Apokrif metinlerden sayılan Sirak’ın Kitab’ında Hanok’a dair anlatım şu şekildedir: “Hanok Tanrı’yı hoşnut etti ve göğe alındı. Bu olgu bütün kuşaklara Tanrı yolunda yürümeleri için bir örnek oluşturur.”⁴⁵²

Eski Ahid’deki bap, Hanok geleneğinin temelidir, başka bir ifade ile bu, Kutsal Kitap öncesinin özetidir. Çünkü Yaratılış 5/24’teki Hanok’un Tanrı’nın yanına yükseltilmesi bilgisi, Hanok’un ölmeden bir vasıta ile Metatron meleğine dönüştürülerek semâya taşındığı fikrini oluşturmuştur.⁴⁵³

S. Schecter ve E. G. Hirsch, Midrashim’de Hanok’un göğe yükseltilmesi ile ilgili şu bilgilerin bulunduğunu ifade eder:

“Dünyada ahlaki yozlaşmalar çoğalınca Hanok Tanrı’nın merhametini müşahade için semâya yükseltildi. Semâda meleklerin başı olarak belirlenmiş olan ‘Metatron’ gibi kendine bütün hikmet kapıları açıldı. Ve bedensel vücudu nura döndürüldü. O dönüşünde vaazler verdi, talebeleri ile sohbetler düzenledi ve hikmetin yayılması için çalıştı. Son olarak krallığını ilan etti. Sonunda bir emirle dünyayı terk etmesi ve yeni bir görev üstlenmesi için, kralın gemisinde diğer Tanrı oğulları için çağrıldı ve binek üzerinde semâya yükseltildi”⁴⁵⁴

---

⁴⁵⁰ Yaratılış, 5/21-24.

⁴⁵¹ İbraniler, 11/5.

⁴⁵² Bkz. Sirak’ın Kitabı, 44/16. Ayrıca Bkz. İslami Kaynaklarda Hanok, İdris Peygamber olarak zikrolunmaktadır. “Kitap’ta İdris’i de an; çünkü o, çok sadık (özü sözü pek doğru) bir peygamberdi. Biz onu yüce bir yere yükselttik” (Kur’an-ı Kerim, Meryem, 56-57) Ömer Faruk Harman, “İdris” **DİA**, XXI, 476.

⁴⁵³ Noward Schwartz, “Myths Of Heaven: Enoch Walked with God” **Tree of Souls, The Mythology of Judaism**, Caren Loebel-Fried (drl.), USA: Oxford Univ. Press, 2004, s. 155.

⁴⁵⁴ Solomon Schetcher, Emil G. Hirsch “Enoch”, Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=383&letter=E&search=Enoch> (02 Mart 2010).

Aggada metinlerinde Hanok, Tanrı'nın emri ile göğe yükseltildiği için "Büyük Kâtip Metatron" olarak zikredilir.⁴⁵⁵ Merkabah literatüründe ise "Metatron, Hanok'un beşerilikten kurtulmuş ve melekleşmiş halidir"⁴⁵⁶

2.1. 6. Bölüm 1-3

1. Ve insanoğlunun çocukları şu günlerde güzel ve zarif olarak çoğaldığı zaman o vuku bulur.
2. *Ve melekler (semânın çocukları) onları gördü ve arzuladı, biri diğerine dedi ki: Gel, insanoğlunun çocukları arasından eşler seçmemize izin ver.*
3. Ve çocuklarımızın babası olalım. 'Semjaza, onların başı idi, onlara dedi ki: 'Ben korkmayacağım.'⁴⁵⁷

2.2. 14. Bölüm 8-10

8. *Ve böylece vizyon bana gösterildi: dikkatle bak, vizyondaki bulutlar beni davet ediyor, sis çağırıyor ve yıldızların rotası, şimşeklerin sürati hızlandırıyor beni ve rüzgarlar*
9. *bu vizyonda benim yükseklere kalkıp uçmama vesile oluyor, beni gökyüzüne taşıyor. Ve neredeyse alazdan alanı çevrelenmiş kristallerle yapılmış bir duvara kadar götürüyor, o yer beni korkutuyor.*
10. *Beni alazların içerisine götürdü ve kristallerden yapılmış binanın geniş evin içine girdim, evin duvarları kristal mozaikle döşenmiş gibiydi, tabanı da kristaldı...⁴⁵⁸*

2.3. 24. Bölüm 1-2

1. *Ve bundan dolayı ben yeryüzünün diğer yerine gittim; O bana*
2. *gece gündüz yanan ateşin sıra dağlarını gösterdi. Ve ben onların arasına gittim, her biri diğerlerinden farklı olan muhteşem yedi dağı gördüm, tamamıyla dışı pak harika görünüşüyle birlikte taşları muhteşem ve eşsizdi...⁴⁵⁹*

⁴⁵⁵ Encyclopedia Judaica, "Enoch", ed. Cecil Ruth, Jerusâlem, Keter Publishing House, VI, s. 793.

⁴⁵⁶ Harman, **agmd.**, s. 479.

⁴⁵⁷ The Book Of Enoch, 6/1-3,

⁴⁵⁸ The Book Of Enoch, 14/ 8-10.

⁴⁵⁹ The Book Of Enoch, 24/1-2.

2.4. 25. Bölüm 1–4

1. Ve O şöyle dedi: ‘Hanok, niçin sen bana bu ağacın kokusunu sorarsın ve niçin gerçekleri benden öğrenmek istersin?’
2. Ayrıca O’na şöyle diyerek yanıt verdim. ‘*Ben her şeyi*
3. *öğrenmek isterim, fakat özellikle de bu ağaç hakkında bilgi almak isterim.*’
Ve o şu şekilde yanıt verdi: ‘*senin gördüğün bu yüksek tepe Tanrı’nın tahtının zirvesi gibidir, onun tahtıdır, kutsal büyük Tanrı, Yüceler Yücesi, Sonsuz Kral orada oturacak, O, oradan bizi*
4. *dünyayı tüm ihtişamıyla ziyarete gelecek.*⁴⁶⁰

2.5. 36. Bölüm 1–3

1. *Ve ardından, ben yeryüzünün sonuna, güneye gittim, orada (semânın) üç açık ana kapısını gördüm*
2. *Ve semânın sonuna, doğruya, gittim ve burada semânın üç ana kapısını gördüm, küçük kapılar*
3. *onların üzerindeydi. Bu küçük kapının arasından semânın yıldızları geçer, onların rotası gösterildiği şekilde yönlerine, battıya doğru gider. Her zaman kutsal Yüce Tanrı’yı görür ve yüce yaratıcıyı takdis etmeye devam ederim....*⁴⁶¹

2.6. 37. Bölüm 1–3

1. Benim gördüğüm ikinci vizyon, manevi vizyon-Adem’in oğlu, Seth’in oğlu, Enos’un oğlu, Kenan’ın oğlu
2. Mahâlâlel’in oğlu Jared’in oğlu Hanok’u gördüğüm manevi vizyon. *Ve bu, benim sesimi arzın üzerine oturanlara konuşmak için yükselttiğim manevi dünyanın başladığı bir vizyondur: “Duy, ey eski zamanların insanı ve gör Tanrı’nın sözlerini.”*
3. önce Ruhların Kralı ile konuşacağım...⁴⁶²

---

⁴⁶⁰ The Book Of Enoch, 25/1-4.

⁴⁶¹ The Book Of Enoch, 36/1-3.

⁴⁶² The Book Of Enoch, 37/1-3.

2.7. 53. Bölüm 1 ve 7

1. *Kendi gözlerimle derin ardına kadar açık bir vadi gördüm, O, bütünüyle yeryüzünün üzerinde oturuyordu, deniz ve adalar tazimin sembolleri olarak, hediyeler ve armağanlar getiriyordu, fakat derin vadi yine de dolmuyordu.*
7. *Ve onun erdemliliğinden önce bu dağlar durmayacak yeryüzünde
Fakat tepeler su pınarı gibi olacak
Ve erdemlilik günahkârların cefasından sonra rahatlayacak.*⁴⁶³

2.8. 60. Bölüm 1-5

1. *Hanok'un yaşamının beş yüzyüncü yılının on dördüncü gününde, yedinci ayında bir hikâye. Ben muazzam bir sallanışla semâların semâsının sallandığını, Yüce Tanrı'nın konukluğunu ve binlercesi on binlerce kez bin melekler*
2. *bunlar beni büyük telaş ile telaşlandırdı. Ve günlerin efendisi yüce tahtına oturdu, melekler erdemlice onun etrafında beklediler.*
3. *Ve beni bir büyük titreme sardı, korku kapladı, benim tüm cesaretim kaçtı, bütün dizginlerim boşaldı ve ansızın kendimle yüzleştim.*
4. *Ve Mikail diğer meleğini gönderdi ve beni kaldırdı, o ne zaman dönerse o benim ruhumu heyecanlandırır; ben onun buradaki bulunuşuna dayanamıyordum.*
5. *Ve Mikail bana dedi ki: niçin yaratıcılık senin vizyonunla birlikte sana kaygı veriyor...*⁴⁶⁴

2.9. 71. Bölüm 1, 2, 5 ve 9

1. *Ve o, benim ruhum dönüştürüldüğünde zuhur edecektir.
Ve semâlara yükselecek:
Ve Tanrı'nın kutsal oğullarını gördüm
Onlar yanan alevlerin üzerinde yürürler
Onların elbiseleri beyazdır.*
2. *Ve ben ateşten iki ırmak gördüm,*

⁴⁶³ The Book Of Enoch, 53/1 ve 7.

⁴⁶⁴ The Book Of Enoch, 60/1-5.

Ve ateşlerin ışığı kahverengimsi parlıyordu

Ve ruhların kralından önce kendimle yüzleştim.

5. *Ve o benim ruhumu semâların semâsına dönüştürdü,
Ve ben orada kristallerden müteşekkil yapılar gördüm,
Ve yanan kristal alazlar arasında.*
9. Ve eve dörtlü geldi
Mikail, Cebrail, İsrail, Fanuel
Ve sayısız birçok melek⁴⁶⁵

2.10. 89. Bölüm 73

73. *Ve onlar önceki gibi tekrar binayı yapmaya başladılar, onlar kuleyi yükselttiler ve bu bina yüksek kule olarak adlandırıldı, onlar kuleden önce bir masa yaptılar, fakat onun üzerindeki bütün ekmekler kirlenmişti ve artık temiz de değillerdi.*⁴⁶⁶

2.11. 90. Bölüm 28–30

18. Ve ben onu görünce ayağa kalktım onlar eski evin sonuna gelinceye kadar bütün sütunlar götürülmüş, evin bütün ışıkları ve süsleri aynı zamanda onunla birlikte sonlanmış ve onlar
19. onu alanın güneyindeki bir yere yerleştirildiler. Ve ben koyunları çobanın ilkinden daha büyük, yüce yeni bir ev getirdiğini, bu yere oturduğunu gördüm, bütün sütunlar yeni idi ve onun süsleri ilkinden daha genişti, onun ortadan kaldığı eskisi bütün koyunlar onun içerisinde idi.
20. Ve onların tamamını gördüm ve yeryüzündeki bütün hayvanlar, semânın bütün kuşları itaat ediyorlardı ...⁴⁶⁷

2.12. 91. Bölüm 8, 9 ve 13

8. *Şu günlerde kötülük kökünden kesilcek
Ve adaletsizliğin kökü yalancı ile birlikte
Ve onlar semâdan yok edilecek*

---

⁴⁶⁵ The Book Of Enoch, 71/1,2,5 ve 9.

⁴⁶⁶ The Book Of Enoch, 73.

⁴⁶⁷ The Book Of Enoch, 90/28-30.

9. *Ve bütün dinsizlerin putları lağvedilecek*
Ve mâbed ateşle birlikte yakılacak
Ve onlar tüm yeryüzünden onların hepsini ortadan kaldıracak
Ve onlar (dinsizler) âdilin ateşine atılacaklar
Ve sonsuza dek ağır imtihandan ve acıdan mahvolacaklar
13. *Ve şimdi ben sana kendi çocuklarımı anlatacağım, onları sana göstereceğim.*
İyiliğin yolunu ve kötülüğün yolunu.
Evet, Ben sana tekrar tekrar göstereceğim
*Neyin vuku bulacağını sana bildiriceğim.*⁴⁶⁸

2.13. 93. Bölüm 9–11

9. *Ve sonra yedinci hafta dönek (mürtet) nesil ortaya çıkacak*
Ve birçoğu onun fiili olacak
Ve tamamıyla onun eylemleri dönek olacak
10. *Ve onu yakınlığı seçilecek*
Erdemli sonsuz evinin âdil seçimi
Yedi kat buyrukları onun bütün yaratmasına ilişkin kabulüdür
11. *Tanrı'nın sesini sorunsuz bir şekilde işitebilecek insanoğlunun*
çocuklarından orada kimler var? Onun fikirlerini kim düşünebilir? Ve
*semânın bütün çalışmalarının farkına kim varabilir?*⁴⁶⁹

2.14. 102. Bölüm 3

3. *Ve bütün melekler onların emirlerini uygulayacak*
'Yüce Tanrı'nın' mevcudiyetinden gizlenmeye çalışacaklar
Yeryüzünün çocukları titreyecek ve sarsılacak;
Ey günahkârlar sonsuza dek lanetlenmiş olacaksınız
*Ve onlara huzur da olmayacak.*⁴⁷⁰

I. Hanok, Tanrı'nın semâvî evini⁴⁷¹ tanımlanmakta ve onun yüce tahtının bulunduğu ikametgahının nerede olduğuna dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. I. Hanok,

⁴⁶⁸ The Book Of Enoch, 91/ 8, 9 ve 13.

⁴⁶⁹ The Book Of Enoch, 93/9-11.

⁴⁷⁰ The Book Of Enoch, 102/ 3.

O'nun yeryüzü tahtının Siyon olduğunu; Tanrı'nın, yeryüzünü ziyaret edeceği zaman, yüksek dağ üzerine istiva edeceğini ifade etmektedir.⁴⁷² Hanok'un bu bölümleri, eskatolojik çağdaki mabedi belirtmesi yerine semâvî mâbedin mevcudiyetini vurgulamaktadır. Buna göre var olan semâvî mâbed, songünlerde yeryüzü mâbedi ile yer değiştirecektir.⁴⁷³ Çünkü Zerubbabel tapınağı, kirlenmiş olarak görülmüş⁴⁷⁴ ve burada Kudüs'teki mâbede karşı bir düşmanlık oluşmuştur.⁴⁷⁵

Ayrıca I. Hanok, sürgün esnasındaki halktan kimsenin semâvî nesnelere fark etmemesi nedeniyle, bütün neslin mürtet olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷⁶ Fakat gelecek çağda 'Büyük Kral'ın kıymetli evi inşa edileceğinden⁴⁷⁷ tekrar 'büyük ihtişam'⁴⁷⁸ semâvî nesnelere, açığa çıkacaktır. Hanok'un 'semâların semâsında' gördüğü semâvî evin tasvirinde belirtilenler,⁴⁷⁹ bizlere Hezekiel'de anlatılanları anımsatmaktadır.

3. Talmud Metinlerinde Semâvî Mâbed

Şimdiye kadar yaptığımız araştırmamızda Eski Ahid ve Apokrif metinlerinde semâvî mâbed anlayışını incelemiştik. Bu bölümde ise Kutsal Kitap'ın yorumu olan ve yazıldığı dönemin anlayışını aktaran Talmud⁴⁸⁰ metinlerinde semâvî mâbede dair bilgiler tespit edilecektir.

3.1. Sanhedrin 94b

“A. Tanna düşüncesi R. Joshua b. Karha'ya göre şöyledir: Küfre giren Firavun Tanrı tarafından cezalandırılmıştır. Sanherib de⁴⁸¹ uşaklar nedeni ile küfre girdiği için cezalandırılmıştır.⁴⁸² ‘Tanrı da kim ben onun çağrılarına itaat edeyim?’ diyen Firavun da cezalandırılmıştır. Yazıldığına göre Tanrı, Mısırlıları denizin ortasına atmıştır ve yine yazıldığına göre siz atlarınızla denizin içinden yürüdünüz. Elçinin haber verdiği

⁴⁷¹ The Book Of Enoch, 14.

⁴⁷² The Book Of Enoch, 24-25.

⁴⁷³ Hamerton-Kelly, *agm.*, s. 1-15.

⁴⁷⁴ The Book Of Enoch, 89/73.

⁴⁷⁵ Hamerton-Kelly, *agm.*, s. 1-15.

⁴⁷⁶ The Book Of Enoch, 93/9.

⁴⁷⁷ The Book Of Enoch, 91/13.

⁴⁷⁸ The Book Of Enoch, 102/3.

⁴⁷⁹ The Book Of Enoch, 3/7; 61/1 ve 4.

⁴⁸⁰ Yararlanılan Kaynak Bâbil Talmud'u bkz. Rodkinson, Michael L. **New Edition of The Babylonian Talmud**, Isaac M. Wise (drl.), New York: New Amsterdam Book Company Publisher, 1896.

⁴⁸¹ M.Ö 681 de Vefat eden Asur Kralı'dır ve II. Sargon'un oğludur.

⁴⁸² Yeşeya, 37/24.

göre uşığı aracılığı ile Tanrı'ya iftira eden Sanherib de bir melek vasıtası ile cezalandırılmıştır. Ansızın çıkagelen Tanrı'nın meleği Asurluların karargahını ters düz ederek onlardan binlercesini helak etmiştir."⁴⁸³

“R. Hanina b. Papa [iki ayete] karşıdır. Yazıldığına göre o şöyle der: [O'nun çizdiği sınırların en üstüne kadar gideceğim] başka bir yerdeki rivayete göre ise: [O'nun ikametgahına kadar varacağım, oraya gireceğim] Günahkâr adam (Sanherib) şöyle devam ederek: ilk O'nun alttaki konutunu [yeryüzü mâbedini] yıkacağım ardından üstteki konutunu * yıkacağım.”⁴⁸⁴

Talmud'un yukarıda verilen bu bölümünde, Asur Kralı Sanherib ile Firavun'un Tanrı'ya küfrü; akabinde ise her iki hükümdarın da Tanrı tarafından cezalandırılması anlatılmaktadır. Bu hadisede Firavun ve Sanherib mukayese edilmektedir. Burada her iki hükümdarın Tanrı'ya karşı meydan okuyuşu söz konusudur. Araştırmamızın konusu ile alakalı olan kısım, Asur Kralı Sanherib'in önce yeryüzündeki Yahudilerin kutsal mâbedini yıkmayı sonra ise Tanrı'nın üstteki konutuna (semâvî mâbede) girip Tanrı'yı yok etmeyi istemesidir.

Sanhedrin 99b'de belirtilen bu ifadelerde açıkça semâvî mâbed konu edilmektedir. Ayrıca devam eden satırda yeryüzü mâbedi, semâdaki mâbedin altında bulunan bir mâbed olarak betimlenmektedir. Asur Kralı'nın önce alttakini sonra üsttekini yok etme düşüncesi her iki mâbed arasındaki bağı göstermektedir. Asur Kralı'nda tasvir edilen iyi ile kötünün mücadelesi, Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan diğer örneklerle⁴⁸⁵ benzerlik arz etmektedir.

3.2. Sanhedrin 99b

“R. Alexandri: Kendisi için Tora okuyanlar aşağıdaki [insanoğlu] ve yukarıdaki aile [melek] ile bir sulh yapar. Yazıldığına göre: “Ya koruyuculuğuma sarılınsınlar ya da benimle barışsınlar. Evet, benimle barışacaklar”⁴⁸⁶ Rab, semâvî ve yeryüzü mâbedini inşa etmiş gibi, “Sözlerimi ağzına koydum, Seni elimin gölgesiyle örttüm; gökleri

⁴⁸³ Talmud, Sanhedrin 94b.

* Semâvî Mâbed

⁴⁸⁴ Talmud, Sanhedrin 94b.

⁴⁸⁵ Yaratılış, 11/1-9; Daniel, 8/1-4.

⁴⁸⁶ Yeşeya, 27/5.

yerleştirmen, yeryüzünün temellerini atman ve Siyon'a, 'Halkım sensin' demen için"⁴⁸⁷
"Senin sanatın benim halkım" demiştir.⁴⁸⁸ R. Johanan: 'O [onun günahları neticesinden]
tüm dünyayı korudu ve ben seni elimin gölgesi ile örttüm' demiştir."⁴⁸⁹

Sanhedrin 99b'den doğrudan alıntılanan bu bölümde Tora okuyan herhangi bir kişiden bahsedilmektedir. Talmud'a göre böyle bir okumada bulunan kimsenin Yukarı ve Aşağı Ailede sulh bulacağı anlatılmaktadır. Gerçi metinde geçen Yukarı Aile ve Aşağı Aile araştırmamızın konusu açısından önemlidir. Zira burada 'Yukarı ve Aşağı aile' ile semâ ve yeryüzü kastedilir. Ayrıca Yeşeya 51/16'da 'semâvî ve yeryüzü mâbedini inşa etmiş gibi gökleri yerleştirmen' ifadesi sanki semâvî mâbedin inşa edililişini, 'yeryüzünün temellerini atman' ifadesi de yeryüzü mâbedinin inşa edililişini resmetmektedir.

3.3. şabat 80b

"Kilkul (Kalkal) ve Andife nedir? Rabb'e göre: [Yukarı] mâbed ve aşağı mâbeddir. Biz Judah'ın mâbed tasavvurunun daha geniş olduğunu söyleyebilir miyiz? Fakat biz din adamlarının (Rabbiler) tasavvurunun daha geniş olduğunu biliriz! Bu ilk bahsettiğimiz Judah'ın tasavvurunun Rabbilerinkinden daha küçük olduğunu söyleyebiliriz ancak Nehemya'nın tasavvurundan daha büyük olduğu da gerçektir."⁴⁹⁰

Burada Kilkul ile Andife⁴⁹¹ sorusu sorulmakta ve bu soruya cevaben Kilkul'a Yukarı Mâbed, Andife'ye ise Aşağı Mâbed denilmektedir. Ayrıca semâvî mâbed ve yeryüzü mâbedi ile ilgili tasavvurlara değinilmiştir. Kısacası verilen bu metinden, Talmud literatüründe semâvî mâbed anlayışının var olduğu sonucu çıkarılır.

---

⁴⁸⁷ Yeşeya, 51/16.

⁴⁸⁸ Apokaliptik eskatoloji yazarları ve birçok Yahudi din adamı Mesianik ağ'da Hanok 90:29, Hagigah 12b 'de Semâvî Mâbed'in yaratılışını sabırsızlıkla beklemektedir.

⁴⁸⁹ Talmud, Sanhedrin 99b.

⁴⁹⁰ Talmud, şabat 80b.

⁴⁹¹ Andife şabat 78b'de Ondafe olarak geçmektedir. Ayrıca Kilkul ve Andife (Yukarı ve Aşağı Mâbed) terimleri Talmud Berahot 58a'da zikredilen özel bir ifade olup araştırmalarımıza göre anlamları tam olarak tespit edilememiştir.

3.4. Berahot 58a

“R. Shesheth⁴⁹² kördü. Bir gün bütün insanlar kralı (Tanrı’yı) görmeye giderken R. Shesheth kalkar ve onlarla beraber gider. Sadukilerden biri onun karşısına gelerek ona sorar: ‘Bütün testiler nehre gidiyor, fakat kırık testiler nereye gidiyor?’ O yanıt olarak: ‘Ben senden daha çok bildiğimi göstereceğim’ der. O esnada ilk grup yanından geçer ve yüksekçe haykırır. Saduki der ki: ‘Kral geliyor.’ R. Shesheth ‘o gelmiyor’ diye yanıtlar. İkinci grup yanından geçip ve yüksekçe haykırdığı zaman, Saduki: ‘Şimdi kral geliyor.’ der, R. Shesheth tekrar: ‘Kral gelmiyor.’ diye yanıtlar. Üçüncü grup yanından geçer ve bir sessizlik oluşur. R. Shesheth: ‘Şimdi gerçekten geliyor.’ der. Saduki ona sorar: Bunu nasıl bildin? O sadukiye söyle yanıt verir: Çünkü yeryüzü saltanatı semânın saltanatı gibidir. “Rab, Dağa çık ve önümde dur, yanından geçeceğim dedi. Rabb’in önünde çok güçlü bir rüzgar dağları yarıp kayaları parçaladı. Ancak Rab rüzgârın içinde değildi. Rüzgarın ardından bir deprem oldu, Rab depremin içinde de değildi. Depremden sonra bir ateş çıktı ancak Rab ateşin içinde de değildi. Ateşten sonra ince, yumuşak bir ses duyuldu.”⁴⁹³ Kral geldiği zaman kutsanmak üzere R. Shesheth onun yanına gider. Saduki ona der ki: “Sen göremediğin bir kişiye nasıl kutsanmak için gidersin?”⁴⁹⁴

Bu bölümde, İlyas Peygamber ile Saduki arasında cereyan eden bir olay anlatılır. İlyas Peygamberin Tanrı’yı görmesi ve Tanrı’nın semâdan yeryüzüne inerek onu kutsaması resmedilmektedir. Bu hadisede, Tanrı’nın tecellisi söz konusudur. Ayrıca yukarıdaki metinde direkt olarak semâvî mâbed zikredilmese de Tanrı’nın yukarıdan aşağıya nüzülü ile Tanrı’nın mekânsallaştırıldığı görülmektedir. Berahot 58a’da dağların yarılması, rüzgarın esmesi, depremler, ses gibi tasvirler Kutsal Kitap’taki diğer tasvirler ile aynı niteliktedir.

3.5. Taanit 5a

“R. Nahman, R. İsac’a sorar: Kutsal Kitap’ta geçen ‘Tanrı, sizin aranız ve sizin şehrinize gelmeyeceğim’ ne anlama gelir? R. Nahman yanıt olarak: “Kesinlikle bu hadise gerçekleşmeyecek çünkü Tanrı, şehrinize, sizin aranız gelmeyeceğim!” der.

⁴⁹² Bkz. I. Krallar, 19’a göre Shesheth, İlyas Peygamber’dir.

⁴⁹³ I. Krallar, 19/11-13.

⁴⁹⁴ Talmud, Berahot 58a.

Bunun üzerine R. Johanan, Yüce Tanrı'nın, 'Ben semâvî Kudüs'e girmeyeceğim ta ki yeryüzündeki Kudüs'e girene kadar' sözünü söyler. Ayrıca, R. Johanan: "O halde Semâvî Kudüs mevcut mu? Evet; belirtildiği gibi, o bir yerde oluşturulmuş Kudüs, bir sanat eseri olarak şehir şeklinde inşa edilmiştir" der.⁴⁹⁵

Mezmurlar 122/3'te Kudüs ile ilgili olarak, 'bitişik nizamda kurulu olan bir kenttir' denilmektedir. R. Johanan bu baptan yola çıkarak Kudüs'ü, semâdakinin bir modeli olarak görmektedir. Ayrıca Johanan, yeryüzü Kudüsü ile semâvî Kudüs'ü birbirinin izdüşümü olarak kabul etmektedir.⁴⁹⁶ Talmud'un bu bölümünde Tanrı'nın semâvî Kudüs'e, yeryüzündeki Kudüs'e girene kadar yaklaşmayacağı tartışılmaktadır. Çünkü Tanrı semâvî mâbede girmesi için Yahudilere şart koşmuştur. Bu şart semâvî mâbedin izdüşümünün bir an önce yapılmasıdır. Araştırmamız açısından bu tartışmanın önemi, yeryüzü Kudüs'ünün ve mâbedin yanında semâvî Kudüs ve mâbedinin de anlatılıyor olmasıdır. Çünkü Kitab-ı Mukaddes'ten yapılan alıntılarda mâbedin bir model olarak sunulması söz konusudur.⁴⁹⁷

4. Ölü Deniz Yazmalarında Semâvî Mâbed

Ölü Deniz Yazmaları, Filistin'deki İngiliz mandacılığının son zamanlarında, Muhammed edh Dhib adlı bir çoban tarafından bulunup 1949'da Birleşmiş Milletler Ateşkes Gözlemcisi Kolordusu memuru Phillipe Lippens tarafından tespit edilmiştir. Bu mağara ilerleyen zamanlarda Ürdün Antik Çağlar Departmanı'nın İngiliz yöneticisi G. Lankester Harding, Dominik menşeli Fransız Arkeolog ve Kutsal Kitap uzmanı Roland de Vaux tarafından incelenmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde mağarada yedi adet yazma ve büyük küçük birçok deri parçaları daha bulunmuştur. 1951 ve 1956 yılları arasında, onlarca mağarada da yazmalara rastlanıldığı için, mağara çevreleri kazılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde bu yazmaların ikinci mâbed dönemine, M.Ö. II. yüzyıl ile M.S. I. yüzyıl arasına ait olduğu fikri yaygınlık kazanmıştır.⁴⁹⁸

---

⁴⁹⁵ Talmud, Taanit 5a.

⁴⁹⁶ Talmud, Taanit, 5a.

⁴⁹⁷ Yaratılış, 25/1-9.

⁴⁹⁸ Geza Vermes, **The Dead Sea Scrolls in English**, London: Sheffiled Academic Press, 1994, s. XIV-XV

Ölü Deniz Yazmaları'nın (Kumran Metinleri) gün yüzüne çıkartılması Hristiyanlık öncesi Yahudiliğin aydınlatılması açısından önem arz etmektedir. Nitekim Kumran'da çıkan yazmalar bu konu ile irtibatlı olan bilim adamlarının Kutsal Kitapla ilgili düşüncelerinin değişmesine tesir etmiştir.

Kumran Metinlerinin yazarlarının konumuz ile alakalı görüşüne göre Kudüs mâbedi kirletilmiştir. Bu kirlenmenin tabiatı, ayrıntılı bir şekilde Migsat Ma'asei ha-Yorah'da ya da Hâlâkhic Mektup'ta tanımlanmaktadır.

4.1. Şabat Ayinin İlahileri 4Q400 - 407 (Shirot 'Olat ha Shabbat)

Şabat Ayinin İlahileri, Kutsal ibâdetlerle ilgili belgenin bölümleri ilk olarak J. T. Millik tarafından 'The angelic liturgy' başlığı ile yayımlanmıştır. Bunların tamamı dördüncü mağarada bulunmuş ve 4Q400-407 arası sekiz bölüm, kısa II. Mağara bölümleri (IIQ17) ve Masada'da bulunan uzun bir bölüm daha, Carol Newsom'ın editörlüğünde yayımlanmıştır.⁴⁹⁹ Bütün el yazmaları birinci yüzyılın ilk yarısında yazıldığı anlaşılan Masada bölümü dışında M.Ö. I. yüzyıl tarihlidir.

4.1.1. 4Q403 I, i, 30-46 (4Q405)

"Efendi için. Ayın on altısı yedinci Şabat kurbanlığı namına ilahi. En Yüce Tanrı'ya şükredin, bilginin tüm tanrılarında da ulu olanlar. 'Tanrıların kutsal olanları, kendi kutsallığı ile bütün kutsal olanlarını kutsayanlar, Tanrı'nın azametini takdis etsin. Ey bütün Tanrıların dualarının prensleri, muhteşem duaların Tanrısı'nı kutsayın; zira O'nun krallığının yüceliği, duaların ihtişamındadır. Bütün tanrıların duaları ve O'nun bütün krallıklarının ihtişamı yalnız O'nadır. O'nun övgüsünü övün, ey 'tanrılar' tanrıların üzerindedir. *Çünkü O, tanrıların, yüce Prenslerin Tanrısı'dır, bütün daimi kurulların krallarının Kralı'dır. Yukarı kattaki bütün tanrılar, O'nun ağzından çıkan sözlerleki iyi niyet sayesinde vücut bulurlar, dudakları açıldığında bütün daimi ruhlar, O'nun bilinen iyi niyeti ile var edilen bütün yaratıkları.* Sevinin, ey O'nun bilgisiyle sevinenler, mükemmel Tanrıların arasında bir sevinçle; bilgiyi anlatanların diliyle O'nun görkemini anlatın, O'nun güzel sevinci O'nun bilgisini anlatanların dillerinde olsun. Çünkü O daimi bilgiyle sevinenlerin Tanrısı'dır ve idraki olan ruhları kudretiyle

---

⁴⁹⁹ Vermes, *age.*, s. 254.

yargılayan hâkimdir. Yüceliğin Kralı'nı kutlayan tanrılar; çünkü bilginin bütün tanrıları O'nun görkemini kutlarlar ve doğruluğun bütün ruhları O'nun doğruluğunu kutlarlar ve O'nun yargılamasıyla bilgilerin kabul edilmesine uğraşırlar. *Ululuğun Tanrısı'na kutsal ruhun sunusuyla birlikte, ilahi ve neşeli bir ezgi söyleyin ve bütün kutsalların arasında bir şenlik ve daimi sevinç için kusursuz bir ilahi. Bunun yanında, kutsallar kutsalının bütün temelleri, en yüce meskenin sütunları ve yapısının bütün köşeleri şükredecekler. Gücü eşsiz olan Tanrı'ya ezgi söyleyin, görkemli semâyı daima hamededin,... yüce mucize, haşmet, güzellik ve mucize. Tanrı, bilginin kusursuz ışığında bütün görkemli mâbedlerdedir. İlahi ruhlar, doğruluğun ve gerçekliğin Kralı'nın meskenini kuşatırlar; bütün duvarları...*⁵⁰⁰

4.1.2. 4Q403 I, ii, 6–29

“Ateş korlarının belirmesiyle ‘tanrılar’ onların içinden çıkar ve çevresinde en kutsal ruhlar yürür. Kutsalların kutsalı, ilahi ruhlar, onun çevresini saran alevlerin şekilleri kusursuz ruhlar.Orada duran görevli, O'nun krallığının ihtişamı iç tapınaktır. Yedi asil kutsal meskeni kutsar. Onun iç tapınak şeflerinden dua sesleri duyulur. Görkemli bir dua sesi Tanrı tarafından seslenir ve ... İç tapınaktaki bütün süslemeler, görkemli... iç tapınağındaki haşmetli dualarla akis bulur, bir iç tapınaktan diğerine, kutsal kalabalıkların sesiyle ve bütün süslemeleri O'nun iç tapınağının araçları birlikte inler ve keruvları ve tekerleri ‘tanrısız’ figürlerin başkanlarına kusursuzca ve kutsal iç tapınakta O'na şükrederler. Başkan için. İkinci ayın yirmi üçüne denk gelen sekizinci Şabat için kurbanın ilahisi. Tüm yücelerin ilahına hamededin. İç mâbeddeki kahinler arasında ikinci olanlar, kusursuz meskendeki ikinci kurul, yedi sözüyle daima O'nu övün, Ey hükümdar Prenslar, onun görkemli yerinde, tanrıların Tanrısı'na hamededin, Ey O'nun iç mâbedindeki yedi kahinlik. O'nun tapınaklarıyla ilgili ilkeyle yedi kusursuz olan... kusursuz kahinliğin hükümdar prensleri... kutsal tapınaktaki yedi kahinlik, kutsallığın yedi kurulu için, Tanrı'nın görkemli yerlerindeki melekleri....”⁵⁰¹

⁵⁰⁰ Vermes, *age.*, s. 258-59.

⁵⁰¹ Vermes, *age.*, s. 259-60.

4.1.3. 4Q405 I9 ABCD (IIQI7 vii, 5–6)

“Tanrıların görünüşleri O’na şükredecek, görünüşünün asil ruhları; en içteki odasındaki tasvirler, muhteşem semânın ruhani fiilleri, bilginin ruhları, kutsalların kutsalındaki hakikat ve doğruluk, canlı ‘tanrıların’ biçimleri, parıltılı ruhların biçimleri tuzla temizlenir. Bütün sanat eserleri ihtişamlı biçimde birbirleriyle iç içedir, rengarenk ruhlar, ‘tanrıların’ sanatsal tasvirleri gösterişli tuğlaların üzerine işlenmiştir, haşmetin ve ihtişamın tuğlaları üzerindeki görkemli tasvirler. Bütün sanat eserleri, canlı ‘Tanrılar’dır ve bütün sanatsal tasvirleri, kutsal meleklerdir.”⁵⁰²

4.1.4. 4Q405 20 ii, 2I–2

“O’nun ihtişamlı araçları hareket ettiklerinde geriye gelmezler ancak düz giderler. Efendi için. Üçüncü ayın yirmi birine denk gelen on ikinci Şabat kurbanlığı için ilahi. Keruvlar O’nun önünde yere secde ederek şükrederler. Doğruduklarında kutsal bir fısıltı sesi ve bir dua gürültüsü duyulur. Kanatlarını kapattıklarında kutsal bir fısıltı duyulur. Keruvlar semânın üzerinde duran taht-arabası görünümünü takdis ederler ve O’nun ihtişamı tahtının altından, berrak semânın haşmetine şükrederler. Tekerler hareketlendiğinde kutsal melekler de hareketlenir. Onun ihtişamlı tekerlerinin arasından, en kutsal ruhların ateşli vizyonu belirir. Parlak pirince benzer ateş ırmaklarının belirmesi ve çok renkli, güzel olan parlak sanatı ustaca işlenmiştir. Canlı tanrıların ruhları güzel araçların ihtişamı ile gider. Şükran sesinin fısıldaması, onların ilerleyişi ile duyulan gürültüye eşlik eder ve dönüş yollarında Kutsal olana şükreder. Devam ettiklerinde ihtişamlı ilerler ve durduklarında doğrulur. Şen şükran sesleri kesilir ve Tanrı’nın bütün yerlerinde ‘tanrıların’ şükran mırıldanışları duyulur. Dua sesi, bütün birliklerinden ve bütün sayılı olanlar her biri sırası geldiğinde ona dua eder.”⁵⁰³

4.1.5. 4Q405 I, 23 i

“Onun bütün sunusu. ‘Tanrılar’ yerlerini aldıklarında O’na şükreder ve beliren semânın bütün ruhları O’nun görkemi ile şenlenir. Onun semâsında konuşan bütün yerlerinden gelen bir kutsama sesi yükselir ve O’nun kapıları yankılanan bir sesle onu

---

⁵⁰² Vermes, *age.*, s. 261.

⁵⁰³ Vermes, *age.*, s. 261-62.

takdis eder. Bilginin tanrıları görkemli kapılardan girdiklerinde ve kutsal melekler kendi âlemlerine yöneldiklerinde, giriş ve çıkış kapıları Kral'ın yüceliğini ilan eder; Tanrı'nın bütün ruhları kapılardan girip çıkarken Tanrı'yı kutsar ve O'na şükreder. Aralarından biri ne bir emri çiğner ne Kral'ın sözüne karşı yoldan çıkar ne de O'nun âleminden kaçır. O'nun hizmeti için ne çok yüce ne de çok bayağıdır."⁵⁰⁴

4.1.6. 4Q405 I, 23 iii

*"Onların gösterişli yerlerindeki ruhlar; bir dokumacının rengarenk eseri, göz alıcı bir işlemesi gibidir. Kral'ın huzurunda kırmızının göz kamaştırıcılığında, beyazlığın ortasında asıl renklerin canlılığı, en kutsal ruhani ışığın renkleri kutsal yerlerinde dururlar. Gösterişli silüetin sureti, parıldayan altından yapılmış sanat eserine benzer. Bütün işlemleri, bir dokumacının ustaca yapılmış sanat eseri gibidir. Bunlar hizmet için gösterişli giysiler giyinmiş prenslerdir, Krallığın Prensleri, O'nun görkemli krallığının yükseklerdeki bütün mâbedlerin Kutsal Kralın kutsal olanlarının krallığı. Sunulardan sorumlu Prenslerin söylemi bilgi söylemidir ve O'nun bütün yüce işleri arasında bilginin Tanrısını kutsarlar..."*⁵⁰⁵

4.1.7. IIQI7 viii

*"Sonsuzluğun tanrısının gücü ile onların görkemli mucizeleri Tanrı'nın yüce işlerini övecekler...görkemli semânın dört temelinden sessizce kutsal bir kehaneti bildirecekler.... Tanrıların Tanrısı'nı kutsarlar ve O'na hamdederler."*⁵⁰⁶

Yukarıdaki metinlerde Şabat Ayini'nin ilahilerinde semâvî mâbede dair örnek metinler sunulmuştur. Bu ilahiler, Tanrı için okunan kutsal dualardan oluşmaktadır. Şabat Ayini'nin ilahileri, dünyevî ve semâvî ibâdetin eş zamanlılığını ortaya koymaktadır. Burada anlatılanlar, semâvî tapınak, taht-arabası, kutsal liturjide yer alan çeşitli gruplar ve okunan kutsamalardır. Metinlerin temel kaynağını Hezekiel Kitabı oluşturmaktadır. Kitab'ın I. ve 10. bölümleri, taht arabasıyla; 40-48 bölümleri ise semâvî mâbed ile ilgili anlatılara kaynaklık etmektedir.

---

⁵⁰⁴ Vermes, **age.**, s. 262.

⁵⁰⁵ Vermes, **age.**, s. 263.

⁵⁰⁶ Vermes, **age.**, s. 263.

4.2. Yeni Kudüs Yazmaları 4Q554

Son günlerdeki Kudüs'ü betimleyen Aramice yazılmış I. (IQ32), 2 (2Q24), 4. (4Q554-5), 5. (5QI5) ve II. (IIQI8) numaralı bölümler mağaralarda bulunmuştur. Ayrıca 4Q232 altında listelenen İbranice yazılar da bulunmaktadır. Bahsedilen yazıtların kaynağını Hezekiel 40-48 teşkil etmektedir.⁵⁰⁷ Bu el yazmaları, paleografik açıdan incelendiğinde çağın başlangıcına tarihlendirilir. Bu metinlerde, evlerin taşlarından caddelere ve sokaklara, odaların boyutlarından merdivenlere ve pencerelere kadar Yeni Kudüs'te⁵⁰⁸ bulunan her şeyi ölçen ilahi bir ölçümcü anlatılmaktadır. Boyutlar, her birinin uzunluğu yedi arşın olan 'kamışlarla ölçülmektedir.'⁵⁰⁹

4.3. Son Günler Üzerine Bir Florilegium ya da Tedris 4QI74

Mezmurlar ve II. Samuel Kitapları'ndan derlenmiş ve diğer baplarla bir araya getirilmiş olan bu metinler, cemaat ile mâbedi özdeşleştiren tarikat öğretisini ifade etmektedir. Dördüncü mağaradan çıkartılan ve 'Florilegium' olarak da isimlendirilen bu metin muhtemelen M.Ö. birinci yüzyıl sonlarında yazılmıştır.⁵¹⁰

4.3.1. 4QI74 (Tedris)

"Halkım İsrail için bir yurt sağlayıp onları oraya yerleştireceğim; bundan sonra düşmanları tarafından rahatsız edilmeyecekler. Halkım İsrail'e Hâkimler atayacağım günden itibaren hiçbir kötünün oğlu onlara tekrar saldıramayacak."⁵¹¹ Mûsâ'nın kitabında yazıldığı üzere: "*Ellerinle kurduğun mâbedde, Rab, sonsuza dek hüküm sürecek.*"⁵¹²

"Tanrı'nın elleri ile kurulan mâbed, son günlerde onlar için yaptığı evdir. Bu kirli kişilerin, sünnetsizlerin, Ammonlunun, Moablunun, yabancıların asla giremeyeceği bir evdir. Çünkü benim kutsal olanlarım sürekli orda bulunacaklar. Onun yüceliği sonsuza kadar sürecek, her zaman onun üzerinde bulunacak. Yabancılar, önceleri burayı İsrail'in mâbedini günahları ile kirlettikleri gibi artık kirletemeyecekler. Tanrı

⁵⁰⁷ Benzer anlatım için Bkz. Vahiy, 21/15-27.

⁵⁰⁸ Eskatolojik Çağ'da kurulacak olan Kutsal Kudüs Şehri.

⁵⁰⁹ Vermes, *age.*, s. 324.

⁵¹⁰ Vermes, *age.*, s. 353.

⁵¹¹ II. Samuel, 7/10-11.

⁵¹² Çıkış, 15/17-18.

kendisi için adamların buhur dumanı gönderir gibi yasa işlerini göndermeleri gayesiyle buraya mâbedinin yapılmasını istemişti. Tanrı'nın Dâvud'a belirttiği gibi; seni bütün düşmanlarından kurtaracağım. Tanrı onları Beliyal'in bütün çocuklarından kurtaracak. Beliyal'in çocukları, onları aldatırlar; kendi hataları yüzünden yok olmalarını isterler. Kendi yollarından sapıp Beliyal'in egemenliğine girmeleri için, Işığın Oğulları'na şeytani bir tasarıyla gelmiş, onlara tuzak kurmuşlardı.”⁵¹³

“Rab sizin için bir ev kuracağını açıklıyor. Sizden sonraki tohumlarınızı büyüteceğim. Onun krallığının daimi tahtını kuracağım. Ben ona baba olacağım, o bana oğul olacak.”⁵¹⁴ O tarihin sonunda, Siyon'u yönetmek üzere Yasanın yorumcusu ile beraber gelecek olan Dâvud'un Kolu'dur. Yazıldığı üzere: “Dâvud'un yıkık çadırını doğrultacağım.”⁵¹⁵ Yani Dâvud'un yıkık çadırı, İsrail'i kurtarmak için gelecek olandır.”⁵¹⁶

Yukarıda 4QI74'e ait sunduğumuz bu metinler II. Samuel ve Mezmurlar Kitapları'ndan derlenmiştir. Ve söz konusu metinlerde, Tanrı'nın son günlerde onlar için elleri ile kuracağı mâbed anlatılmaktadır. Ayrıca buraya kirli kişilerin giremeyeceği, asla yüce mâbedi İsrail'in mâbedini günahları ile kirlettikleri gibi kirletemeyecekleri ve buranın sonsuza dek baki kalacağı vurgulanmaktadır.

İncelediğimiz metinlerde, Kumranlıların (Ölü Deniz Cemaati) nerede ibâdet yaptığı sorusuna karşılık 4QFlorilegium'un (4QFlor) yanıtı verilir. 4QFlor, bunun için Mikdaşim'i veya mâbedi tanımlamaktadır. Burada ilk olarak Çıkış 15/17'den alıntı yapılmakta ve Mikdaş Adonai üçüncü satırda yer almaktadır. Fakat bunun anlamı değiştirilerek Kutsal Kitap'ta, ilahi deyim olarak kullanılmaktadır. II. Mâbed altıncı satırda, Mikdaş İsrail'dir ve bu Kudüs'te kirletilen mâbedi işaret etmektedir. Bir üçüncüsü ise yine altıncı satırda, Mikdaş Adem, birçok kez tartışmaya neden olmuş satırdan biridir. O, fiziksel yapı itibari ile farklıdır. Çünkü Mikdaş Adem, insanlar veya

---

⁵¹³ Vermes, *age.*, s. 353-355.

⁵¹⁴ II. Sameul, 7/11-14.

⁵¹⁵ Amos, 9/11.

⁵¹⁶ Vermes, *age.*, s.353-355.

Tanrı tarafından inşa edilmiştir ve eskatolojik çağda o toplum olarak nitelendirilecektir.⁵¹⁷

4QFlor'un II. satırı, yeryüzünde son günlerde kurulacak olan mâbed⁵¹⁸ ile ilgilidir. Bu mâbed Mikdaş İsrail ile yani kirletilmiş olan mâbedle yer değişecektir. I. ve II. Mâbedin aksine Mikdaş Adonai zamana karşı dayanacaktır.

George Brooke'a göre, 4QFlor'dan farklı olarak, iki mâbed vardır, biri insanlar tarafından oluşturulmuş olan mâbed diğeri ise gerçekleşeceği tahmin edilen son mâbeddir. Mikdaş Adem, tapındaki parşömenlerdeki gibi, geçici mâbede atıf yapmamaktadır; o toplumu ifade etmektedir.⁵¹⁹

5. Yeni Ahid'de Semâvî Mâbed

Araştırmamız Yahudilikte semâvî mâbed anlayışını incelemektedir fakat Hristiyanlığın ilk yüzyılı ile sınırlı olsa da Hristiyanlıkta semâvî mâbed anlayışına yer vermemiz araştırmamıza ayrıca katkı sağlayacaktır. Bu nedenle Yeni Ahid metinlerini diğeri metinlerden bağımsız saymamak ve Yeni Ahid'i konumuzdan ayrı tutmamak gerekmektedir. Çünkü semâvî mâbedin varlığı ve hakikati her iki antlaşmada da (Eski ve Yeni Ahid'de) açıkça belirtilmektedir.

Hristiyanlığın birinci yüzyılında Yahudiler arasında oluşmuş birden çok hizip bulunmaktaydı. Öncelikle, Yahudi inancının Helen kültürüne karışmasını istemeyen Ferisiler ile aristokrat sınıfı temsil eden yalnızca yazılı geleneği kabul eden ve Süleyman Mâbedi'nin idaresini elinde tutan Sadukiler gelir. Ardından Roma hâkimiyetine karşı mücadele veren, âsi bir grup Zelotlar ile Ölü Deniz bölgesinde yaşayan, her türlü şiddete karşı olan, Yahudileri tüm sıkıntılardan kurtaracak mesihin gelmesini sabırsızlıkla bekleyen Esseniler⁵²⁰ gelir.

⁵¹⁷ Carla Sulzbach, "Of Temples on Earth, in Heaven and In Between", Ian H. Henderson ve Gerbern s. Oegema (Ed.), **In Changing Face of Judaism, Christianity, and Other Greco-Roman Religions in Antiquity: Presented to James H. Charlesworth on Occasion of his 65th Birthday** içinde (166-185), Zeit 2, Gütersloher Verlagshaus, 2006.

⁵¹⁸ Mikdaş Adonai.

⁵¹⁹ G. Brooke, "Miqdash Adam, Eden and the Qumran Community" B. Ego, A. Lange, P. Pilhofer (ed.), Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 285-301.

⁵²⁰ Ölü Deniz Yazmaları'nın bulunmasına kadar Esseniler hakkında çok fazla bir bilgiye rastlanılmamıştır. Pliny ve bir Esseni olan Josephus, Esseniler hakkında malumatta bulunsalar da

Esseniler (M.Ö.150-M.S.74) Hasmoniler ve Romalılar dönemlerinde var olmuş bir cemaat olarak bizim konumuz açısından önem arz etmektedir. Çünkü Esseniler yaşadıkları tarihlerde diğer Yahudilerden farklı inançlarıyla öne çıkmışlardır.⁵²¹

Ölü Deniz'de keşfedilen metinler yayımlanır yayımlanmaz Esseniler ile ilk dönem Hristiyanların dinsel anlayışları ve uygulamaları arasında anlamlı benzerlikler⁵²² olduğu fark edilmiştir. Hatta bazı araştırmacılar tarafından Hristiyanlıkla bu mezhep arasında ciddi bağlantı kurulmuştur. Hristiyanlığın doğuşu bu mezhebe dayandırılarak⁵²³ Hristiyanlık, Yahudi mezhebi olan Esseniler'in bir kolundan ibarettir denilmiştir. Bu iddiaların bir kısmı, Esseniler cemaati ile ilk dönem Hristiyan cemaatinin teşkilatlanma yapıları arasındaki benzerlikten kaynaklanmaktadır. Özellikle bu benzerlik, Kumran cemaatinin başı olarak zikredilen Sıddık Mürşid'in hususiyetleri ile Hz. İsa arasında kurulan irtibattır.⁵²⁴

Essenilerde rastlanan diğer bazı benzerlikler, İsa'nın vaaz ettiği inançlarla ve Yeni Ahid yazarlarının sık sık kullandığı anlatılarla uyumaktadır. Her iki taraf kıyametçi ve mesihçidir. Esseniler tıpkı Hristiyanlar gibi, kendilerini Yeni Ahid halkı olarak kabul etmektedir.⁵²⁵

Yukarıda zikrettiğimiz her iki kesim arasındaki birçok benzerlik nedeniyle semâvî mâbed anlayışının da benzerlik arz etmesi mümkündür. Hristiyanlık ile çok yakın ilişki içerisinde olan Ölü Deniz'deki bu cemaat, kirlendiği gerekçesi ile yeryüzü

---

daha sonraki tarihçiler Essenilerle alakadar olmamışlardır. Pliny, Essenileri dünyadaki çoğu milletlerden daha ayrıntılı incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Ataurrahim, **Bir İslam Peygamberi Hz. İsa**, II. Basım, Kürşat Demirci (çev.), İstanbul, İnsan Yayınları, 1994, s. 29.

⁵²¹ Lawrence H. Schiffman, "Essenes", The Encyclopedia of Religion, V/163.

⁵²² İnciller'de, Hz. İsa'nın muhatap olduğu Yahudi mezheplerinden Ferisiler ve Sadukiler'den bahsedilmektedir. Oysa, Josephus'un Yahudi mezheplerini tasnif ederken zikrettiği Esseniler'den İnciller'de söz edilmemektedir. Ancak, hem Josephus'un naklettiği hem de Ölü Deniz Yazmaları'yla birlikte Kumran cemaati ve dolayısıyla Esseniler cemaatine ilişkin elde edilen bilgiler, söz konusu cemaat ile Hz. İsa ve dolayısıyla Hristiyanlık arasında bir irtibatın olacağı yönündedir. Bkz. İsmail Taşpınar, "Hz. İsa Döneminde Bir Münzevi Cemaat: Esseniler", *Köprü Dergisi*, 2006, Sayı. 93. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=740> (10 Ağustos 2010).

⁵²³ Şinasi Gündüz (Ed), **Yaşayan Dünya Dinleri**, İstanbul, DİBY, 2007, s. 201.

⁵²⁴ İsmail Taşpınar, "Hz. İsa Döneminde Bir Münzevi Cemaat: Esseniler", *Köprü Dergisi*, 2006, Sayı. 93. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=740> (10 Ağustos 2010).

⁵²⁵ Ataurrahim, **age.**, s. 32-35.

mâbedini önemsememekteydi. Bunun yanında, yeryüzü mâbedi yerine semâvî mâbede değer atfetmekte ve bu mâbedi, son günlerde Tanrı tarafından kurulacak ebedi mâbed olarak görmekteydi.⁵²⁶ Vahiylere Kitabı 21/1-5'te belirtilen Yeni Kudüs ile ilgili metinler, Ölü Deniz'deki cemaatin semâvî mâbed anlayışı ile aynı doğrultudadır. Zira bu metinlerde de 'hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağı bir dönemden, Tanrı'nın katından incek, insanların arasında bulunacak Tanrı'nın ebedi mâbedinden' bahsedilmektedir.⁵²⁷

İbraniler'e Mektup ve Vahiylere Kitabı Yeni Ahid'de semâvî mâbedin hakikatini açık bir şekilde desteklemektedir.⁵²⁸ İbraniler'e Mektup'ta İsa, semâda bulunan Tanrı'nın sağında oturtularak resmedilir: "Söylediklerimizin özü şudur: göklerde, yüce olanın tahtının sağında oturan, kutsal yerde, insanın değil, Rabb'in kurduğu asıl tapınma çadırında görev yapan böyle bir başkâhinimiz vardır."⁵²⁹ Ayrıca İbraniler'e Mektup'ta devam eden baplarda yeryüzü mâbedi, göktekilerin örneği ve gölgesi olan bir mâbede benzetilmektedir.⁵³⁰

Yahudi filozof Philo'ya göre, Tanrı'nın evi, duyu organları ile kavranılamayan ve işaret edebileceğimiz bir takım şeylerden oluşmayan bir mekândır. O gözle görünmez ve gözlerden de uzaktır. Tanrı'nın evi ancak ruh ile kavranılabilir ve bu her şeyden önce yaratılmış Tanrı'nın Logos'udur. Aynı zamanda Tanrı'nın evi, Tanrısal krallığı da ifade etmektedir.⁵³¹

5.1. And İçmek

33. «Yine atalarımıza, `Yalan yere and içme, ama Rab'be içtiğin andları tut' denildiğini duydunuz.

⁵²⁶ Kirletilmiş yeryüzü mâbedi yerine Tanrı tarafından kurulacak mâbedle ilgili metin şu şekildedir: "Tanrı'nın elleri ile kurulan mâbed, son günlerde onlar için yaptığı evdir. Bu kirliliğin, sünnetsizlerin, Ammonlunun, Moablıların, yabancıların asla giremeyeceği bir evdir. Çünkü benim kutsal olanlarım sürekli orda bulunacaklar. Onun yüceliği sonsuza kadar sürecek, her zaman onun üzerinde bulunacak. Yabancılar, önceleri burayı İsrail'in mâbedini günahları ile kirlettikleri gibi artık kirletemeyecekler." Geniş bilgi için bkz. Vermes, *age.*, s. 353-355.

⁵²⁷ Vahiy, 21/1-5.

⁵²⁸ Samuele Bacchiocchi. "The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?", www.biblicalperspectives.com/endtimeissues/eti_103.pdf (05.07.09), s. 1-21.

⁵²⁹ İbraniler, 8/1-2.

⁵³⁰ İbraniler, 8/5.

⁵³¹ Dursun Ali Aykıt, "Hıristiyanlığın Öncüsü olarak İskenderiyeli Philo", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), s. 174.

- 34-35. *Oysa ben size diyorum ki, hiç and içmeyin, ne gök üzerine - çünkü orası Tanrı'nın tahtıdır; ne yer üzerine - çünkü orası O'nun ayaklarının basamağıdır; ne de Kudüs üzerine - çünkü orası Büyük Kral'ın kentidir.*
36. Başınızın üzerine de ant içmeyin. Çünkü saçınızın tek telini ak ya da kara edemezsiniz.
37. `Evet'iniz evet, `hayır'ımız hayır olsun. Bundan fazlası Şeytan'dandır.⁵³²

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz Matta'ya ait metinlerde gök ve yer üzerine yemin edilmemesini çünkü 'göğün Tanrı'nın taht makamı', 'yerin ise ayak basamağı' olduğu belirtilmektedir. Matta'daki bu betimleme, Eski Ahid'deki 'gökler tahım, yeryüzü ayaklarımın taburesidir'⁵³³ betimlemesi ile hemen hemen aynıdır. Buradaki metinlerde, semâ Tanrı'nın tahtı, onun mukabili Kudüs ise onun kutsal şehri olarak düşünülmektedir. Sonuçta her iki mekân arasında bir etkileşim söz konusudur. Matta 5/33-37'de Semâvî mâbede doğrudan bir işaret söz konusu değildir fakat Tanrı'nın bulunduğu mekân olarak, semâvî mâbed ima edilmektedir.

5.2. Tapınak Üzerine And İçmek

21. *Tapınak üzerine and içen de hem tapınak, hem de tapınakta yaşayan Tanrı üzerine and içmiş olur.*
22. *Gök üzerine and içen, Tanrı'nın tahtı ve tahtta oturanın üzerine and içmiş olur.*⁵³⁴

Matta 23/21-22'deki metinlerde and içme hususu üzerinde durulmaktadır. 21. bapta Tanrı mâbedde yaşayan birisi olarak betimlenmektedir. Müteakip bapta ise Tanrı'nın taht üzerinde oturduğu izahı yapılmaktadır. Her iki bap arasında bağlantı kurulduğunda, örnek olarak sunduğumuz metinlerin semâvî mâbedi işaret ettiği görülmektedir. Bu metinlerde Tanrı'nın tahtında oturması tasviri, Eski Ahid, Yeşeya 6/8, Çıkış 24/40, I. Krallar 22/19 baplarıyla aynıdır.

---

⁵³² Matta, 5/34-37.

⁵³³ Yeşeya 66/1.

⁵³⁴ Matta, 23/21-22.

5.3. Stefan'ın Konuşması

46. Tanrı'nın beğenisini kazanmış olan Dâvud, Yakub'un Tanrısı için bir barınak yapmaya izin istedi.
47. Oysa Tanrı için bir ev yapan Süleyman oldu.
- 48-50. «Ne var ki, en yüce Olan, elle yapılmış konutlarda oturmaz. Peygamberin belirttiği gibi, *`Gök benim tahtım, yeryüzü ayaklarımın basamağıdır. Bana nasıl bir ev yapacaksınız? Ya da dinleneceğim yer neresidir? Bütün bunlar benim elimin eseri değil mi?*⁵³⁵

Stefan'ın konuşmasında Süleyman'ın Tanrı'nın isteği ile mâbedi yapması konu edilmektedir. 48 ve 50. baplarındaki ifadelerin, Yeşeya 66/1-2'deki 'gökler tahtım, yeryüzü ayaklarımın taburesidir, nerede benim için yapacağınız ev, neresi benim dinleneceğim yer? Çünkü bütüm bunları benim ellerim yaptı' anlatımı ile yakın bir çizgide olduğu gözlemlenmektedir.

5.4. Semâvî Konutumuz

1. *Biliyoruz ki, içinde yaşadığımız bu dünyasal çadır yıkılırsa, semâda Tanrı'nın bize sağladığı bir konut, elle yapılmamış ve sonsuza dek kalacak evimiz vardır.*
2. *Şimdiyse semâvî evimizi giyinmeyi özleyerek inliyoruz.*
3. *Onu giyinirsek çıplak kalmayız.*⁵³⁶

Yukarıda verdiğimiz 1. bapta, 'içinde yaşanan dünyasal çadırın yıkılması halinde, semâda Tanrı'nın sağladığı bir konutun, elle yapılmamış ve sonsuza dek kalacak evinin olduğu' ifadeleri doğrudan semâvî mâbedi tasvir etmektedir. Burada semâvî mâbed bizzat semâda, Tanrı tarafından yapılmış, ebedi kalacak bir mâbed olarak anlatılmaktadır.

---

⁵³⁵ Elçilerin İşleri, 7/46-50.

⁵³⁶ II. Korintliler, 5/1-3.

Vahiyler Kitabı 21/1-5'te Yeni Kudüs'ün anlatıldığı metinler, yukarıda örnek olarak sunduğumuz bapta yer alan semâda Tanrı'nın sonsuza dek var olacak mabedini doğrulamaktadır. Zira bu metinlerde 'Tanrı'nın ebedi mâbedinden' bahsedilmektedir.⁵³⁷

5.5. Mesih'te Sahip Olduğumuz Ayrıcalıklar

1. Tanrı'nın isteğiyle Mesih İsa'nın elçisi atanan ben Pavlus'tan, Efes'te bulunan ve Mesih İsa'ya iman eden kutsallara selam!
2. Babamız Tanrı'dan ve Rab İsa Mesih'ten size lütuf ve esenlik olsun.
3. *Bizi Mesih'te her ruhsal kutsamayla göksel yerlerde kutsamış olan Rabb'imiz İsa Mesih'in Babası Tanrı'ya övgüler olsun.*
4. O, kendi önünde, sevgide kutsal ve kusursuz olmamız için dünyanın kuruluşundan önce bizi Mesih'te seçti.
5. Kendi isteği ve iyi amacı uyarınca, İsa Mesih aracılığıyla kendisine oğullar olalım diye bizi önceden belirledi.⁵³⁸

5.6. Tanrı'nın Yeni Topluluğu

6. *Tanrı bizi Mesih İsa'da, Mesih'le birlikte diriltip göksel yerlerde oturttu.*
7. Bunu, Mesih İsa'da bize gösterdiği iyilikle, lütfunun sonsuz zenginliğini gelecek çağlarda sergilemek için yaptı.
8. İman yoluyla, lütufla kurtuldunuz. Bu sizin başarınız değil, Tanrı'nın armağanıdır.
9. Kimsenin övünmemesi için iyi işlerin ödülü değildir.
10. Çünkü biz, Tanrı'nın önceden hazırladığı iyi işleri yapmak üzere Mesih İsa'da yaratılmış olarak Tanrı'nın eseriyiz.
11. Bunun için, diğer uluslardan doğmuş olan sizler, bedende elle yapılmış sünnete sahip olup sünnetli diye anılanların sünnetsiz dedikleri sizler, bir zamanlar ne olduğunuzu hatırlayın.
12. O zaman Mesih'siz, İsrail'de vatandaşlıktan yoksun, vaadi içeren antlaşmalara yabancı, dünyada ümitsiz ve tanrısızdınız.

---

⁵³⁷ Vahiy, 21/1-5.

⁵³⁸ Efesliler, 1/1-15.

13. Ama bir zamanlar uzak olan sizler, şimdi Mesih İsa'da, Mesih'in kanı sayesinde yakınsınız.
- 14-16. Çünkü Mesih'in kendisi barışıklığımızdır. Kutsal Yasa'yı, buyrukları ve kurallarıyla birlikte etkisiz kılarak iki topluluğu birleştirdi, kendi bedeninde aradaki engel duvarını, yani düşmanlığı yıktı. Amacı, bu iki topluluktan kendisinde yeni bir insan yaratarak esenliği sağlamak, düşmanlığı çarmıhta öldürmek ve çarmıh aracılığıyla bir bedende iki topluluğu Tanrı'yla barıştırmaktı.
17. O gelip hem uzakta olan sizlere, hem de yakındakilere esenliği müjdeledi.
18. O'nun aracılığıyla hepimiz aynı Ruh'ta Baba'nın huzuruna çıkabiliriz.
19. *Buna göre artık yabancı ve garip değil, kutsallarla birlikte yurttaş ve Tanrı'nın ev halkısınız.*
20. *Elçilerle peygamberlerden oluşan temel üzerine bina edildiniz. Köşe taşı Mesih İsa'nın kendisidir.*
21. *Bütün yapı, Rabb'e ait kutsal bir tapınak olmak üzere O'nda kenetlenip yükseliyor.*
22. *Siz de Ruh aracılığıyla, Tanrı'nın konutu olmak üzere hep birlikte Mesih'te bina ediliyorsunuz.*⁵³⁹

5.7. Pavlus'a Açıklanan Sır

10. *Öyle ki, Tanrı'nın çok yönlü bilgeliği, inanlılar topluluğu aracılığıyla göksel yerlerdeki yönetimlere ve hükümlara şimdiki dönemde bildirilsin.*
11. Bu, Tanrı'nın başlangıçtan beri tasarladığı ve Rabb'imiz Mesih İsa'da yerine getirdiği amaca uygundu.
12. Mesih'te ve Mesih'e olan imanımızla Tanrı'ya cesaret ve güvenle yaklaşabiliriz.
13. Bunun için, uğrunuzda çektiğim sıkıntılar karşısında yılmamanızı rica ediyorum. Bunlar size yücelik kazandırır.⁵⁴⁰

---

⁵³⁹ Efesliler, 2/6-22.

⁵⁴⁰ Efesliler, 3/10-13.

5.8. Tanrı'nın Sağladığı Ruhsal Silahlar

10. Son olarak Rab'de ve O'nun üstün gücüyle güçlenin.
11. İblis'in hilelerine karşı durabilmek için Tanrı'nın sağladığı bütün silahları kuşanın.
12. *Çünkü savaşımız insanlara karşı değil, yönetimlere, hükümlerlere, bu karanlık dünyanın güçlerine, kötülüğün semâvî yerlerdeki ruhsal ordularına karşıdır.*
13. Bundan dolayı, kötü günde dayanabilmek, gerekli olan her şeyi yaptıktan sonra yerinizde durabilmek için Tanrı'nın bütün silahlarını kuşanın.⁵⁴¹

5.9. Özel İstekler ve Selamlar

16. İlk savunmamda benden yana çıkan olmadı, hepsi beni terk etti. Bunun hesabı onlardan sorulmasın.
17. Ama Tanrı bildirisi benim aracılığım ile tam olarak açıklansın ve bütün uluslar bunu duysun diye Rab yardımına geldi ve beni güçlendirdi. Aslanın ağzından böyle kurtuldum!
18. *Rab beni her kötülükten kurtaracak ve kendi göksel egemenliğine güvenlik içinde ulaştıracak. Sonsuzlara dek O'na yücelik olsun. Amin.*
19. Priska, Akvila ve Onesifor'un ev halkına selam söyle.
20. Erastus, Korint'te kaldı. Trofimus'u da Milet'te hasta bıraktım.
21. Kış bastırmadan gelmeye gayret et. Evulus, Pudens, Linus, Klavdiya ve bütün kardeşler sana selam ederler.
22. Rab ruhunla birlikte olsun. Tanrı'nın lütfü sizlerle olsun.⁵⁴²

Yukarıda verilen metinlerde 'göksel yerler, semâvî yerler' tabirleri semâda bulunan bir mekânı ima etmektedir. Fakat devam eden Efesliler 2/20, 21 ve 22. bablardaki ifadeler semâvî mâbede farklı bir bakışı gösterir. Bu bablarda, Philo'nun mâbedi bir bütün evren olarak betimlemesi ve semâvî mâbedi mecaz olarak görmesi akla getirilebilir.⁵⁴³

---

⁵⁴¹ Efesliler, 6/10-13.

⁵⁴² II. Timoteyus, 4/16-22.

⁵⁴³ Philo Judaeus, 'On Creation', <http://www.ecmarsh.com/crl/philo/book1.htm> (15 Mayıs 2010)

5.10. Yeni Bir Başkâhin

- 1-2. *Söylediklerimizin özü şudur: göklerde, yüce olanın tahtının sağında oturan, kutsal yerde, insanın değil, Rabb'in kurduğu asıl tapınma çadırında görev yapan böyle bir başkâhinimiz vardır.*
3. Her başkâhin adaklar ve kurbanlar sunmak için atanır. Bu nedenle bizim başkâhinimizin de sunacak bir şeyi olması gerekir.
4. Eğer kendisi yeryüzünde olsaydı, Kutsal Yasa uyarınca adakları sunanlar bulunduğu için, kendisi kâhin olmazdı.
5. *Onlar göktekilerin örneği ve gölgesi olan bir tapınakta hizmet ediyorlar. Nitekim Mûsâ, tapınma çadırını kurmak üzereyken Tanrı tarafından şöyle uyarıldı: «Her şeyi, dağda sana gösterilen örneğe uygun olarak yapmaya dikkat et.»*
6. Şimdiyse, İsa daha iyi vaatler üzerine kurulmuş daha iyi bir antlaşmanın aracısı olduğu kadar, daha üstün bir göreve de sahip olmuştur.⁵⁴⁴

Yukarıdaki metinlerde İsa kutsal mekânda, Rabb'in kurduğu semâvî mâbedde, Tanrı'nın sağında oturuyor olarak betimlenmektedir. Ayrıca yeryüzünde göktekinin örneği ve gölgesini teşkil eden bir mâbedin varlığından bahsedilmektedir. Söz konusu mâbed Tanrı tarafından Mûsâ'ya örneği gösterilen mâbeddir. İbraniler 8/6'daki bu ifade Eski Ahid metinlerindeki, Çıkış 25/9-40 ifadesi ile benzerlik arz etmektedir.

5.11. Dünyevî Tapınak ve Mesih'in Kanı

19. Mûsâ, Kutsal Yasa'nın her bir buyruğunu bütün halka bildirdikten sonra su, al yapağı ve zufa otu ile danaların ve erkeklerin kanını alıp hem kitabın hem de bütün halkın üzerine serpti.
20. Tanrı'nın uymanızı buyurduğu antlaşmanın kanı budur» dedi.
21. Aynı şekilde çadırın üzerine ve tapınmada kullanılan bütün araç ve gereçlerin üzerine kan serpti.
22. Nitekim Kutsal Yasa'ya göre, hemen her şey kanla temiz kılınır ve kan dökülmeksizin bağışlama olmaz.

---

⁵⁴⁴ İbraniler, 8/1-6.

23. *Böylelikle aslı göklerde olan örneklerin bu kurbanlarla, ama gökteki asıllarının bunlardan daha iyi kurbanlarla temiz kılınması gerekti.*
24. *Çünkü Mesih, asıl kutsal yerin örneği olup elle yapılmış kutsal yere değil, ama şimdi bizim için Tanrı'nın önünde görünmek üzere asıl göğe girdi.*
25. *Başkâhinin yıldan yıla kendisinin olmayan kanla En Kutsal Yer'e girişinin tersine, Mesih kendisini tekrar tekrar sunmak için göğe girmedi.*
26. *Öyle olsaydı, dünyanın kuruluşundan beri Mesih'in tekrar tekrar acı çekmesi gerekirdi. Oysa Mesih, kendisini bir kere kurban edip günahı ortadan kaldırmak için çağların sonunda ortaya çıkmıştır.*
- 27-28. *Bir kez ölmek ve ondan sonra yargılanmak nasıl insanların kaderiyse, böylece Mesih de birçoklarının günahlarını yüklenmek için bir kez kurban edildi. İkinci kez, günah yüklenmek için değil, kurtuluş getirmek için kendisini bekleyenlere görünecektir.⁵⁴⁵*

Yukarıdaki metinlerde, Mûsâ'nın kutsal yasa gereği kan ile hemen hemen herşeyi temiz kılması tasvir edilmektedir. 23. bapta kurban sunulması tasvirinde semâdaki mâbed ile yeryüzündeki mâbed arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bu baptaki metne göre, gökteki kurban sunumunun daha iyi kurbanlarla yapılması gerekmektedir. Ayrıca devam eden bapta, Mesih'in elle yapılmış yeryüzünde kutsal yere değil de, Tanrı'nın inşa ettiği asıl yere girdiği belirtilmektedir. Sonuç itibari ile yukarıda sunulan metinlerden, yeryüzündeki mâbed ile izdüşümünün varlığı çıkartılabilir.

5.12. Hanok'un Göklere Alınması

1. İman, ümit edilenlere güvenmek, görünmeyen şeylerin varlığından emin olmaktır.
2. Atalarımız bununla Tanrı'nın beğenisini kazandılar.
3. İman sayesinde anlıyoruz ki, evren Tanrı'nın buyruğuyla yaratıldı. Şöyle ki, görülen şeyler görünmeyenlerden oluştu.
4. Habil'in Tanrı'ya Kabil'den daha iyi bir kurban sunması iman sayesinde oldu. İmanıyla doğru bir insan olarak Tanrı'nın beğenisini kazandı. Çünkü

---

⁵⁴⁵ İbraniler, 9/19-28.

Tanrı onun sunduğu adakları kabul etti. Nitekim Habil ölmüş olduğu halde, iman sayesinde hâlâ konuşuyor.

5. *İman sayesinde Hanok, ölümü tatmamak üzere semâya alındı. Kimse onu bulamadı, çünkü Tanrı onu kendi katına almıştı. Yukarı alınmasından önce, Tanrı'yi hoşnut eden biri olduğuna tanıklık edildi.*
6. İman olmadan Tanrı'yi hoşnut etmek imkânsızdır. Tanrı'ya yaklaşan, O'nun var olduğuna ve kendisini arayanları ödüllendireceğine iman etmelidir.⁵⁴⁶

İbraniler 12/5. bapta, Tanrı'nın rızasına mazhar olan Hanok'un semâya ref edilmesi ile ilgili bilgiler verilmektedir.⁵⁴⁷ Hanok'un Tanrı'nın isteği ile kendi bulunduğu mekâna yükseltilmesi, her iki mekân arasında dikey bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Ve bu metinde açık bir şekilde Tanrı'nın ikametgâhı belirtilmektedir. Buranın semâvî mâbed olması daha büyük olasılıktır.

5.13. Tanrı'yı Reddetmeyin

- 18-19. Sizler, dokunulabilen ve alev alev yanan dağa, karanlığa, koyu karanlık ve kasırgaya, gürleyen çağrı borusuna ve Tanrısal sözleri ileten sese yaklaşmış değilsiniz. O sesi işitenler, kendilerine bir sözcük daha söylenmesin diye yalvardılar.
20. «Eğer dağa bir hayvan bile dokunsa taşlanacaktır» buyruğuna dayanamadılar.
21. Görüntü öyle korkunçtu ki Mûsâ, «Çok korkuyor ve titriyorum» demişti.
- 22-24. *Oysa sizler Siyon dağına, yaşayan Tanrı'nın kenti olan göksel Kudüs'e, bir bayram şenliği içinde onbinlerce meleğe, adları göklerde yazılmış ilk doğanların topluluğuna yaklaştınız. Herkesin yargıcı olan Tanrı'ya, yetkinliğe erdirilmiş doğru kişilerin ruhlarına, yeni antlaşmanın aracısı olan İsa'ya ve Habil'in kanından daha üstün bir anlam ifade eden serpmelik kana yaklaştınız.*

---

⁵⁴⁶ İbraniler, 11/1-6.

⁵⁴⁷ Hanok ile ilgili geniş bilgi için, Veysel Akkaya, **İdris Peygamber**, İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.

25. Bunları söyleyeni reddetmemeye dikkat edin. Çünkü onlar yeryüzünde kendilerini uyararı reddettiklerinde nasıl kurtulamadıysa, göklerden bizi uyarandan yüz çevirirsek, bizim kurtulamayacağımız daha da kesindir.
26. O zaman O'nun sesi yeri sarsmıştı. Ama şimdi, «Bir kez daha, yalnız yeri değil, göğü de sarsacağım» diye söz vermiştir.
27. «Bir kez daha» sözü, sarsılabilen, yani yaratılmış olan şeylerin ortadan kaldırılacağını ve böylelikle sarsılamayanların kalacağını anlatıyor.
28. Böylece sarsılmaz bir egemenliğe kavuştuğumuza göre, minnettar olalım. Öyle ki, Tanrı'yı hoşnut edecek şekilde saygı ve korkuyla tapınalım.
29. Çünkü Tanrımız yakıp tüketen bir ateştir.⁵⁴⁸

İbraniler 12/18-29'da örnek olarak sunduğumuz bu baplarda Eski Ahid'de, Çıkış 19/16-20'de zikredildiği gibi Mûsâ'nın ve yanındakilerin dağa (Siyon'a) çıkışları anlatılmaktadır. İbranilerde Mûsâ'nın Tanrı'nın katına çıkışı göksel Kudüs'e çıkış olarak görülmektedir. Tanrı bu metinlerde göksel Kudüs'te bulunan birisi olarak belirtilmektedir.

5.14. Gökteki Taht

1. *Bundan sonra gökte açık duran bir kapı gördüm. Benimle konuştuğunu işittiğim, borazan sesine benzeyen ilk ses şöyle dedi: «Buraya çık! Bundan sonra olması gereken olayları sana göstereyim.»*
2. *O anda Ruh'un beni yönetimine almasıyla gökte bir taht ve tahtın üzerinde oturan birini gördüm.*
3. *Tahtta oturanın, yeşil ve kırmızı akik taşına benzer bir görünüşü vardı. Zümrüdü andıran bir gökkuşağı tahtı çevreliyordu.*
4. *Tahtın etrafında yirmi dört ayrı taht vardı. Bu tahtların üzerinde, başlarında altın taçlar olan, beyaz giysilere bürünmüş yirmi dört ihtiyar oturmuştu.*
5. *Tahttan şimşekler çakıyor, uğultular ve gök gürlemeleri işitiliyordu. Tahtın önünde alev alev yanan yedi meşale vardı. Bunlar Tanrı'nın yedi ruhudur.*

---

⁵⁴⁸ İbraniler, 12/18-29.

6. Tahtın önünde billur gibi, sanki camdan bir deniz vardı. Tahtın ortasında ve çevresinde, önü ve arkası gözlerle kaplı dört tane canlı yaratık duruyordu.
7. Birinci yaratık aslana, ikinci yaratık danaya benziyordu. Üçüncü yaratığın yüzü insan yüzü gibiydi. Dördüncü yaratık uçan bir kartala benziyordu.
8. Dört yaratığın her birinin altı kanadı vardı. Yaratıkların her yanı, kanatlarının alt tarafı bile gözlerle kaplıydı. Gece gündüz, durup dinlenmeden şöyle diyorlar: «Kutsal, kutsal, kutsaldır, var olmuş, var olan ve var olacak olan, gücü her şeye yeten Rab Tanrı!»
- 9-11. *Canlı yaratıklar, taht üzerinde oturanı, sonsuzluklar boyunca yaşayanı yüceltip ona saygı ve şükran sundukça, yirmi dört ihtiyar, sonsuzluklar boyunca yaşayıp taht üzerinde oturanın önünde yere kapanarak O'na tapınıyorlar. Taçlarını tahtın önüne atarak diyorlar ki, «Rabbimiz ve Tanrımız! Yüceliği, saygıyı ve gücü almaya layıksın. Çünkü her şeyi sen yarattın. Hepsi senin isteğinle yaratılıp var oldu.»*⁵⁴⁹

Yukarıdaki 1. bapta 'gökte açık duran bir kapı gördüm' ifadesi Yaratılış 28/17'deki, 'burası göklerin kapısı' ifadesi ile benzerlik arz etmektedir. Ayrıca bu baplarda Tanrı'nın tahtta oturması tabiri Eski Ahid'de Tanrı'nın tahtta oturması tabirleri ile uyumludur. Tahttan şimşeklerin çakması, gök gürlemesi, alevlerin varlığı Tanrı'nın tecessümünün belirişidir. Vahiylere 4/1-11'de Tanrı'nın semâdaki tahtında oturur olarak tasviri Tanrı'nın gökteki sarayını da anımsatmaktadır. Sunulan metinlerde semâvî mâbede ait belirtiler bulunmaktadır çünkü burada, Tanrı'ya karşı bir tazim söz konusudur ve yeryüzündekine benzer ibâdet de yapılmaktadır.

5.15. Yedi Melek ve Yedi Bela

1. *Semâda büyük ve şaşılacak başka bir belirti gördüm. Bu, son yedi belayı taşıyan yedi melekti. Tanrı'nın öfkesi bu belalarla son buluyordu.*
2. *Ateşle karışık camdan oluşmuş deniz gibi bir şey gördüm. Canavara, onun benzeyişindeki puta ve adını simgeleyen sayıya karşı zafer kazananlar, ellerinde Tanrı'nın verdiği çenklemlerle cam denizin üzerinde durmuşlardı.*

---

⁵⁴⁹ Vahiy, 4/1-11.

3. Tanrı'nın kulu Mûsâ'nın ve Kuzu'nun ezgisini söylüyorlardı:
4. «Gücü her şeye yeten Rab Tanrı,
senin işlerin büyük ve şaşılacak işlerdir.
Ey ulusların kralı,
senin yolların doğru ve adildir.
Rab, senden korkmayıp
adını yüceltmeyecek olan kim var?
Çünkü kutsal olan yalnız sensin.
Bütün uluslar gelip
senin önünde tapınacaklar.
Çünkü senin adil işlerin açıkça görüldü.»
5. *Bundan sonra, semâdaki mâbedin, yani tanıklık çadırının açıldığını gördüm.*
6. *Yedi belayı taşıyan yedi melek, temiz ve parlak keten giysiler giyinmiş, göğüslerine de altın kuşaklar sarınmış olarak mâbedden çıktılar*
7. Dört yaratıktan biri yedi meleğe, sonsuzluklar boyunca yaşayan Tanrı'nın öfkesiyle dolu yedi altın tas verdi.
8. *Mâbed, Tanrı'nın yüceliğinden ve kudretinden ötürü dumanla doldu. Yedi meleğin yedi belası sona erinceye dek kimse tapınağa giremedi.*⁵⁵⁰

Vahiyler 15/1-8'e ait baplarda yedi melek ve yedi bela ile ilgili görünüm anlatılmaktadır. Burada, semâvî mâbedin açıldığının görülmesi, yedi belayı taşıyan yedi meleğin mâbedden çıkması ve yedi meleğin mâbede bela bulaştırması hadiseleri doğrudan, açık bir şekilde semâvî mâbede işaret edildiğini göstermektedir.

5.16. Yeni Kudüs'ün Kurulması

1. Bundan sonra yeni bir gökle yeni bir yeryüzü gördüm. Çünkü önceki gök ve önceki yeryüzü ortadan kalkmıştı. Deniz de yoktu artık.
2. Kutsal kentin, yeni Kudüs'ün kendi güveyi için hazırlanmış süslü bir gelin gibi, gökten, Tanrı'nın yanından indiğini gördüm.

---

⁵⁵⁰ Vahiy, 15/1-8.

3. Tahttan yükselen gür bir sesin şöyle dediğini işittim: «İşte, Tanrı'nın konutu insanların arasındadır. Tanrı onların arasında yaşayacak. Onlar O'nun halkı olacaklar, Tanrı'nın kendisi de onların arasında bulunacak.
4. Onların gözlerinden bütün yaşları silecek. Artık ölüm olmayacak. Artık ne yas, ne ağlayış, ne de ıstırap olacak. Çünkü önceki düzen ortadan kalkmıştır.»
5. Tahtın üzerinde oturan dedi ki, «İşte her şeyi yeniliyorum.» Sonra, «Bunları yaz!» dedi. «Çünkü bu sözler güvenilir ve gerçektir.»⁵⁵¹

Yukarıdaki sunduğumuz metinler Eski Ahid'te de belirtilmektedir ve dolayısıyla kutsal mâbedin evrensel varlığının hakikati Eski Ahid mâbedine uzanmaktadır. Bunu iddia eden en belirgin metinlerden biri 'tapınağını doruklar gibi, sonsuzluk için kurduğu yeryüzü gibi yaptı'⁵⁵² ifadesidir. Buradaki ifadeye göre, Tanrı İsrail'in mâbedini yeryüzü ve semâ ile kıyaslanabilir bir şekilde dizayn etmiştir. Mevzu olan ifadeye benzer anlatımlar Çıkış 25/9,40; 26/30; 27/8; Sayılar 8/4; İbraniler 8/5; 9/23-24'de geçmektedir. Bu ifadeler Tanrı tarafından mâbedin planının verildiğini beyan etmektedir.⁵⁵³ Yukarıdaki metinler Çıkış 25'in teyit edilmesi olarak görülmektedir.

---

⁵⁵¹ Vahiy, 21/1-5.

⁵⁵² Mezmurlar, 78/69,

⁵⁵³ Beale, **age.**, s. 31-32.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEMÂVÎ MÂBED İLE İZDÜŞÜMÜNÜN MUKAYESESİ

1. Semâvî Mâbed Üzerine Belirtilen Görüşler

İlk bölümlerde, antik dönemde İsrailoğulları'na komşu halkların literatüründeki semâvî mâbed anlayışı açıklanmıştı. Müteakip bölümlerde, Eski Ahid, Apokrif Kitaplar, Honuk'un Kitabı, Ölü Deniz Yazmaları, Talmud ve Yeni Ahid metinlerinde semâvî mâbed fikri tespit edilmeye çalışıldı. Bu bölümde elde edilen verilerin daha anlaşılır olması için bazı uzmanların değerlendirmelerine yer verilecektir. Ayrıca önceki bölümlerde bahsedilen konuların bir analizi gerçekleştirilecektir.

1.1. R. G. Hamerton-Kelly

Cambridge Üniversitesi dekanlarından teolog Hamerton-Kelly¹, apokaliptik gelenekte mâbede dair izler aramaya çalışmıştır. Bunun için R. G. Hamerton-Kelly, 1970 senesinde, "The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic"² başlığı ile bir yazı kâleme almıştır. Hamerton'a göre, apokaliptik literatürde, Yahudi dinsel düşüncesinde mâbed ile ilgili büyük bir kaygı, Kudüs Mâbedi'ne karşı da açık bir düşmanlık vardır. Bu nedenle apokaliptik literatürde son günlerde kurulacak olan mâbed, vaat edilen yeni neslin merkezi ve ilahi âlemde ebedi gerçeklik olarak görülmektedir.

Hamerton, yazısında apokaliptik literatürde Jubile yazarlarına³ değinmektedir. Hamerton'un buradaki gayesi Jubile yazarlarının semâvî mâbed hakkındaki görüşlerini izah etmektir. Jubile yazarlarının metinlerine göre, Tanrı kendi mâbedini Siyon Dağı üzerine inşa ettiğinde bütün milletlerin gözü önünde, yeni neslin ve dünyanın merkezi⁴ Siyon Dağı'ndaki krallık olacaktır.⁵ Günümüz yeryüzü mâbedi de kirletilmiştir⁶ bu

¹ Hamerton-Kelly, 1938 Cape Town doğumlu. 1972-1986 yılları arasında Cambridge Üniversitesi'nde dekanlık vazifesi yapmıştır. 1996-2004 yılları arasında ise California Woodside Kilisesi'nde rahiplik yapmıştır. Standford Üniversitesi'nden 1997'de emekli olmuştur. Birçok çalışmaya, yazarlık, editörlük vb. katkıda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://meta-library.net/> (25 Ekim 2010).

² R.G. Hamerton-Kelly, "The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic", **Vetus Testamentum**, Vol. 20, No. 1 (January 1970), s. 1-15.

³ Jubileler Kitabı, M.Ö. ikinci yüzyılın Yaradılış'tan Çıkış 24'e temsil eden materyallerin sunulduğu bir Yahudi çalışmasıdır. Ayrıntılı bilgi için: James C. Vanderkam, "Recent Scholarship on the Book of Jubilees", 2008, <http://cbi.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/3/405> (11 Mart 2010). s. 405-431.

⁴ Bkz. R. H. Charles, "The Book of Jubilees; The Patriarch from Adam to Noah", (iv 26), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub17.htm> ; "Genealogy of Descendants of Shem", (viii, 19), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub22.htm> (11 Mart 2010).

⁵ Bkz. R. H. Charles, "The Book of Jubilees; God Revelation to Moses on Mount Sinai", (i, 17-26-28), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub12.htm> (11 Mart 2010).

nedence yeni mâbed ile yer değiştirmek zorundadır. O halde mâbed, kıyamet vuku bulmadan semâda var olacaktır.

Hanok Kitabı'nda Tanrı'nın semâvî konutu ve oturmuş olduğu yüce taht hakkında detaylı bilgi mevcuttur. Jubile yazarlarında olduğu gibi Hanok metinlerinde de semâvî mâbedin kıyamette yeryüzü mâbedi ile yer değiştireceği vurgulanmaktadır.⁷

Hamerton, yazısında semâvî mâbed ile ilgili Hezekiel ve P'nin⁸ anlatımlarına da yer vermektedir. Bunlar ikinci mâbedin teolojik fikrinin ilk kaynaklarıdır. Hezekiel'in meşhur vizyonunun anlatıldığı bu bölümlerde, belirli bir vakte kadar semâda gizli kalacak, eskatolojik çağda, oradan Siyon'a incek ve Tanrı'nın devamlı ikameti olacak bir mâbed tasvir edilmektedir.⁹ Bu maksatla, P'nin anlatımı olan Çıkış'ta, Mûsâ'nın Tanrı tarafından talimat almak üzere dağa çıkışı, orada Mûsâ'ya mâbedi (Tabernacle)¹⁰ nasıl inşa edeceği ve dini törenleri nasıl uygulayacağı hususu incelenmektedir.¹¹ Mûsâ'nın Sina'da aldığı bu talimatlar Hezekiel'in anlatımıyla benzerlik¹² arz etmektedir.¹³

Bu çalışmada, P'nin semâvî mâbed modeli ile Hezekiel'in semâvî mâbed düşüncesi arasındaki benzerlikler açıkça görülmektedir; fakat fikirlerin gerçekteşmesi hususunda her iki düşünce arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. P'de Mûsâ'nın semâdaki modele karşılık gelen yeryüzündeki mâbedin yapım emri var iken; Hezekiel'de bu husus yoktur. Zira, Hezekiel'de Tanrı'nın kendisi mâbedi inşa ederken P'de ise mâbed Mûsâ tarafından inşa edilecektir.¹⁴ Hezekiel'in semâvî mâbed yorumu

---

⁶ Bkz. R. H. Charles, "The Book of Jubilees; The Messianic Woes", (xxiii, 21), <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (11 Mart 2010).

⁷ "Büyük Kral'ın kıymetli evi inşa edilmiş ve 'Büyük İhtişam' açığa çıkmış olacak" Bkz. R. H. Charles, "The Book of Enoch", (xci 13, cii 3), <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (11 Mart 2010).

⁸ P; Mûsâ'nın Beş Kitabı'nın en büyük kaynağı olan bu metni yazarlar olarak tasvir edilir. Hârûn neslinden gelen bir kâhin veya Hârûn neslinden gelen kâhinlerin çıkarlarını temsil eden bir gelenek. Büyük ihtimal ile kendisi Kudüslüdür. Çünkü P, Kudüs'teki kâhinlik uygulamalarını tam olarak biliyor ve bu metinlere rahatça ulaşabiliyordu. Ayrıntılı bilgi için bakınız, R. Elliot Friedman, "*Kitab-ı Mukaddes'i Kim Yazdı*" 2005 Kabalıcı, İstanbul, 257; Ömer Faruk Harman, "Metin, Muhteva Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları", İstanbul, 1988 (**Neşredilmemiş Doçentlik Tezi**), s. 94-98.

⁹ Bkz. Hezekiel, 43/1-7.

¹⁰ Tabernacle, mâbed, çadır mâbed.

¹¹ Çıkış, 24/15; 25/9,40; 27/8; 26/30.

¹² Bu benzerlik, Çıkış 25/9, 40; 26/30; 27/8 baplarındaki anlatım ile Hezekiel 40'daki anlatımdır.

¹³ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 6.

¹⁴ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 6.

da eskatolojiktir. Mâbedin yeniden inşasına karşı olanlar için Hezekiel'in, Tanrı tarafından yeni mâbedin meydana çıkartılacağı görüşü önemlidir.¹⁵

Hamerton çalışmasında, Von Rad'ın geleneksel tarihteki mâbed üzerine belirtmiş olduğu görüşlerine önemle dikkat çekmektedir. Çünkü Von Rad'a göre Hezekiel'in vizyonunun yeri problemlidir. Zira Rad, semâvî mâbed ile alakalı Hezekiel 40-47 vizyonunun orijinal olmadığını belirtmektedir. Rad'a göre Hezekiel 40-47, Pers döneminde etkili olan 'Yeni Kudüs' düşüncesi, daha sonra geleneğin bir bölümü olarak yazılmıştır. Bu bölümler, sürgün sonrası 'Siyon geleneğinin' son aşamısıyla ilgilidir. Zekeriya'da geçen bütün ülkenin Geva'dan Kudüs'ün güneyindeki Rimmon'a dek Arava Ovası gibi olması, Kudüs'ün yükseltilmesi¹⁶ bahsi, şehrin nerede kurulacağına izahını yapmaktadır.¹⁷

Semâvî mâbedin vizyonu, Hezekiel kitabında zirve noktadadır. Hezekiel'de mâbed, kurban sunumunun ve ilahi varlığın yeridir. Hezekiel'in anlatımı, mâbedin eskatolojik bir gerçeklik olduğunu açıkça göstermektedir.¹⁸

Yeşeya ve Hezekiel'de mâbedin yeniden yapımı eskatolojik olayın bir unsurudur ve bu restorasyon, Tanrı'nın Yahudilere eşlik etmesiyle birlikte sürgün dönüşü sonrasında meydana gelecektir.¹⁹ Yeşeya 52/7-9'da Kudüs'ün restorasyonu için açıkça söz verilmektedir. Yeremya da ise bu beklenti sadece tasvir edilmektedir.²⁰

Hamerton'un araştırmasında Hagay ve Zekeriya'nın peygamberlik mesajları, Mesih'in krallığının kurulmasının yakınlığı ve Yahve'nin gelişinin belirmesi ile sonuçlanacaktır. Bu, mâbedin yeniden inşasıyla çok yakından bağlantılıdır. Çünkü mâbedin yeniden inşası, onun krallığının ve Yahve'nin gelişinin gerekli ön koşulu durumundadır.²¹

---

¹⁵ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 1-15.

¹⁶ Zekeriya, 14/10.

¹⁷ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 8.

¹⁸ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 8.

¹⁹ Bkz. Yeşeya, 53/11-12; 48/20.

²⁰ Bkz. Yeremya, 24/5; 32/4; 30/18.

²¹ Hamerton-Kelly, **agm.**, s. 13.

1.2. G. K. Beale

Kutsal Kitap ve Yeni Ahit alanında uzman G. K. Beale²² tarafından semâvî mâbed anlayışına dair bir çalışma yapılmıştır. Beale çalışmasında Tanrı'nın ikâmetini sembolik olarak ele almıştır. Ona göre, Eski Ahid'teki seyyar tapınak ve mâbedler kozmik eskatolojik gerçeğe işaret etmek maksadıyla dizayn edilmişlerdir.²³ Ayrıca, Beale araştırmasında yeryüzü mâbedi ile semâvî mâbed arasındaki yatay bağlantıyı incelemiştir.²⁴

Beale, semâvî mâbed için net bir tanım yapmamıştır. Fakat semâvî mâbedi, kozmik bölge veya semâ içerisinde yer alan bir mâbedden ziyade bizzat semânın kendisi olarak düşünmektedir.²⁵ Zira Beale'in 'Tanrı yaratma fiilinden sonra, içerisinde ikamet ettiği (istirahat ettiği) kozmoz kendi yüce mâbedi olarak yarattı'²⁶ şeklindeki iddiası bütün kozmoz (yeri ve göğü) tapınak olarak düşündüğünü tasdik etmektedir.²⁷ Bu minvalde Beale'in semâvî mâbedi, yeri ve göğü kaplayan kozmik parçalardan oluşmuş yapısal olmayan bir varlık olarak anladığı ortaya çıkmaktadır.²⁸ Bu fikri Hezekiel 40-48'de²⁹ geçen semâvî mâbed ile alakalı tasvirlerle dayandırmaktadır.

Beale, Ortadoğuda antik çevrede Yahudi mâbed anlayışını etkileyen antik tapınaklara değinmiştir. Beale incelemesinde bu tapınakların Yahudi mâbedi ile tam bir benzerliği bulunmadığını sadece benzerliklerin tesadüfi olduğunu belirtmektedir.³⁰

Beale göre, Vahiy 21'deki kutsal mâbedin tabiatının gerçekliği Eski Ahid mâbedine uzanmaktadır. Bunu iddia eden en belirgin metinlerden biri Mezmurlar

²² Gerogery K. Beale, 1949 Texas doğumlu, Westminster Theological Seminary'de Kutsal Kitap ve Yeni Ahit alanında Profesör'dür. Halen Westminster'da görevini sürdürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. G. K. Beale, <http://www.wts.edu/faculty/profiles/gbeale.html> (25 Ekim 2010).

²³ Gregory K. Beale, **The Temple and the Church's Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God**, Downers Grove, USA:Inter-Varsity Press, 2004, s. 3-50.

²⁴ Beale'in Yeşeya 57 incelemesinde, O, bu babın yapısal olmayan bir özelliğe sahip, yeryüzüne inen etrafında azizlerin olduğu, semâvî mâbede işaret ettiğini ileri sürer. (Beale, *The Temple and the Church's mission*, 135, 152). Beale'nin iddiasının daha geniş bir çerçeveden incelenmesi temelde Tanrı'nın varlığını "eskatolojik tapınak" ile eşitleyen yapısal olmayan (binasız) bir varlığı hayalinde canlandırıldığını ima eder. (age. 154)

²⁵ Beale, **age.**, s. 31, 32, 38.

²⁶ Beale, **age.**, s. 138

²⁷ Beale, **age.**, s. 135.

²⁸ Beale, **age.**, s. 154.

²⁹ Beale, **age.** 335-64.

³⁰ Beale, **age.**, s. 29-31.

78/69'dur. Bu bapta belirtildiğine göre, Tanrı İsrail'in mâbedini yeryüzü ve semâ ile kıyaslanabilir bir şekilde dizayn etmiştir. Mezmurlar 78/69'da geçen benzer anlatımlar Kutsal Kitap'ta belirtilmiştir.³¹ Bu ifadeler Tanrı tarafından Mûsâ'ya mâbedin ve seyyar mâbedin planının verildiğini izah etmektedir.³²

Eski Ahid, gözle görülen ve görülmeyen her iki semâ hakkında mâbedin semâvî sembolizmine özellikle vurgu yapmaktadır. Bunun en güzel örneğini Süleyman Mâbedi'ne tahsis edilmiş örnekler teşkil etmektedir. Beale göre, Süleyman³³ tarafından mâbed tamamlandığı zaman onu kaplayan 'bulut' kısmen görünen semâ ile ilgilidir; bu ise Tanrı'nın görünmeyen ikamet yerine işaret olabilir. İki farklı İbrani kelimesi 'bulut' bu bapta kullanılmaktadır; fakat bunlar genel itibariyle eş anlamlıdır. Bulut'un tekrar zikredilişi ve mâbed 'yüce yer' ifadesi çok net şekilde semâyla ilgili bir açıklamadır.³⁴

Beale'in çalışması hiç şüphesiz semâvî mâbed anlayışının bazı yönlerini anlamaya önemli katkılarda bulunmuştur. Fakat Beale'in çalışmasına yönelik araştırmamızın bu kısmında birkaç hususu da belirtmek uygun olacaktır. Öncelikle Beale, yeryüzü mâbedini Tanrı'nın eskatolojik varlığının bir sembolü olarak görmesi nedeniyle, mesela Tanrı'nın hüküm vermek ve affetmekle ilgili işlerini yürüttüğü mekân olması fonksiyonu gibi, mâbedin diğer önemli yanlarını görmezlikten gelmiştir.

Ayrıca Beale'in semâvî mâbedi yapısı olmayan kozmik bir varlık olarak düşünmesi, Kitab-ı Mukaddes'teki semâvî mâbedi tasvir eden birçok metin ile tezatlık arz ediyor görünmektedir. Bunun yanında diğer bir hususta ise Beale mâbedin yatay boyutuna, yani onun Tanrı'nın eskatolojik varlığının bir sembolü olma işlevine yoğunlaştığı için, dikey boyut neredeyse hiç ele alınmamıştır.³⁵

---

³¹ Çıkış 25/9,40; 26/30; 27/8; Sayılar 8/4; İbraniler 8/5; 9/23-24

³² Beale, **age.**, s. 31-32.

³³ I. Krallar 8/10; II. Tarihler 5/13;6/2.

³⁴ Beale, **age.**, s. 36-45.

³⁵ Bu bağlamda ayrıca şunu bilmek gerekir, Beale'nin ileri sürdüğü dünyevî tapınağın dış bahçe (mahkeme), kutsal mekân ve kutsalların kutsalı olarak üçlü bölünmesi sırasıyla yaşanabilir dünya, görünür semâ ve Tanrı'nın ve Onun misafirlerinin ikamet ettiği kozmosun görülemeyen boyutuyla temsil edilmiştir (Beale, *The Temple and the Church's mission*, 32-33)

1.3. Elias Brasil de Souza

Andrews Üniversitesi Felsefe alanında doktorasını tamamlayan Elias Brasil de Souza tarafından *The Heavenly Sanctuary/Temple Motif in the Hebrew Bible* başlığı altında 2005'te bir çalışma hazırlanmıştır.³⁶ De Souza burada semâvî mâbedin Kitab-ı Mukaddes'te 43 bölümde yansıdığı şekliyle fonksiyonlarını ve dünyadaki emsalleri ile olan ilişkisini incelemiştir. Bu çalışma semâvî mâbed motifinin Kitab-ı Mukaddes'teki yaygın kanaatini açıklamaya çalışmıştır.

De Souza, araştırmaları neticesinde semâvî mâbedin varlığını kabul etmekte ve semâvî mâbedin bazı fonksiyonlarının bulunduğunu belirtmektedir. Bu fonksiyonlar, Tanrı'nın orada hüküm icra etmesi, semâvî mâbedden kâinatı idare etmesi, bulunduğu yerden yarattığı her şeye lütufta bulunması, yarattıklarını bağışlaması olarak sıralanabilir. Ayrıca semâvî mâbedin bir dikey tipolojisi vardır. Bu nedenle semâdaki mâbed ile yeryüzündeki mâbed arasında etkileşim kaçınılmazdır.³⁷ Ayrıca semâvî mâbed; ibâdet yeri, semâvî meclisin toplantı mekânı ve Tanrı karşıtı güçlerin saldırılarının odağıdır. Dolayısıyla semâvî mâbed iyi ile kötü arasındaki kozmik savaşta çok önemli bir rol oynamaktadır.

Semâvî mâbed, yeryüzündeki emsalleri ile ilişki bakımından yapısal ve fonksiyonel olarak birbirine benzerdir. Dahası bazı kaynaklar, semâvî ve dünyevî mâbedler arasında birinin faaliyetinin diğerininkini etkilediği bir etkileşimi açıklamaktadır.

De Souza'nın çalışmasında, semâvî mâbedin öncelikli özelliği hüküm verme yeri olmasıdır. Tanrı burada iyilerin kurtulması ve kötülerin cezalandırılması ile alakalı önemli kararlar almaktadır. Çok sayıda metnin, Tanrı'nın hüküm verdiği yer olarak semâvî mâbedi zikretmesi, Tanrı'nın fiillerinin mekânı açısından mâbedin önemini vurguluyor niteliktedir. Semâvî mâbedden hüküm verildiğini ifade eden çok sayıda babın incelenmesi, hüküm vermenin bazı durumlarda özel bir süreçten geçtiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Yaratılış 11/1-9, Mika 1/2-3 ve Mezmurlar 11/4, 102/19-20

³⁶ E. Brasil de Souza, "The Heavenly Sanctuary/Temple Motif in The Hebrew Bible: Function and The Relationship to the Earthly Counterparts" (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Andrews Üniversitesi, 2005).

³⁷ Souza, **age.**, s. 483-497.

gibi bölümlerde belirtildiği üzere, hükmün hakiki icrasından önce meseleyle alakalı gerçeklerin değerlendirildiği ve ölçüldüğü bir evre vardır.³⁸

Daniel 7'nin metnindeki ipuçlarının önerisine göre, Tövbe Günü'nün hukuki işlemleri çerçevesinde semâvî mâbedin arınmasını resmeden Daniel 8/9-14'te de aynı düşünce fark edilebilir. Bu bağlamda Tanrı'nın semâvî meclisinin semâvî mâbedle beraber bağlantısı, kişinin semâvî varlıkların hüküm verme sürecine yardımcı ve şahid olarak karıştıkları sonucunu çıkarmasını mümkün kılar. Bu çıkarım 1. Krallar 22/19-23, Zekeriya 3/1-10, Daniel 7/9-14 gibi metinlere dayalı olarak yapılabilir.³⁹

Semâvî mâbedin diğer bir özelliği Tanrı ile ahidleşmenin yeri olmasıdır. Semâvî mâbedin bu özelliği Sina ahdi rivayetinde müşahede edilebilir. Çadır tapınağı inşa etme talimatları bağlamında Mûsâ'ya dünyada inşa edeceği model gösterilmiştir. Bu model, Tanrı'nın tahtının ve safir kaldırımın⁴⁰ ortaya çıkmasında ima edildiği üzere büyük ihtimalle, semâvî mâbedin vizyonunu içerir. Ayrıca, Sina'da İsrail'den yetmiş ihtiyarın dağın tepesinden belli bir mesafede kutladıkları ahid yemeği de Semâvî mâbedin vizyonu bağlamında gerçekleşmiştir. Tanrı ile İsrail halkı arasında Sina'da ahid yapılması, Tanrı'nın semâvî mâbeddeki fiilleri tarafından onaylanan ve meşrulaştırılan bir olaydır.⁴¹

Semâvî mâbedin antik İsrail'de ahid tecrübesi konusunda bütünüyle aktif olduğu izlenimi çıkmaktadır. Bundan dolayı bu ahid aktiviteleri üç kategoriye ayrılabilir. Birincisi Yaratılış 28/1-11'de ve Çıkış 24/9-11'de işaret edildiği üzere semâvî mâbed ahid için bir garantör işlevini görmektedir. İkincisi semâvî mâbed Tanrı'nın halkına ahdin ihlali bağlamında af ve kefarete ihsan ettiği yerdir. Üçüncüsü Tanrı'nın ahidlerini bozmalarından dolayı halkına karşı ahid davasını icra ettiği yer olması sebebiyle semâvî mâbed ahidle ilgilidir.⁴²

Semâvî mâbedin özelliklerinden bir tanesi de, onun yeryüzü mukabilleri arasında ilişkisinin ve benzerliğinin olmasıdır. Semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedi

---

³⁸ Souza, **age.**, s. 486.

³⁹ Souza, **age.**, s. 487.

⁴⁰ Çıkış, 24/10.

⁴¹ Souza, **age.**, s. 489.

⁴² Souza, **age.**, s. 490.

arasında dinamik bir ilişki vardır yani semâvî mâbed, mukabili ile sürekli etkileşim halindedir. İkincisi her iki tapınak arasında işlevsel bir benzerlik vardır, çünkü her ikisi de benzer işlemleri icra ederler.⁴³ Üçüncüsü bazı baplar semâvî mâbed ile dünyevî mukabili arasında yapısal bir benzerliğin olduğunu ima etmektedir.⁴⁴

De Souza, semâvî mâbedin semâda bir yer olduğu, dolayısıyla Tanrı'nın mevcudiyetiyle alakalı bir mecaz veya semâ ile beraber var olan bir gerçeklik olarak yorumlanmaması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁵

1.4. Carla Sulzbach

Carla Sulzbach⁴⁶, “Of Temples on Earth, in Heaven and in Between” başlığıyla bir çalışma yapmıştır.⁴⁷ Sulzbach, semâvî mâbedi ve izdüşümünün yapımı meselesini, mâbedin dünya ile semâ arasındaki değişimin belirsizliği olarak görmektedir. Ayrıca makalesinde yeryüzünde inşa edilen bu mâbedleri, modelleri ve etkileri itibari ile semâvî bir gerçeklik olarak algılamaktadır.

Yahudi tarihinde Kitab-ı Mukaddes'ten kaynaklanan, Tanrı'nın nerede bulunacağı ile ilgili devamlı bir sorun bulunmaktadır. Bu sorunun kökeninde, Kitab-ı Mukaddes yazarlarının Tanrı'nın yeri düşüncesini tam anlamı ile çözmemiş olması yatmaktadır.

Tanrı'nın nerede ikamet ettiği sorunu, birinci mâbedin yıkılışından sonra gelen diğer yıkımlarla birlikte yetmişli yılların yıkımlarına kadar devam ettirilmiştir.

Sulzbach, Tanrı'nın nerede ikamet ettiği sorununda, P kaynağı ile D kaynağı⁴⁸ arasında sürekli ve kesin olmayan düşünce farklılığının olduğunu söylemektedir. Buna

---

⁴³ İşlevsel benzerlikle ilgili bkz. Daniel 8/9-14.

⁴⁴ Souza, **age.**, s. 491.

⁴⁵ Souza, **age.**, s. 497.

⁴⁶ Sulzbach, Kanada- Montreal, McGill Üniversitesi öğretim görevlisidir. Halen görevini sürdürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.mcgill.ca> (25.Ekim 2010)

⁴⁷ Carla Sulzbach, “Of Temples on Earth, in Heaven and In Between”, Ian H. Henderson ve Gerbern s. Oegema (Ed.), **In Changing Face of Judaism, Christianity, and Other Greco-Roman Religions in Antiquity: Presented to James H. Charlesworth on Occasion of his 65th Birthday** içinde (166-185), Zeit 2, Gütersloher Verlagshaus, 2006.

⁴⁸ Dört Kaynak teorisine göre, D, (Tesniye) Tevrat'ın dört ayrı kaynağından birisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Norman Habel, **Literary Criticism of The Old Testament**, USA: Fortress Press, 1971, s.5.

göre; D kaynağında Tanrı'nın asıl ikâmeti, semâ görülürken P kaynağında ise yeryüzündeki mâbed olarak görülmektedir.⁴⁹

Sulzbach, mâbedin kendi fonksiyonundan ayrı olarak farklı anlamlarda kullanıldığını da ifade etmektedir. Tanrı'nın varlığının sembolü olan mâbed, 'yeryüzü evi', 'kurban merkezi' ve 'dua evi' olarak adlandırılır.⁵⁰

M.Ö. 587'de mâbedin yıkılışının sonunda ve muhtemel olarak, Pers döneminin ilk yüzyılında, Yeşeya'da Tanrı'nın bir nidası tasvir edilir.⁵¹ Burada mâbedin olmayışı Tanrı tarafından üzüntü ile karşılanmakta ve Yahudilere mâbedin yapılması hususunda bir çağrı yapılmaktadır.⁵²

Sulzbach'a göre, Yeşeya'nın vizyonu⁵³ hassaten önemlidir. Çünkü Yeşeya hem yeryüzünde ikamet eden, hem de semâda mevcut olan bir tanrı anlayışı ile karşımıza çıkarak iki görünüşlü, grift ve eş zamanlı olarak dünyada büyük bir yapıda ve semâda (mâbedinde) ikamet eden, Tanrı anlayışını taşımaktadır.⁵⁴

Sulzbach; adın betimlemesiyle bağlantılı olarak; muhtemelen eski Kudüs'ü ve tapınağını, kozmik evrensel dağ (mundi ekseni)⁵⁵ olarak düşünmektedir. Bu evrensel betimlemenin antik yakın doğu inanışında da bulunduğunu ve İsraililere has bir durum olmadığını söylemektedir.

Sürgün ve ilk geçici dönemlerde tapınağa ulaşılammama ya da yeniden canlandırma için ümidin azalması, mâbede olan ihtiyacı azaltmamıştır. Bilakis ifade edilen baplar, 'son günlerde' mâbedin yeniden kurulması, fiziki restorasyonu ile ilgilidir. Sürgün dönüşünün sonucunda, Pers yönetimi altında bulunan Yahudilerin metinlerinde mâbedin tekrar inşası hakkında iyimser beyanatlar görülmektedir.⁵⁶ Fakat mâbedin tekrar ihyasının beklentileri kısa zamanda hayal kırıklığına dönüşmüştür.

---

⁴⁹ Sulzbach, **agm.**, s. 166-185.

⁵⁰ Yeşeya, 56/7.

⁵¹ Yeşeya 66/1. "Rab diyorki: Gökler tahtım, yeryüzü ayaklarımın taburesidir. Nerede benim için yağacağımız ev, neresi dinleneceğim yer?"

⁵² Sulzbach, **agm.**, s. 166-185.

⁵³ Bkz. Yeşeya, 6/1-3.

⁵⁴ Sulzbach, **agm.**, s. 166-185.

⁵⁵ Mundi ekseni (axis mundi), Semâ ile Dünya arasında varsayılan bir kanal.

⁵⁶ Bkz. Zekeriya, 8/5.

Çünkü tarihte ne Yahudiler milli bağımsızlığa erişebilmiş ne de Dâvud Hanedanlığı yeniden iktidara gelebilmiştir. Ayrıca ne de II. Mâbed ilkinde olduğu gibi eski ihtişamına kavuşabilmiştir. Bunun nedenleri arasında Ahid Sandığı'nın olmayışı, Urim ve Thummin eksikliği gibi bazı materyallerin yokluğu olarak gösterilebilir.⁵⁷

Mâbedin yokluğunda Musevilik; kendi kendine ayakta tutunabilmesi için, krizlere karşı çözüm üretmiştir. O çözümlerden biri, fiziki mâbedin yeniden inşasını hayata geçirme diğeri, semâvî tapınak üzerine odaklanma ve nihayetinde ise kurumun olmayışında liturjiye uyum sağlamış bir mâbeddir. Bugün bütün dünya üzerindeki Sinagog ibâdeti mâbedin bulunmayışından dolayı yapılmaktadır. Fakat son mâbed, Tanrı ya da Mesih tarafından gerçekleştirilecektir. O nedenle mâbedin yokluğunda mâbed düşüncesi, Yahudilerin ihtiyaç duyduğu geçici çözüm arayışlarıdır.⁵⁸

1.5. Samuele Bacchiocchi

Kilise Tarihi profesörü teolog Samuele Bacchiocchi⁵⁹ tarafından “The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?” adı ile yapılan çalışmada, Semâvî mâbedin sembolik ya da gerçek olup olmadığı tartışılmıştır.⁶⁰

Semâvî mâbedin varlığı ve hakikati Eski ve Yeni antlaşmada açık bir şekilde yer almaktadır. Yeni Ahid'in semâvî mâbed anlayışı, Eski Ahid'in semâvî mâbed anlayışıyla benzerlik arz etmektedir. İbraniler'e Mektup ve Vahiyler Kitabı'nda semâvî mâbedin gerçekliği gözler önüne serilir. Yeni Ahid'te⁶¹ İsa semâda, mâbedinde ikamet eden Tanrı'nın sağında otururken betimlenmektedir.⁶²

Yeryüzü mâbedi, semâvî mâbedin bir kopyası (hupodeigma) ve gölgesi (Skia)'dir. Bunun delili ise “Her şeyi sana dağda gösterilen örneğe göre yapmaya dikkat et, onlar göktekilerin örneği ve gölgesi olan bir tapınakta hizmet ediyorlar. Nitekim

---

⁵⁷ Sulzbach, **agm.**, s. 166-185.

⁵⁸ Sulzbach, **agm.**, s. 166-185

⁵⁹ Samuele Bacchiocchi, 1938 Roma doğumlu, İtalyan-Amerikan teologlarındandır. Andrews Üniversitesi Teoloji ve Kilise Tarihi alanında Profesör olan Bacchiocchi 2000 yılında emekli olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.biblicalperspectives.com/author/> (25 Ekim 2010)

⁶⁰ Samuele Bacchiocchi. “The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?”, www.biblicalperspectives.com/endtimeissues/eti_103.pdf (05.07.09), s. 1-21.

⁶¹ İbraniler, 8/1-2.

⁶² Bacchiocchi. **agm.**, s. 1-21.

Mûsâ, tapınma çadırını kurmak üzereyken Tanrı tarafından şöyle uyarıldı: «Her şeyi, dağda sana gösterilen örneğe uygun olarak yapmaya dikkat et»⁶³ ifadesidir. Bu örnek olarak verilen ifade Çıkış 25/40 babı ile uyum göstermektedir.⁶⁴

Bacchiocchi'ye göre, İbranice tabnit (model), Çıkış 25/9 ve 40'ta üç kez kullanılmıştır ve bu banah (inşa etmek) fiilinden türemiştir. Bu kelime İbrani Kutsal Kitabı'nda 23 kez geçmektedir ve bir görüntü olarak, 'benzerlik'in genel manasını; bir görünüş olarak 2 kez 'form'u, yapılan bir kopyası olarak, 3 kez 'model'i; dizayn ve taslak olarak, 4 kez 'plan'ı ifade etmektedir. Mûsâ Sina Dağı'na çıktığında sadece sözlü talimatlar almamıştır, aynı zamanda mâbedin nasıl inşa edileceğine dair model çeşidi de almıştır. 'Model ifadesinin ehemmiyeti', ne Mûsâ'ya gösterilen bir modele, ne basit mimari şartlara ne de ikisine bağlıdır. Bu mesele, hem bu ifadede, sadece Tanrı'nın düşüncesinde bir fikri göstermekte, hem de varoluşun nesnesiyle birlikte bir semâvî mâbedi, Tanrı'nın semâvî ikamet yerini, yüksek gerçekliği işaret etmektedir.⁶⁵

1.6. N. E. Andreasen

Eski Ahit profesörü Niels Erik Andreasen⁶⁶ 1981 senesinde Kitab-ı Mukaddes'teki semâvî mâbedi üç kategoride değerlendirdiği bir çalışma hazırlamıştır.⁶⁷ Bu çalışmayı Antik Yakın Doğu'da yeryüzü ve semânın ilişkisi; Eski Ahid'de Tanrı'nın semâvî ve dünyevî ikametgâhı, dünyevî mâbed vasıtasıyla semâvî mâbedin nebevi ilhama dayalı tasviri olarak kategorilere ayırmıştır. İlk kategoriyle ilgili olarak Andreasen; Antik Yakın Doğu kaynaklarına atıfta bulunarak yeryüzü ve semâ arası ilişki fikrine, yeryüzü ve semânın birleşme noktası olarak anlaşılan kozmik dağ ve kozmik ağacın⁶⁸ etki ettiğini belirtmektedir. Antik Yakın Doğu'daki semâvî mâbed motifinin arka planı belli ölçüde Kitab-ı Mukaddes'teki müellifleri tarafından da

---

⁶³ İbraniler, 8/5.

⁶⁴ Samuele Bacchiocchi. "The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?", www.biblicalperspectives.com/endtimeissues/eti_103.pdf (05.07.09), s. 1-21.

⁶⁵ Samuele Bacchiocchi, **agm.**, s. 1-21;

⁶⁶ Andreasen, Danimarka, Fredensborg doğumludur ve 1994 senesinde katıldığı Andrews Üniversitesi'nde şuan rektörlük vazifesini yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.andrews.edu> (25 Ekim 2010).

⁶⁷ Niels Erik Andreasen, "The Heavenly Sanctuary in the Old Testament", In *The Sanctuary and the Atonement*, ed. Arnold Walleenkampf and Richard Leshner (Washington, DC: Biblicas Research Institute, 1981), s. 67-86.

⁶⁸ Andreasen, **agm.**, s. 67.

paylaşılmaktadır.⁶⁹ İkinci kategoride, yeryüzü ve semâdaki kutsal ikametgâhı tartışılmaktadır.⁷⁰ Sonra yerde ve gökte ikamet eden Tanrı fikrinin yer aldığı, özellikle bu fikrin ‘mâbed’, ‘mâbed-sinagog’, ‘mâbed-ev’, ‘mâbed-saray’, ‘taht’, ‘yer, mekân’ ve ‘gökler’ gibi terimler vasıtasıyla ifade edildiği bapları incelemektedir.

Andreasen’e göre semâvî mâbed ve onun dünyevî izdüşümü birbiri ile çok yakın bir şekilde bağlantılıdır ve bunlar kozmolojik açıdan farklı olsalar da, Kitab-ı Mukaddes’te ikisinin fonksiyonları kavramsal açıdan birbirinden ayıramaz.⁷¹ Üçüncü ilgi alanıyla ilgili Andreasen semâvî tahtın bulunduğu mekânının rivayetlerine⁷² değinmektedir. Bu rivayetler semâvî mâbed ile onun izdüşümü arasında yakın ilişkiyi açıklamaktadır. Andreasen’in bu araştırması semâvî mâbed motifinin arka planını anlamaya ve Kitab-ı Mukaddes’teki semâvî mâbede genel bir bakış sağlamaya katkı yapmaktadır.

1.7. William H. Shea

Arkeolog William H. Shea⁷³ 1982 senesinde nebevi tefsirle alakalı bir eserin içerisinde basılan Kitab-ı Mukaddes’teki araştırmacı muhakemenin benzerlikleri konusundaki çalışmasında semâvî mâbed motifine değinmektedir.⁷⁴ Shea, Mezmurlar 11, 14, 29, 76, 102, 103 ve I. Krallar 22 deki semâvî tapınaktan vaz edilen hükümler kavramını anlatan bapları incelemektedir. Shea bu bapların sadece yüzeysel bir incelemesini yapmaktadır.

Shea’nın bu çalışmasında, Daniel 8/10-12’de “Göklerin ordusuna erişinceye dek büyüdü. Gökteki ordudan ve yıldızlardan bazılarını yeryüzüne düşürdü, ayakları altına alıp çiğnedi. Kendisini Gök Ordusu'nun Önderi'ne kadar yükseltti. Tanrı'ya sunulan günlük sunu kaldırıldı, tapınak terk edildi. Başkaldırı yüzünden günlük sunuya karşı

---

⁶⁹ Andreasen, **agm.**, s. 68

⁷⁰ Andreasen, **agm.**, s. 69.

⁷¹ Andreasen, **agm.**, s. 73.

⁷² Semâvî Taht’ın bulunduğu rivayetler için bkz. Yeşeya, 6; Hezekiel 1, 40-48; Zekeriya, 3.

⁷³ Michigan Üniversitesi’nde, Famines in the Early History of Egypt and Syro-Palestine, konulu doktorasını tamamlayan Prof. Shea, Andrews Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Müdür Yrd. ve Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. (1972-86). Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://origins.swau.edu/who/shea/cshea01.html> (25 Ekim 2010).

⁷⁴ William H. Shea, “Selected Studies on Prophetic Interpretation”, **DC, General Conference of Seventh-day Adventists**, Vol. 1, N.1 (1982), s. 5-8.

çıkıldı. Gerçek ayak altında çığnendi. Küçük boynuz yaptığı her şeyde başarılı oldu” ifadesiyle belirtilen bu metinde Tanrı’nın ikametgâhı, tahtının bulunduğu ve faaliyet gösterdiği yer olarak semâvî ve yeryüzü mâbedine doğrudan atıf vardır. Bu şekilde tasvir edilen Tanrı’nın fiilleri, özellikle dualara cevap vermesi, hüküm vererek adaleti ve doğruluğu sağlaması semâvî mâbed ile ilişkilendirilir. Shea’nın semâvî mâbedi ilahi fiillerin mekânı olarak algılanması bizim konumuz açısından önemlidir.

1.8. Sanglae Kim

Sanglae Kim tarafından semâvî mâbed üzerine bir araştırma yapılmıştır.⁷⁵ Kim’in gayesi Kitab-ı Mukaddes’te semâvî mâbed fikrinin olup olmadığını incelemektir.⁷⁶ Burada Kim, açık bir şekilde, uzmanlar tarafından semâvî mâbede işaret ettiği düşünülen on sekiz babın detaylı tetkikini yapmış⁷⁷ ve semâvî mâbed fikrinin sadece sekiz tanesinde⁷⁸ var olduğunu söylemiştir.

Bizce bu çalışmada iki ayrı önemli ifade zikredilmeye değerdir. Birincisi ‘mâbed’ kavramı ile ‘saray’ kavramları arasında semântik bir ayrım yapılmıştır. Tanımlamaya göre ‘mâbed’ kutsal unsurlar, diğer taraftan ‘saray’ kraliyet unsurlarıyla bağlantılı bir mekânı işaret etmektedir.⁷⁹ Nitekim bunların tanımlarıyla uyumlu olarak, I Krallar 22/19-26 ve Mezmurlar 11/4 semâvî mâbedden ziyade semâvî saray fikrini içermektedir.⁸⁰

Kim, araştırmasında incelediği kutsal metinler ışığında, Kitab-ı Mukaddes’te semâvî mâbed fikrinin var olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Kim’in açıkladığı bu terminolojik tanımlamalara dikkat etmemiz gerekmektedir. Kim’in ‘saray’ ve ‘mâbed’ arasında semântik fark gözetmesi her ne kadar semântik açıdan faydalı olsa da teolojik

⁷⁵ Sanglae Kim, “The Heavenly Sanctuary/Temple in the Hebrew Bible”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sheffield Üniversitesi, 2002).

⁷⁶ Kim, *age.*, s. 1.

⁷⁷ Sanglae Kim tarafından incelenen baplar: Yaratılış, 11/1-9;28/10-22; Çıkış, 15/13,17;25/9, 40; II. Samuel, 22/7; I. Krallar, 8/23-53; 22/19-23; Mezmurlar, 11/4; 29/29; 68/36, 150/1; Yeşaya, 6/1-8; Hezekiel 40-48; Yûnus, 2/5,8; Mîka, 1/2; Habakkuk, 2/20; Zekeriya, 2/17;3/1-10.

⁷⁸ Yaratılış 28/10-22; Çıkış, 25/8-9; II. Samuel 22/7, Mezmurlar 18/7 (6); 29/29; 150/1; Yeşaya, 6/1-8; Zekeriya, 2/17;3/1-10.

⁷⁹ Kim, *age.*, s. 26.

⁸⁰ Kim, *age.*, s. 129-130; 140.

açından bakıldığında uygulaması sıkıntılıdır. Kim'in ifade ettiği bu iki kavram arasında Kitab-ı Mukaddes'te net bir ayırım yapılmamaktadır.

1.9. Micheal Wise

Ölü Deniz Yazmaları uzmanı Micheal Wise⁸¹, "4QFlorilegium and the Temple of Adam" başlığı ile yaptığı çalışmasında semâvî mâbedi incelemektedir. Burada, II. Mâbed, Mikdaş İsrail'dir ve bu Kudüs'te kirletilen mâbedi ifade etmektedir. Mikdaş Adem, fiziksel yapı itibari ile diğerlerinden farklıdır. O, insanlar veya Tanrı tarafından inşa edilmiştir; Mikdaş Adem, yakın gelecekte ya da son günlerdeki oluşacak topluma işaret etmektedir.⁸²

Wise, 4QFlor ile II. Samuel 7/10'da zikredilen yer ifadesi arasında bir bağ kurmaktadır. Bu bağ, ona göre, son günlerde kurulacak olan mâbed ile ilgilidir. Mikdaş Adonai son günlerde inşa edilecektir. Bu mâbed ikinci mâbed veya Mikdaş İsrail ile yer değiştirecektir.⁸³

1.10. Richard M. Davidson

Semâvî mâbed üzerine önemli bir çalışma Eski Ahit uzmanlarından Richard M. Davidson⁸⁴ tarafından yapılmıştır.⁸⁵ Kitab-ı Mukaddes'te semâvî mâbed motifi ile ilgili birkaç babın incelemesini yapan Davidson, "Konutu ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yapın, her şeyi sana dağda gösterilen örneğe göre yapmaya dikkat et"⁸⁶ metinlerinden yola çıkarak dikey tipolojiye, yani semâvî mâbed ve onun dünyevî mukabili arasındaki benzeşmeye dikkat çekmektedir.

Davidson Kitab-ı Mukaddes'te semâvî mâbedi içerdiğini belirttiği birkaç babın incelmelerini yapmaktadır.

---

⁸¹ Michael Wise, Chicago Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamıştır. Minnesota, Northwestern College'da Antik Diller bölümü'nde görev yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.nwc.edu/web/bats/michael-o.-wise> (25 Ekim 2010).

⁸² Micheal . Wise, "4QFlorilegium and the Temple of Adam", **RevQ 15** (1991) s. 113.

⁸³ Wise, **agm**, s. 132.

⁸⁴ Davidson, Andrews Üniversitesi, Eski Ahit bölüm başkanıdır ve hâlen görevini devam ettirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.andrews.edu/sem/faculty/davidsonr.htm> (25 Ekim 2010).

⁸⁵ Richard M. Davidson, "The Heavenly Sanctuary in the Old Testament", **Berrien Springs MI: TMs Adventist Heritage Center**, 1976, s. 1-29.

⁸⁶ Çıkış, 25/9 ve 40.

Bu baplar şunlardır:

“Ey halklar, hepiniz duyun; Ey dünya ve bütün içindekiler, dinleyin. Egemen Rab kendi kutsal tapınağından size karşı tanıklık edecek.”⁸⁷

“Soluğum tükenince seni andım, ya Rab, duam sana, kutsal tapınağına erişti.”⁸⁸

“Kral Uzziya'nın öldüğü yıl yüce ve görkemli Rabb'i gördüm; tahtta oturuyordu, giysisinin etekleri tapınağı dolduruyordu. Üzerinde Seraflar duruyordu; her birinin altı kanadı vardı; ikisiyle yüzlerini, ikisiyle ayaklarını örtüyor, öbür ikisiyle de uçuyorlardı. Birbirlerine şöyle sesleniyorlardı: Her şeye egemen Rab kutsal, kutsal, kutsaldır. Yüceliği bütün dünyayı dolduruyor.”⁸⁹

“Rab kutsal tapınağındadır, O'nun tahtı göklerde, bütün insanları görür, herkesi sınırlar.”⁹⁰

“Sıkıntı içinde Rabb'e yakardım, yardıma çağırdım Tanrı'mı. Tapınağından sesimi duydu, haykırışım kulaklarına ulaştı.”⁹¹

“Tanrı şöyle konuştu kutsal yerinde: «Şekem'i sevinçle bölüştüreceğim, Sukkot Vadisi'ni ölçeceğim.”⁹²

“Ne heybetlisin, Ey Tanrı, tapınağında! İsrail'in Tanrısı'na, halkına güç, kudret veren Tanrı'ya övgüler olsun!”⁹³

Araştırmanın nihayetinde Davidson, semâvî mâbedin dünyevî mukabili ile çok yakın bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir. Semâvî mâbedin varlığı, Kitab-ı Mukaddes'te yaygın bir düşüncedir.⁹⁴

---

⁸⁷ Mika, 1/2.

⁸⁸ Yûnus, 2/7.

⁸⁹ Yeşeya, 6/1-3.

⁹⁰ Mezmurlar, 11/4.

⁹¹ Mezmurlar, 18/6.

⁹² Mezmurlar, 60/6.

⁹³ Mezmurlar, 68/35.

⁹⁴ Davidson, **agm.**, s. 1-29.

2. Mukayese

Araştırmamızın ilk bölümlerinde semâvî mâbed düşüncesinin antik dönem literatüründe önemli bir anlayış olduğu saptanmıştır. Müteakip bölümlerde benzer şekilde incelenen Eski Ahid, Apokrifler, Talmud, Yeni Ahid metinlerinde semâvî mâbed düşüncesi tespit edilmiştir. Bu bölümde ise, elde edilen veriler ile semâvî mâbed anlayışının ve onun mukabilinin değerlendirilmesinin yapılması uygun görülmüştür. Böylelikle semâvî mâbed anlayışının kavranabilirliği daha kolay olacaktır.

Öncelikle burada, konumuzun başlığı ile ilgili Kutsal Kitap'ta zikrolunan bazı anahtar kelimelerin incelenmesi yapılacaktır. Bu anahtar kelimelerin üzerinde durmamızın sebebi semâvî mâbed anlayışına katkı sağlayacağı düşüncesidir.

כָּל-הָאָרֶץ	Kol Ha-Aretz; dünya, yeryüzü (earth)
שָׁמַיִם	Şamayim; semâ, gök (heaven)
מִגְדָּל	Migdal; kule (tower)
סֻלָּם	Sullam; merdiven (ladder)
שַׁעַר הַשָּׁמַיִם	Şaar ha-şamayim; semânın kapısı (gate of heaven)
הַמְּקוֹם	ha-makom; yer, mekân, ikametgah, mahal (place)
בֵּית אֱלֹהִים	Bet elohim; Tanrı'nın evi (house of God)
בְּאֵלִים	Baelim; ilahlar, semâvî varlıklar (holiness)
נְוֵה קֹדֶשׁ	Neve Kadşeha; kutsal konut-yer, ikametgah (holy habitation)
מִמְעוֹן קֹדֶשׁ	mim'on kadşeha; kutsal konut- yer, ikametgah (holy habitation)
מְכוֹן לְשִׁבְתָּהּ	Makon leşivteha; oturduğu, bulunduğu yer (dwelling-place)
מְקוֹם שִׁבְתָּהּ	Makom Şivteha; oturduğu yer (dwelling-place)
הֵיכָל- מִקְדָּשׁ	Heykal, Mikdaş; mâbed, tapınak (temple, sanctuary)

וְתַחַת רַגְלָיו **ve tahat raglav**; ayağının altı, (under His feet)

תְּבִנִית **Tavnit**; model, şablon, örnek, prototip (model, pattern)

הַיְכָל **Heykal**; saray, palas (palace)

כָּל-הָאָרֶץ **Kol Ha-Aretz** (Dünya, yeryüzü)

Yaratılış 11/1-9'un hem başında hem sonunda yer alan **כָּל-הָאָרֶץ kol ha-aretz** 'dünya' ifadesi ile Eyüp 2/2'de zikredilen 'dünya' ifadesi araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Çünkü her iki metinde de benzer anlam taşıyan bu ifade, özellikle semâ ile dünya arasındaki sınırları vurgulamakta ve iki farklı mekanı belirtmektedir.⁹⁵

שָׁמַיִם **Şamayim** (Gök, semâ)

וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם ve roşo ba-şamayim⁹⁶ Yaratılış 11/1-9'da Bâbil Kulesi hikayesinde zikrolunan 'tepesi göklere erişmek'⁹⁷ ifadesi kuleyi yapan kişilerin semâda bulunan Tanrı'ya ulaşmakla ilgili gerçek maksadını vurgulamaktadır. Hikâyenin incelenmesi neticesinde, şehri imar edenlerin yaptıkları kulenin inşaatının semâvî âlem ile bağ kurmasını hedefledikleri sonucu çıkmaktadır.

מִגְדָּל **Migdal** (Kule)

Yaratılış 11/4'teki **מִגְדָּל migdal** 'kule' tabirinden kasıt 'Ziggurat' tapınaklarıdır. Çünkü Bâbillilerde o dönemlerde genel mâbed mimarisinden farklı 'ziggurat' adı verilen kuleler bulunmaktaydı. Bu kuleler tuğla ile hazırlanmış yapılardan müteşekkildi. Kitâb-ı Mukaddes'te zikredilen Bâbil Kulesi'ne Marduk'un Bâbil'deki zîgğuratı model teşkil etmiştir.⁹⁸ Bunlar Mezopotamya şehrinin en önemli yapısını teşkil etmektedir. Yaratılış 11/1-9'un mimari yapısı incelenirken Bâbil şehir kültürünün arka planına

⁹⁵ Araştırmamızda kullandığımız Kitab-ı Mukaddes'in İbranice metni için bkz. <http://www.mechonmamre.org> (2010)

⁹⁶ Tanrı'nın mekânı, Gök, Semâ **בַּשָּׁמַיִם ba-şamayim** ile ilgili benzer ifadeler için bkz. II. Samuel,22/14,17; I. Krallar, 29,30,32,34,35,39,43,45,49; Yeşeya, 14/13;63/15; Mezmurlar, 14/2;20/6;33/13;73/25;76/8.

⁹⁷ Yaratılış, 11/4.

⁹⁸ Ahmet Güç, **agmd.**, s.277.

bakmak faydalı olacaktır. Burada yapılan binalara dair en önemli işaretler, o bölgenin adının zikredilmesi, hikâyenin vuku bulunduğu coğrafyanın genel konumu ve hadisenin geçtiği yerin Bâbil olmasıdır. Yaratılış 11/1-9'da anlatılan bu hadise, Mezopotamyalıların 'Sümer ve Akat ülkesi' diye bildikleri 'Şinar' bölgesinde (שִׁנָר) geçmektedir. Buna ek olarak Bâbil'e yapılan atıf (בָּבֶל) rivayetin sahnesinin Antik Mezopotamya olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.⁹⁹

Ayrıca מגדל *migdal* 'kule' kelimesinin 'Ziggurat'a değil de savunma amaçlı bir yapıya, 'şehir içerisinde kurulan son sığınma yerine'¹⁰⁰ işaret ettiği iddia edilmiştir.

Yaratılış 11/4'te ifade olunan, inşa edenlerin kendilerine kule yapma isteklerinin nedeni Mezopotamyalı kralların daima 'Ziggurat' yaptırmakla övünmeleridir.¹⁰¹ Araştırmamız açısından kulenin yapılmasının önemi, metinde bahsolunan Bâbil kulesini inşa edenlerin, gökteki konutunda oturan Tanrı'ya meydan okumasını akla getirmesidir.

İbranice sözlükte 'Ziggurat'a' "kule tapınağa" en yakın ifade מגדל 'kule' kelimesidir. גדל 'büyük olmak' kelimesinden türeyen מגדל 'kule' ifadesinin, Akatça *zaqaru* 'yüksek olmak' kelimesinden gelen 'Ziggurat'a' benzer bir etimolojisi vardır.¹⁰²

Yaratılış 11'de bahsedilen Bâbil Kulesi hikâyesinin odak noktası ve konumuzla doğrudan alakalı olan kısmı וַיֵּרֶד יְהוָה, לְרֹאֵת אֶת-הָעִיר וְאֶת-הַמִּגְדָּל va *yered Yahve lir'ot et ha-ir ve et ha-migdal* 'Rab kenti ve kuleyi görmek için aşağıya indi' ifadesinin bulunduğu bapıdır. Burada, yatay ve dikey hareketlerin kesişme noktası söz konusudur. Metinde kuleyi diken kişilerin semâya doğru hareketi anlatılırken Tanrı'nın da onları kontrol etmek amacıyla aşağıya inmesi, karşılıklı bir etkileşimin varlığını haberdar etmektedir. Bu metinde, Tanrı'nın nerede olduğu açık bir şekilde ifade edilmemektedir. Sadece Tanrı'nın semâvî bir âlemden indiği iması söz konusudur. Yaratılış 11/5 teki 'aşağı inmek' tabiri, Tevrat'ta sıkça bulunan fiziksel ifadelerden birisidir.

סֻלָּם *sullam* (Merdiven)

⁹⁹ John H. Walton, "The Mesopotamian Background of the Tower of Babel Account and Its Implications", **BBR** 5, 1995, s. 155.

¹⁰⁰ Kim, *age.*, s. 50-51.

¹⁰¹ Paul H. Seely, "The Date of the Tower of Babel and Some Theological Implication", **WTJ** 63, 2001, s. 19.

¹⁰² Walton, *agm.*, s. 156.

Yaratılış 28/12’de belirtilen סֹלַם *sullam* ifadesinin tam olarak ne anlama geldiği tartışma konusudur. Buradaki çeviri ‘merdiven’ olarak yapılmıştır. Yaratılış 28/12’deki סֹלַם *sullam* merdiven ifadesi, ilahi varlıkların semâ ile dünya arasında dikey bir şekilde seyahat ettikleri yapı olabilir. Somut olarak herhangi bir yapı düşünüldüğünde 17. baptaکی שַׁעַר הַשָּׁמַיִם *šaar ha-šamayim* ‘semânın kapısı’ ifadesi merdiven sonrası bir binanın kapısını işaret etmektedir. Bundan dolayı סֹלַם ‘merdiven’ kelimesi bizlere bir binadaki kapıya ulaşımı sağlayan bir yapıyı çağrıştırmaktadır.

Kitab-ı Mukaddes’te bu kelimenin kökü סַלַל *sullam* merdiven, pek çok kez tekrarlanmakta ve ‘kaldırmak, toplamak, yığmak’ anlamlarına gelmektedir.¹⁰³ סֹלַם *sullam* merdiven ifadesi Akat literatüründeki *simmiltu*¹⁰⁴ merdiven ifadesiyle de benzerlik arz etmektedir. Merdiven semâ ve yeryüzü arasındaki gerçeklikler arasında dikey ilişkinin açık bir göstergesi olarak işlev görmektedir.

הַמְּקוֹם *ha-makom* (Yer, Mekân, İkametgah)

Yaratılış 28’deki metinde הַמְּקוֹם *ha-makom* ‘yer’ ifadesi birçok kez vurgulanmaktadır. Ayrıca Yaratılış 28’deki bu ifade, yatay ve dikey eksenlerin kesişme noktasını ifade etmektedir. Metinler yer tabiri, öncelikle semâvî bir âlemlerle bağlantısı בֵּית אֱלֹהִים *bet-elohim* ‘Tanrı’nın evi’ olarak görülmektedir. Yaratılış 28’deki metinde zikredilen הַמְּקוֹם *ha-makom* ‘yer’ ifadesi Kitab-ı Mukaddes’in diğer bölümlerinde¹⁰⁵ Tanrı’nın ikametgâhını belirtmektedir.

בֵּית אֱלֹהִים *bet elohim* (Tanrı’nın evi)

Yaratılış 28/17’de בֵּית אֱלֹהִים ‘Tanrının evi’ diye isimlendirilen yer, שַׁעַר הַשָּׁמַיִם *šaar ha-šamayim* ‘semânın kapısına’ denk gelmektedir. Yeryüzü ve semâvî âlemlerle ilgili olarak¹⁰⁶ ‘Tanrı’nın evi’ ile ‘semânın kapısı’ ifadeleri paralellik arz etmektedir. O

¹⁰³ Francis Brown, Robinson Edward vd. **A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, with an Appendix Conatining the Biblical Aramaic Based on the Lexicon of William Gesenius**, Peabody, MA: Hendrickson, 1999.

¹⁰⁴ Walton, **agm.**, s. 161.

¹⁰⁵ Tanrı’nın yerini vurgulayan, yer ifadesi ile ilgili metinler için bkz. Mezmurlar, 33/14; Yeşeya, 18/5; Mika, 1/3; Hoşea, 5/6.

¹⁰⁶ Antik tapınakların semâvî âleme açılan kapılar olarak düşünüldüğü iddia edilebilir, ayrıca “semânın kapısı”nın dünyevî mekânın kendisine işaret ettiği de söylenebilir.

halde שַׁעַר *šaar* “kapı” kelimesi בֵּית *bet* ‘ev, konut’ kelimesi ile paralel olduğu için, ‘semânın kapısı’ שַׁעַר הַשְּׁמַיִם *šaar ha-šamayim* ibaresinin Tanrı’nın semâvî mâbedini işaret ettiğini düşünmemiz daha makuldür. Sonuç olarak bu vizyonda Yakub, semâvî mâbedi tasvir etmektedir. Yaratılış 28/17’deki Yakub’un betimlediği Tanrı’nın evi ile Mezmurlar 104/13’teki Gökteki evinden dağları sularsın, yeryüzü işlerinin meyvesine doyar’ ifadeleri Tanrı’nın gökteki evini bir kez daha vurgulamaktadır.

בְּאֵלִים *Baelim* (İlahlar, semâvî varlıklar)

Çıkış 15/11. baptaki מִי-כֹה־מִי *mi kamoha* ‘senin gibi kim var?’ ifadesi Tanrı’nın eşsiz oluşunun, yüceliğinin vurgulandığı bir ibaredir. Metindeki gibi, Kitab-ı Mukaddes’te Tanrı’nın mutlak gücünü, eşsizliğini, teyit etmek maksadıyla sık sık zikredilmektedir. 11. baptaki belagat ile Tanrı’nın ‘mâbeddeki’ ve ‘semâvî varlıklar’ arasındaki mutlak gücü ve azameti vurgulanmış olmaktadır. Söz konusu bap semâvî varlıklar arasındaki tanrıya atıfta bulunarak semâ tasvirlerini içermektedir.

Bu ifade, zihinlerdeki Kitab-ı Mukaddes’in tek tanrıca anlayışına ters bir yapı düşüncesi uyandırmaktadır. Metnin çağrıştırdığı tasvirler, tapınakta semâvî varlıklar tarafından çevrelenmiş Tanrı’ya ait gibi görünmektedir. Ayrıca bu tasvirler, zihinlere Tanrı’nın bulunduğu mekânda bir meclis düşüncesini getirebilir. אֱלֹהִים *elim* ‘ilah’ kelimesinin Kitabı Mukaddes’te geçtiği birkaç yer arasında, çalışmamızla en irtibatlı olanı Mezmurlar’daki ‘Göklerde Rabb’e kim eş koşulur? Kim benzer Rabb’e ilahi varlıklar arasında? Kutsallar topluluğunda Tanrı korku uyandırır, çevresindekilerin hepsinden ulu ve müthiştir’ ifadesidir.¹⁰⁷ Çünkü burada da aynı anlatım söz konusudur.

נְוֵה קִדְשָׁהָ *Neve Kadşeha* (Kutsal konut, Kutsal yer, İkametgah)

נְוֵה קִדְשָׁהָ *Neve Kadşeha* tabiri Kitab-ı Mukaddes içerisinde Çıkış 15/13’te kullanılmış ve ‘kutsal konut, mesken, ikametgah’ diye tercüme edilmiştir. Bu ifade, Çıkış 15/13’te tapınak tasvirini çağrıştırmaktadır. Metinde ‘kutsal konutunun yolunu göstereceksin’¹⁰⁸ ile ‘ellerinle kurduğun kutsal yere’¹⁰⁹ ifadelerindeki ‘kutsal tapınak,

¹⁰⁷ Mezmurlar, 89/6-7.

¹⁰⁸ Çıkış, 15/13.

¹⁰⁹ Çıkış, 15/17.

yer' kelimeleri her iki metin arasındaki yapısal benzerliği göstermektedir. Her iki babın benzeşmesi sonucu **נְהַ קְדֻשָּׁה** 'kutsal konut' ifadesi 'tapınak, mâbed' terimlerine denk gelmektedir anlaşılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'teki **נְהַ קְדֻשָּׁה** *Neve Kadşeha* 'kutsal mekân' tabirleri bazen semâvî mekânı bazen ise yeryüzü mâbedini belirtmektedir.¹¹⁰

מִמְעוֹן קְדֻשָּׁה *mim'on kadşeha* (Kutsal konut)

Yasanın Tekrarı 26/15'te kullanılan **מְעוֹן** kelimesi ise sözlükte 'konut, oturma, ikamet etme' anlamlarına gelmektedir. Tanrı'nın ikametgâhına işaret eden bu tabir Kitab-ı Mukaddes'te birçok kez kullanılmaktadır.¹¹¹ II. Tarihler 36/15'teki **מִמְעוֹן** *mim'on* 'ikametgah, konut' ve Mezmurlar 26/8'deki 'senin evinin ikametgahı' ifadeleri yeryüzü mâbedine işaret etmektedir.

Yasanın Tekrarı 26/1-15'teki metinlerde **מִמְעוֹן קְדֻשָּׁה** 'kutsal konutun' yanında 'semâ' teriminin kullanılması, açıkça semâvî mâbed anlayışının varlığını ortaya çıkarmaktadır. Dahası **מִמְעוֹן קְדֻשָּׁה** 'kutsal konut' ve onu niteleyen eşlemesi **הַשְּׂמִים** *hasamayim* 'semâdan' ibaresinin incelenmesi neticesinde **מִמְעוֹן קְדֻשָּׁה** 'kutsal konut' ibaresinin semâda bir yer kavramı ifade ettiği anlamı çıkarmaktadır. **הַשְּׂמִים** 'semâdan' ifadesi **מִמְעוֹן קְדֻשָּׁה** 'kutsal konut' yeryüzünde yer alan mâbedin mukabilini yani yeryüzündekinin zıttını belirtmektedir.

Burada belirtilen **מְעוֹן** 'konut', **קְדֻשָּׁה** 'kutsal', **הַשְּׂמִים** 'semâdan' kelimeleri semâvî mâbed düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Metinde 'semâvî ikametgâhından aşağıya bak' olarak betimlenen mekan, Tanrı'nın insansı fiiliyatlarıyla 'aşağı bakarak' ve 'rıziklar' göndererek etkileşimde bulunduğu bir yerdir. Buna benzer ifadeler Kutsal Kitap'ta birçok yerde zikrolunmaktadır.

מְכוֹן לְשִׁבְתָּהּ *makon leşivteha* (Oturduğun, bulunduğun yer)

¹¹⁰ Tanrı'nın kutsal konut, semâvî konut, mâbed, yer, ikametgah tasvirleri için bkz. Çıkış, 15/17; 25/8-9; Yeremya 25/3,30; Mika, 1/2; Yasanın Tekrarı, 26/15; Mezmurlar, 11/4; Zekeriya, 2/13; Habakkuk, 2/20; Yûnus, 2/4; I. Krallar, 8/13; Yeşeya, 63/15; Mika, 1/2-3; Yûnus, 2/4,7; Mezmurlar, 11/4;20/2,6; 60/6;68/5,24,35;102/19;150/1; Daniel, 8/13.

¹¹¹ II. Tarihler, 30/27;36/15;Mezmurlar, 26/8;68/6; Yeremya, 25/30; Zekeriya, 2/17; I.Samuel, 2/29,32.

ישב *lešivteha* ‘oturduğun yer’ ifadesi **מְכוֹן** *makon* ‘yer’ isminin ve **שֵׁב** ‘oturmak, ikamet etmek’ kökünün bir türevidir. Kitab-ı Mukaddes’te bu ifade, Tanrı’nın ya semâdaki ya da yerdeki ikametgâhına vurgusu birçok yerde zikredilmektedir.¹¹² Sonuç olarak **מְכוֹן** ‘oturduğun yer’ ibaresinin Kitab-ı Mukaddes’te ya Tanrı’nın semâvî ikametgâhıyla ya da semâvî tahtıyla alakalı olduğu görülmektedir

מְכוֹן שֵׁב *Makom šivteha* (Senin oturduğun yer)

מְכוֹן שֵׁב *makom šivteha* ‘oturduğun yer’ ifadesi 1 Krallar 8/30’da semâvî mâbede işaret etmek için kullanılmaktadır. Bu ifade **מְכוֹן שֵׁב** *makon šivteha* ‘oturduğun mekân’ ile aynı anlama sahiptir. Aslında hem **מְכוֹן שֵׁב** *makom* ‘yer, mekân’ hem de **מְכוֹן** *makon* ‘yer, mahâl’ ifadeleri **ישב** *yaşav* ‘oturmak, ikamet etmek’ ile bağlantılı kullanıldıklarında temelde aynı anlamı ifade eden biçimsel özelliklerdir.¹¹³ Ayrıca **מְכוֹן שֵׁב** ‘yer, mekân’ ifadesinin yeryüzü mâbedine işaret ettiğini de belirtmek gerekmektedir. I. Krallar 8/21’deki bapta **מְכוֹן שֵׁב** *makom learon* ‘oturulan yer’ ifadesinde ahid sandığının bulunduğu yere ve 8/29’daki bapta **מְכוֹן שֵׁב** ‘yer, mekân’ dünyevî tapınağa işaret etmektedir.

מִקְדָּשׁ *Mikdaş* (Mâbed, tapınak)

מִקְדָּשׁ ‘mâbed’ ifadesi Kitab-ı Mukaddes’te birçok yerde zikrolunmaktadır. Bu ifade Kitab-ı Mukaddes’te bazen yerel tapınaklara,¹¹⁴ bazen çadır mâbede,¹¹⁵ bazen de Kudüs mâbedine (Süleyman Mâbedi)¹¹⁶ ve semâvî mâbede¹¹⁷ işaret etmektedir.

הַיְכָל *Heykal* (Tapınak)

Yeşeya 6/1-8’deki, taht ile bağlantılı olarak işaret edilen **הַיְכָל** (tapınak) ifadesi farklı şekillerde yorumlanmıştır. **הַיְכָל** *heykal* ifadesi hem semâvî mâbede hem yeryüzü

¹¹² Bkz. Çıkış, 15/17; Ezra, 2/68; Mezmurlar 33/13, 89/15, 97/2;104/5; Yeşeya, 4/5, 18/4; Daniel, 8/11; I. Krallar, 8/13, 39, 43, 49; II. Tarihler, 6/2,30,33,39.

¹¹³ **מְכוֹן** “makon” (yer, mahal, mekân) için **מְכוֹן שֵׁב** “makom” (yer, mekân) paralel manada kullanılır ve eşit yapıdadır. Bkz. Mezmurlar, 89/14; 104/8,5; Hezekiel, 43/7; Hoşea, 5/15; Yeşeya, 18/4; Yeremya, 17/12; Mika, 1/3;

¹¹⁴ Bkz. Amos, 7/19,13; Yeşeya, 16/12.

¹¹⁵ Bkz. Levililer 12/4; 16/33; Çıkış, 25/8 vd.

¹¹⁶ Bkz. I. Tarihler, 22/19; 20/8, 28/10; Mezmurlar, 74/7.

¹¹⁷ Daniel, 8/11; Hezekiel, 28/18.

mâbedine hem de her ikisine birden işaret ediyor olarak düşünülebilir. Açılış ifadelerinden de anlaşılacağı gibi bu vizyon, Kudüs tapınağı sahnesine işaret ediyor gibi görünmektedir. Fakat ilk üç bapta metne bakıldığı takdirde vizyon üzerine olan yoğunlaşma derhal semâvî mâbede yönelmektedir.

וְתַחַת רַגְלָיו ve *tahat raglav* (Ayağının altı)

Çıkış 24/9-11 baplarında zikredilen Mûsâ, Hârûn, Nadav, Avihu ve İsrail ileri gelenlerinden yetmiş kişinin dağa çıkarak İsrail'in Tanrısı'nı ve onun ayaklarının altındaki laciverttaşı andıran bir döşemeyi görmeleri konumuz açısından önemlidir. Çünkü 'ayağının altında' **וְתַחַת רַגְלָיו** ve *tahat raglavi* olan şeyi görebildi ifadesinden kasıt, semâvî sarayında meskun, olan Tanrı'nın ve onun tahtının tasvirinin yapılmasıdır. Ayaklarının altında olan şey ise laciverttaşı¹¹⁸dır. Bu taş Kitab-ı Mukaddes ve Antik Yakın Doğu kaynaklarında zikredilmektedir ve Tanrı'nın semâda bulunan tahtını betimleyen temel unsurlardan birisidir.¹¹⁹

Hezekiel 1/26; 10/1 baplarında zikredilen laciverttaşı, Tanrı'nın semâvî tahtı ile alakalı ilk örneklerdir. Bu bağlamda Hezekiel 1/16 ve 10/1 bapları tıpkı Çıkış 24/9-11'deki gibi Tanrı'nın tecessümü düşüncesi bağlamında kurulmuştur.

תְּבִנִית *Tavnit* (Model, örnek, prototip)

Çıkış 25/9 ve 40 baplarında zikredilen **תְּבִנִית** 'model' ifadesi semâvî mâbede dair mühim işaret sunmaktadır. **תְּבִנִית** *tavnit* terimi **בָּנָה** *bana* 'inşa etmek/bina etmek' kökünden türemiştir ve Kitab-ı Mukaddes'te birçok yerde zikrolunmaktadır. Bu ifade inşaat, yapı, şekil ve tasvir olarak nitelenmiştir.¹²⁰ Çıkış 25/40 babının neticesi, Mûsâ'ya ve ileri gelenlerine semâvî mâbedin şeklinin görüntüsünün gösterildiği yönündedir.¹²¹ Dolayısıyla **תְּבִנִית** "model'in" Mûsâ'ya gösterilen bu gerçeklik ile bir şekilde bağlantılı olduğunu düşünmek daha makul görünmektedir.

¹¹⁸ Lapis lazuli.

¹¹⁹ Tanrı'nın sarayının tahtının bulunduğu mekânın bir nevi yer döşemesi.

¹²⁰ Francis Brown, Robinson Edward vd. **A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, with an Appendix Conatining the Biblical Aramaic Based on the Lexicon of William Gesenius**, Peabody, MA: Hendrickson, 1999.

¹²¹ Samuele Bacchiocchi, **agm.**, s. 1-21.

Model ifadesi ettirgen yapıdaki **ראה** *raa* ‘görmek’ fiili ile ilişkilendirildiğinde ‘model’ Tanrı’nın Mûsâ’ya ‘verdiği’ bir şey değil, fakat ‘Mûsâ’nın görülebilir bir varlığa baktığını’ ima eden, Tanrı’nın ona ‘gösterdiği’ bir şeydir. Bu bağlamda, model ile görmek ifadesi, Sayılar 8/14’te Mûsâ’nın her şeyi Tanrı’nın ona verdiği ‘görüşe (modele) göre’ ifadesiyle aynı doğrultuda olduğu anlaşılmaktadır. Zira model **תבנית** ifadesi ‘kalıp, model’ olarak tercüme edilse de ‘görünüm’ veya ‘görüş, vizyon’¹²² olarak da tercüme edilebilir. Model’in **תבנית** Çıkış bölümündeki ilişkisi semâvî mâbed ile onun yeryüzündeki mukabili arasında yapısal benzerliği akla getirmektedir.

היכל *Heykal* (Saray)

Genellikle **היכל** *heykal* ifadesi ‘tapınak/saray’ olarak tercüme edilmektedir. Bu ifade Kitab-ı Mukaddes’te kraliyet sarayı veya ikametgâhı anlamlarına gelmektedir¹²³ ve ayrıca dini ibâdet merkezi, Tanrı için bir tapınağı çağrıştırmaktadır.¹²⁴ Bundan dolayı zikredilen mâbed tanımı üzerinde, kişi kolaylıkla **היכל** *heykal* ibaresinin ‘mâbed’ anlamı olduğunu doğrulayabilir, zira bu ifade, açıkça Tanrı’nın ikamet yerine işaret etmekte ve ayinsel imalar ve tapınak tasvirleri içermektedir.

Yeşeya Peygamberin ‘yüce ve görkemli Rabb’i gördüm; tahtta oturuyordu’¹²⁵ demesi, bizlere peygamberin semâvî bir ortamı gördüğünü düşündürür, zira bu ibarenin Kudüs’teki ahid sandığından ziyade Tanrı’nın semâdaki tahtını işaret ediyor olması çok daha uygundur. Kraliyet tahtına yapılan atıf, Tanrı’nın faaliyetleri, özellikle hüküm vermesi, kraliyet yönlerine vurgu yapıyor gibi görünmektedir.

II.Samuel 22’deki **היכל** ‘saray’ ifadesi ise yeryüzü mâbedi olarak düşünülse de, onun daha sonradan Tanrı’nın semâvî mâbedine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü

¹²² Bkz. *Lexicon of the Old Testament*, **ראה** ‘raa’ (görmek) maddesi: **כַּמְרָאָה** *ka-mar’e* ifadesinin bağlaçlı yapısı Numbers 8:4 ün dışında 19 yerde geçmektedir ve hemen hemen daima hayal bağlamında ‘görünüm’ işaret etmektedir. Bu 19 yerdeki ifadeler için bkz. Hakimler, 13/6; Hezekiel, 1/13,26;8/2,4;10/1;40/3; 41/21;42/11;43/3; Sayılar, 8/4;9/15; Yoel, 2/4;.Daniel, 8/15; 10/6,18.

¹²³ **היכל** ‘Saray’ ifadesi olarak kullanılan bölümler için bkz. Daniel, 1/4; Yeşeya, 13/22; I. Krallar, 21/21, II. Krallar, 20/18; II. Tarihler, 36/7.

¹²⁴ **היכל** ifadesinin bir ibâdet yeri olarak kullanılan bölümleri için bkz. II. Krallar, 18/16;23/4; II. Tarihler, 3/17; I. Samuel, 1/9; Mezmurlar, 5/18;11/4.

¹²⁵ Yeşeya, 6/1-8.

metinde Dâvud'un yardım isteğine karşılık, Tanrı'nın mukabelede bulunması semâvî bir âlemden icabet edildiğini göstermektedir.

II. Samuel 22/14'teki bapta יהנה מן-שמים, *Yar'em min-šamayim, Yahve* 'Tanrı semâdan gürlledi' ve 22/17'de יקחני יִשְׁלַח מִמָּרוֹם, *Yişlah mimarom, yikaheni* 'Tanrı yukarıdan מִמָּרוֹם *mimarom*¹²⁶ uzatıp beni tuttu' ifadesi bulunur. Bu iki ibare וְיִשְׁמַע מִהֵיכָלוֹ וְיִשְׁמַע מִהֵיכָלוֹ *ve yişma' mi-heykalo koli* 'tapınağından sesimi duydu' şeklindeki 22/7 babındaki metinle paralellik arz etmektedir. Burada Tanrı'nın fiilleri 'semâdan', 'yükseklerden' bildirildiği için, הֵיכָל 'saray' ifadesinin semâvî mâbedi ima etmesi daha makuldür. 11. ve 12. baplarda 'eğildi', 'aşağı indi', 'uçtu' gibi tasvirlerin yapılması, tabii bir şekilde הֵיכָל *heykal* 'saray'ın bulunduğu yerin semâvî bir âlem olduğunu göstermektedir. Kitab-ı Mukaddes genel manada mâbedi, ayinsel ve kraliyet işlevleriyle bütünleşmiş bir varlık olarak düşünmektedir.¹²⁷

Araştırmamızın devam eden bu kısmında; semâvî mâbedin inşa edilmesi, Tanrı'nın ikamet yerinin belirtilmesi, semâvî Kudüs ve onun izdüşümünün izahı tartışılacaktır. Daha sonra araştırmamızda dikkatler semâvî mâbed ile alakalı ahid, model, Tanrı'nın tanıklığı gibi hususiyetler incelenerek semâvî mâbedin işlevselliği ve rolü anlatılacaktır. Nihayetinde ise semâvî mâbed ile onun izdüşümü arasındaki bağ ele alınacaktır.

2.1. Tanrı'nın Semâvî Mâbed'i İnşası

Mûsâ'nın semâya yükseltilmesi hadisesinde, Mûsâ'nın Mesih'e yönelttiği soruya karşılık, Mesih'in Mûsâ'ya vereceği yanıt konumuz açısından önem arz etmektedir. İlgili metinlerde¹²⁸ Tanrı, Mûsâ'yı ölümünden evvel mükâfatlandırmak gayesiyle

¹²⁶ מִמָּרוֹם Yukarıdan ifadesinin Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen diğer bölümleri için bkz. Tanrı'nın yukarı, gök, semâ tasvirleri için bkz. II. Samuel, 22/10,14; Mezmurlar 33/13; 18/13; 14/2; Yeşeya, 63/15-19; I. Krallar, 8/30,32,34.

¹²⁷ I. Krallar, 22/19; Yeşeya, 6/1; Hezekiel, 1/26,28;10/1;28/1;Yeremya, 17/12; Mezmurlar, 11/4;29/10;Daniel, 7/9.

¹²⁸ Mûsâ'nın Tanrı tarafından semâya yükseltilmesi hadisesi: "Tanrı gelecek günlerde varacağı yeri belirtmek maksadı ile kendi katına Mûsâ'yı almak ister. Mûsâ semâya yükseltildiğinde, Hârûn, Dâvud ve Mesih ile karşılaşır. Mûsâ, orada Mesih'e bir soru yöneltir, "Tanrı semâda bulunduğu yere yeryüzündeki gibi mâbed inşa edecek mi?" Mesih ise: "Bu ev, Tanrı'nın semâda kendi elleri ile yaptığı bir evdir ve bu, bütün neslin sonuna kadar İsrail için var olacaktır. Senin baban Yakub uyuduğu sırada O, Tanrı'nın yeryüzüne semâda inşa ettiği gibi bir mâbed yapacağını gördü. Yakub bütün neslin sonuna kadar İsrail için semâvî evin var olacağını anladı. O semâya uzanan bir

huzuruna getirerek Mûsâ'ya semâyı göstermiştir. Ayrıca Mûsâ'nın Tanrı'ya yönelmiş olduğu sorular ve Tanrı'dan almış olduğu yanıtlar ile Mûsâ'nın İsrail soyunun geleceği hakkındaki endişeleri de giderilmiş olur. Mûsâ semâda, ölen kardeşi Hârûn ile buluşmuş ve ayrıca Mesih ile de görüşmüştür. Mesih'in Mûsâ'ya, Yaratılış 28/12-17'de zikredilen Yakub'un rüyasını yanıt olarak vermesi ayrıca konumuz açısından önemlidir. Çünkü her iki rüyada "Bu, Tanrı'nın evinden başka bir yer olamaz. Burası göklerin kapısı" gibi ifadeler semâda yapılabulunan mâbedin mevcudiyetini göstermektedir.

2.2. Tanrı'nın Gerçek Mâbedi

"Tanrı'nın yüce ve gerçek mâbedi bütün evrendir. Semâ, onun mâbedi, bütün varlığın en kutsal bir parçasıdır. Onun ruhbanları meleklerdir ve onlar Tanrı'ya hizmet etmektedirler. Onların sunumları yıldızlardır, semânın pak mâbedinde aydınlatıcı bir görev yapmaktadırlar."¹²⁹

Bahsettiğimiz metinde Philo, Tanrı'nın mâbedi olarak bütün evreni tasavvur etmektedir. Philo'nun semâvî mâbed tanımı mecazi olarak görülebilir. İfadeye göre tanrı bütün âlemin içinde yaşamaktadır. Bir görüşe göre ise, bu dünya zaten onun mâbedidir.¹³⁰

2.3. Semâvî Mâbed

Schwartz'a göre, Tanrı'nın üstteki ikamet yeri onun aşağıdaki ikamet yerinin izdüşümüdür. O halde Yeryüzü Kudüs'ünün karşılığı, Semâvî Kudüs'tür ve doğal olarak semânın en kutsal bölgesinde semâvî mâbed yer almaktadır. Yıldızlar semâvî mâbedin süsüdür ve melekler orada hizmet etmektedirler. Bu yer, semânın bütün odalarının parlaklığıyla aydınlatılan, göğün doruklarında bulunan Tanrı'nın mâbedidir. Binlerce insan mâbedin önünde onun sekinesinden önce orada durur ve 'Kutsal kutsal

---

merdiven rüyasından ayıldığında Yakub, Korktu ve 'Ne korkunç bir yer! Bu, Tanrı'nın evinden başka bir yer olamaz. Burası göklerin kapısı'dır" (Yaratılış, 28/17) ve zamanı geldiğinde, Tanrı semâvî Kudüs'ü yeryüzüne getirecektir." diyerek karşılık verdi. Geniş Bilgi için Bkz. Noward Schwartz, "Myths Of the Holy Land: God Builds the Heavenly Temple" **Tree of Souls, The Mythology of Judaism**, Caren Loebel-Fried (drl.), USA: Oxford Univ. Press, 2004, s. 412. Ayrıca Mûsâ'nın göğe yükseltilmesi ile ilgili bilgi şu şekildedir: "Tanrı aşağı uzanır ve Mûsâ'yı semâyâ kaldırır, o semâda duran Tanrı'nın yüce tahtını, kendisi bizzat bulur ve Tanrı'nın Tora'nın harflerinin yaratılışına şahidlik eder (Talmud, Şabat, 88b-89a) Bereşit Rabbati, Mûsâ'nın, Tanrı'ya semâvî mâbedi inşa ediyorken gördüğünü belirtir. (Beit ha Midrash, 6/22-23).

¹²⁹ Philo Judaeus, 'The Special Laws', <http://www.ecmarsh.com/crl/philo/book27.htm> (15 Mayıs 2010).

¹³⁰ Philo Judaeus, 'On Creation', <http://www.ecmarsh.com/crl/philo/book1.htm> (15 Mayıs 2010).

kutsal' diye seslenir. Eski Ahid'de, 'Tapınağımızın yeri başlangıçtan yüceltilmiş görkemli bir tahttır'¹³¹ ifadesinde de belirtildiği gibi semâvî mâbed yeryüzü yaratılmadan önce semâda mevcut haldeydi. Böylelikle ilk olarak yukarı mâbed önceden yaratılmış ve Tanrı yukarıdakinin gizemine göre aşağı mâbedin de yapılması için emir buyurmuştur.¹³²

Bir rivayete göre yeryüzü mâbedi zuhur ettiği burada, kurbanlar sunulacak ve buhurlar yakılacaktır, Mikail de semâvî mâbedde aynısını gerçekleştirecektir. Fakat şimdi yeryüzü mâbedi mevcut olmadığı için sunumlar da kaldırılmıştır, bu nedenle izdüşümündeki (semâvî mâbed) sunularda son bulacaktır. Bu durum, Tanrı onları son günlerde restore edene kadar devam edecektir. Son günlerde, yeryüzü mâbedi tekrar inşa edilecek, semâ kapıları açılacak ve yüce mâbed yeniden zuhur edecektir. Ardından Tanrı semâvî mâbedi yeryüzü Kudüs'üne indirecek ve Mesih'in ayak sesleri duyulacaktır.¹³³

2.4. Tanrı'nın İkâmeti

Araştırmalar neticesinde Tanrı'nın ikameti konusunda farklı görüşlerin olduğu aşikârdır. Konu üzerinde fikir beyan edenlerin bazıları, Tanrı'yı semâda kendi sarayının tahtında oturuyor olarak görmektedir. Bazıları, Tanrı'yı semâvî mâbedinde meskun bir şekilde yarattığı insanları ve kâinatı yönettiğini ifade etmektedir.

Bazıları ise; Tanrı'nın aşağı ve yukarı âlemlerin arasında eşit uzaklıkta bir yerde olduğunu söylemektedir. Ancak, Kutsal Kitap'ta 'semâ benim tahtım ve yeryüzü benim ayak taburemdir'¹³⁴ ifadesi Tanrı'nın sekinesi, ilahi var olması, dünya üzerinde bulunduğu şeklindedir. Yeşeya'nın vizyonundaki 'Tanrı yüce ve görkemli tahtta oturuyordu' ifadesi ise, Tanrı'nın devamlı semâda ikamet etmesi olarak anlaşılmaktadır.¹³⁵ Geleneksel nazarda sekinenin evi Kudüs'teki mâbeddir. Gerçi Tanrı'nın ikameti hakkında tam anlamı ile bir ifade beyan etmek güçtür. Çünkü, sekine

---

¹³¹ Yeremya, 17/12.

¹³² Noward Schwartz, **Tree of Souls, The Mythology of Judism**, Caren Loebel-Fried (drl.), USA: Oxford Univ. Press, 2004, s. 416.

¹³³ Noward Schwartz, **age.**, s. 416.

¹³⁴ Yeşeya, 66/1.

¹³⁵ Yeşeya, 6/1-8.

bazen Tanrı'nın gelişi, ilahi bulunuşu bazen de Tanrı'nın kendisi olarak tanımlanmaktadır.

2.5. Tanrı'nın Nüzülü

Çıkış 19'dan başlayan ve Çıkış 24'e kadar olan bölümler, Tanrı'nın Sina Dağı üzerine nüzulünü ve Tanrı'nın Mûsâ'yı dağın tepesine çağırmasının ardından, Sina Dağı'nda vuku bulan hadiseleri konu edinmektedir. Orada bulunan insanlar Tanrı'nın tecellisi olan gök gürültüsü ile şimşeklere, boru sesi ile dağdaki dumana şahid olmuş ve Tanrı'yı görünce korkularından geri çekilmek durumunda kalmışlardır. Onlar bu hadisede Tanrı ile aralarında Mûsâ'yı aracı kılmıştır. Fakat metinlerde zikredilen diğer huzura çıkışlarda Mûsâ'ya, dağa Hârûn, Nadav, Avihu ve İsrail ileri gelenlerinden yetmiş kişiyle beraber gelmesi istenir.¹³⁶ Önceki metinlerde şuna kadar Mûsâ Sina'ya davet edilen tek kişidir ve bu davet ile ilk kez İsrail ileri gelenleri de Tanrı'yı görmüş olur.¹³⁷

İsrail soyuluları Sina'ya davet edilene kadar, Yahudiler sadece gök gürlemesi, yıldırım, borazan sesi ve duman vb. gibi¹³⁸ Tanrı'nın varlığını temsil eden vizyonlara şahit olmuşlardı. Fakat bunula birlikte Yahudi halkı da bizzat Tanrı'nın varlığını müşahade etmiştir.¹³⁹ Bu durum İsrail ile Tanrı arasındaki bağın önemini anlatmaktadır. Ayrıca bu olay, Tanrı'nın açık varlığının tasdiklenmesidir.

Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın yeryüzüne nüzulünü betimleyen metinler,¹⁴⁰ gökten semâvî mâbedden, Tanrı ve efsanevi varlıkların yeryüzüne inerek yeryüzü ile irtibat kurduğu bir durumu hikâye etmektedir. Ve bu metinler, Tanrı'nın yeryüzündeki mâbede ne kadar ehemmiyet verdiğini, her iki mâbed arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermektedir.

2.6. Semâvî Mâbed ve Semâvî Kudüs'ün Nüzülü

Yahudilikte, Tanrı dünyayı, insanları, nebatatı, hayvanatı ve tüm kainatı yaratan olarak düşünüldüğü için semâdaki her şey de tanrı tarafından yaratılmıştır. Bu nedenle

---

¹³⁶ Çıkış, 24/1.

¹³⁷ Çıkış, 24/9-10.

¹³⁸ Bkz. Çıkış, 20/18,22.

¹³⁹ Bkz. Çıkış, 24/9-11.

¹⁴⁰ Hezekiel, 1/25-28.

yeryüzü, yeryüzü şehrinin bir yansıması ‘Semâvî Kudüs’ ve Kudüs’teki Kral Süleyman’ın inşa ettiği mâbedin bir yansıması olarak da semâvî mâbed, onun tarafından yaratılmıştır. Tanrı’nın yeryüzündeki mâbede sevgisinden dolayı O, onun bir benzerini semâda yaratmıştır. Kutsal Kitap’ta ‘ben şehre girmeyeceğim’¹⁴¹ ifadesiyle, Tanrı’nın yeryüzü inşa edilinceye kadar semâvî Kudüs’e girmeyeceği anlaşılmaktadır. Tanrı’nın, ‘insanlar buldukları yerden alındığında Kudüs’te benim için ne vardır?’¹⁴² beyanâtı Hoşea’daki Kudüs’e girmeme fiilini desteklemektedir.

Tanrı yükseklerde (semâda) bir mekân olarak Kudüs Şehrini yaratmıştır. Ayrıca ‘işte budur Rabb’in kapısı! Doğrular girebilir oradan’¹⁴³ ifadesi Tanrı’nın yarattığı Semâvî Kudüs’ü teyit etmektedir. Kabala’nın prensibine göre dünya semânın bir yansıması olarak yaratılmıştır.¹⁴⁴ Kudüs her iki yerde de vardır ve yeryüzü mâbedi yıkılmasına rağmen semâvî mâbed varlığını devam ettirmektedir.¹⁴⁵

Yeşeya, 2/2’de Rabb’in mâbedinin kurulduğu dağdan ve onun yüceliğinden bahsedilmektedir. Bu bapta ifadeye binaen, Mesih döneminde, mâbedin dağlar üzerine inşa edileceği iddia edilmiş; hatta mâbedin yapılacağı dağların sayısı ve isimleri zikredilmiştir. Gerçi belirtilen görüşlerdeki dağların sayısı ve isimleri değişkenlik arz etmektedir.

Bazı ifadelerde, Semâvî Kudüs’ün tamamı üç ya da dört dağa dayalı olarak yeryüzüne, bazılarında ise, mâbed sadece dağların üzerine inecektir. Pesikta de Rav Kahana, “Tanrı üç dağ getirecek, Sina, Tabor ve Karmel bunların hepsinin üzerine mâbed inşa edilecektir.”¹⁴⁶ Gelecekte, Tanrı’nın bütünüyle semâvî Kudüs’ü yeryüzüne indireceğini düşünenler ise; iki kutsal metne¹⁴⁷ dayanarak son günlerde bu şehrin dört dağ üzerine¹⁴⁸ indirileceğini iddia etmektedir.

---

¹⁴¹ Hoşea, 11/9.

¹⁴² Schwartz, *age.*, s. 414.

¹⁴³ Mezmurlar, 118/20.

¹⁴⁴ Bkz. Zohar, 2/50b-51a.

¹⁴⁵ Talmud, Ta’anit 5a.

¹⁴⁶ Pesikta de Rav Kahana, 21/4.

¹⁴⁷ Yeşeya, 2/2; 52/7

¹⁴⁸ Kutsal dört dağ, Sina, Tabor, Karmel ve Hermon. Bazı rivayetlerde üç dağın zirvesine indirilecektir. Hermon Dağı istisna tutulur.

Mesih çağının önemli delillerinden biri Kudüs'te mâbedin tekrar kurulması olacaktır. Bu hadisede mâbedin yeniden inşası problemi, Semâvî Kudüs'ün varlığı, Semâvî Mâbed dahil, yeryüzüne inişi ve üç ya da dört dağa konuşlanması ile çözülecektir.¹⁴⁹ Hezekiel bölümünün sonlarındaki gerçekleşen vizyonda gelecekteki şehrin ve mâbedin tanımının yapılması, Semâvî Kudüs'ün ve semâvî mâbedin varlığını destekler mahiyettedir.¹⁵⁰

2.7. Yahudi Komşu Bölgelerinde Semâvî Mâbed Bağı

Araştırmamızın ilk bölümlerinde antik dönem Yahudi komşu bölgelerinde semâvî mâbed anlayışıyla ilgili açıklamalar yapılmıştı. Burada, o dönemin Yahudi komşu bölgelerinde semâvî mâbed anlayışının, Yahudilikteki semâvî mâbed anlayışı ile benzerlik arz ettiği gözlemlenmektedir. Genel olarak düşünüldüğünde semâvî mâbed, yalnız tanrıların ikametgâh mekânı olarak görülmemekte; aynı zamanda tanrıların dünya ile alakalı düzenin sağlanması hususunda emirlerinin, beyanlarının verildiği mekân olarak görülmektedir. Bu minvalde, semâvî mâbed, tanrıların göksel meclisinin toplantı mekânıdır ve bu mekân hüküm vermekle ilgili anlaşılması gereken bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple Tanrı meclisi; karar vermek, hüküm beyan etmek için işlev görmektedir. İncelenen o dönemin metinlerine göre semâvî mâbed, tanrı veya tanrılara dua ve kurbanların arz olunduğu dini fiilerin mekânıdır.

Kitab-ı Mukaddes ve antik dönem Yahudi komşu bölgelerinin literatüründe semâvî mâbed ile alakalı hususlarda benzerlikler olmasına karşın; bir kısım önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Bunlardan en bariz olanı tanrı anlayışının farklı olmasıdır, Kutsal Kitap'ta tektanrı, antik dönemde ise, çoktanrı düşünce söz konusudur. Bu bağlamda Kutsal Kitap ile antik dönem komşu bölgelerde mevcut metinlerde semavi mâbed de farklılık arz edecektir. O halde antik dönemde çok sayıda semavi mabed tasavvur edilirken, Kutsal Kitap'ta yalnızca bir tane semavi mâbed düşünülebilir.

Semâvî mâbed, imani alanda, antik dönem Yahudi komşularındakinden farklılık arz etmektedir. Zira Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen ifadelerde Tanrı'nın bizzat semâvî mâbedden karşılık vermesi hadisesi antik dönem Yahudi komşularının anlayışında

---

¹⁴⁹ Schwartz, *age.*, s. 418.

¹⁵⁰ Hezekiel, 40/1-2.

yoktur. Buradan anlaşılacağı üzere; Yahudiler için semâvî mâbed anlayışı dönemin komşularında olduğundan farklı olarak hem dini hem de ameli bir nitelik taşımaktadır. Bu husus antik dönem semavi mabedi anlayışı için geçerli değildir. Zira burada dini ve ameli bir durum yerine daha çok günlük yaşamla ilgili idari işler söz konusudur.

Sonuç olarak bakıldığında her iki metin arasında bir takım benzer durumlar sergilediği muhakkaktır. Bu durum hem komşularının hem de Yahudilerin yaşadığı ortamın ortak noktalarının olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu husus, Kutsal Kitap'ın antik dönem Yahudi komşu bölgelerinin literatüründen esinlendiği anlamını çağrıştırmamalıdır.

2.8. Karar Mercii Semâvî Mâbed

Kitab-ı Mukaddes'te, semâvî mâbed'ten kararlar verildiğini belirten pek çok metin bulunmaktadır. Bu kararlara, Bâbil Kulesi'nin yapımını anlatan hikâyedeki, Tanrı'nın kuleyi görmek maksadı ile aşağı inmesi, halkın buna muktedir olabileme ihtimali ile semâdaki meclisin yeni bir karar alıp Tanrı'nın onların dillerini karıştırması ve halkı yeryüzüne dağıtması¹⁵¹ ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Ayrıca buna, Kitab-ı Mukaddes'te, Tanrı'nın kutsal mâbedinde göklerdeki tahtında, bütün insanları görerek herkesi iyi ve kötü olarak sınaması¹⁵² da eklenebilir. Mika'nın "Ey halklar, hepiniz duyun; Ey dünya ve bütün içindekiler, dinleyin. Egemen Rab kendi kutsal tapınağından size karşı tanıklık edecek"¹⁵³ açıklaması, verilecek kararın onaylanmasından önce, asıl mesele ile ilgili hususların değerlendirildiği bir araştırma evresinin olduğunu göstermektedir. Yukarıda sunulan baplar, bütün olarak düşünüldüğünde semâvî mâbedin, bir karar organı şeklinde çalıştığı sonucuna ulaşılmaktadır. Tanrı bu mekânda iyilere ödül verme, iyileri kurtarma, kötülerini cezalandırma ile ilgili önemli kararları alarak yaratılan insanoğlunu değerlendirmekte ve onlar adına kararlar vermektedir.

---

¹⁵¹ Yaratılış 11/1-9.

¹⁵² Mezmurlar 11/4.

¹⁵³ Mika 1/1-2.

2.9. İyi ile Kötü'nün Mücadele Sahası Semâvî Mâbed

Yahudi kaynaklarında semâvî mâbed, iyi ile kötü arasında cereyan eden bir çekişmenin alanı olarak ifade edilir. Kutsal metinler semâvî mâbedin, Tanrı karşıtı kimseler tarafından açık bir hedef olarak görüldüğünü ve daima semâvî mâbedin iyi ile kötü arasında 'bir savaş alanı' olduğunu anlatır. Ayrıca metindeki mücadelede, Tanrı'nın kayıtsız kalmayarak yapılan savaş neticesinde kötülerini cezalandırdığı belirtilir.

Hezekiel, 28:14'teki bapta semâvî mâbedde 'meshedilmiş, koruyucu bir Keruv' olarak tanımlanan Sur kralının mâbede saygısızlık yapması ile günaha bulaştığı anlatılmaktadır. Dolayısıyla burada, semâvî mâbedi 'koruması' gereken kişinin pervasızca bir eylemin hedefi olduğu ima edilmektedir.

Daniel'de¹⁵⁴ kutsal metinlerde semâvî mâbedin Tanrı'ya karşı kötü gücü temsil eden boynuzun saldırısına maruz kalışı tasvir edilmektedir. Ayrıca Yaratılış 11/1-9 Babil Kulesi'nin yapılması ile ilgili zikredilen metinler, kulenin inşasını o dönemin insanların semâya yükselerek tanrıya karşı meydan okuma amacı taşıdığını göstermektedir. Verilen bu örnekler semâvî mâbedin, iyiyle kötü arasında bir mücadelenin alanı olarak göstermektedir.

2.10. Tanrı'nın Modeli'ne Göre Semâvî Mâbed

Tanrı ile İbrahim arasında yapılan ahdin bir benzeri Mûsâ ile yapılmıştır. Mûsâ Çadır Tapınağı'nı yapma aşamasında bütün talimatları bizzat Tanrı'dan almıştır. Tanrı'dan alınan Çadır Tapınağı'nın modeli ile ilgili ifade, Kutsal Kitap'ta şu şekilde beyan edilmektedir: "Aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapsınlar. Konutu ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yap."¹⁵⁵ Burada bu metnin örnek olarak sunulmasındaki amaç; modelin son günlerde inşa edilecek mâbede işaret ediyor olmasıdır.

---

¹⁵⁴ Daniel, 8/1-14.

¹⁵⁵ Çıkış, 25/1-9.

2.11. Tanrı'nın Mâbedden Tanıklık Etmesi

“Ey halklar, hepiniz duyun; Ey dünya ve bütün içindekiler, dinleyin. Egemen Rab kendi kutsal tapınağından size karşı tanıklık edecek. İşte, Rab yerinden çıkıp gelecek, yeryüzüne inip dağ doruklarında yürüyecek.”¹⁵⁶ Bu metin semâvî mâbedde halkı sözünde durmadıkları için yeryüzüne inerek yargılayacağı bir dava olarak görülmektedir. Ayrıca Mika’da zikredilen metin, Tanrı’nın mâbedden tanıklık edeceğinin bir göstergesidir.

Kutsal Kitap’ın değişik baplarındaki metinler,¹⁵⁷ Tanrı’nın bulunduğu mekânda yeryüzündeki hadiselerle karşı duyarsız kalmadığı, gökten insanları gözlemleyerek tanıklık yaptığı ve yargılamak üzere geleceğini ifade etmektedir.

2.12. Semâvî Mâbed ile İzdüşümü Arasında Faal Etkileşim

Semâvî mâbed ile izdüşümü arasında cereyan eden birtakım ilişkiler mevcuttur. Her iki mâbed arasında, etkin dinamik bir ilişki gerçekleşmektedir. Bu nedenle, üstteki semâvî mâbed, alttaki yeryüzü mâbedinin işlemlerini etkilemektedir. Her iki mâbed arasındaki etkileşim benzerlik arz etmekte ve her ikisi de birbirine yakın fiilleri icra etmektedir.

Semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedi arasında cereyan eden faal ilişkinin örneklerinden biri Yeşeya 66/1-2’de Tanrı’nın halkından kendisine ta’zim için dinleneceği bir mekân yapılmasını istemesidir. Bu baplarda Tanrı’nın mâbedin yapılmasını istemesi, yeryüzü ile semavi mâbed arasında bir bağ oluşturacağı fikrini akla getirmektedir. Dolayısı ile bu bağ faal bir etkileşimi doğuracaktır. Buna benzer örneklerden bir diğeri ise, Kitab-ı Mukkades, Yaratılış 28/10-22’deki baplardır. Burada, Yakub’un rüyasında gördüğü semâya doğru uzanan merdiven, yalnızca gök ile yeryüzü arasındaki bir ilişkiyi göstermekle kalmamakta; aynı zamanda semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedi arasındaki bir ilişkiyi de gözler önüne sermektedir. Rüyada görülen semâya açılan merdiven ve sonrasında Yakub tarafından rüyayı gördüğü mekânın kutsanarak tapınak haline getirilmesi, yeni kutsanan mekânın göksel izdüşümüyle ilişkilendirildiğini desteklemektedir.

---

¹⁵⁶ Mika, 1/2-3.

¹⁵⁷ Yeşeya, 18/5; Yeşeya, 63/15; Yûnus, 2/2; Mezmurlar, 102/19; Mezmurlar, 96/13.

Süleyman'ın duasında¹⁵⁸ yeryüzü mâbedine konulan sunuların, semâvî mâbedden karşılık bulacağı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Yeryüzü mâbedinden Süleyman'ın ellerini göğe kaldırarak sözünü tutmasını ve insanları bağışlamasını istemesi semâvî mâbedde akis bulacağının bir işaretidir. I. Krallar 22/19-23'te semâvî mâbedde alınan sürecin dünyevî şartları etkilediğini de göstermektedir.

2.13. Tевbe Kapısı Semâvî Mâbed

Kutsal Kitap Yeşeya 6/1-7'deki metin, semâvî mâbed ile yeryüzü mâbedi arasındaki ilişkilerin ne kadar yakın bir bağlantı arz ettiği tezini destekler mahiyettedir. Ayrıca göksel mâbedin yeryüzü mâbedini etkilediğini göstermektedir. Nitekim semâvî mâbed affetme mercidir. Baplarda, mâbedde yapılan fiiler neticesinde Yeşeya'nın günahlardan temizlendiğini göstermesi, iki mâbed arasındaki etkileşimin en önemli kanıtıdır.

Şimdiye kadar metinlerde semâvî mâbedin yeryüzü mâbedini etkilediği belirtilmişti. Fakat Mayasız Ekmek Bayramı'nda edilen duaların kabulünü anlatan II. Tarihler 30/27'deki ifadeler yeryüzü mâbedinin de semâvî mâbedi etkilediğini göstermektedir. Çünkü, Levili kahinlerin etmiş oldukları dualar göğe erişip semâdaki mâbedde, Tanrı'nın yüce mekânında karşılık bulmuştur.

2.14. Semâvî Mâbed ile İzdüşümünün Yapısal ve Fiili Benzerliği

Tanrı'nın, gösterdiği modele göre tapınak inşa etme emri, yeryüzü ile semâ mâbedleri arasındaki ilişkinin yalnız fiiliyatta olmayıp yapısal bir durumda da benzerlik arz ettiğini göstermektedir. Burada, model anlayışı semâvî mâbedin vizyonunu da içermektedir. Böylece semâvî mâbed ile onun izdüşümü arasındaki yapısal benzeşme düşüncesi daha fazla vurgulanmış oluşmaktadır.

Semâvî mâbed ile yeryüzü izdüşümü arasındaki yapısal benzeşmeye, ayrıca Yeşeya 6/6-7'deki metinler örnek olarak verilebilir. Burada semâvî mâbeddeki, sunaktan alınmış Serafların elindeki bir kordan bahsedilir, bu anlatılan hadisedeki sunak ve tütsü (kor) semâvî mâbedin izdüşümündeki mâbedde de yer alan malzemelerdir. Böylelikle, yeryüzündeki bir malzemenin, göksel mâbedde de bulunduğunu öğrenmiş

---

¹⁵⁸ I. Krallar, 8/22-26.

oluruz. Hezekiel 28/14-16'daki metin, semâvî mâbeddeki koruyucudan bahsetmektedir, bu söz konusu olan, hem yeryüzü mâbedinde hem de semâvî mâbedde bulunan Keruv'lardır.

Yeryüzündeki mâbedde din adamlarınca icra edilen faaliyetlerin, semâvî mâbedde Tanrı tarafından icra edilen faaliyetlerle yakınlık arz etmesi; her iki mâbed arasında fiili benzerlik olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Daniel 8/11-12'deki koçun gök ordusunun önderine kadar yükselerek mâbede girip günlük sunuların kaldırılmasına neden olması semâvî mâbedde, saldırıdan önce Tanrı'ya karşı yapılan bir ibâdeti akla getirmektedir. Burada zikrettiğimiz metne göre semâda da yeryüzündeki izdüşümünde olduğu gibi bir ibâdetin yapıldığı sonucu çıkmaktadır.

SONUÇ

Yahudi inanisında Tanrı anlayışı, genel olarak İsrailoğulları'nın Tanrısı, gerçek manada tek Tanrı ve insanoğlunun var edicisi olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında Tanrı, yüceliği hasseten İsrail topraklarında görülen, kılavuz, koruyucu, kurtarıcı hususiyetlere haiz, ilah biçiminde ifade edilmektedir. Ayrıca, Tanah literatüründe Tanrı'yı daha genel manada tasvir eden yaratma, vahyetme, kudret, yargılama vb. gibi sıfatlar da eklenmiştir.

Eski Ahid'te Yahudilerin Mısır'dan kurtarılması ve Sina'da Tanrı'nın İsrailoğulları ile ahidleşmesi hadiselerinde görüldüğü gibi Tanrı, vahiy ve mucizeler ile Yahudileri ön plana çıkaran, ahdin sözüne uymadıklarında kullarını cezalandıran, özetle, yaşamda aktif bir rol üstelen varlık olarak nitelendirilmektedir. Yahudi Kutsal Kitabı'nda, Tanrı'nın fiilerinin tecrübesine dayanan ve antropomorfizmi de içeren, Tanrı'nın oturması, gözetlemesi, duyması, eli, ayağı gibi tasvirler bulunmaktadır.

Apokriflerde ise, Kutsal Kitapta olduğu gibi; yaratan, her şeye hükmeden bir Tanrı anlayışı öne çıkmaktadır. Fakat bu metinlerde Tanrı anlayışında problem teşkil eden söz konusu antropomorfizm biraz daha yumuşatılarak Tanrı'nın eli, gözü, duyması, gözlemlemesi ve istiva etmesi gibi ifadeler Tanrı'nın kudreti, ilmi, takdiri ve iradesi olarak düşünülmüştür.

Mâbedin yıkılması ve yaşanan sürgün tecrübeleri neticesinde sözlü geleneğin Tanrı tasavvuru, Tanah anlayışından kısmen farklılık göstermektedir. Burada Tanrı'nın gücü, otoritesi ve hayata müdahalesi reddedilmemiştir. Lakin, Tanrı'nın dünya ile ilgili yapacaklarının bilinmesi, mucizeler gibi fikirler etkisini yitirmiştir. Yahudi sözlü geleneğinde Tanrı, yaratan, ebedi, alim, insan görünümlü olmayan, tek ve koruyan olarak nitelendirilmiştir. Sözlü gelenekte sürgün döneminde bulunulmasından ötürü, mâbedin yıkılmasına ağlayan ve mâbedin yapılmasını isteyen antropomorfik ifadelere de yer verilmiştir. Burada Tanrı'nın birliği teması vurgulanmıştır.

Yahudi tarihinde Kitab-ı Mukaddes'ten kaynaklanan, Tanrı'nın nerede ikamet edeceği ile ilgili günümüzde de devam eden bir sorun bulunmaktadır. Bu sorunun

temelinde ise Kitab-ı Mukaddes’i oluşturanların Tanrı’nın yerini, yani Tanrı’nın nerede bulunacağını tam anlamı ile çözememiş olması yatmaktadır. Ayrıca, Yahudilerin tarihte yaşamış oldukları olumsuz bütün tecrübeler, kendi zihinlerindeki Tanrı tasavvurunu dönem dönem farklılaştırmıştır. Doğal olarak Yahudilerin Tanrı anlayışındaki bu değişiklik, yine Yahudiler tarafından önemsenen semâvî mâbed fikrini de etkilemiştir. Zira, Tanrı’nın ikametgâhı olarak nitelendirilen semâvî mâbed, bizzat Yahudilerin Tanrı’nın konumunu kendi zihinlerinde nereye oturttuğu ile doğru orantılıdır. Tanrı nerede ikamet etmektedir, Tanrı, Rabbani literatüründe kutsiyet atfedilen kutsal Kudüs’te mi, yoksa bunun karşılığı olan Semâvî Kudüs’te mi bulunmaktadır veya Tanrı her iki mekân arasında gidip gelmekte midir, Tanrı yeryüzünde mi yaşamaktadır gibi sorular, Yahudilerin Tanrı tasavvuru ile direkt irtibatlı olduğunu göstermektedir.

Gerçi Yahudi anlayışındaki Tanrı düşüncesinin belirsiz olması, konumuzu teşkil eden semâvî mâbed anlayışının da netliğine etki etmektedir. Semâvî mâbedin kendisinin ve konumunun tam manası ile kavranılamaması, Yahudilikte semâvî mâbed düşüncesinde çeşitli görüşlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Kutsal Kitap’ın semâvî mâbed anlayışına benzerlik arz eden antik dönem Yahudi komşularının semâvî mâbedle ilgili metinlerinin incelenmesi neticesinde; semâvî mâbed yalnızca Tanrı’nın bulunduğu bir yer olarak tasavvur edilmemiş, Kutsal Kitap’ta olduğu gibi, Tanrı veya Tanrıların yeryüzüyle alakalı işlerinin yönetildiği bir merkez olarak görülmüştür. Bu dönemde semâvî mâbed, Tanrıların göksel meclisidir ve karar almak, hüküm beyan etmek gibi işlevler burada cereyan eder.

Antik dönem Yahudi komşularının metinlerinde semâvî mâbed anlayışı ile Yahudi metinlerinde semâvî mâbed anlayışı arasındaki benzerliklere rağmen farklılıklar da yok değildir. Bu farklılıklardan en önemli olanı ise Tanrı inancıdır. Zira antik dönemdeki Tanrı düşüncesi birden fazla Tanrı’ya dayanmaktaydı. Bu nedenle o dönemin semâvî mâbed anlayışında, Yahudilerin bir tek semâvî mâbed fikrinin aksine, birçok semâvî mâbed düşüncesi hakimdi. Netice itibari ile antik dönem komşu bölgelerindeki metinler ile Yahudi metinleri incelendiğinde her ikisi arasında semâvî mâbed düşüncesinde benzerliklerin oluşması pek tabidir. Fakat şu hususu ayırt etmek gerekmektedir; bu benzerlik antik yakın doğu literatüründen gelmemektedir.

Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın yeri, kimi zaman semâvî mâbed iken, kimi zaman semâ, gök, saray, kutsal konut, yükseklerdeki mekân, taht, kutsal tapınak olarak belirtilmektedir. Bunun yanında Tanrı'nın yeri, sadece semâvî bir alanla sınırlı değildir. Aynı zamanda yarattığı insanlar ile birlikte, yeryüzü mâbediyle irtibatlıdır. Tanrı, yeri geldiğinde bulutlara basılı olarak, gök gürlmesi, şimşek çakması, ses, rüzgar gibi tecessümüyle bulunduğu mekândan gelir. Yeri geldiğinde Tanrı, yeryüzüne inmeden bulunduğu ikametgâhından insanları yargılar, cezalandırır, bağışlar ve ödüllendirir. Tanrı'nın yeri ile ilgili bahsedilenler apokrif metinler, ölü deniz yazmaları, talmud metinlerinde benzerlik arz eder.

Kutsal Kitap, Tanrı'nın bulunduğu mekân olarak düşünülen semâvî mâbedi Tanrı'nın hüküm verdiği, kâinatı idare ettiği, yarattıklarına yardım ettiği, yarattığını affettiği vb. birçok fiillerini icra ettiği ilahi uygulamaların merkezi olarak tanımlamaktadır.

Kutsal metinlerden elde ettiğimiz çıkarımla, semâvî mâbedin yeryüzü izdüşümü ile fiili ve yapısal bir benzerlik arz ettiği düşünülmektedir. Bunun yanında semâvî mâbed ile onun yeryüzü izdüşümü arasında faal bir etkileşim olduğu da farz edilmektedir.

Kısacası semâvî mâbedin yeryüzü mukabili ile yakın bir ilişki içerisinde işlev gördüğü ifade edilebilir. Bu yakın ilişkinin, yeryüzünden semâyâya, semâdan yeryüzüne dikey olarak veya aynı anda her iki yöne de olabileceği düşünülür. Bu düşünce ise, semâvî mâbedin yeryüzündeki mâbedi etkileyebileceği; yeryüzündeki mâbedden etkilenebileceği veya her ikisi arasında karşılıklı olarak yakın bir etkileşim olabileceği anlamına gelir. Ayrıca semâvî mâbed, Tanrı'ya karşı olan şer güçlerin odak merkezi, iyi ile kötünün savaş alanıdır.

KAYNAKÇA

Ackroyd, Peter R. **Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.**, Philadelphia: The Westminster Press, 1975.

Agus, A. "Judaism", **Historical Atlas of the Religions of the World**, Newyork: Macmillan Publishing Co., 1974.

Akkaya, Veysel. **İdris Peygamber**, İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.

Alalu, Suzan. **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, İstanbul: Gözlem Gazetecilik ve Yayın A.Ş., 2001.

Alexander, Kristianpoller. **Temple in Talmud in Midrash**, Isaac Landman, Newyork, 1948.

Andreasen, Niels Erík. "The Heavenly Sanctuary in the Old Testament," **In The Sanctuary and the Atonement**, Arnold Walleenkampf, Richard Leshner (drl.), Washington, DC: Biblicas Research Institute, 1981.

Ataurrahim, Muhammed. **Bir İslam Peygamberi Hz. İsa**, II. Basım, Kürşat Demirci (çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.

Aykıt, Dursun Ali, "Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2010).

Bacchiocchi, Samuele. "The Heavenly Sanctuary: Real or Symbolic?", www.biblicalperspectives.com/endtimeissues/eti_103.pdf, (05 Temmuz 09), s. 1-21.

Basalel, Yusuf. **Yahudi Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2003.

Beale, Gregory. K. **The Temple and the Church's Mission: A Biblical Theology of the Dwelling Place of God**, Downers Grove, USA: Inter-Varsity Press, 2004.

Black, Jeremy ve George, Andrew ve Postgate, J.N. (Ed.), **A Concise Dictionary of Akadian**, 2. Baskı, Wiesbaden: Harrassowitz, 2000.

Bratcher, Dennis. "Enuma Elish: 'when on High...' The Mesopotamian/Babylonian Creation Myth", 2006, <http://www.criovoice.org/enumaelish.html> (05 Mart 2009).

Birnabaum, Philip. "Temple", **Encyclopedia of Jewish Concepts**, Hebrew Publishing Company, New York, 1991.

Brooke, George. Miqdash Adam, Eden, and the Qumran Community, **Gemeinde ohne Tempel/Community without Temple (Wissenschaftliche Untersuchungen zum**

Neuen Testament 118, B. Ego, A. Lange, P. Pilhofer (ed.), Tübingen: Mohr Siebeck, 1999).

Francis Brown, Robinson Edward vd. **A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, with an Appendix Conatining the Biblical Aramaic Based on the Lexicon of William Gesenius**, Peabody, MA: Hendrickson, 1999.

Champdor, Albert. **Mısır'ın Ölüler Kitabı; II. Bab**, Suat Tahsuğ (çev.), İstanbul: Madde ve Ruh Yayınları, 2006.

Charles, Guignebert. **The Jewish World in the Time of Jesus**, S. H. Hooke (çev.), London ve Newyork, 1996.

Charles, R. H. "The Book of Enoch", 1917, <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (01 Mart 2010).

-----, R. H. "The Book of Jubilees", <http://www.sacred-texts.com> (11 Mart 2010).

Christopher, Hollis ve Brownrigg, Ronald. **Holy Places**, New York: Frederick A. Praeger Publisher, 1969.

Cohen, Shaye J. D. "Roman Domination, The Jewish Revolt and the Destruction of the Second Temple", **Ancient Israel**, Hershel Shanks (drl), Washington: Biblical Archaeology Society, 1999.

Davidson, Richard M. "Cosmic Metanarrative for the Coming Millennium", **Journal of the Adventist Theological Society**, Vol. 11, 2000.

-----, **The Heavenly Sanctuary in the Old Testament**, Berrien Springs MI: TMs Adventist Heritage Center, 1976.

Driver, S. R. **The Book of Exodus, Cambridge Bible for Schools and Colleges**, Cambridge, 1911.

Duralı Ş. Teoman. **Gilgamiş Destanı**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.

Edzard, Dietz Otto. **Gudea and His Dynasty, The Royal Inscriptions of Mesopotamia Early Periods, vol. 3/1**, Toronto: University of Toronto, 1997.

Emil G. Hirsch, Bernhard Pick, "Joshua" Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=544&letter=J&search=josue> s. 281. (10 Temmuz 2009).

Enki ve Sümer, http://www.sacred-texts.com/ane/sum/sum07.htm#page_59 (04 Mart 09)

Enuma Elish, <http://www.sacred-texts.com/ane/enuma.htm> (04 Mart 2009).

- Eyüpoğlu, İsmet Zeki. **Gılgamış Destanı**, İstanbul: Özgür Yayınları, 2006.
- Friedman, R. Elliot. **Kitab-ı Mukaddes’i Kim Yazdı**, Muhammet Tarakçı (çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2005.
- Gedaliah, Alon, Levi Gershon. **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E.**, England: Harvard Univ. Press. 1996.
- Grabbe, Lester L. “Israel’s Historical Reality After the Exile”, **The Crisis of Israelite Religion/Transformation of Religious Tradition in Exilic and Post-Exilic Times**, Bob Beckin-Marjo C.A. Korpel (drl), Brill, Leiden-Boston-Köln, 1999.
- Grayzel, Solomon. **A History of the Jews**, Philadelphia: The Jews Publication Society of America, 1952.
- Greenberg, Moshe ve Sperling, S. David. “Moses”, **Encyclopaedia Judaica**, C. 14, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978.
- Güç, Ahmet. **Dinlerde Mâbed ve İbadet**, 2. Basım, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- , “Mabet”, **DİA**, XXVII,276-280. Ankara, 2003.
- Gündüz, Şinasi. **Yaşayan Dünya Dinleri**, İstanbul: DİBY, 2007.
- Gürkan, Saime Leyla. **Yahudilik**, İstanbul: İSAM, 2008.
- Habel, Norman, **Literary Criticism of The Old Testament**, USA: Fortress Press, 1971.
- Hamerton-Kelly, R. G. “The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic”, **Vetus Testamentum**, Vol. 20, No. 1 (January 1970).
- Harman, Ö. Faruk. “Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 1988).
- , “İdris”, **DİA**, XXI, İstanbul, 1996.
- Heidel, Alexander. **The Babylonian Genesis**, 2. Basım, Chicago: University of Chicago Press, 1963, s. 4. (Tablet VI, 35-58 satırlar).
- Hirsch, Emil G., Price Ira Maurice, “Zedekiah”, Jewish Encyclopedia, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=73&letter=Z&search=zedekiah>, (10 Temmuz 2009).
- Hoffner, Harry A. **Hittite Myths**, Atlanta: Scholars Press, 1998.

Hoglund, Kennet G. **Achamenid Imperial Administration in Syria-Palestine and the Missions of Ezra and Nehemiah**, Atlanta: Scholars Press, 1992.

Hornung, Erik. **Kadim Mısır Ötedünya Kitapları; Piramit Metinleri**, Z. Aksu Yilmazer (çev.), İstanbul: Kabalcı, 2006.

Horowitz, Wayne. **Mesopotamian Cosmic Geography**, (Mesopotamian Civilizations, 8), Winona Lake, India: Eisenbrauns, 1998.

Jacob, Joseph, Barton George A. ve diğerleri, "Moses", Jewish Encyclopedia http://www.jewishencyclopedia.com/view_page.jsp?artid=830&letter=M&pid=0 (10 Temmuz 2009).

Jacobs, Louis. **Temple: The Jewish Religion A Companion**, New York: Oxford University Press, 1995.

Johns, Claude Hermann Walter, "Code of Hammurabi", 1911, <http://www.sacred-texts.com/ane/ham/ham02.htm> (05 Mart 2009)

Johnson, Poul, **A History of the Jews**, London: Harper Collins Publishers Ltd, 1987.

Judaeus, Philo. "The Works of Philo", <http://www.ecmarsh.com/crl/philo/index.htm> (15 Mayıs 2010).

Kim, Sanglae. "The Heavenly Sanctuary/Temple in the Hebrew Bible", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Sheffield Üniversitesi, 2002).

King, L. W. "The Code of Hammurabi", 1901, <http://www.sacred-texts.com/ane/ham/ham08.htm>, (05 Mart 09).

Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahid, İstanbul; Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2006.

Kitab-ı Mukaddes, Hebrew and English <http://www.mechon-mamre.org> (2010).

Kitab-ı Mukaddes, Yeni Ahid, İstanbul; Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2006.

Kur'an-ı Kerim

Kovacs, Maureen Gailery. **The Epic of Gilgamesh**, Stanford, CA: Stanford University Press, 1989.

Kramer, Samuel Noah. "The Temple in the Sumerian Literature", **In Temple in Society**, Michael V, Fox (drl.) Winona Lake: Eisenbrauns, 1988.

-----, "Poets and Psalmists: **Goddesses and Theologians**", *The Legacy of Sumer: Invited Lectures on the Middle East at the University of Texas at Austin*, Denise Schmandt-Besserat (drl.) Malibu: Undena Publications, 1976.

-----, **Sumerian Their History, Culture, and Character**, USA: University of Chicago, 1963.

-----, "Sumerian Mythology", 1961, <http://www.sacred-texts.com/ane/sum/index.htm> (04 Mart 2009).

Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar, İstanbul: The Bible Society, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003.

Lawrance H. Schiffman, "Essenes", **The Encyclopedia of Religion**, C. 5, Newyork, 1987.

Levenson, Jon D., **Sinai and Zion**, NewYork: Harper and Row, 1985.

Lods, Adolphe. **The Prophets and the Rise of Judaism**, S. H. Hooke (çev.), London, Newyork: Routledge, 1996.

Matthews, Victor H. **Manners and Customs in the Bible**, 7. Baskı, Massachusets: Hendrickson Publishers, 1991.

Mendelson, Charles J. Kaufmann Kohler ve Diğerleri, "Abraham, Birth and Wanderings", Jewish Encyclopedia <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=360&letter=A> (10 Temmuz 2009).

Max, Margolis ve Max, Alexander. **A History of the Jewish People**, Cleveland and Newyork: Meridian Books, 1962.

Maxwell, Miller J. ve Hayes John Haralsın. **A History of Ancient Israel and Judah**, Philadelphia: The Westminster Press, 1986.

Newsom, Carol, 1985, "Shirot 'Olat ha Shabbat", <http://www.ibiblio.org/expo/deadsea.scrolls.exhibit/Library/songs.html>, (25 Mart 2009).

Nigosian, S. A. **World Religions**, Edwarld Arnold (drl.), London, 1975.

Pyramid Text, 2006, <http://www.pyramidtexts.com/> (18 Mart 2009).

Rad, Gerhard Von. "Old Testament Theology", **The Old Testament Library**, Vol. 2, SanFrancisco, 2001.

Richardson, Peter. **Herod: King of the Jews and Friend of the Romans**, Columbia: University of South Carolina Press, 1996.

Richtman, M. Kohler, Kaufmann. "Theophany", <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=182&letter=T> (27 Nisan 2010)

Rodkinson, Michael L. **New Edition of The Babylonian Talmud**, Isaac M. Wise (drl.), New York: New Amsterdam Book Company Publisher, 1896.

Roth, Martha T. **Low Collections from Mesopotamia and Asla Minor**, Atlanta: Scholars Press, 1997.

Sack, Ronald H. **Images of Nebuchadnezzar**, London ve Toronto: Susquehanna University Press, 1991.

Sarıkcıoğlu, Ekrem. **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2000.

Sarna, Nahum M. S. David Sperling, "Abraham", **Encyclopaedia Judaica**, C. 1, Jerusâlem 1978.

Schiffman, Lawrence H. **From Text to Tradition, a History of Judaism in Sccond Temple and Rabbnic Times**, USA: Ktav Publishing House, 1991.

Schwartz, Noward. **Tree of Souls, The Mythology of Judism**, Caren Loebel-Fried (drl.), USA: Oxford Unv. Press, 2004.

Shahak, Israel. **Jewish History, Jewish Religion**, London: Pluto Press, 2002.

Shea, William H. "Selected Studies on Prophetic Interpretation", **DC, General Conference of Seventh-day Adventists**, Vol. 1, N.1 (1982).x

Seely, Paul H. "The Date of the Tower of Babel and Some Theological Implication" **WTJ 63**, 2001.

Singer, Isodore ve Seligsohn, M., "*Books of Kings*", *Jewis Encyclopedia* http://www.jewishencyclopedia.com/view_page.jsp?artid=226&letter=K&pid=0 (10.08.2009) s. 503.

Snyder, Barbara Wootten. "Combat Myth in the Apocalypse: The Liturgy of the day of the Lord and the Dedication of the heavenly Temple (Revelation)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, California Berkeley Universitesi, 1991).

Souza, E. Brasil de. "The Heavenly Sanctuary/Temple Motif in The Hebrew Bible: Function and Relationship to The Earthly Counterparts" (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Andrews Universitesi, 2005).

Stone, Michael Edward. **Scriptures, Sects and Vision / A Profile of Judaism from Ezra to the Jewish Rewolts**, Philadelphia: Fortress Press, 1980.

Sulzbach, Carla. "Of Temples on Earth, in Heaven and In Between", Ian H. Henderson ve Gerbern S. Oegema (Ed.), **In Changing Face of Judaism, Christianity, and Other Greco-Roman Religions in Antiquity: Presented to James H. Charlesworth on**

Occasion of his 65th Birthday içinde (166-185), Zeit 2, Gütersloher Verlagshaus, 2006.

Taşpınar, İsmail. “Hz. İsa Döneminde Bir Münzevi Cemaat: Esseniler”, *Köprü Dergisi*, 2006, Sayı. 93. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=740> (10 Ağustos 2010).

The Book of the Dead, 2007, <http://abookofthedead.blogspot.com/> (22 Mart 2009).

The Legend of Osiris, 2007, <http://abookofthedead.blogspot.com/2007/09/legend-of-osiris.html> (23 Mart 2009).

The Pyramid Text: The Deceased King in Heaven – Utterances, 2007, <http://thepyramidtexts.blogspot.com/2007/09/deceased-king-in-heaven-utterances-272.html> (18 Mart 2009).

Thompson, R. Campbell, 1928, “The Epic of Gilgamish”, <http://www.sacred-texts.com/ane/eog/eog01.htm> (05.03.09), s. 4-5.

Ullikummi Ezgisi, <http://www.hermetics.org/Hititler.html> (17 Mart 09).

Vanderkam, James C. “Recent Scholarship on the Book of Jubilees”, 2008, <http://cbi.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/3/405> (2009).

Vermes Geza. **The Dead Sea Scrolls in English**, London: Sheffiled Academic Press, 1994.

Yehoshua, Grintz. “Temple, First Temple”, **EJd**, Celil Roth (ed.), Jerusâlem: Keter Publishing House Jerusâlem Ltd, 1978.

Walton, John H. “The Mesopotamian Background of the Tower of Babel Account and Its Implications”, **BBR 5**, 1995.

Wise Micheal O., “4QFlorilegium and the Temple of Adam”, **RevQ 15** (1991).

Yonah, Michael Avi. “Temple, Second Teple, From the Roman Conquest until the Destruction”, **EJd**, Celil Roth (drl.), Jarusâlem: Keter Publishing House Jerusâlem Ltd 1978.